Smithsonian
Institution
Libraries

Gift of

FREDERICK M. BAYER

NATUURLYKE HISTORIE

OF

UITVOERIGE BESCHRYVING

DER

DIEREN, PLANTEN

EN

MINERAALEN,

Volgens het SAMENSTEL van den Heer

LINNÆUS.

Met naauwkeurige Afbeeldingen.

TWEEDE DEELS, VIERDE STUK.

DE HEESTERS.

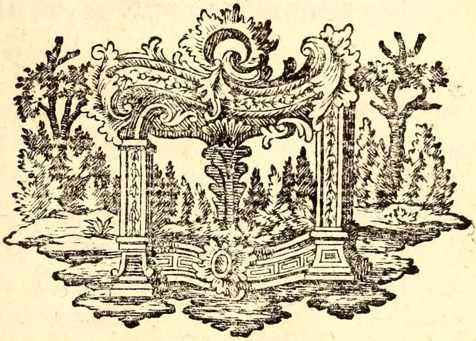

TE AMSTERDAM,

By de ERVEN VAN *F. HOUTTUYN.*

MDCCLXXV.

QH
83
H68
1761
d. 2 Stuk 4
SCDiss

INHOUD VAN DIT STUK.

DERDE AFDEELING.

DE HEESTERS.

I. HOOFDST. *De* Eigenschappen *der* HEESTEREN *in onderscheiding van de Boomen, en eenige algemeene Aanmerkingen, ook de* EENMANNIGEN *betreffende.* , Bladz. 1

II. HOOFDST. *Beschryving van de* TWEEMANNIGE HEESTERS, *wier Bloemen* twee Meeldraadjes *hebben, dus tot de* Diandria *behoorende, gelyk de* Jasmyn, Ligufter, Syring, Rosmaryn, Salie, Peper-Gewassen *enz.* . —— 9

III. HOOFDST. *Beschryving van de* HEESTERS, *wier Bloemen* drie Meeldraadjes *hebben, deswegen* DRIEMANNIGE *genaamd.* —— 83

IV. HOOFDST. *Beschryving van de* VIERMANNIGE HEESTERS, *wier Bloemen* vier Meeldraadjes *hebben, waar onder veele Uitheemsche, gelyk de* Proteaas of Zilverboomen *van de Kaap, de* Oostindische Boschvlam, *de* Boschtouwen, *enz. als ook de Europische en andere Soorten van* Hulst *voorkomen.* —— 92

V. HOOFDST. *Beschryving van de* HEESTERS, *wier Bloemen* vyf Meeldraadjes *hebben, deswegen* VYFMANNIGE *genaamd, tot welken zeer veele uit- en inlandsche Gewasfen, zelfs de* Wyngaard, Oleander, Kamperfolie, Bessenboomen, Vlier, Sumack, Tamarisch, *enz. behooren.* Bladz. 173

VI. HOOFDST. *Beschryving van de* HEESTERS, *wier Bloemen* zes Meeldraadjes *hebben, deswegen* ZESMANNIGE *genaamd, waar van de* Yuccaas, *het* Rotting-Gewas, *en de* Berberisfen, *de bekendste zyn.* —— 441

VII. HOOFDST. *Beschryving van de* HEESTERS, *wier Bloemen* agt Meeldraadjes *hebben, deswegen* AGTMANNIGE *genaamd, tot welken de* Oosterfche Gewasfen, *die men gemeenlyk* Cyprus of Alcanna *noemt; als ook de menigvuldige Soorten van* Boschbesfen *en zo Europische als Kaapsche* Heide, *zyn t'huis gebragt.* —— 469

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN,

en der Bladzyden,

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT XVIII. Afbeelding van TWEE-MANNIGE Heesters. *tegenover* Bladz. 41

Fig. 1. De *Justicia Infundibuliformis*, een sierlyk Bloemgewas uit Oostindie. zie *bl.* 41

— 2. Een *Justicia* van 't Eiland *St. Eustathius*, in de Westindiën. . *bl.* 46

— 3. Een dito met *Bladen als van Hysop*, waar onder, by A, de zonderlinge *dubbelde Meelknopjes* vergroot zyn voorgesteld: . *bl.* 51.

PLAAT XIX. Afbeelding van VIER-MANNIGE Heesters. —— Bladz. 99

Fig. 1. De *Protea Sphærocephala* of Rondkoppige Zilverboom van de Kaap. *bl.* 99

— 2. Een dito Smalbladige Kaapse (*Protea linearis*) met Wollige Hoofdjes. *bl.* 116.

By letter A zyn de Bloemblaadjes en Meelknopjes van de eerste; een Blad daar van by B, en by Letter C twee Bloempjes met den Styl en de Meelknopjes van

de laatste, *door sterke Vergrooting*, vertoond; gelyk uit de *Natuurlyke grootte* der Bloempjes, by *c*, blykt. . . . .

PLAAT XX. Afbeelding van VYFMANNIGE Heesters. *tegenover* Bladz. 195

Fig. 1. De Bloemen en Vrugtmaakende deelen van de *Rondeletia* of een dergelyk Gewas, *Luiffelbloem* genaamd, uit Oostindie. *bl.* 195.

Hier is by A een vergroote Bloem, die *zes Meeldraadjes* hadt, afgebeeld, gelyk dezelve zit aan het Bloemtrosje by *a*, terwyl alle de andere Bloempjes van hetzelve *maar vyf Meeldraadjes* hebben; waar van men 'er één, by B, sterk vergroot ziet, om de *Pylswyze figuur* deezer Meeldraadjes, die het Honigbakje samenstellen, te vertoonen: zie bladz. 399. Een Blad van dit Gewas is daar onder geplaatst.

Fig. 2. Afrikaanse Wollige Nagtschade, *Solanum tomentosum*. . . *bl.* 252

De kleine Pluisjes als Stof, welke de Wollig-

heid

heid van dit Gewas uitlevert, zyn hier, by Letter C, zeer ſterk vergroot zynde, in verſcheide postuuren afgebeeld.

PLAAT XXI. Afbeelding van VYFMANNIGE Heeſters. *tegenover* Bladz. 311

Fig. 1. De *Celaſtrus Buxifolius*, een Palmbladig Gewas van de Kaap, dat aan ieder Doorn een paar Blaadjes heeft: zie. , *bl* 312

— 2. *Diosma pulchella*, een fraay Kaapſch Heeſtertje, weleer *Hartogia* genaamd. *bl.* 326.

Hier onder is by A het Bloempje, en by B het Zaadhuisje van het laatstgemelde door zeer ſterke Vergrooting, als mede een Blaadje, by C, om de Kliertjes of ronde Blaasjes in hetzelve te vertoonen, voorgeſteld.

PLAAT XXII. Afbeelding van VYFMANNIGE Heeſters. *tegenover* Bladz. 381

Fig. 1. Een zeldzaam Kaapſch Gewas, door my genaamd PALLASSIA, met zynen Bloem-Tros. *bl.* 382

A. Een Bloem daar van, in Afmeetingen verdubbeld en dus *vergroot*, om de deelen der *Vrugtmaaking* duidelyk te vertoonen.

B.

B. Het *jonge Vrugtje* veel
meer vergroot. . *bl.* 384
C. Een groote vierdepart van
*een Schyfje van het Takje
gesneeden*, nog meer vergroot : gelyk men door
vergelyking van hetzelve
met het Takje kan zien. *bl.* 385.
PLAAT XXIII. Afbeelding van AGTMANNIGE Heesters. *tegenover* Bladz. 503
Fig. 1. Een Kaapsche Heide, door
my genaamd *Erica pulchella* of Sierlyke. . . *bl.* 504.
— 2. Een andere Ruigbladige,
genaamd *Erica Empetrifolia. bl.* 517.
— 3. Een derde dito, die Glad
en Glanzig is van Loof,
door my *Splendida* gebynaamd. . *bl.* 519.
Van deeze drie *zeldzaame Soorten* van *Kaapsche
Heide*, zyn onder ieder, by
Letter A, B, C, *een Blaadje*, benevens *de Styl en
Meelknopjes*, in hunne zonderlinge gedaanten, *met
aanmerkelyke Vergrooting
door 't Mikroskoop*, voorgesteld, om de hoedanigheid der deelen, die thans
tot *onderscheiding der Rangen* van de Hey-Gewassen gebruikt worden, duidelyk voor 't Oog te
brengen. . . .

B E-

REGNUM VEGETABILE
HET
RYK DER PLANTEN.

DERDE KLASSE.
FRUTICES.
HEESTERS.

BESCHRYVING
DER
PLANTEN.

DERDE AFDEELING.
DE HEESTERS.

I. HOOFDSTUK.

De Eigenſchappen *der* HEESTEREN *in onderſcheiding van de Boomen, en eenige algemeene Aanmerkingen, ook de* EENMANNIGEN *betreffende.*

Van de beſchryving der Boomen gaa ik tot die der Heeſteren over. Deeze benaaming is door 't gebruik verſtaanbaarer dan ik dezelve door een naauwkeurige beſchryving zou kunnen maaken. Men verſtaat 'er Gewasſen door, die niet met éénen Stam, maar met verſcheide Stammen of Steelen opſchieten, welke des Winters overblyven, en wier hoogte niet overmaatig is. Indien dergelyke Gewasſen dikke Stammen bekomen, gelyk ik 'er reeds beſchreeven heb, dan noemt men het Boomen met verſcheide Stammen.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

men. Geen vaste paal of maat van afzondering, ondertusfchen, heeft in deezen plaats; zo min als tusfchen een Boom of Boompje; eensdeels, dewyl het zelfde Gewas, op de eene Groeyplaats, een Boompje of Heefter is en blyft, op anderen een aanzienlyke Boom wordt. Menigvuldige voorbeelden hebben wy hier van gezien, en de Taxis, alleen, kan daar van tot bewys ftrekken.

Wanneer, naamelyk, dit zo bekende Gewas van zogenaamde Zydveeren voortgeteeld wordt, dan groeit het Plantfoen altoos Heefterachtig: als men 'er Stek toe neemt van de Middelfcheuten, dan worden het Boompjes, die op één Stammetje regt opfchieten. Niettemin blyft het dan nog in onze Tuinen en Hoven maar laag, in vergelyking met de Groote Kroonboomen, welken de Taxis, uit Zaad opkomende, in Duitschland, Vrankryk en zelfs op de Heijen van Engeland, uitlevert (*).

Het havenen, ook, der Gewasfen, maakt hier in een groot verfchil. Indien de Hazelaaren, by voorbeeld, aan zig zelf gelaten worden, zo levert één Stoel, door de menigvuldige Uitloopers, een geheele Bosfchagie uit. Veele andere Boomen hebben dit ook, en inzonderheid, dat zy digt by den Wortel, of aan den Stam, veele Zydfcheuten uitgeeven, welken, wanneer menze 'er niet afneemt, het Gewas tot

(*) Zie het voorg. III. STUK. bladz. 564.

tot een Heester maaken. Hier van komt het, dat een zelfde Plant door sommige Autheuren als Heesterachtig, door anderen als Boomachtig, ja door den eenen als een Boom, door den anderen als een Heester, opgegeven wordt. Zelfs zyn 'er Klimmende en Kruipende Rank-Gewassen, die men door besnoeijing en ondersteuning tot Boompjes maakt; gelyk de Kamperfoelie: om van veele Oost- en Westindischen, van dien aart, niet te spreeken.

III. AFDEEL. I. HOOFD-STUK.

LINNÆUS verwerpt, volgens zynen Meesterachtigen Schryftrant, de onderscheiding der Boomen van de Heesters t'eenemaal, als niet natuurlyk zynde: ten ware men het al of niet hebben van Knoppen voor een onderscheiding wilde gebruiken; doch dan, bekent zyn Ed., zoude men de grootste Boomen der Indiën Heesters moeten noemen; doende de grootte, zegt hy, daar in niets ter zaake (*). Ondertusschen heeft deeze Kruidkenner zelf, honderden maalen, de Gewassen, zonder acht te geeven op de Knoppen, uit de enkele Grootte en manier van Groeijing, in Boomen, Boompjes, Heesters en Heestertjes, onderscheiden. Men behoeft alleenlyk zyn Ed. beschryvingen der Planten van Lapland en Sweeden, als ook van Ceylon, te doorbladeren, om daar van overtuigd

(*) Gemmæ vel distinguunt Frutices ab Arbore, vel nulli limites; cum magnitudo nihil facit. *Phil. Bot.* p. 37.

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

tuigd te zyn. t'Is waar, die Werken zyn voor het uitgeeven der gedagte Leerwetten aan 't licht gekomen; maar naderhand heeft zyn Ed. zulks dikwils in het Samenſtel der Natuur gedaan, en doet zulks nog in de Byvoegzelen.

Wat zal men hier van zeggen? Dat een Wetgeever boven de Wetten is; mooglyk: doch met een Leermeeſter gaat het zo niet. Leeringen wekken, maar voorbeelden trekken. De Natuur wil zig aan geene Wetten laaten binden, en ſchoon het wel waar is, dat door dezelve tusſchen een Heeſter en Boom geen juiſte Scheidpaal geſteld zy, vervalt men in de beſchryving der Planten, tegen wil en dank, tot die onderſcheiding, welke het denkbeeld is van den gemeenen Man (*).

Onze Ridder is, in meer gevallen, van de Wetten, door zyn Ed. in de Kruidkunde geſteld, iets afgeweeken. Hy verklaart alle Soortnaamen, die van de Groeyplaats of van het Vaderland der Planten ontleend zyn, voor gebrekkelyk, geevende tot voorbeelden daar van op, de *Valeriana ſylveſtris*, de *Sagittaria Europæa*, enz. (†). Ondertusſchen gebruikt zyn Ed. zelf, menigvuldig maalen, dergelyke Soortnaamen, en wel die veel minder bepaald en veel oneigener zyn. De *Ficus Benghalenſis*, by voorbeeld, in

(*) Inter Fruticem & Arborem nullos limites poſuit Natura, ſed opinio Vulgi. *Phil. Bot.* utſupra.

(†) *Ibid.* p. 209.

in 't voorgaande Stuk beſchreeven, behoorde ten minſte tot Bengale bepaald te zyn, en niettemin betrekt hy daar toe ook den Vygeboom van Malabar. De *Ficus Religioſa* is niet meer aan den Afgodsdienst toegewyd, dan de volgende Soorten, en, om de waarheid te zeggen, veel minder, of in 't geheel niet, wanneer men op de Soortelyke bepaaling vertrouwen kan: want, die men tot den Afgods-dienst gebruikt zyn de genen, welke Wortels uit de Takken nederlaaten, en daar van wordt in die bepaling niets gemeld. De *Ficus Indica* ondertusſchen, aan welke deeze Eigenſchap wordt toegeſchreeven, en die daarom zekerlyk een van de Afgodsboomen is, voert den naam van haare afkomst.

III. AFDEEL. I. HOOFD-STUK.

Onze Ridder maakt, wel is waar, tusſchen *Nomina Specifica* of Soortnaamen, en *Trivialia* of Bynaamen, een volſtrekte onderſcheiding. De eerſten moeten de weezentlyke verſchillendheden der ééne Soort van de andere bevatten. 't Is ontwyfelbaar, dat zyn Ed. in het uitvinden van deeze Soortnaamen alle voorgaande Kruidkundigen overtroffen heeft, maar de moeielykheid der onderſcheiding van de Soorten in veele Geſlagten, door eene omſchryving met Woorden, heeft die Soortnaamen dermaate doen uitdyën, dat geen Menſch in ſtaat is, om ze allen in zyn Geheugen te prenten. De Bynaamen, derhalve, byna altoos maar uit twee Woorden beſtaande, dienen tot behulp van het Ge-

A 3

III. Afdeel. I. Hoofdstuk.

Geheugen: zy doen het denkbeeld voor den Geest komen van de Plant, die door de Soortelyke Bepaaling onderscheiden wordt. Hierom behoorden deeze Bynaamen, offchoon Linnæus dezelven aan geene Wetten gebonden acht, met den Soortnaam overeenkomstig, en niet tegenstrydig te zyn, noch in elkander te loopen. Dit laatste heeft plaats, wanneer eene Soort van Pynboomen de *Wilde* genoemd wordt, daar zy meest allen in 't wilde groeijen; als ook, wanneer éène Soort van Vygeboomen de *Indische* wordt getyteld, terwyl 'er meer dan twaalf uit Indie zyn opgeteld: of wanneer een Plant de *Amerikaansche* heet, daar zy doch in de beide Indiën of ook in andere Wereldsdeelen valt. Wy hebben 'er reeds veele Voorbeelden van gezien: terwyl die, daar de Bynaamen altemaal in een Geslagt van de Soortelyke Kenmerken zyn ontleend, zeer zeldzaam zyn.

Onder de Heesters zal ik nu vervolgens alle de genen begrypen, die door my van de Boomen zyn uitgemonsterd; mids dat zy overblyvende Stammen en Takken hebben, en over zulks ook alle de Klimmende of Slingerende Rankgewasfen en kleine Boompjes: maar ik wil my wederom daar in niet zo naauw bepaalen, dat ik niet, gelyk hier ten opzigt van de Salicornia gedaan is, de Heesterachtigen of Heesters in eenige Geslagten, wegens de overeenkomstigheid, tot de beschryving der Kruiden zou durven bespaaren, of ook somtyds

eeni-

eenige Kruiden, in 't zelfde Geſlagt, onder de Heeſters beſchryven. III. Afdeel. I. Hoofdstuk.

Wy hebben gezien, dat 'er, in 't algemeen geſproken, maar weinig verſchil in de ſtructuur is tusſchen de Boomen en Kruiden *. De Stam of Steel beſtaat in beiden uit vyfderley Werktuiglyke deelen, wier evenredigheid, in dikte en ſamenweefzel, wel zeer veel onderſcheid vertoont, doch geen weezentlyk verſchil maakt in de Hoofdverdeeling. Het Merg, by voorbeeld, beſlaat in de meeſte Kruiden byna den geheelen Steel, maar in ſommige Boomen ook byna den geheelen Stam. De Bast is in veele Kruiden by uitſtek dun; maar dit heeft ook plaats in veele Boomen. Terwyl nu de Heeſters als in 't midden ſtaan tusſchen de Boomen en Kruiden, zo kan men in het maakzel van derzelver Stammen of Steelen geen volmaakte overeenkomſtigheid verwagten. Sommigen hebben die byna zo week en vol Merg als de Sappigſte Kruiden: anderen hebben die zo hard en Houtig als de zwaarſte Boomen. Inzonderheid heeft dit in veele Oostindiſche Rankgewasſen plaats; terwyl de Stammen van anderen geheel Spongieus zyn, als die van Vlier, of geheel zagt, als die van de Banannen en meer dergelyke Struiken, welken ik, als niet gevoeglyk tot de Kruiden t'huis gebragt kunnende worden, tot de Heeſters zal betrekken.

* II. D. I. Stuk, bladz. 27.

Hebben wy, in de voorgaande Afdeelingen van het Ryk der Planten, de voornaamſten beſchouwd,

III. Afdeel. I. Hoofdstuk.

schouwd, die Voedzel en Geneesmiddelen aan den Mensch uitleveren; hier zullen wy het Oog vestigen op de genen, die een voornaam Sieraad van onze Bloemtuinen uitmaaken. Wy zullen ons Gezigt en Reuk gestreeld vinden, door zig de Jasmyn, Syring, Ligušter, de Myrthen, Kamperfoelie, Roozen, onder de gemeenlyk bekende, en hoe veele anderen onder de Uitheemsche Gewasſen, van dergelyken aart, te vertegenwoordigen. In een menigte anderen zullen wy een voedende of ten minste tot verfrisſching en verheuging strekkende eigenschap ontdekken, gelyk in de Wyngaard, Aalbeziën en Berberisſen; of eene Kruiderige, die tevens tot Geneesmiddelen strekt, gelyk in de Salie, Lavendel, Rosmaryn. Van veele Heesters of Rankgewasſen, inzonderheid uitlandsche, zyn de Wortels, Takken, Schors, Bladen of Vrugten, ook dienstig tot deeze en andere gebruiken van de Samenleeving.

De *Eenmannige Plantgewasſen* in het Stelzel der Sexen leveren een Geslagt uit, waar in *Heesterachtige* voorkomen; maar de overeenkomst, die daar in plaats heeft, verbiedtze van de anderen af te zonderen. Dit is het Geslagt van Salicornia, waar in de eerste Soort, welke gemeenlyk Kruidig is, en daar van den bynaam *Herbacea* voert, somtyds de hoogte bereikt van de Tweede, welke Heesterachtig (*Fruticosa*) genoemd wordt. De Virginische (*Virginica*) wordt gezegd zeer gemeen

meen te zyn aan de Zout-Moerasſen in Saxen, dat een zonderlinge overeenkomſtigheid van den bynaam aanduidt. Toen werdt zy als eene Verſcheidenheid van de Gemeene Kruidige Salicornia aangemerkt, en thans als eene Soort die men daar van, niettegenſtaande zy zelf Kruidig is, onderſcheiden moet, doordien de Bladen geheel eenvoudig of zonder Leedjes zyn (*).

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK.

II. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de TWEEMANNIGE HEESTERS, *wier Bloemen* twee Meeldraadjes *hebben, dus tot de* Diandria *behoorende, gelyk de* Jasmyn, Liguſter, Syring, Rosmaryn, Salie, Peper-Gewasſen *enz.*

De Tweemannige Plantgewasſen, dus genaamd, om dat de Bloemen twee Meeldraadjes hebben, zyn, naar het getal der Stylen of Stempelen in drie Rangen, van *Eenwyvigen*, *Tweewyvigen* en *Driewyvigen*, verdeeld. De eerſte Rang bevat alleen een aanmerkelyk getal van Planten, waar onder zig de volgende Geſlagten van Heeſters bevinden. NYC-

(*) S. Virginica ad Salinas Saxoniæ frequentisſima. *Sp. Plant.* II. p. 5. S. (*Virginica*) herbacea &c. diſtinguenda ab Herbaceâ, quæ etiam crescit in Virginia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 51.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

NYCTANTHES. Nagtbloem.

De Kenmerken bestaan, buitendien, in het hebben van de Bloem en Kelk, beiden, in agten gedeeld, en het Vrugthuisje tweezaadig, als gemeld is *.

* II. D. II. STUK, bl. 39.

Vyf Soorten kwamen in dit Geslagt voor, waar van ik de Eerste en Vierde reeds onder de Boomen beschreeven heb, zo dat 'er nog maar de drie anderen overblyven; te weeten

II. *Nyctanthes Sambac.* Arabische Jasmyn.

(2) Nagtbloem *met de onderste Bladen Hartvormig stomp, de bovenste spits ovaal.*

Men vindt deeze Soort, onder den naam van *Arabische Syring* met Oranjebooms Bladen, voorgesteld door C. BAUHINUS. By ALPINUS komtze voor, onder dien van *Sambac* der Arabieren of *Arabische Jasmyn*, waar van hy meldt, dat het een kruipende of klimmende Hee-

(2) *Nyctanthes* Foliis inferioribus Cordatis obtusis, superioribus ovatis acutis. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 16. p. 55. *Veg.* XIII. p. 54. *Hort. Ups.* 4. Nyctanthes Caule volubili &c. *Hort. Cliff.* 5. *Fl. Zeyl.* 12. ROYEN *Lugdb.* 398. Syringa Arabica fol. Mali Aurantii. C. B. *Pin.* 398. Jasminum Limonii folio conjugato. BURM. *Zeyl.* 128. T. 58. f. 2. *Angl. Hort.* T. 27. Jasminum sive Sambac Arabum folio acuminato. TILL. *Pis.* 87. T. 31. Jasminum Arabicum. CLUS. *Cur post.* p. 5. Sambac Arabum. ALP. *Ægypt.* 72. T. 73. Flos Manoræ. RUMPH. *Amb.* V. p. 52. T. 30. Katu-Tsjiregam-Mulla. *Hort. Mal.* VI. p. 95. T. 54. BURM. *Fl. Ind.* 4. Jasminum Indicum latifolium monococcum. TOURNF. *Inst.* 598.

Heester was in de Tuinen van Kairo, met Bladen als gezegd is en witte Bloemen van agt Blaadjes, naar die der gewoone Jasmyn gelykende, doch den Reuk sterker en aangenaamer hebbende. VESLINGIUS merkt aan, dat het een stevige Heester is, wel drie of vier Ellen hoog groeijende, in wier Bloemen dikwils een dubbelde ry was, van agt, tien of twaalf Blaadjes. CLUSIUS ontving, in 't jaar 1606, van Florence, de gekleurde afbeelding van een Takje der Arabische Jasmyn, die men oordeelt hier toe te behooren, welker Bloem ook aanmerkelyk van de eerstgemelde verschillende was. De beschryving, daar nevens gevoegd, was als volgt: „ Gy ontfangt hier de „ afbeelding van een Takje van zekere Plant, „ uit de Egyptische Stad Alexandria herwaards „ overgebragt, welke sommigen *Jasmyn van* „ *Gine* heeten, anderen Arabische Syring of „ Jasmyn. Dezelve groeit, zo veel ik tot nog „ toe heb kunnen waarneemen, tot de hoogte „ van twee Ellen of vier Voeten: zynde de „ Stam van onderen een Duim dik, zo hard „ van Hout, dat men het naauwlyks kan sny- „ den. Twee Vingeren boven den Grond of „ een weinig hooger, verdeelt dezelve zig in „ lange dunne Takken, gelyk de Katalonische „ of Spaansche Jasmyn, beginnende te bloeijen „ in April, en daar mede ophoudende in 't „ laatst van Oktober; zo dat men het Gewas, „ vyf of zes Maanden, met Bloemen beladen ziet.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Nagtbloem.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Nagtbloem.*

„ ziet. De Bloemen zyn wit, gelyk die van de „ eerſte Konſtantinopolitaanſche dubbelde Narcis door U beſchreeven, nu eens uit tien, „ dan uit twaalf, en op het minſte uit negen „ Blaadjes beſtaande, die in een dubbelde ry „ geplaatst zyn, uitermaate welriekende, ja „ aangenaamer van Reuk dan de Spaanſche Jasmyn en als 't ware den Geur van Oranje-Bloemen tevens uitdrukkende. Zy vallen op de „ zelfde wyze af, als die van andere Jasmynen, „ en hebben een dergelyk Pypje, waar mede „ zy op haare Steeltjes zitten. Men entze op „ de gewoone Jasmyn; dan brengtze dikwils in „ 't zelfde of 't volgende Jaar reeds Bloemen „ voort, en tiert dus veel beter dan de Plantſoenen uit Egypte overgebragt, die wel twee „ of drie Jaaren kwynen, moetende niettemin „ 's Winters ook wel bezorgd worden; want „ zy is zeer vatbaar voor de Koude."

Met deeze Jasmyn komt overeen de *Manora-Bloem* van RUMPHIUS, welke hy een *Dogter der Nagt* noemt, om dat de Bloemknoppen na den Ondergang der Zon eerst ontluiken, en dus de geheele Nagt en den volgenden Dag open blyven ſtaan, alsdan afvallende, en weder plaats maakende voor andere Bloemen. Met regt kon dit Geſlagt dan den naam van *Nagtbloem* voeren. Des avonds, wanneer zy ontluiken, verſpreiden zy op het ſterkſte haaren aangenaamen Geur, die haar tellen doet onder de edelſte Bloemen der Indiën. Uit de-

dezelven destilleerden de Portugeezen, zo wel als uit die van den Droevigen Boom, welke de eerste Soort is van dit Geslagt, een ongemeen Hartsterkend Water. De Indische Vrouwtjes zetten deeze Bloemen, met die van Cananga, Sambacca en anderen, in Olie, waar mede het jonge Volk zig het Haair smeert, om der bevalligheid wille. ALPINUS merkt aan, dat onder de Egyptenaaren of Oosterlingen deeze Bloemen ook meer tot opsmukking des Lighaams dan tot Gezondheid in gebruik waren; hoewel, uit zoete Amandelen, een met den Geur van deeze Jasmynbloemen bezwangerde Olie bereid werdt, die uit- en inwendig van dienst was, zo in de Badstooven voor de Vrouwen, tot bevordering van de Kraam, als tegen Borstkwaalen, Verhardingen en Pynen der Ingewanden, in 't algemeen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(3) Nagtbloem *met spits ovaale gegolfde Bladen en ronde Takken.*

III. *Nyctanthes undulata.* Rystbloem.

Deeze Soort, de *Tsjiregam-Mulla* van den Malabaarsen Kruidhof zynde, wordt door RAY ge-

(3) *Nyctanthes* Foliis ovatis acuminatis undulatis, Ramis teretibus. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Jasminum Indicum Flore polypetalo exalbido, Fructu minori. RAJ. *Hist.* 1601. Tsjiregam-Mulla. *Hort. Mal.* VI. p. 97. T. 55. Jasminum Indicum latifolium Fructu gemino. TOURNF. *Inst.* 597. BURM. *Fl. Ind.* p. 4.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Rystbloem.*

getyteld *Indische Jasmyn, met een veelbladige witachtige Bloem, en eene kleinere Vrugt.* Het is een Heester van Mans langte hoog, die de jonge Takjes met kleine Haairtjes bezet heeft. De Bladen zyn glanzig groen en glad, aan de kanten gekruld, komende by paaren voort aan de Knietjes der Takken, zynde bitter van Smaak en Reukeloos. De Bloemen komen by drieën of vyven uit een gemeene Kelk, en bestaan uit zes, zeven, ja dikwils agt, smalle dunne Blaadjes of verdeelingen, bevattende twee Meeldraadjes en een Styl. De Vrugten zyn als kleine Kersen, zwartachtig, met een dun Huidje, en daar onder een donker rood zoet Vleesch, bedekkende een rond Haairig Zaad.

De vermaarde TOURNEFORT noemt de voorgaande Soort *Breedbladige* Indische Jasmyn *met één Zaad*, en deeze *met twee Zaaden.* De Javaanen noemen dezelve *Folle Aros* of Rystbloem; en de voorgaande *Manoor* of *Daun Malati* in 't Maleitsch. Beiden zyn zy in Oostindie vreemd, wordende 'er alleenlyk in de Tuinen aangekweekt tot Sieraad en wegens den aangenaamen Reuk der Bloemen, wier gebruik ik gemeld heb.

Op de *Ruige Nyctanthes*, de Vierde Soort van dit Geslagt, welke, als een Boom zynde, door my reeds is beschreeven, laat de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS volgen een *Driebloemige*, welke drie, en eene *Veelbloemige*,

ge, welke veele Bloemen by malkander aan de enden der Takjes draagt. De eerste zegt zyn Ed. de Bloemen meest in vyven gesneeden te hebben, doch dezelven zyn in de Afbeelding altemaal in agt Slippen verdeeld. Deeze was, door den Heer GARCIN, de *Javaansche Jasmyn* getyteld. De andere, door den Heer KLEINHOF de Chineesche rondbladige Jasmyn genaamd, zou de *Nalla Mulla* van Malabar zyn, welke door COMMELYN en RAY tot de Arabische Jasmyn betrokken wordt, en die is, volgens de Afbeeldingen, ook veelbloemig. 't Schynt dat LINNÆUS dezelven, deswegen, als enkele Verscheidenheden heeft aangezien.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(5) Nagtbloem *met stompe Lancetswyze en ovaale Bladen.*

V. *Nyctanthes angustifolia.* Smalbladige.

Deeze is wederom een andere Soort van de Jasmyn, die men op de Kust van Malabar *Mulla* noemt, geevende aan deeze den bynaam van *Katu-Pitsjegam-Mulla*, welke van onze Natie aldaar *Wilde Jasmyn* geheten wordt. RAY heeft dezelve *Indische Jasmyn, met veelbladige Bloemen, dte wit zyn met roode randen,* ge-

(5) *Nyctanthes* Foliis obtusis lanceolatis ovatisque. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Jasminum Indicum angustifolium Fructu gemino. TOURNF. *Inst.* 598. Katu-Pitsjegam-Mulla. *Hort. Mal.* VI. p. 93. T. 53. RAJ. *Hist.* 1602. BURM. *Fl. Ind.* p. 5.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

getyteld. Dit drukt zo zeer het verschil met de anderen niet uit, als de Smalbladigheid, welke echter niet algemeen plaats heeft in dit Gewas, als waar aan ook breedere en ovaale Bladen voorkomen. Het groeit aan die Kust in 't wilde; is altoos groen, en geeft in de Maanden Juny en July zyne zeer welriekende Bloemen.

VI. *Nyctanthes acuminata.* Spitsbladige.

(6) Nagtbloem *met Lancetvormige gespitste Bladen en tweepaarige tweebloemige Steeltjes.*

De spitsheid der Bladen strekt tot een Kenmerk van deeze nieuwe Soort, die door den Heer N. L. BURMANNUS voorgesteld is, begrypende de *Indische of Ceylonsche Jasmyn* met langwerpige Bladen en eene Sneeuwwitte zeer welriekende volle Bloem van den Heer J. BURMANNUS. Hier toe behoort de Groote *Nandi-Ervatam* van Malabar, door COMMELYN *Malabaarse Melkgeevende Syring* getyteld, 't welk AMMAN slegts overgenomen heeft, zo wel als RAY. 't Is een Heestertje van

(6) *Nyctanthes* Foliis lanceolatis acuminatis, pedunculis bigeminis bifloris. BURM. *Fl. Ind.* p. 5. Jasminum Indicum Folio oblongo, Flore albo pleno odoratissimo. BURM. *Zeyl.* 129. T. 59. Nandi-ervatam major. *Hort. Mal.* II. p. 105. T. 54. Syringa Malabarica lactescens &c. COMM. *Fl. Mal.* 257. AMM. *Char. Pl.* 798. RAY. *Hist.* 1785. Flos Manilhanus. RUMPH. *Amb.* IV. p. 87. T. 39.

van vier Voeten hoog, op Zandige plaatſen groeijende, dat veele Struiken uit den Steel voortbrengt, die knobbelig zyn, met eene ruuwe Schors. De Bladen heeft het gepaard, langwerpig, met een klein puntje, dat naar de eene zyde is omgeboogen, uitpuilende geribd, zonder Reuk of Smaak. De Bloemen zyn des te lieflyker, gelykende naar kleine witte Roosjes, of liever naar dubbelde Narcisſen. Haar Reuk trekt naar dien der Angelieren, zo RUMPHIUS aanmerkt, die het Gewas de *Manilje-Bloem* noemt, als van de Spanjaarden uit Manilha op Ternate en van daar op Ambon overgebragt zynde; hoewel het niettemin ook op Java en Borneo groeit. Het heeft mede de eigenſchap, dat de Bloemen over dag haaren Geur verliezen, en wordt meest tot ſieraad der Tuinen nagehouden, hoewel de Malabaaren aan den Wortel een verkoelende kragt toeſchryven in Koortſen, 't zy gedronken of met Pinang gekaauwd.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Nagtbloem.*

JASMINUM. Jasmyn.

De Bloemkrans is hier in vyven gedeeld, komende, voor 't overige, wat de Pypachtige geſtalte, de Meeldraadjes en Styl betreft, met die van 't voorgaande Geſlagt overeen, maar de Meelknopjes zyn binnen de Bloempyp verborgen. De Vrugt is een Beſie in ſommigen dubbeld in anderen enkeld, met twee Korrelige Zaaden.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Zes Soorten bevat dit Geslagt, meest Oostindische en altemaal tot de Heesters behoorende.

I. *Jasminum Officinale.* Gemeene.

(1) Jasmyn *met gepaarde Vinbladen, de Blaadjes onderscheiden.*

Deeze Soort voert den naam van de Gemeenste Jasmyn met witte Bloemen by C. BAUHINUS. Men vindtze by LOBEL en DODONÉUS afgebeeld, die aanmerken, dat het een slapsteelige Heester is, welke niet op zig zelve staat, wordende meest by Hekjes en Heiningen opgeleid, om de Tuinen te versieren. In Engeland en Vrankryk strekt zy niet alleen tot bedekking van Prieelen en Gaanderyën, maar wordt ook aan Latwerk, tot bekleedzel van Muuren gebruikt. Het Gewas, naamelyk, kan de gewoone Winterkoude van onze Gewesten uitstaan, mids men het bedekke, doch laat jaarlyks zyne Bladen vallen, en wordt van Stek voortgeteeld. De Bladen zyn gevind, uit vyf of zeven Blaadjes bestaande, waar van het uiterste grootst is, allen spits en glanzig donker groen. De Bloemen hebben eene

(1) *Jasminum* Foliis oppositis pinnatis, Foliolis distinctis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 17. p. 55. *Veg.* XIII. p. 54. *Hort. Cliff.* 5. *Hort. Ups.* 5. *Mat. Med.* 9. ROYEN *Lugdbat.* 397. Jasminum vulgatius Flore albo. C. B. *Pin.* 397. BOERH. *Lugdbat.* II. p. 216. TOURNF. *Inst.* 597. DOD. *Pempt.* 409. LOB. *Icon.* II. p. 106. *Kruidb.* II. p. 123. BURM. *Fl. Ind.* p. 5.

eene Trechterswyze of Trompetswyze figuur en zyn zeer aangenaam van Reuk. De Olie, daar van gedeftilleerd, heeft eenig gebruik in de Geneeskunde.

IIII. Afdeel. II. Hoofdstuk.

(2) Jasmyn *met gepaarde Vinbladen, de uiterfte Blaadjes famengevoegd.*

II. *Jasminum grandiflorum.* Spaanfche Jasmyn.

Deeze Soort voert gemeenlyk den naam van *Katalonifche* of *Spaanfche Jasmyn*, *Gelfeminum Catalonicum*, in 't Hoogduitfch *Fremd Violreben*, om dat zy niet zo gemeen is als de andere. Wegens de grootheid van haare Bloemen, die van buiten rood zyn, heeft zy den Latynfchen bynaam. Bovendien verfchilt zy, doordien het Gewas op zig zelve ftaat en geen onderfteuning behoeft. Ook blyft het laager, wordende zelden meer dan een of anderhalf Elle hoog. De Bloemen zyn veel grooter, fierlyker en fterker van Reuk. Het wordt op Stammetjes of Uitloopers van de gemeene Witte Jasmyn gezoogd. De Bladen zyn donkerer groen en ronder en de drie uiterften niet van

(2) *Jasminum* Foliis oppofitis pinnatis, Foliolis extimis confluentibus. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Jasminum humilius magno flore. C. B. *Pin.* 397. RAJ. *Hift.* 1600. Gelfeminum Catalonicum. CAM. *Epit.* 37. Jasm. Hisp. majore Flore externe rubente. J. B. *Hift.* II. p. 101. TOURNF. *Inft.* 597. Pitsjegam - Mulla. *Hort. Mal.* VI. p. 91. Jasminum odoratius. MER. *Sur.* T. 46. BURM. *Fl. Ind.* p. 5.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. van elkander afgezonderd; even als dit ook plaats heeft in die van Malabar, *Pitsjegam-Mulla* genaamd, en ook eenigszins in die, welke te Suriname in 't wilde groeit, door MERIAN afgebeeld. Misschien zal dat Gewas aldaar, zo wel als in Europa, uit Asie overgebragt zyn.

III. *Jasminum Azoricum.* Vlaamsche Jasmyn.

(3) Jasmyn *met gepaarde drievoudige Bladen.*

Naar de Vlaamsche Eilanden, van waar mooglyk deeze Soort afkomstig zal zyn, voert zy den bynaam van *Azoricum.* De woonplaats, niettemin, wordt gesteld in Indie. Zy verschilt door den gesleufden Steel of Struik en de grootte der Bladen, merkt de Heer N. L. BURMANNUS aan; doch dat de Bladen drievoudig en gepaard zyn, onderscheidtze, myns oordeels, wel allermeest van de voorgaande en volgende Soorten. De Heer J. BURMANNUS zegt, dat de hier aangehaalde Ceylonsche met roode Kroontjes-Bloemen, door zyn Ed. in Plaat gebragt, de Steelen rond, glad en groen heeft. Dergelyke, van 't Eiland Madéra afkomstig, heeft PLUKENETIUS afgebeeld, hebbende een groote witte Bloem.

(4) Jas-

(3) *Jasminum* Foliis oppositis ternatis. *Hort. Cliff.* 5. *Fl. Zeyl.* 13. ROYEN *Lugdbat.* 397. Jasminum Azoricum trifoliatum &c. COMM. *Amst.* I. p. 159. T. 82. J. sylvestre triphyllum &c. BURM. *Zeyl.* 127. T. 58. f. 1. PLUK. *Alm.* 195. T. 303. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 6.

(4) Jasmyn *met overhoekse drievoudige en enkelde Bladen, de Takken hoekig.* III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Deeze, die men gemeenlyk de *Geele Jasmyn* noemt, schynt een inboorling te zyn der Zuidelyke deelen van Europa. DODONÉUS heeft ze voorgesteld onder den naam van *Heesterachtig Drieblad*, om dat zy gewoonlyk driebladig is; maar BAUHINUS zegt, dat zy omstreeks Montpellier ook wel voorkomt met enkelde Bladen. By Napels en elders in Italie groeit zy ook in 't wilde; doch waar zy verder in 't Oosten natuurlyk groeijen zou, vind ik niet aangetekend. De Takken bereiken dikwils de hoogte van twee of drie Ellen; de Blaadjes zyn klein; de Bloemen taamelyk groot en geel van Kleur, wordende by die van de Primula Veris of Buglossum vergeleeken. De Besfen, die zy draagt, zyn taamelyk groot en rond, bevattende een Zaadkorrel als een Linze. Wegens de schoonheid van zyn altyd groenend Loof, de sierlykheid en Reuk der Bloemen, wordt dit Gewas in de Hoven der middelste en Noordelyke deelen van Europa nagehouden.

IV. *Jasminum fruticans.* Geele Jasmyn.

(5) Jas-

(4) *Jasminum* Fol. alternis ternatis simplicibusque, Ramis angulatis. *Hort. Cliff.* 5. *Ups.* 5. ROYEN *Lugdb.* 397. SAUV. *Monsp.* 174. GOUAN. *Monsp.* 6. Jasminum luteum vulgo d. Bacciferum. C. B. *Pin.* 398. Trifolium fruticans. DOD. *Pempt.* 571.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

V. *Jasminum humile.* Laage.

(5) Jasmyn *met overhoekse, spitsachtige, drievoudige en Vinbladen, de Takken hoekig.*

Zeer klein is, volgens deeze bepaaling, het verschil, tusschen deeze en de voorgaande Soort: doch aanmerkelyk, wanneer men de Afbeelding, welke 'er LOBEL van geeft, met die van het Heesterachtige Drieblad van DODONÉUS ververgelykt. LINNÆUS beschryft het als een kleine Heester, die de Takken groen, glad en buigzaam, weinig gehoekt heeft; de Bladen drievoudig, (in 't midden der Takken uit zeven Vinblaadjes bestaande,) de zydelingsen ovaal, het endelingse eens zo groot, aan de Punt en dikwils ook aan het Steeltje gespitst. Men vindt deeze Soort, zo wel als de voorgaande, in onze Kruidhoven, doch de plaats der afkomst is niet bekend.

VI. *Jasminum odoratissimum.* Zeer welriekende.

(6) Jasmyn *met overhoekse stompe, drievoudige en Vinbladen, de Takken rond.*

In

(5) *Jasminum* Foliis alternis (acutiusculis) ternatis pinnatisque, Ramis angulatis. *Hort. Ups.* 5. J. Fol. alternis ternatis acuminatis. *Hort. Cliff.* 6. ROYEN *Lugdbat.* 398. Jasminum humile luteum. C. B. *Pin.* 397. Jasm. luteum. BESL. *Eyst. aest.* 140. f. 2. LOB. *Icon.* II. 106. Jasm. s. Gelseminum luteum. TOURNF. *Inst.* 597.

(6) *Jasminum* Fol. alt. (obtusis) ternatis pinnatisque. Ramis teretibus. *Hort. Ups.* 5. Jasmin. Fol. alternis ternatis obtusis. *Hort. Cliff.* 5. ROYEN *Lugdbat.* 397. Jasminum Ind. flavum odoratissimum. FERR. *Cult.* 93. Jasm. flav. odoratum. BARR. *Icon.* 62. BURM. *Fl. Ind.* 6.

In de beschryving van den Cliffortschen Tuin is deeze door de stompheid der Bladen van de voorgaande onderscheiden. BARRELIER noemt ze Geele welriekende en FERRARIUS *zeer welriekende* Indische Geele Jasmyn. Uit Indie schynt zy derhalve afkomstig te zyn. LINNÆUS heeft ze in de Akademie-Tuin van Upsal aldus waargenomen. Het is een hooge Heester, met roode Takken en ronde Takjes, uitgenomen dat wederzyds een Streep, langs dezelven, van het Bladsteeltje nederloopt. De Bladen zyn drievoudig, (of in 't midden der Takjes met zeven Blaadjes gevind,) de Blaadjes ovaal, naauwlyks gespitst, glad, nevens het Steeltje, dat in 't midden rood is, aan de binnenzyde te niet loopende. Deeze verdraagt minder Koude dan de twee voorgaanden. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

VII. *Jasminum oblongum.* Enkelbladige.

De Heer N. L. BURMANNUS heeft hier een nieuwe Soort bygevoegd, welke zyn Ed. *Jasminum oblongum* noemt, en bepaalt als *Jasmyn met enkelde gepaarde Bladen en overhoekse eenbloemige Oxel-Steeltjes* (7). Dit is zekerlyk eene van alle de voorgaanden geheel verschillende Soort, welke men met reden *Enkelbladige* zou kunnen tytelen, of *Javaansche*, als op 't Eiland Java groeijende. De Afbeelding, door zyn Ed. daar van gegeven, bevestigt zulks. De

(7) *Jasminum* Foliis oppositis simplicibus, Pedunculis alternis axillaribus unifloris. (Jasminum Javanicum. *Herb.* GARCIN.) BURM. *Fl. Ind.* p. 6. Tab. 3. f. 2.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Bloemen vallen kleiner dan in de voorgaande Soort.

LIGUSTRUM, Liguſter.

Dat de Bloemen in vieren gedeeld zyn, en de Vrugt een Beſie is met vier Zaaden, onderſcheidt dit Geſlagt van de voorgaande en volgende, met welken het overeenkomt in twee Meeldraadjes te hebben en een enkelen Styl.

I. *Liguſtrum vulgare.* Gemeene.

De eenigſte Soort (1) is een zeer bekend en gemeen Gewas, dat men *Liguſter* noemt, naar den Latynſchen naam, die in het Italiaanſch *Giuſtrico* nog bewaard ſchynt te zyn gebleeven; maar in de andere Taalen van Europa heeft het, gelyk met inlandſche Gewasſen dikwils gaat, geheel verſchillende naamen. De Franſchen heeten 't zelve *Troëne* of *Frezillon*; de Engelſchen *Privet* of *Primprine*; de Duitſchers *Hartriegel*, *Mundholtz* of *Beinholtz*, en in onze Taal voert het ook den naam van *Keelkruid*, *Mondhout* en *Rynwilgen*. De Groeyplaats is in de middelſte deelen van Europa algemeen: zelfs, op de Eilandjes aan de Zeekust van Sweeden, by Bahuis op Klippen onder de Steenen, heeft de Heer KALM het overvloedig aangetrof-

(1) Liguſtrum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 18. p. 55. *Veg.* XIII. p. 54. *Hort. Cliff.* 6. *Fl. Suec.* 4, 5. ROYEN *Lugdbat.* 398. DALIB. *Paris.* 2. Liguſtrum Germanicum. C. B. *Pin.* 475. TOURNF. *Inſt.* 596. Phillyrea. DOD. *Pempt.* 775. Liguſter of Mondhout. DOD. *Kruidb.* 1215. HALL. *Helv.* 527.

troffen. In de Haagen aan de Wegen in Engeland, op de Heijen van Vrankryk, aan den voet der Bergen in Karniolie, in de Bosschen van Oostenryk, inzonderheid op de Eilandjes in den Donau; in Pruissen, Pomeren, enz. vindt men 't overal van zelf groeijen. Hier te lande komt het insgelyks in de Duinen van Holland en in de Wouden van Vriesland wild voor: maar gemeenlyk ziet men het tot Haagjes in de Tuinen gebruikt, waar toe het zeer bekwaam is. Onder alle Boomen, Heesters en Kruiden, is niets, daar men zo veelerley en zo fraaije figuuren, door buigen en scheeren, van maaken kan, als de Ligufter (*).

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Ligufter.*

Natuurlyk is het een Boomachtige Heester, tot zes Voeten hoogte opgroeijende, met dunne Ryzen, die zeer taay zyn, hebbende eene Aschgraauwe Schors en witachtig hard Hout. De Bladen, langwerpig, smal, byna als die der gewoone Wilgen maar veel kleiner en donker groen, komen tegenover elkander aan de groene Rysjes voort. Aan de enden van byzondere Steeltjes draagt dezelve Trosjes van kleine witte Bloempjes, met geele Meelknopjes, niet onaangenaam van Reuk. Deeze Bloempjes zyn eenbladig, Trechterachtig, meest in vieren, doch somtyds ook in vyven of in zes-

(*) P. LAUREMBERG. *Horticult.* Libr. I. Cap. 30. Vid. RAJ. *Synops. Method. Stirp. Britt.* Lond. 1690. p. 226. Itid. *Hist. Plant.* 1603.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Ligufter.*

zesſen verdeeld. Hier op volgen Trosjes van Besſen, naast met die van den Geneverboom overeenkomende, in de rypheid zwart, en een zwarte Kleur afgeevende, zo dat menze wel tot het maaken van Inkt gebruikt heeft. TRAGUS zegt, dat men 'er een blaauwe Verw van maakte. Des Winters aazen de Lyſters en andere Vogeltjes op deeze Besſen (*). Zy zyn bitter van Smaak zo wel als de Bladen, wier Afkookzel door ſommigen tot Gorgeldranken, als ook tot zuivering van Zweeren, aangepreezen wordt. Men doet 'er dan dikwils de Bloemen by: want, in 't wilde groeijende, is dit Gewas zeer Bloemryk, en bloeit den geheelen Zomer; maar in Scheerhaagen vindt men 'er weinig Bloemen aan. Het blyft 's Winters groen, doch laat zyn Bladen vallen tegen dat het nieuwe krygt.

De vermaarde TOURNEFORT géeft, uit MUNTING, eene Verſcheidenheid van Ligufter op, welke de Bladen geel bont heeft, in 't Franſch *Troësne panaché* genaamd. MAPPUS heeft dergelyke in Bosſchen van den Elſaz gevonden. Dezelve ſtaat, in de Tuinen, heel ſierlyk, doch gaat, indien men 'er door afzooging geen zorg voor draagt, ligtelyk verlooren; dewyl zy weder groen wordt. Gedagte MUNTING

(*) LINNÆUS zegt, in *Gen. Plant.* dat deeze Besſen maar ééne holligheid hebben: HALLER, dat dezelven door een middelſchot verdeeld zyn en twee Zaaden bevatten. SCOPOLI geeft 'er een Vliezig middelſchot aan. TOURNEFORT zegt, dat zy meest vier Zaaden inhouden.

TING hadt, uit Zaad dat hem van Napels gezonden was, in 't jaar 1666, ook een Ligufter met Zwarte welriekende Bloemen geteeld; maar deeze, veel tederer dan de gewoone, kon geen Vorst, Sneeuw, Mist of fterken Wind verduuren. Hy hadt dezelve tot vier Voeten hoogte opgekweekt. Volgens BREYN vindt men zelfs Ligufter met vergulde en met verzilverde Bladen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Liguster.*

PHILLYREA. Steenlinde.

Dat de Vrugt van dit Geflagt eene éénzaadige Befie is, onderfcheidt hetzelve van de voorgaanden: doch de Bloem is ook meer Klok- dan Trechtervormig.

Het bevat drie Soorten, die altemaal in Europa haare Natuurlyke Groeyplaats hebben.

(1) Steenlinde *met Lancetswys' ovaale, byna ongekartelde Bladen.*

I. *Phillyrea media.* Middelflag.

Men noemt de Soorten van dit Geflagt altemaal met den Griekfchen naam, wiens afleiding onzeker is. DIOSCORIDES zegt, dat de

(1) *Phillyrea* Foliis ovato-lanceolatis fubintegerrimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 19. p. 55. *Veg.* XIII. p. 54. *Hort. Ups.* 5. Ph. Fol. ovato-lanceolatis vix crenatis. *Hort. Cliff.* 4. ROYEN *Lugdbat.* 398. Philyrea Liguftri folio. C. B. *Pin.* 476. Phillyrea tertia. CLUS. *Rar.* p. 62. *Hist.* I. p. 52. TOURNF. *Inst.* 596. CAM. *Epit.* 90. LOB. *Icon.* II. 132.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Steenlinde.*

de *Phillyrea* een Boom is, van grootte als de Cyprus, met Olyfbooms Bladen, doch breeder en zwarter, met Vrugten als van den Mastikboom, die zwart zyn, zoetachtig en als aan Trosſen. Dewyl ſommigen de Liguſter voor den *Cyprus* der Ouden aanzien, zo hebben deeze aan dit Gewas de grootte van den Liguſter toegeſchreeven; doch 't is zeker, dat hetzelve dien aanmerkelyk overtreft. Alle de Soorten groeijen natuurlyk in de Zuidelyke deelen van Europa, en verſchillen byna alléen in de Grootte en in de breedte of ſmalheid der Bladen. Evenwel maaken de Spanjaarden of Portugeezen in de benaamingen eenig verſchil, noemende deeze eerſte Soort *Alader*; de tweede *Piadera* of *Ladierna*; de derde *Azebo* of *Adorna*.

De vermaarde CLUSIUS, by wien deeze de Derde Phillyrea is, zegt dat hy 'er in Spanje Boompjes van gezien heeft, twee Mans langten hoog, waar van hy een Takje hadt afgeplukt, dat door hem met Bladen en Bloemen afgebeeld wordt. In beide opzigten geleek zy naar den Olyfboom zeer, hebbende de Bladen geheel ongekarteld, de Bloemen witachtig groen, Troswyze uit de Oxels der Bladen ſpruitende en ronde Vrugten, als Aalbesſen, een hard Steentje met een witten Bast bevattende.

II. *Phillyrea angustifolia* Smalbladige.

(2) Steenlinde *met ſmal Lancetvormige effenrandige Bladen.* De

(2) *Phillyrea* Fol. lineari-lanceolatis integerrimis *Hort. Cliff.*

De ſmalheid der Bladen onderſcheidt deeze, die van ſommigen voor eene Verſcheidenheid der voorgaande wordt aangezien. Hier toe behoort de Vierde en Vyfde Phillyrea van CLUSIUS, wordende maar half zo hoog als de voorgaande, en dus ook de Takken dunner hebbende, met een bruiner Schors bekleed. De Bladen waren bitter. Zyne Vyfde verſchilde van de vierde zeer weinig, doch hadt de Bladen nog wat ſmaller. De Bloem en Vrugt was even als in de voorgaande. Hy hadtze beiden in Spanje aangetroffen; doch de Derde by Montpellier.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(3) Steenlinde *met Hartvormig ovaale getande Bladen.*

III. *Phillyrea latifolia.* Breedbladige.

Deeze is niet alleen de breedſte van Bladerloof, maar ook de grootſte, zo CLUSIUS aanmerkt, ſchietende hooger op dan de Kermesboom, de Takken een Duim dik en dikker hebbende, met eene groene Schors en beſprengd met witachtige Vlakken. De Bladen zyn

Cliff. 4. ROYEN *Lugdbat.* 398. Phill. anguſtifolia prima & ſecunda. C. B. *Pin.* 476, Phillyrea quarta & quinta. CLUS. *Rar.* p. 61. *Hiſt.* I. p. 52. TOURN. *Inſt.* 596.

(3) *Phillyrea* Fol. cordato-ovatis ſerratis. *Hort. Cliff.* 4. *Upſ.* 6. ROYEN *Lugdbat.* 398. Phill. latifolia ſpinoſa &c. folio beviter ſerrato. C. B. *Pin.* 476. Phillyrea ptima & altera. CLUS. *Rar.* p. 60. *Hiſt.* I. p. 52. TOURNF. *Inſt.* 596.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Steenlinde.*

zyn grooter, groener en dikker, dan die van gedagten Boom, aan den rand een weinig gedoornd, samentrekkende doch niet onaangenaam van Smaak. Zyne Tweede was nog grooter, en derzelver Takken hadden een witachtige Schors. Van beiden hadt hy slegts de Vrugten gezien, Troswyze op Steeltjes voortkomende uit de Oxels der Bladen, van grootte als gemeld is, en met die der andere Soorten overeenkomstig, zwart van Kleur. Deeze twee waren hem in Portugal voorgekomen.

Door CAMERARIUS worden deeze drie Verschillendheden van 't Blad der Phillyrea, by elkander, niet onaartig voorgesteld: hy merkt aan, dat dezelven op Steenachtige plaatsen groeijen. DIOSCORIDES heeft het Afkookzel der Bladen tot een Gorgeldrank in Zweeren van Mond en Keel, als 'er een samentrekkende kragt vereischt wordt, aangepreezen. By LOBEL vindt men de eerste en tweede Soort afgebeeld, doch in plaats van de derde heeft die een Breedbladige, welke ongedoornd is, genaamd een Boom van Provence, die de echte *Macaleb* of *Mahaleb* van SERAPION zou zyn (*).

SY-

(*) De *Mahaleb* wordt voor een Soort van Kers of Pruimenboom gehouden: zie het voorgaande II. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 561.

SYRINGA. Syring. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

Dit Geslagt, dat de Bloem Trechterachtig en ook in vieren gedeeld heeft, verschilt van de anderen, doordien het Zaadhuisje verdeeld is in twee Holligheden.

Het bevat de twee volgende Soorten.

(1) Syring *met Hartvormig ovaale Bladen.* I. *Syringa vulgaris.* Gemeene.

Deeze is 't, die gewoonlyk den naam van *Syring* voert, en overal vry gemeen is in Europa, doch 'er niet in 't wilde groeit. CLUSIUS wil, dat deeze naam afkomstig zy van de lange regte Looten, die het Gewas heeft, vol van een voos Merg, 't welk 'er uit genomen zynde dezelven Pypachtig worden. Hierom, waarschynlyk, noemt men 't in Engeland *Pipe-Tree*, maar de Fransche naam, *Queue de Renard*, dat is Vosse-Staart, zal van de figuur der Bloemtrossen zyn afgeleid. Zo willen ook sommigen, dat de Pypachtige gestalte van de Bloemen de oirsprong zy van den naam van Syringeboom. De Duitschers noemen hem gemeenlyk *Spanisch Hollunder*, dat is Spaansche Vlier

Men

(1) *Syringa* Foliis ovato-cordatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 22. p. 56. *Veg.* XIII. p. 55. *Hort. Cliff.* 6. *Hort. Ups.* 6. ROYEN *Lugdbat.* 397. DALIB *Paris.* 2. Syringa cœrulea. C. B. *Pin.* 398. Lillach. DOD. *Pempt.* 778. Lilac. TOURNF. *Inst.* 601. BOERH. *Lugdbat.* II. p. 221.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Syring.*

Men kan van dit Gewas, door den tyd, en door het op te ſnoeijen, een taamelyken Boom maaken, doch uit zich zelve groeit het altoos Heeſterachtig, dikwils ter hoogte van twaalf en meer Voeten. De Wortels kruipen ſterk voort, en geeven veele Uitloopers uit, waar door men den Boom ligt kan vermenigvuldigen. Hy heeft een effene Aſchgraauwe Schors en taamelyk vast Hout. Men vindt 'er wel, die de Stammen drie of vier Duim dik hebben. Aan 't end der jonge Looten zyn ongemeen dikke Knoppen. De Bladen, die by paaren als in 't kruis ſtaan, hebben de gedagte figuur. De Bloemen komen, als bekend is, by groote Trosſen voort, en deeze zyn het eigentlyk, die, door haaren aangenaamen Reuk en tevens door haare Kleur, de bevalligheid van dit Gewas uitmaaken, 't welk anders geene nuttigheid heeft, wordende meest gebruikt tot verſiering van Buitenplaatſen. De Zaadhulsjes zyn Peulachtig, en, gelyk de Zaaden, van geen dienst.

Gemeenlyk kennen wy de Syringen met blaauwe Bloemen, de Blaauwe Syring genaamd, en die met witte Bloemen; behalve welken 'er nog eene is met hoog paarſche Bloemen. Deeze maaken de Verſcheidenheden der gewoone Syringen, die men ook wel de *Arabiſche* noemt, uit.

(2) Sy-

(2) Syring *met Lancetvormige Bladen.*

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. II. *Syringa Persica.* Laage Syring.

Deeze voert den Bynaam van *Perſiſche*, om dat het die is, van welke eigentlyk de naam *Lilac*, waar mede TOURNEFORT en BOERHAAVE dit Geſlagt beſtempeld hebben, zyne afkomst heeft. Het is de *Agem Lilac* van CORNUTU*s*. TOURNEFORT verhaalt, dat de Kruidkunde hem eens uit de belemmering hielp, toen hy in Turkye gevraagd werdt naar den Koning van Agem; waar op hem gelukkig in gedagten ſchoot, dat de Perſiaanſche Syring *Agem Lilac* getyteld werdt. Deeze, immers, ſchynt haare afkomst uit Perſie te hebben. Men heeft 'er twee Soorten van gemaakt, de eene met onverdeelde, de andere met geſnipperde Bladen, welken LINNÆUS als Verſcheidenheden opgeeft, doch maar één zelfde Gewas uitmaakende, volgens RAY, die 'er dus van ſchryft.

„ Het is een Heeſter van drie of vier Ellen hoogte, met week witachtig Hout, van „ binnen met wit Merg gevuld, de Schors „ graauw of bruinrood hebbende, met dui- „ zend

(2) *Syringa* Foliis lanceolatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. α. S. Foliis lanceolatis integris. *Hort. Cliff.* 6. *Ups.* 6. ROYEN *Lugdbat.* 397. MILL. *Dict.* T. 164. f. 1. Agem Lilac Perſarum. CORN. *Canad.* 190. Syringa Babylonica &c. PLUK. *Alm.* 359. T. 227. f. 8. β. S. Fol. lanceolatis integris disſectisque. *Hort. Cliff.* 6. *Ups.* 6. R. *Lugdbat.* 397. Liguſtrum Fol. laciniatis. C. B. *Pin.* 476. MILL. *Dict.* TOURNE. BOERH. utſupra.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Syring.*

„ zend geelachtige Stippen gevlakt. De Wor-
„ tel van onderen is Houtig en Vezelachtig.
„ Een byzondere Verſcheidenheid heeft in het
„ Blad plaats, 't welk in een laag Takje de
„ verdeelingen van de Jasmyn heeft, in een
„ hooger ongeſnipperd is, zweemende eeniger-
„ maate naar het Blad van de gewoone Ligu-
„ ſter, zo wel in grootte als in figuur daar aan
„ gelyk. Tweemaal bloeit dit Gewas: eerst
„ geeft het, voor St. Jan, Trosſen van bleek
„ paarschtige Bloemen uit, veel zoeter van
„ Reuk dan onze gewoone Syringen; ten twee-
„ den maale laat in de Herfst, doch dit gebeurt
„ by ons zelden, en, als het gebeurt, dan
„ zyn het maar kleine, yle Trosſen. Op de
„ Bloem volgt een korte breedere Haauw, die
„ gepunt is en wederzyds met een Streep ge-
„ tekend, alwaar zy, ryp wordende, in 't
„ midden opſplyt, geevende een zwartachtig
„ Zaad, als dat der gewoone Syringen, maar
„ kleiner, uit."

Deeze wordt in 't byzonder *Agem Lilac*, dat is Perſiaanſche Bloem, getyteld. Het ſchynt derhalve, dat zy uit Perſie haare afkomst hebbe; hoewel zy, door den tyd, niet minder genaturalizeerd is in Europa, dan de voorgaande. Veelal heeft men 'er laage Boompjes van, in de Hoven en Bloemperken.

JUSTICIA.

Dit

Dit Geslagt verschilt van de voorgaanden door de figuur van de Bloem, die in de meeste Soorten eene Smoelswyze gedaante heeft; weshalve het door TOURNEFORT tot de genen die een *Flos Personatus*, als het een of andere Gelaat van een Mensch of Dier voorstellende, hebben, betrokken is. BOERHAAVE plaatst hetzelve onder de Planten met tweehokkige veelzaadige Vrugten; doch veele zyn eenzaadig. LINNÆUS onderscheidt het, doordien ieder Meeldraadje een enkel Meelknopje heeft; maar wy zullen zien, dat 'er ook zyn met dubbelde Meelknopjes.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

In dit Geslagt zyn ruim twintig Soorten vervat, waar onder de helft Heesterachtig, die hier volgen.

(1) Justicia *die Boomachtig is, met Lancetswys' ovaale Bladen, en aanblyvende Blikjes die ovaal zyn, de Helm der Bloemkrans hol.*

I. *Justicia Adhatoda.* Adhatoda.

De eigen naam van dit Gewas, by de Ceyloneezen, welke een Middel om de Vrugt af te dryven betekent, is tot een Geslagtnaam gebruikt

(1) *Justicia* Arborea, Foliis lanceolato-ovatis, Bracteis ovatis persistentibus, Corollarum Galeâ concavâ. *Syst. Nat.* XII. Gen. 29. p. 59. *Veg.* XIII. p. 58. *Fl. Zeyl.* 16. *Hort. Ups.* 7. *Hort. Cliff.* 9. ROYEN *Lugdbat.* 291. Adhatoda Zeylanensium. HERM. *Lugdbat.* 642. T. 643. PLUK. *Alm.* 9. T. 173. f. 3. RIVIN *Monop.* 129. BURM. *Zeyl.* 6. BURM. *Fl. Ind.* 7. BOERH. *Lugdbat.* I. 239.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

bruikt door TOURNEFORT. Dezelve maakt hier den bynaam uit. Mooglyk is de Geslagtnaam daar van afgeleid. HERMANNUS hadt deeze Soort genoemd *Adhatoda* der Ceyloneezen; doch onder de Ceylonsche Planten zyn meer Soorten van dit Geslagt ontdekt.

By BREYN vindt men deeze Soort genoemd een Boomachtig Indisch Gewas, misschien naar den Dictamnus gelykende, met Bladen van den Amerikaanschen Laurier. Elders vindt men het een Boom geheten; doch TOURNEFORT heeft het zelfs onder de Kruiden of laage Heesters betrokken. De Malabaaren noemen hetzelve *Wanaepala*. Door FABRICIUS is het, wat de Bloem- en Vrugtmaaking aangaat, omstandig beschreeven, en is gemeen in de Akademie-Tuinen.

II. *Justicia Ecbolium.* Afdryvende.

(2) Justicia *die Boomachtig is, met Lancetswys' ovaale Bladen, en afvallende Blikjes die spits ovaal zyn, de Helm der Bloemkrans agterover geboogen.*

Aan deeze Soort wordt de Grieksche naam *Ecbolium*, welke juist het zelfde als *Adhatoda*, en

(2) *Justicia* Arborea, Foliis lanceolato-ovatis, Bracteis ovatis deciduis mucronatis &c. *Fl. Zeyl.* 17. Adhatoda Spicâ longissimâ Flore reflexo. BURM. *Zeyl.* 7. T. 4. f. 1. Carim-Curini. *Hort. Mal.* II. p. 31. T. 20. PLUK. *Alm.* 126. T. 171. f. 4. Adhatoda Floris labio superiori angustissimo &c. TOURNEF. *Inst.* 175. BURM. *Fl. Ind.* p. 7.

en dus Afdryvende, betekent, door een zonderlinge verkiezing gegeven. De voorige Soort, bovendien, was reeds door RIVINUS dus genoemd, en van die eigenſchap, dat nog meer is, vind ik ten opzigt van deeze niets gemeld. De Hoogleeraar J. BURMANNUS geeft 'er, onder de Ceylonſche Planten, een zeer fraaije Afbeelding van, en merkt aan, dat het een Heeſter is, met Houtige Steelen en gepaarde Bladen, die glad en wederzyds groen zyn. Aan 't end geeft de Steel een zeer lange Aair uit, met Bloemen, die tusſchen Plaatjes voortkomen, welke met de Bloem afvallen, indien dezelve geen Zaad maakt: zo dat de Aair zig dikwils van boven alleen gebladerd vertoont. Het zou de *Carim-Curini* van Malabar zyn, welke door RAY *Indiſche Heeſter met Aairen van Gehelmde Bloemen, het Zaadhuisje tweekleppig en tweezaadig*, getyteld is: doch uit het voorgaande ſchynt de geſtalte der Bloemen niets Helmachtigs te hebben. Zie hier, hoe de gezegde Heer FABRICIUS, in zyne optelling der Planten van den Helmſtadſchen Tuin, dezelven beſchryft.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

„ De Bloemen, aan de enden der Takken,
„ in groote vierhoekige Aairen geſchikt, heb-
„ ben langwerpig ovaale Bloemplaatjes of Blik-
„ jes, die regtop ſtaan en puntig uitloopen. De
„ Kelk is groen en zeer klein, eenbladig,
„ ſpits, regtopſtaande, vyftandig. De Bloem,
„ uit den groenen blaauwachtig en eenbladig,

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

„ heeft een zeer lange, naauwe, bultige, Pyp: „ de rand is gaapende met twee Lippen, waar „ van de bovenfte van onderen breedst, dan „ zeer fmal wordt, en omgeboogen, gekield „ is, met de Punt gefpleeten. De onderfte „ Lip, welke zeer groot is en ten halve in „ drieën gedeeld, heeft de middelfte Slip breedst „ en rondst. Twee Meeldraadjes, van de ei- „ genfte Kleur als de Bloem, zitten onder het „ Grondftuk van de Bovenlip verholen. De „ Meelknopjes hebben even de zelfde Kleur, „ zy ftaan regtop en zyn van onderen gefplee- „ ten. Het Vrugtbeginzel is groen, Tolrond, „ met een witten Draadachtigen Styl, van lang- „ te als de Bloempyp, en een enkelen Stem- „ pel."

VI. *Justicia. Betonica.* Betonie-achtige.

(6) Jufticia *die Heefterachtig is, met Lancetswys' ovaale Bladen en fpits ovaale Blikjes, die Netswys' geaderd, en gekleurd zyn* (*).

Dee-

(6) *Juflicia* Fruticofa, Foliis lanceolato-ovatis, Bracteis ovato-acuminatis Venofo-reticulatis coloratis. *Fl. Zeyl.* 18. Betonica frutescens. BONT. *Jav.* 146. Betonica Hormini fativi comâ, Amaranthi foliis. BURM. *Zeyl* 47. Bem-Curini. *Hort. Mal.* II. p. 126. T. 21. RAJ. *Hift.* II. p. 1709. BURM. *Fl. Ind.* p. 8.

(*) Ik volg hier de verfchikking, ten opzigt van de Soorten in de laatfte Uitgaaven van het *Samenftel der Natuur* gemaakt; zynde de Getallen met de Orde van de *Spec. Plantarum* overeenkomftig.

Deeze, tot welke de Adhatoda met kleiner Bloem van TOURNEFORT, betrokken wordt, zou de Heesterachtige Betonie zyn van BONTIUS, op Java waargenomen, en de *Bem-Curini* van Malabar, welke de Indische Aairdraagende Heester, met korte Bloemsteeltjes, is van RAY. Dezelve heeft den Stam byna als de voorgaanden, maar minder Boomachtig: de Bladen kleiner, verder van elkander, Lancetswys' ovaal: de Aair is uit gegolfde, gepaarde, spits ovaale, Netswys' geaderde en gekleurde, Blikjes of Plaatjes, samengesteld. De beide Meeldraadjes hebben dubbelde Meelknopjes. De Helm van de Bloemkrans is breed, gelyk in de eerste Soort, maar de Onderlip van een ander maakzel.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(4) Justicia *die Heesterachtig is, met Lancetswys' ovaale, ruige, ongesteelde Bladen, en omgekromde Aairen.*

IV. *Justicia Scorpioides.* Krom geaairde.

Deeze, van 't Eiland Vera Cruz in de Westindiën afkomstig, geeft de Bloem-Aairen, die als een Scorpioen-Staart omgekromd zyn, uit de Oxels der Bladen, zo de Heer MILLER aanmerkt.

(5) Ju-

(4) *Justicia* Fruticosa, Fol. lanceolato-ovatis hirsutis sessilibus, spicis recurvatis. †. Justicia Fol. oblongo-ovatis, hirs. sess. Flor. spicatis Alaribus, Caule Fruticoso. MILL. *Dict.* N. 1.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(5) Justicia *die Heesterachtig is, met Lancetswys' ovaale bonte Bladen, de Bloemen wyd van Pyp.*

V. *Justicia picta.* Bontbladige.

Met deeze Soort wordt dat Ambonsche Gewas bedoeld, daar RUMPHIUS den naam aan geeft van het *Vergulde Blad*; hoewel de Bladen, volgens zyne beschryving, eigentlyk maar met witte Vlakken, als Vuurvlammetjes, langs de middel-Rib getekend zyn. Hierom wordt van dat Loof op Bruiloften onder de Indiaanen gebruik gemaakt. De Bloemen, zegt LINNÆUS, hebben een zeer kleinen, vyftandigen Kelk, een opgeblazen Keel; de Bovenlip krom en uitgegulpt; de Onderlip breed, egaal in drieën gesneeden, en twee Meeldraadjes onder de bovenste Lip.

Behalve de gemelde vindt men ook een Soort van dit Gewas, wier Bladen met licht roode of Vuurkleurige Vlakken getekend zyn, zegt RUMPHIUS, die aanmerkt, dat zy door den tyd redelyke Boompjes worden, met den Stam zo dik als een Been; maar zy komen op Ambon niet dan in de Hoven voor. Men heeftze uit China en de Manilhas, op de Molukkische Eilan-

(5) *Justicia* Fruticosa, Foliis lanceolato-ovatis pictis, Corollis Fauce inflatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Folium bracteatum. RUMPH. *Amb.* IV. p. 73. T. 30. Periclymenum Indicum Foliis maculatis latioribus Laurinis. BURM. *Zeyl.* 186. Tjude-Maram. *Hort. Mal.* VI. p. 111. T. 60. BURM. *Fl. Ind.* 7.

Fig. 2.
Fig. 1.
Fig. 3.
A
G. Philips fecit.

Fig. 2.

landen, als ook op Java en Malabar, overgebragt, zo de Heer N. L. BURMANNUS aanmerkt, wordende het Gewas op de laatstgemelde Kust *Tsjude-Maram*, in 't Nederduitsch *Maagden-Lot* geheten; waarschynlyk gelyk by ons de Maagden-Palm, om de gezegde reden. RAY noemt het een Indische Heester met een Bloedkleurige Vlinder-Bloem en gevinde Bladen; doch dit zou strydig zyn met de voorgaande, die enkelde Bladen heeft; als ook met de *Indische Periclymenum*, die breede, gevlakte Laurierbladen heeft, van den Heer J. BURMANNUS onder de Ceylonsche Planten beschreeven, en hier t'huis gebragt.

(3) Justicia *die Heesterachtig is, met Lancetswys ovaale viervoudige Bladen en Lancetvormige gehaairde Blikjes.*

III. *Justicia Infundibuliformis.* Trechterbloemige. Pl. XVIII. *Fig.* 1.

De gestalte der Bloemen is in dit Gewas zo ongemeen verschillende van die der andere Soorten van dit Geslagt, dat niets dan de overeenkomst van de deelen der Vrugtmaaking haar hier toe heeft kunnen betrekken. Deswegen wordt zy door den naam van *Trechterbloemige* onderscheiden. De meergemelde Heer RICH-

TER

(3) *Justicia* Fruticosa, Foliis lanceolato-ovatis quaternis, Bracteis lanceolatis ciliatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Manja-Curini. *Hort. Mal.* IX. p. 121. T. 62. Herba Fruticosa Indica &c. RAJ. *Hist.* III. p. 402. BURM. *Fl. Ind.* p. 7.

III. AFDEEL II. HOOFDSTUK. TER hier van ook een Takje medegebragt hebbende, is hetzelve op de nevensgaande Plaat in Afbeelding gebragt. Men ziet 'er uit, dat het meer of min overeenkomst heeft met de beschryving, welke onze Ridder daar van aldus geeft.

„ Het is een Heester met ronde Takjes; de „ Bladen aan vieren, Lancetswys' ovaal, effen„ randig, glad, vry lang gesteeld; en aan de „ Knietjes der Takken enkelde Bloemsteeltjes „ hebbende, van langte als het Blad, met een „ langwerpige Aair, die Schubswyze bekleed is „ met twee ryën van Lancetvormige gehaairde „ Blikjes, waar tusschen vier smalle en een „ Kelk aan de tip Haairig. De Bloem is zeer „ fraay, wit van Kleur met een Haairachtig „ dun Pypje, de Meeldraadjes insluitende en zig „ aan den rand, ter grootte van een kleine Nar„ cis, met vyf Kwabben uitbreidende, waar „ van de onderste grootst." De Heer N. L. BURMANNUS merkt aan, dat de Bloemen geel of Oranjekleurig zyn, gelyk dezelven zig ook aan het gedagte Takje bevinden. 't Gewas maakt in de Tuinen te Batavia een sierlyk Bloemboompje uit, van drie of vier Voeten hoogte.

XIX. *Justicia spinosa.* Gedoornde. (19) Justicia *die Heesterachtig is, met Doorens*

(19) *Justicia* spinosa, Spicis (*l.* Spinis) axillaribus, Pedunculis

rens in de Oxelen en enkelde Bloemsteeltjes op zyde. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De Drukfeil van *Spicis* in plaats van *Spinis*, die de bepaaling of Soortnaam onverstaanbaar maakt, en aanleiding tot de uitlaating van *simplicibus* gegeven heeft, is uit de Twaalfde Uitgaave, onverbeterd, door den Heer MURRAY overgenomen en gevolgd. De Heer MILLER noemt deeze Soort, Justicia die gedoornd is, met langwerpig ovaale uitgegulpte Bladen, en eenen Heesterachtigen Takkigen Stam. JACQUIN geeft 'er den bynaam aan van *monanthera*, om dat deeze Soort zig door enkelde Meelknopjes te hebben van de andere Soorten van dit Geslagt, door zyn Ed. in de Westindiën waargenomen, onderscheidt. Dezelve groeide in 't Kreupelbosch, aan den Zeekant, op St. Domingo.

Het is, zegt hy, een Heester van vyf Voeten hoog, die zig in weinig lange, slappe Takjes verdeelt, welke met ovaalachtige Blaadjes bezet zyn, van omtrent een half Duim lang. Uit derzelver Oxelen komen sterke spitse Doornen, tegenover elkander, voort, zo wel als drie of vier Bloemsteeltjes, ieder met een enkeld

culis lateralibus (*adde* simplicibus.) *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Sp. Plant.* 1663. Just. spin. Fol. oblongo - ovatis, emarginatis &c. MILL. *Dict.* 6. Justicia monanthera. JACQ. *Amer. Hist.* p. 2. T. 2. f. 2.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

keld paarsch Bloempje, 't welk Pypachtig is en in twee Lippen verdeeld, de bovenste in tweeën, de onderste in drieën gespleeten zynde. De Meeldraadjes, wier getal twee is, hebben, zegt zyn Ed., de Meelknopjes langwerpig en tweeledig (*).

XXV. *Justicia fastuosa.* Pragtige.

(25) Justicia *die Heesteraehtig is, met ovaale Bladen en Bloemtrossen aan 't end der Takjes.*

Tot deeze Soort schynt de Plant, welke naar de Gratiola zweemt en Bloemen heeft als die van 't Vingerhoedkruid, van PLUKENETIUS, te behooren. Dezelve was afkomstig van Madrass, aan de Kust van Koromandel, en dus vry ver benoorden Tranquebar. In Gelukkig Arabie heeft FORSKAOHL deeze Soort waargemen, welke den Steel rond en effen heeft, de Bla-

(*) *Antheræ oblongæ, didymæ.* Dit laatste vertaal ik tweeledig, offchoon het *dubbeld* schynt te betekenen: want *didymus* is een Tweeling. 't Was te wenschen, dat zyn Ed. een Afbeelding van die Meelknopjes gegeven had, om het te kunnen ontscheiden: aangezien die van deeze Soort, volgens zyne bepaaling, enkeld waren en daar door verschillende van die van 't Geslagt der *Diantheræ*, welke LINNÆUS *binæ alternæ* noemt. Hy vertoontze, t'is waar, in één Bloempje; doch zo klein, dat ik 'er de minste Tweelingachtigheid niet aan kan bespeuren.

(25) *Justicia* Fruticosa Foliis ellipticis Thyrsis terminalibus. *Syst. Nat. Veg.* XIII. *Mant. alt.* p. 172. Gratiolæ affinis Maderaspatana Digitalis æmula. PLUK. *Phyt.* 193. f. 3?

Bladen gepaard, gesteeld, Lancetswys' ovaal; effenrandig, van onderen en op zyde Haairig; met lange Trosſen aan 't end der Steelen, die uit menigvuldige Bloemen ſamengeſteld zyn, welke by Trosjes voortkomen uit de Oxels der Bladen, doch niet langer dan de Bladen zyn. De regtopſtaande Geſtalte, veel naar die van de Phlox gelykende, geeft aan dit Gewas een pragtig aanzien. De Bloemen hebben de Bovenlip in drieën geſpleeten, de Onderlip enkeld, de Kelk is effen, van grootte als een Tarwe-Graantje, en in de overige deelen der Vrugtmaaking wykt dit zodanig van de andere Soorten af, als ware het een byzonder Geſlagt, zegt LINNÆUS. Men kan de uitvoerige beſchryvingen daar van, door D. ZOEGA aan zyn Ed. gezonden, en die van hem zelven, daar over nazien.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(20) Juſticia *die Heeſterachtig is, met ongeſteelde Bloemen in de Oxelen.*

XX. *Juſticia Seſſilis.* Ongeſteelde.

Deeze, een Heeſterachtig Gewas, 't welk de Heer JACQUIN overvloedig op de Heijen en in het Kreupelboſch van 't Eiland St. Euſtathius aantrof, vondt hy zelden twee Voeten hoog, doch hetzelve werdt geduurig door 't Vee afgeſchooren. Het hadt de Bladen ovaal, ſpits, flaauw

(20) *Juſticia* Fruticoſa, Floribus Axillaribus ſesſilibus. *Sp. Pl.* 1663. JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 3. T. 2. f. 2.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

flaauw gekarteld, kort gesteeld, by paaren: kleine, spitse, Bloemblikjes, doorgaans twee in getal: de Bloemen kwamen enkeld uit de Oxels der Bladen voort, hebbende de Onderlip in drieën verdeeld; de Bovenlip onverdeeld en spits; zynde paarsch van Kleur.

Aangezien de Meelknopjes in deeze, zo wel als de Styl, eveneens als in de *Dianthera* van LINNÆUS waren, zo gedagte Heer aanmerkt, is het te verwonderen, dat onze Ridder dezelve mede onder de *Justicia's* betrokken, en haar niet tot het gemelde Geslagt t'huis gebragt heeft. JACQUIN beschryft nog eenige Soorten, welke hem zo op dat Eiland als op Marteniqne voorgekomen waren, en waar onder eene is, daar hy den naam van *Eustachiana* aan geeft, naar het gedagte Eiland. Ik heb om de wonderlyke figuur der Bloemen van dit Geslagt, als ook de Gesteldheid der Meelknopjes, met dat der *Dianthera's* overeenkomstig, te vertoonen, een Takje daar van, in *Fig.* 2, van hem ontleend.

XXII. *Justicia Eustachiana.* Van St. Eustathius. Pl. XVIII. *Fig.* 2.

(22) Justicia *met langwerpig Lancetvormige Bladen, veelbloemige Steeltjes en smalle Blikjes, die naar de Punt verbreeden en gespitst zyn.*

Het

(22) *Justicia* dianthera, Foliis lanceolato - oblongis, pedunculis multifloris, Bracteis linearibus, apice latiusculis acuminatis. JACQ. *Amer. Hist.* p. 4. T. 4.

Het is, zegt zyn Ed., een onaanzienlyke regtopſtaande Heeſter, van drie Voeten hoog, met Houtige, ronde, brooſche Steelen, op drooge, naakte Heuvels groeijende, en de Bladen ongekarteld, glad, kort geſteeld, gepaard hebbende, drie Duimen lang. Aan 't end der Takjes geeft dezelve Steeltjes met veele Bloemen uit, doch in de Oxelen komen doorgaans driebloemige Steeltjes voor. Veelal hebben dezelven drie Blikjes, korter dan de Kelk, en paarſche Bloemen, van anderhalf Duim lang, de Onderlip in drieën verdeeld, de Bovenlip opſtaande, verdeeld in twee ſpitſe Punten. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

De overigen van zyne Westindiſche Soorten, in 't byzonder de Karthageenſche, meest tot de Kruiden behoorende, ſtap ik die voor tegenwoordig over. Onder de Oostindiſche door den Heer N. L. BURMANNUS bygevoegde Soorten, komen de twee volgende Heeſterachtige voor, naamelyk.

(23) Juſticia *die Heeſterachtig is, met ſtomp ovaale, getande Bladen, en enkelde Bloemen in de Oxelen.* XXIII. *Juſticia Madurenſis.* Van Madura.

Dee-

(23) *Juſticia* Fruticoſa, Foliis ovalibus obtuſis dentatis, Floribus axillaribus ſolitariis. BURM. *Fl. Ind.* p. 9. Tab. 4. f. 3. Adhatoda Madurenſis Frutescens, Sampſanchi folio, Caule Argenteo. *Herb. Garcin.* PETIV. *Gazoph.* T. 2. f. 8.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Deeze heeft een Heesterachtigen, digten, ronden, gladden, witachtigen Steel; de Bladen zyn gepaard, met kleine Steeltjes, Spatelvormig, glad, getand, aan de Punten uitgegulpt of met een Spitsje. De Bloemen hebben twee afvallende Blikjes: zy komen hier en daar uit de Oxels der Bladen voort. Het Zaadhuisje is langwerpig rond, aan de beide enden spitsachtig. 't Gewas groeit op Madura, een Eiland dat beoosten Java legt.

XXIV. *Justicia Gendarussa.* Gendarussa.

(24) Justicia, *die Heesterachtig is, met effenrandige Lancetswyze Bladen en enkelde Aairen aan 't end der Takken.*

Deeze, onder den naam van Malabaarse Adhatoda, met Wilgen Bladen en ge-aairde Bloemen, in het Kruidboek van GARCIN voorkomende, voert den naam van *Vada-Kodi* in de Malabaarse Kruidhof, en is van COMMELYN genoemd *Malabaarse Persicaria*, die eenzaadig is, met een gehelmde, gelipte Bloem. De eenzaadigheid strydt tegen de algemeene Kenmerken van dit Geslagt. De Heer N. L. BURMANNUS geeft 'er *enkelde of eenvoudige* Aairen aan; doch, wat dit in onderscheiding van de

(24) *Justicia* Fruticosa, Foliis lanceolatis integerrimis, Spicis terminalibus simplicibus. BURM. *Fl. Ind.* p. 10. Adhatoda Malabarica Salicis folio, Floribus spicatis. *Herb. Garcin.* Gendarussa Sosa. RUMPH. *Amb.* IV. p. 70. T. 28. Vada-Kodi. *Hort. Mal.* IX. p. 79. T. 42.

de andere Soorten betekene, verstaa ik niet. In de Malabaarse komen, aan de Top-enden der Takken, veel Bloemen by elkander, te weeten drie of vier uit ieder Knietje voort. Dit zou ik een *Samengestelde* Aair noemen. De *Gendarussa*-Struik van RUMPHIUS geeft maar weinige Bloempjes aan de enden der Takken uit, die Tropswyze staan, en Halsjes of Pypjes hebbende aan 't end gelipt zyn, gelyk in andere Soorten. Gedagte Heer beschryft het Gewas als Heesterachtig, met Lancetswyze rood geaderde, gladde Bladen, aan 't end der Takjes een Aair die enkeld is, van Bloemen tegenover elkander, hebbende Lancetvormige Blikjes met Borstelachtige Punten, en een zeer korten blyvenden Kelk, de Bloem geel. „ Zelden bloeit „ het op Amboina, (merkt zyn Ed na RUM-„ PHIUS aan,) alwaar men het Wild en Tam „ vindt. Uit Java hebben wy ook twee Soor-„ ten, naamelyk de Gemeene en Wilde, „ ontvangen, die in de Tuinen worden ge-„ kweekt en door Stek voortgeteeld (zegt zyn „ Ed.) Zie RUMPH. IV. p. 72. T. 29: al-„ waar het Wyfjes vertoond wordt met knoop-„ achtig gewrichte Steelen of Takjes, de Aai-„ ren hier en daar uit de Oxels der Bladen „ voortkomende." Het Wyfje heeft, inderdaad, volgens RUMPHIUS yle Aairen, en het is een Kruidige Heester, die de Takken ten deele kruipende heeft, ten deele regtopstaande, ter hoogte van vier of vyf Voeten; hoe-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

hoedanige hoogte en geſtalte van hem ook aan het Mannetje toegeſchreeven wordt.

Het gedagte Malabaarſe Gewas hadt de hoogte van drie of vier Voeten. Het Sap der Bladen, met Mostert-Zaad gemengd, werdt als een Braakmiddel tegen de Aamborſtigheid ingegeven. Men gebruikte een Baading daar van tegen de Jicht. Van de Gendarusſa-Struik, die op de Molukkiſche Eilanden gemeen is en in 't wilde groeit, zynde van een gantſch onlieflyke, ja byna ſtinkende Reuk, wordt tegen Koortſen gebruik gemaakt, en de Inlanders draagen de Takjes daar van gaarn met zig op lange Reistochten, waanende dat zulks, en inzonderheid het ſlaan der Beenen met dezelven, de vermoeidheid beneemt. Die der Papoes-Eilanden, veel op den Roof vaarende, zyn zo bygeloovig, van hunne Armen en Geweer met dit Kruid te beſteeken, om gelukkig te zyn in hunne Onderneemingen. De naam *Gendarusſa*, echter, betekent ſlegts een Kruidery der Herten, die in zodanigen van deeze Eilanden, welke wild leggen, overvloedig zyn. Men noemt het Gewas dus in 't Maleitsch, Javaanſch en Bandaas, maar de Ambonſche naam is *Soſa*.

VII. *Juſticia Hysſopifolia.* Hyſopbladige.

(7) Juſticia *die Heeſterachtig is, met Lancetvor-*

(7) *Juſticia* Fruticoſa, Fol. lanceolatis integerrimis, Pedunculis trifloris ancipitibus, Bracteis Calyce brevioribus. MILL. *Dict.* T. 13. Juſt. Fol. lineari - lanceolatis, Floribus ſæpius ſolitariis. *Hort. Cliff.* 10. ROYEN *Lugdbat.* 291. Ecbolii Indi-

vormige effenrandige Bladen, driebloemige platte Steelen en de Blikjes korter dan de Kelk. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Deeze Soort besluit thans den Rang der Heesterachtigen onder de Justiciaas. De figuur der Bladen geeft 'er den bynaam aan. De Bloemen komen zeer dikwils enkeld voort, en dit doet my hier de Afbeelding t'huis brengen van een Takje deezer Adhatoda uit myne Verzameling, 't welk de gekapte Bloem met haaren Helm en Lippen zeer duidelyk en fraay vertoont. Het Gewas in de Akademie-Tuinen van Europa bevindelyk, was, volgens PLUKENETIUS, van de Kanarische Eilanden afkomstig. Pl. XVIII. *Fig.* 3.

Men ziet hier duidelyk, dat de Meeldraadjes in deeze Soort ook dubbelde Meelknopjes hebben, en dat dezelven zeer groot zyn en Beursachtig, met een dikken Naad overlangs, by welken de onderften open geborften zyn en dus hunnen Inhoud waarschynlyk hebben uitgestort: gelyk nader uit derzelver Vertooning by Vergrooting onder *Fig.* 3, ter wederzyde van den Styl, blykbaar is.

ROSMARINUS. Rosmaryn.

De Kenmerken zyn, een ongelyke Bloem, die

dici f. Adhatodæ cucullatis Floribus æmula, Hyssopifolia Planta ex Ins. Fortunatis. PLUK. *Alm.* 132. T. 280. f. 1.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. die de Bovenlip in tweeën en de Onderlip in drieën gedeeld heeft, met twee lange kromme Meeldraadjes, die enkeld zyn, doch als een Tand aan 't end hebben.

I. *Rosmarinus Officinalis.* Gewoone. Maar ééne Soort komt in dit Geslagt voor (1), welke de algemeen bekende *Rosmaryn* uitmaakt. Deeze Basterdnaam, van het Latynsche woord *Rosmarinus* of *Rosmarinum* afkomstig, heeft byna door geheel Europa plaats. De Italiaanen noemen het Gewas *Rosmarino*, de Spaanschen *Romero*, de Franschen *Romarin*, en de Engelschen *Rosemary*. Dewyl de Bladen dikwils met een kleverige Harstachtigheid, als Honigdaauw, bezet zyn; zou het daar van den naam kunnen gekreegen hebben; of ook, om dat deszelfs Geur, van Landen, daar het overvloedig aan den Zeekant groeit, gelyk in Spanje en Italie, zig verre over Zee verspreidt, en dus zekerlyk den Daauw eenigermaate bezwangert: want *Ros marinus* betekent Zee-Daauw.

Wilde Rosmaryn. De Wilde Rosmaryn, die in de meeste Zuidelyke deelen van Europa, aan de Middellandsche Zee, gemeen is op bloote Heuvelen, wordt wel door sommigen van de gene, die men in de Hoven aankweekt, onderscheiden; doch deeze laat-

(1) Rosmarinus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 38. p. 64. *Veg.* XIII. p. 64. *Hort. Cliff.* 14. *Hort. Ups.* 11. *Mat. Med.* 16. ROYEN *Lugdbat.* 310. Rosmarinum Coronarium. DOD. *Pempt.* 272. TOURNF. *Inst.* 195. BOERH. *Lugdbat.* 179. Rosmarinus spontaneus latiore folio: β. Hortensis angustiore folio. C. B. *Pin.* 217.

laatste zal van de eerste haaren oirsprong hebben. De Tamme Rosmaryn, immers, geeft uit haar Zaad Gewassen, die niet minder breed en ruuw van Blad zyn als de Wilde, waar van zy anders door de Smalbladigheid meest verschilt. En dat de eerste, herwaards overgebragt, teerder is en minder bestand tegen ons Klimaat, komt zekerlyk daar van, dat de andere by ons, als 't ware, is genaturalizeerd. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Rosmaryn.*

Men noemt de Rosmaryn een Boompje, en het is zekerlyk een Houtige Heester, die door het opsnoeijen Boomachtig wordt, en dan dikwils de hoogte bereikt van vier of vyf Voeten. Het Gewas bestaat uit stevige Rysjes, graauw van Kleur, bezet met styve smalle Bladeren, die van boven donker groen en ruuw, van onderen Meelachtig wit en zagt als Fluweel zyn. Deeze Blaadjes groeijen rondom de Takjes en tusschen dezelven komen kleine bleek blaauwe Bloempjes voort, wier bovenste Lip op staat en aan 't end in tweeën gedeeld is, de onderste een holle nederhangende Lip heeft, en twee Slippen op zyde, die als den Keel van de Bloem besluiten. De Meeldraadjes zyn als gezegd is. Vier Vrugtbeginzeltjes, onder aan den Styl, leveren vier Zaadjes uit, die in de Kelk ryp worden, zynde van eene rondachtige figuur.

Deeze Rosmaryn wordt in 't Latyn *Coronarium* gebynaamd, om dat men 'er oudtyds tot

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Rosmaryn.*

Kroonen of Kransjes gebruik van maakte (*). Men houdtze in de Hoven wegens haare fraaiheid, doch inzonderheid wordt daar toe die, welke Vergulde of Verzilverde en fierlyk bonte Bladeren heeft, verkooren. Deeze Verscheidenheden zullen waarschynlyk uit Zaad zyn voortgeteeld; zo wel als de Reukelooze Rosmaryn: want anders is de Reuk het voornaamste, gelyk men weet, dat dit Gewas bevallig maakt en tot gebruik in de Geneeskunde dienstig. Deeze heerscht niet minder in de Wilde, die in Provence zo menigvuldig groeit, dat men de Takken daar van, na dat de Bloemen en Bladen afgeplukt zyn, op den Haard brandt, hebbende aldaar, in veele Landstreeken, geen ander Hout.

De Bladen van de Rosmaryn hebben een byzonderen Aromatieken Geur, die zig wel het kragtigste in de daar van gedestilleerde Olie openbaart. Uit dien hoofde zyn dezelven, uitwendig in Pappen en Stoovingen gebruikt, zeer dienstig om koude Gezwellen en opgaaringen van Slymige Stoffen, te doen verslaan, om de gestremde Vogten te verdunnen in Kneuzingen, of de verdoofde deelen op te wekken in Lammigheden, door de Vezelen tot beweeging aan te prikkelen, belettende dus dikwils de Versterving. Inwendig dienen deeze Bladen, of wel de Toppen met de Bloemen, op Wyn gezet, tot

(*) *Parvos coronantem Marino Rore Deos, fragilique Myrto.* HOR.

tot een kragtig Middel, in Kwaalen, daar een Verſtopping plaats heeft door onwerkzaamheid der Vogten of Vaste deelen; verwekkende de Stonden, enz. Hierom wordenze ook wel tegen de Derdendaagſe Koorts gebruikt. Tegens Opſtygingen, Flaauwten, Stuipen, Aamborſtigheid en Beroerte, is de gedeſtilleerde Olie, behoorlyk voorgeſchreeven, een heilzaam Middel, zo wel als de Geest, welken men echter mede uit de Bloemen ſtookt, en die daar van den algemeenen naam van *Spiritus Anthos* voert, dat is Geest van Bloemen, by den Franſchen naam, *Eau de la Reine* of Koninginne-Water, aan iedereen bekend (*). Voorts komt de Rosmaryn of deszelfs Bloemen in verſcheide ſamengeſtelde Winkelmiddelen.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Rosmaryn.*

SALVIA. Salie.

De eenigſte Kenmerken, waar door dit uitgebreide Geſlagt, tot het welke ook de *Horminum* en *Sclarea* der Autheuren betrokken zyn, zig van de anderen onderſcheidt, zyn, dat de beide Meeldraadjes, ieder, een dubbeld Steeltje hebben, zo dat het Meelknopje als op een Schraagje ſchynt te ſtaan, en het Meeldraadje, met zyn geheelen Toeſtel, eenigermaate naar het Tongebeen (*Os Hyoides*) ge-

(*) De eigentlyke naam daar van is, *Eau de la Reine d'Hongrie* of Water van de Koningin van Hongarye.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

gelykt; zo TOURNEFORT aangemerkt en in Plaat vertoond heeft.

't Getal der Soorten is, door de gemelde byvoeging en ontdekking van verſcheide nieuwen, tot by de veertig geſteegen, waar onder maar eenige Heeſterachtige voorkomen, als volgt.

I. *Salvia Ægyptiaca.* Egyptiſche.

(1) Salie *met Lancetswyze gekartelde Bladen en geſteelde Bloemen.*

Deeze, door BOERHAAVE, in de Optelling der Gewasſen van den Leidſchen Akademie-Tuin, *zeer kleine en uitermaate Takkige Egyptiſche Horminum van* LIPPIUS, getyteld, was uit Egypte afkomſtig. LINNÆUS beſchryftze thans als een Plantje van een Voet hoog, dat de Bladen naakt, gekarteld, ruuw en van onderen zeer ruig, de Aairen als gedoornd heeft. De Bloempjes, die zeer klein en wit zyn, komen drie by elkander voort, hebbende de Bovenlip zeer kort, uitgegulpt, niet ſamengedrukt, de Onderlip in drieën gedeeld, en kleine Meeldraadjes met blaauwachtige Knopjes.

(2) Sa-

(1) *Salvia* Fol. lanceolatis. denticulatis, Floribus pedunculatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 39. p. 64. *Hort. Cliff.* 13. ROYEN *Lugdbat.* 309. Horminum Ægyptium minimum ramoſisſimum Lippii. BOERH. *Hort. Lugdbat.* I. p. 166.

(2) Salie *met Lancetswyze Bladen en twee-bladige Kelken.* III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. II. *Salvia Cretica.* Cretische.

De tweebladigheid van de Kelken onderscheidt deeze Soort, welke ik verder niet beschreeven vind, ten ware het de Smalbladige Cretische van CLUSIUS mogt zyn. Op 't Eiland Kandia is haare Groeyplaats.

(3) Salie *met Lierachtige, getande, Stoelbladen, de Helmpjes der Bloemen zeer kort.* III. *Salvia Lyrata.* Virginische.

De *Virginische Horminum* met een ongebladerden Steel en Eikebooms Bladen, welke een Pypachtige lange Bloem heeft, van MORISON, is hier t'huis gebragt. In de Tuinen van Europa geeft dit Gewas zelden Bloemen, die een Haairigen Lymerigen Kelk hebben, daar de Bloem naauwlyks buiten komt, zo ZINNIUS aanmerkt. Zy hebben een wyden Keel, volgens den Heer GRONOVIUS. Het een schynt weinig te strooken met het andere.

(4) Sa-

(2) *Salvia* Foliis lanceolatis, Calycibus diphyllis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

(3) *Salvia* Foliis radicalibus lyratis dentatis, Corollarum Galeâ brevissimâ. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Salvia Coroll. labio superiore breviore, Fauce patente. GRON. *Virg.* 8, 5. Salvia Fol. sinuato-serratis glabris &c. ZINN. *Gott.* 298? Horminum Virginianum, Caule aphyllo &c. MORIS. *Hist.* III. p. 395. S. 11. T. 13. f. 27. Horminum Virginicum. *Sp. Plant.* I. 596. II. 832.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(4) Salie *met Lancetswys' ovaale, onverdeelde, gekartelde Bladen, de Bloemen Aairswyze, met gespitste Kelkjes.*

IV. *Salvia Officinalis.* Gewoone Salie.

Dit is de *Gewoone Salie*, welke in Groote en Kleine onderscheiden wordt, doch de laatste, die de fynste is van Reuk, noemt men *Edele Salie*. Buiten twyfel is deeze Neerduitsche naam van 't Latynsch woord *Salvia* afkomstig, dat zyne afleiding *a Salvando* heeft, om dat men het van ouds voor een zeer heilzaam Kruid aanmerkte (*). Men plagt 'er ook wel den naam aan te geeven van *Self* en *Savie*. De Duitschers noemen het *Salbey*, de Engelschen *Sage* en de Franschen *Sauge*, doch by Montpellier, daar het in 't wilde groeit, *Saoubia* of *Saoubie*. Het schynt, naamelyk, zynen oirsprong te hebben uit de Zuidelyke deelen van Europa, en mooglyk daar aan bepaald te zyn; want die Salie-Plant, welke de Heeren BURMANNUS uit Java ontvangen hadden, kwam 'er wel in de Kenmerken, die als de Soortbepaa-

(4) *Salvia* Foliis lanceolato-ovatis integris crenulatis, Floribus spicatis, Calycibus acutis. *Hort. Cliff.* 12. *Ups.* 10. *Mat. Med.* 13. ROYEN *Lugdbat.* 307. SAUV. *Monsp.* 143. Salvia major. C. B. *Pin.* 237. Salvia minor aurita & non aurita. C. B *Pin.* 237. TOURNF. *Inst.* 181. BOERH. *Hort. Lugdbat.* 166. β. Salvia minor. DOD. *Pempt.* 290. Kleine of Edele Savie. DOD. *Kruidb.* 467. GOUAN. *Monsp.* 17.

(*) Hier van het Spreekwoord: *cur moriatur Homo cui Salvia crescit in Horto?* Vide CAMER. *Hort. Med.* p. 152.

paaling opgegeven zyn, mede overeen, doch verschilde grootelyks in de Gestalte; zo dat men die, als mooglyk, door vermenging, uit de Gewoone Salie en de Cretische gesprooten zynde, aanmerkt (*). III. Afdeel. II. Hoofdstuk. *Salie.*

De Groote zo wel als de Kleine Salie is een Heester-Gewas, dat zig met Houtige Steelen, die bruin zyn, uitbreidt, doch laag blyft. De Bladen zyn ovaalachtig, ruuw van Oppervlakte en sterk geaderd, witachtig of grys van Kleur, op de kant fyn gekarteld, en uitermaate lang gesteeld. In ruuwheid en grofheid der Bladen overtreft de Groote, die dezelven ook veel grooter heeft, de Kleine zeer. De Takken zyn als met zekere Wolligheid begroeid, welke dezelven witachtig maakt. Men wil dat de oogschynelyke dorheid van het Loof 'er den Griekschen naam *Elelisphakos* aan heeft doen geeven. De Kleine Salie heeft somtyds kleine Blaadjes aan 't end van den Bladsteel, die de Bladen zig als Ge-oord doen vertoonen. De Bloemen groeijen zo wel in de eene als in de andere Aairswyze en zyn van eene paarsch blaauwachtige Kleur. Zy komen uit een Kelk met verscheide punten voort, waar in vier rondachtige gladde Zaadjes aanrypen, leggende bloot, gelyk in de Rosmaryn: weshalve Boer-

Haave

(*) *Salvia incana*: sub hoc nomine ex Javâ recepta: hybrida forte Species ex Officinali & Cretica. Burm. *Fl. Ind.* 13.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Salie.*

HAAVE deeze Planten *Gymnotetraspermæ*, dat is met vier naakte Zaaden, noemt.

Behalve het verſchil van Grove en Fyne, komen onder de Gewoone Salie ook aanmerkelyke Verſcheidenheden voor, ten opzigt van de Kleur der Bladen en Bloemen. Men vindt 'er die de Bladen met geele Plekken of met geele Randen verſierd, en die dezelven ten deele wit of verzilverd hebben. Daar is een groote Salie met rood, wit en groen bonte Bladen, en eene kleine met ſchoon wit en groen gemarmerd Loof. Ook vindt men eene Smalbladerige met witte Bloemen, die veel teerder aart heeft, moetende zorgvuldig bewaard worden voor de Vorst, welken de Gewoone doorgaans, zonder hinder, verduurt.

In de Groote Salie heerſcht een ſterke Reuk, die in de Kleine zo zwaar niet, maar wel zo doordringende is en niet onaangenaam, zynde de Smaak eenigszins ſcherp en bitterachtig. Dit alles bewyst, dat het Loof met eene Kruiderige Olie vervuld zy, bevattende een zeer werkzaamen Geest, en hier door dient het Kruid, zo uit- als inwendig, tot dergelyke oogmerken, als van de Rosmaryn gezegd is; maar in 't byzonder wordt 'er eene Koortsverdryvende, Wormdoodende en Borstheelende kragt aan toegeſchreeven. Het komt ook in Nies- en Kwylmiddelen. De Bladen van Salie en Brandenetelen, te ſamen in een Mortier geſtampt en op de gezwollen Oorklieren gelegd, doen dezelven ſomtyds verſlaan. Voor 't overige behoort de

Sa-

Salie, zo enkeld als ſamengeſteld of toebereid, onder de Winkelmiddelen. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK. *Salie.*

Zonderling is, het gene verſcheide, anders niet beuzelachtige Autheuren, aangaande de vergiftiging van de Salie door het neſtelen van een Pad onder dezelve, te boek geſlagen hebben. PARÉUS verhaalt, in zyne Heelkunde, dat iemand, door het gebruiken van zodanige Salie, geſtorven zy. Hierom rekent MUNTING het niet ongerymd te zyn, dat men, tot voorkoming daar van, een of twee Planten Wynruit omtrent de Salie plaatze, als door welker Reuk de Padden zouden worden afgeweerd, van zig onder dit Gewas te verſchuilen. De dwaasheid echter van die voorzorg is daar uit blykbaar, dat de Schaapen de Salie, daar dezelve in 't wilde groeit, en dus onverhinderd bezogt kan worden van de Padden, afſcheerende, daar door een zeer ſmaakelyk en geurig Vleeſch bekomen, zo Doktor SCOPOLI verhaalt.

(5) Salie *met Lancetswys' ovaale onverdeelde, gekartelde Bladen, de Bloemen Aairswyze met ſtompe Kelkjes.* V. *Salvia Pomifera.* Appeldraagende.

De Stompheid van den Kelk is een zeer blykbaar

(5) *Salvia* Fol. lanceolato-ovatis integris crenulatis, &c. *Hort. Cliff.* 12. ROYEN *Lugdbat.* 307. Salvia Cretica fruteſcens Pomifera &c. TOURNF. *Cor.* 10. *Itin.* I. p. T. 92. Salvia Baccifera. C. B. *Pin.* 237.

IIII. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Salie.*

baar Kenmerk om deeze te onderſcheiden van de Gewoone Salie: gelyk blykt uit de fraaije Afbeelding welke TOURNEFORT, haar op 't Eiland Kandia waarneemende, daar van gegeven heeft. Bovendien zyn de Bladen ook van een andere figuur, geenszins Lancetswys' ovaal, maar veeleer driehoekig en op de kanten golfswyze gekruld, niet gekarteld, met een zeer korten Steel (*). Het is een Heeſter, digt van Bladen, omtrent twee of drie Voeten hoog, met een Stammetje van twee Duimen dik. De Bloemen komen als die van de Gewoone Salie, doch in gebladerde Aairen voort, en zyn ten deele wit, ten deele blaauw. Voorts heeft zy een Reuk, welke naar dien van de gemeene, vermengd met Lavendel, zweemt.

Salie-Appeltjes.

Van deeze Kretiſche Salie was reeds, onder den naam van *Bacoifera* en *Pomifera*, door de Ouden gewag gemaakt, uit hoofde van zekere Uitwasſen, die men *Salie-Appeltjes* noemde, en nog heden te koop brengt op de Markten van dat Eiland. Zy moeten derhalve tot eenig ge-

(*) Men moet, in deezen, op de Afbeelding en beſchryving van TOURNEFORT, die zeer naauwkeurig is, betrouwen, en wanneer men de bepaalingen van LINNÆUS, in zyne *Bibliotheca Botanica*, nagaat, zal men zien, dat deeze Bladen niets hebben van 't Lancetswyze of Ovaale: doch in die van CLUSIUS zyn de Bladen meer met die van de Gewoone Salie overeenkomſtig, als ook by LOBEL in deszelfs *Salvia baccifera Cretenſis*. GOUAN zegt, dat de Bladſteelen van deeze Soort *zeer lang* zyn, 't welk nog minder met de bevinding van TOURNEFORT ſtrookt.

gebruik dienſtig zyn. TOURNEFORT bevondt dat zy lieffelyk waren van Smaak. Zy groeijen op dergelyke wyze als de Galnooten op de Bladen der Eikeboomen, en komen voort, zegt hy, door het ſteeken van zekere Inſekten, waar door het voedende Sap, uitzypelende, een Knobbel formeert, van omtrent twee derde Duims dik, rond en Vleezig, Aſchgraauw, van buiten Wollig, en ſomtyds met eenige Bladertjes gekroond, of daar in vervat, als een Aardbezie. In andere deelen van Europa brengt dit Gewas zodanige Appeltjes niet voort.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Salie.*

(24) Salie *met Piekswys' langwerpig driehoekige, gekartelde, ſtompe Bladen.*

XXIV. *Salvia Canarienſis.* Kanariſche.

Deeze, van de Kanariſche Eilanden afkomſtig, heeft den Steel met een fyne, zagte Wolligheid bekleed, zo wel als de Bladſteeltjes, en dit heeft voornaamelyk plaats in de Winterhuizen, waar in zy bewaard wordt. Het is een Heeſter, die in Europa bloeit en Vrugten draagt, blyvende altoos groen.

(25) Salie *met rondachtige gekartelde Bladen,*

XXV. *Africana.* Boomachtige.

(24) *Salvia* Foliis haſtato - triangularibus oblongis crenatis obtuſis. *Hort. Cliff.* 13. *Hort. Ups.* 10. ROYEN *Lugdbat.* 308. Horminum Canarienſe tomentoſum haſtaro folio. MORIS. *Hiſt.* III. p. 394. S. 11. T. 13.

(25) *Salvia* Foliis ſubrotundis ſerratis Baſi truncatis dentatis. *Hort.*

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Salie.*

den, die van onderen geknot en getand zyn.

Onder de zeldzaame Planten van den Amſterdamſchen Kruidtuin, door COMMELYN, vindt men de Afbeelding van deeze en de volgende Soort, beiden haar afkomst hebbende van de Kaap der Goede Hope. Zyn Ed. hadtze getyteld *Afrikaanſche Heeſterachtige* Salie, met Bladen van *Scordium* en Violette Bloemen. De Bladen, zegt hy, zyn ongeſteeld, gepaard, een Duim lang en een half Duim breed, ſtyf en geſchaard; doch voegt 'er by, dat men dit van de onderſte verſtaan moet; dewyl de bovenſte kleiner en minder geſchaard zyn. Zulks dient tot opheldering en begrip van de duiſtere bepaaling. Thans is tot deeze Soort die van PLUKENETIUS, met Piekswyze Bladen, naar die van de *Arum* trekkende, en Wollige Steelen, van 't gedagte Eiland, een der Kanariën, afkomſtig, welke tot de voorgaande Soort behoorde, t'huis gebragt (*). Het wordt hier een

Hort. Cliff. 13. ROYEN *Lugdbat.* 308. Salvia Africana frutescens Folio Scorodoniæ Flore violaceo. COMM. *Hort. Amſt.* II. p. 181. T. 91. Horminum haſtatis amplioribus foliis &c. PLUK. *Alm.* 185. T. 301. f. 2.

(*) Waarſchynlyk zal deeze de *Boomachtige Salie* zyn, daar BREYNIUS van ſpreekt, aan de Kaap wel twee Mans langten hoog groeijende, met Bladen van *Verbascum* en door BONTIUS onder den naam van *Boomachtige Indiſche Salie* beſchreeven.

een Heester van vier of vyf Voeten hoog, met lange Aairen van blaauwachtige Bloemen, veel gelykende naar die van de Gewoone Salie. De Bladen zyn ook eenigszins Aromatiek. Aan de Kaap groeit het op Kleyachtige Gronden, twee Voeten hoog. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(26) Salie *met rondachtige effenrandige Bladen, die van onderen geknot en getand zyn.* XXVI. *Salvia Aurea.* Gulden Salie.

Van de Bladen deezer Soort zegt COMMELYN alleenlyk, dat zy tegenover elkander staan, rondachtig, licht groen en dik zyn. De Steelen zyn in 't eerst groen en vierkant, wordende daarna Houtachtig en rond, en maakende hier te Lande een Heester van vier Voeten hoogte, gelyk het Gewas ook, aan de Kaap, nevens Beeken groeit. Aldaar gebruikt men de Bladen tot een Wondmiddel, zo in als uitwendig. De Bloemen, die zeer groot en Goudgeel zyn, komen voort uit een Klokswyzen, driekwabbigen, ruigen Kelk. De onderste Lip is omgebogen en uit de Bloemen vallen Druppels van een Vogt, dat zo zoet is als Suiker.

(33) Sa-

(26) *Salvia* Foliis subrotundis integerrimis, Basi truncatis dentatis. *Hort. Cliff.* 13. ROYEN *Lugdbat.* 303. Salvia Africana frutescens, Folio subrotundo glauco, Flore magno Aureo COMM. *Hort. Amst.* II. p. 183. T. 92.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(33) Salie *met ovaale byna effenrandige Wollige Bladen, den rand van den Kelk Vliezig en gekleurd.*

XXXIII. *Salvia colorata.* Gekleurde.

Deeze op het Zandige Zee-Strand aan de Kaap der Goede Hope voorkomende, heeft Steelen van zes Voeten lang, die van onderen Wortel schieten: de Bladen zyn ovaal, gesteeld, Wollig, een Duim lang, de ondersten Zaagswys' getand, zelden ge-oord, de bovensten effenrandig: de Kelken zyn wyd, met ronde Slippen en Bloedkleurige randen.

XXXIV. *Salvia paniculata.* Gepluimde.

(34) Salie *met ovaalachtig Wigswyze getande naakte Bladen en eenen Heesterachtigen Steel.*

Deeze voert den bynaam van Gepluimde, om dat haare Aair Pluimswyze is verdeeld. De Kelken zyn in drie Slippen gesneeden, waar van de twee ondersten spits. De Styl is langer dan de Bloem, wier Helm niet lang is. Zy heeft de Blaadjes klein en fyn gekarteld, welke met

(33) *Salvia* Fol. ellipticis subintegerrimis tomentosis, Calycis limbo membranaceo colorato. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 66.

(34) *Salvia* Fol. obovato-Cuneiformibus, denticulatis nudis, Caule frutescente. *Mant.* 25. Salv. Chamæleagna. BERG. *Cap.* 3. Salvia minor Æthiopica, Foliis Chamæleagni asperis. BREYN. *Cent.* 169. T. 5. MOR. *Hist.* III. f. 11. T. 16. f. 1. MILL. *Ic.* 150. T. 225. f. 1.

met de Bladen van den *Chamæleagnus*, dat is de Brabantsche Myrtus, Gagel genaamd, vergeleeken worden door BREYN, die een fraaije Afbeelding van dit Gewas geeft, aanmerkende dat deeze geheele Plant een zwaaren Reuk heeft en eenen Kruiderigen Smaak. De Groeyplaats is ook aan de Kaap der Goede Hope. III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

(35) Salie *met Spatelswyze getande Bladen, de Kelken gaapende Haairig, den Steel Heesterachtig.* XXXV. *Salvia acetabulosa.* Bekerachtige.

De Kelk der Bloemen is, in deeze Soort, regt Bekerachtig, gelyk in de *Molucca* van TOURNEFORT, en MORISON geeft 'er, in zyne bepaling, de Bladen van de Wyfjes Ciſtus aan. Het is een Heeſtertje, dat in Syrie en andere Ooſterſche Landen groeit. By Aleppo kwam het RAUWOLF op de Akkers voor. Het heeft wederzyds drie geſteelde Bloemen, die witachtig zyn en buiten den Kelk uitſteeken, met den Styl eens zo lang als de Bloem, wier Bovenlip in tweeën, de Onderlip in drieën gedeeld is. TOURNEFORT heeft 'er ronde Bladen aan toegeſchreeven.

De

(35) *Salvia* Fol. obovatis dentatis, Calycibus campanulatis patentibus piloſis, Caule Fruticuloſo. *Mant.* 25. Salvia Fol. ovatis, Calyce turbinato limbo ampliſſimo. GRON. *Or.* 10. Salvia Syriaca, Ciſti fœminæ foliis, Acetabulis Moluccæ. MOR. *Hiſt.* III. p. 399. Salvia Orientalis frutescens, Foliis circinatis, &c. TOURNF. *Cor.* 10.

III. AFDEEL, II. HOOFDSTUK. De overige Soorten van dit Geslagt, die meest tot de Sclarey behooren, ter beschryving van de Kruiden spaarende; kome ik thans tot het eenigste nog bekende, dat onder de Tweemannigen Driewyvig is, naamelyk dat van

PIPER. Peper.

De Kenmerken voor 't overige zyn, dat het geen Kelk noch Bloemkrans heeft, zynde de Vrugt eene eenzaadige Besie.

Men vindt hier van twintig Soorten, in de Indiën groeijende, en meest allen zo heet van aart, dat zy zig niet laaten aankweeken in de gemaatigde Lugtstreeken des Aardkloots: naamelyk.

I. *Piper nigrum.* Gemeene. (1) Peper *met ovaale, byna zevenribbige, gladde gesteelde Bladen, die de Steelen geheel eenvoudig hebben.*

Deeze Soort, hoewel den Latynschen bynaam hebbende van *Zwarte*, is de Gemeene Peper, die men in zwarte en witte onderscheidt. Sommigen beweeren, met POMET, dat

(1) *Piper* Foliis ovatis subseptemnerviis, glabris, petiolatis, simplicissimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 43. p. 67. *Veg.* XIII. p. 68. *Fl. Zeyl.* 26. *Mat. Med.* 26. Piper rotundum nigrum. C. B. *Pin.* 421. PLUK. *Alm.* 297. T. 437. f. 1. MORIS. *Hist.* III. p. 602. S. 15. T. 1. f. 1. DOD. *Kruidb.* bl. 1440. Molago-Codi. *Hort. Mal.* VII. p. 23. T. 12. CLUS. *Exot.* 18. & *de Arom.* p. 183. RAJ. *Hist. Plant.* 1341.

dat het verschillende Planten zyn, die dezelven voortbrengen; anderen verzekeren het tegendeel, en in de Malabaarse Kruidhof wordt verhaald, dat men, door den zwarten Bast daar af te haalen, van Zwarte Peper Witte maakt; doch het een zo wel als 't andere is, algemeen genomen, fout. Iemand, die de Zwarte en Witte Peper, zo als wy ze uit Indie krygen, slegts met een oplettend Oog beschouwt, ziet ligt, dat het onmooglyk zy; ten ware men, om de Witte te maaken, veel grooter Korrels uitkoos: want anders moest de Witte, daar de Bast was afgehaald, kleiner zyn dan de Zwarte. Veel liever zal ik my dan houden aan 't berigt van GARCIAS AB HORTO, die schryft, dat 'er tusschen de Planten, welke de een en andere voortbrengen, geen meer verschil is, dan tusschen een Wyngaard die witte en een die blaauwe Druiven draagt; zynde nogthans de Witte Peper Planten zeldzaamer en niet dan op zekere plaatsen van Malabar en Malakka groeijende. Dus ziet men, dat het ééne Gevoelen, als 't ware, met het andere bestaan kan. Hoe zoude ook PISO, die zo naauwkeurig over de Indische Kruideryën geschreeven heeft, de gedagte manier, om Witte Peper uit Zwarte te bereiden, hebben kunnen opgeeven, indien zulks niet eenigermaate plaats had. CLUSIUS wederom geeft een Afbeelding van een Witte Peper-Tros, dien hy zelf onder de in Pekel ingeleide Gember-Wortelen hadt gevonden,

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

III. AFDEEL. I. HOOFDSTUK. *Peper.*

welke de Korrels veel grooter, wit en veel yler aan het Steeltje geplaatst hadt, dan de Zwarte Peper dezelven gewoonlyk heeft. Anders zou men mogen denken, of ook door rypwording de Peperkorrels van zelf uit den Bast vielen, gelyk zulks in verscheide Planten plaats heeft, en dit kon de reden zyn, dat de Witte Peper en grooter en tevens flapper is, dan de Zwarte, die men voor de volle rypwording afplukt, en vervolgens, door sterk droogen, als in de Bast verschroeit. Doch in de Witte Peper zelf moet een groot verschil zyn; dewyl de een zegt, dat de Korrels zo zyn als ik gemeld heb; anderen, met BAUHINUS, dat de Korrels van de Witte Peper kleiner en heeter dan die van de Zwarte zyn; zo RAY aantekent.

't Gewas, dat de Peper voortbrengt, groeit natuurlyk in Oostindie, en wordt overvloedig aangekweekt op Malakka, Java en Sumatra, alwaar men het veel aan den Zeekant, naby de Stammen van regt opschietende Boomen, by welken het tot Steunzel kan opklimmen, zaait. Het is, naamelyk, een Rankdraagende Heester, ook in dit opzigt, zo wel als wegens zyne Trosachtige Vrugt, by den Wyngaard te vergelyken; alzo hy mede een Stoel heeft of Stam, die overblyft. De Ranken zyn buigzaam en taay, met veele Leedjes, die uit de Knoopen Wortel schieten, indien het Gewas, zonder Steunzel, langs de Aarde kruipt. De Bladen zyn langwerpig rond, of ovaal met een punt,

twee

twee of drie Duimen breed en vier Duimen lang, ſtyf en digt van geweefzel, met ten minſte vyf Ribben overlangs, van boven groenachtig bruin en glad, van onderen bleek groen. Zy hebben korte dikke Steelen, en komen uit de gedagte Knoopen voort, hebbende ieder Blad, doorgaans, tegenover zig een Steeltje, dat eerst digt Troswyze met Bloempjes is bezet en vervolgens met Besſen, waar van 'er twintig, dertig of meer, aan één Steeltje zitten, waar aan zy als gelymd zyn, zonder eigen Steeltjes. De grootte is als kleine Aalbesſen, de Kleur in 't eerst groen, doch als zy ryp worden rood, en, terwyl door het droogen de Schil inkrimpt, worden zy zwart. Die Trosſen komen of tegenover de Bladen, of aan het end der Ranken voort, naar den aart van het Gewas. Eens in 't Jaar bloeit het en ſomtyds tweemaal. De Inzameling geſchiedt in de vierde Maand na het bloeijen; dan worden de afgeplukte Besſen een Week in de Zonneſchyn gedroogd en dus tot verzending bekwaam gemaakt.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

Zonderling is 't, dat ſommigen 'er een eenbladige Bloem, die in drieën verdeeld is, aan toeſchryven. Het geheele Gewas, zo wel de Bladen als de Ranken en Wortelen, heeft een heeten Peperachtigen Smaak, eenigszins trekkende naar de hoedanigheid van de Vrugten of Korrels, wier algemeen gebruik tot bewaaring van Vleeſch en andere dingen, als ook om een

E 4 Krui-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.* Kruiderigen Geur te geeven aan veelerley Spyzen en Saufen, t'over bekend is. De Indiaanen bereiden door aftrekking en overhaaling een Water daar van, 't welk zy agten van dienst te zyn tot verfterking van de Maag. Als een Geneesmiddel merkt men 'er een verwarmende, verdunnende en Zweetdryvende kragt in aan, die tevens prikkelende is, en daar door dienftig tegen alle Kwaalen, welke uit opgaaring van Slymige Stoffen en onwerkzaamheid der Vaste Deelen ontftaan, wier Veerkragt daar door herfteld fchynt te worden. Hierom is het dikwils nuttig bevonden tegen Afloopende Koortfen, Duizelingen, Opftygingen, Flaauwten en wat meer van dien aart is: doch het menigvuldig gebruik brengt, na de verhitting, eene verflapping der Vaste deelen voort, en eene ontfteeking in de Vogten, die tot Rotting neigt. Het wordt voorgefchreeven in Kwyl- en Niesmiddelen, als ook in Gorgeldranken, wanneer de Klieren van de Keel door koude Slym verftopt zyn. Men ligt 'er de Huig mede en het dient tot ftilling van Kiespyn. De Olie, daar van gedeftilleerd, is uitmuntende in Smeeringen tegen de Lammigheid. Voorts komt de Peper in de Theriaak, Mithridaat en andere famengeftelde Winkelmiddelen.

II. *Piper Betle.* Betel. (2) Peper *met langwerpige, gefpitfte, zevenrib-*

(2) *Piper* Foliis ovatis oblongiusculis acuminatis feptinerviis,

ribbige Bladen, de Steelen tweetandig.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

Behalve de voorgaande, die op Malabar *Mo-lago-Codi* heet, is daar een Gewas dat men *Beetla-Codi*, en in 't byzonder *Betle* of *Betel* noemt. CLUSIUS heeft reeds daar van een fraaije Afbeelding aan 't licht gegeven, welke hem, uit Toskanen, in de Nederlanden toegezonden was en naderhand te Weenen, volgens de aanmerkingen van een kundig Heer, die zig eenigen tyd in Indie opgehouden hadt, verbeterd. De Hoogleeraar J. BURMANNUS heeft het Gewas ook afgebeeld en beschreeven onder den naam van Peper of Saururus met zevenribbige, langwerpige, gespitste Bladen. Zyn Ed. betrekt daar toe de Westindische lange Peper van SLOANE, een Boomachtig Gewas met kleinere Bladen en eene dunnere, kortere Aair. In zyne Afbeelding, nogthans, zyn de Aairen naar evenredigheid niet korter dan in de Gewoone Peper. Ook ontdek ik daar de tweetandigheid der Bladsteelen niet. De Bladen komen op dergelyke manier voort; zy zyn ruuw en kort gesteeld. Men maakt 'er gebruik van, omze te leggen op vuile, rottige Zweeren.

(3) Pe-

viis, Petiolis bidentatis. *Fl. Zeyl.* 27. Piper, qui Saururus, Foliis septinerviis oblongo-acuminatis. BURM. *Zeyl.* 193. T. 82. f. 2. CLUS. *Exot.* p. T. 176. Beetla-Codi. *Hort. Mal.* VII. p. 29. T. 15. BURM. *Fl. Ind.* p. 114.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(3) Peper *met ſpits ovaale Bladen, die van onderen ruuw zyn, met vyf uitpuilende Ribben.*

III. *Piper Malamiris.* Siri-Blad.

Byzonder weinig ſchynt deeze Soort, tot welke het *Siri - Blad* van RUMPHIUS behoort, te verſchillen van de voorgaande, en, zo zy afgezonderd moeten zyn, dan is het de andere zekerlyk, die in de beide Indiën huisvest. Deeze komt in Oostindie voor, en wordt aldaar geteeld om de Bladen, welke de eenigſten zyn, die men tot het kaauwen van de Areek - Noot of Pinang gebruikt, deswegen *Siri Daun*, dat is Siri - Blad, genaamd, en gemeenlyk *Betel.* Nergens groeit het 'er, zo RUMPHIUS aanmerkt, in 't wilde, maar wordt in de Moestuinen of Kruidhoven met niet minder zorgvuldigheid behandeld, als de Tabak hier te Lande. Men mest den Grond ſterk, om zwaare, vette Bladen te hebben, en de Chineezen gebruiken daar toe zelfs de Uitwerpſelen van Menſchen. Voorts worden deeze Bladen by bosjes van twintig of dertigen, of als Peperhuisjes in malkander geſtoken, onder den naam van *Susſongs* overal in Indie, daar Marktplaatſen zyn, te koop geveild. Men gebruiktze tot het

(3) *Piper* Foliis ovatis acutiusculis ſubtus ſcabris, nervis quinque ſubtus elevatis. *Fl. Zeyl.* 26. Sirium. RUMPH. *Amb.* p, 336. T. 116. f. 2. Amalago, *Hort. Mal.* VII. p. 31. T. 16. BURM. *Fl. Ind.* p. 114.

het kaauwen van de Pinang, als gezegd is; wordende derzelver groote ſamentrekking, daar door, als gemaatigd, en tevens, doordien zy eenigszins heet en Kruiderig zyn, een Geur bygezet aan dat Kaauwſel (*). III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(4) Peper *met Hartvormige, byna zevenribbige, geaderde Bladen.* IV. *Piper Siriboa.* Siri-Vrugt.

RUMPHIUS merkt aan, dat 'er van de Siri twee Soorten zyn, waar van de eene de Bladen, de andere de Vrugten, tot het gemelde gebruik uitlevert. De laatſte, deswegen *Siri-Boa*, dat is Siri-Vrugt, en in 't byzonder *Caju Siri*, dat is Siri-Boom, genaamd, maakt deeze Soort uit. De Bladen zyn eens zo groot als in de andere, naar vooren wat breeder, van boven donker groen zonder glans, van onderen behalve de Ribben ook ſterk geaderd, en daar door vry ruuw en rimpelig op 't gevoel. De Smaak deezer Bladen is veel heeter dan die van de Siri-Daun en onaangenaam; weshalve men van deeze Soort ſlegts een ſtukje van de Vrugt, die lange Staarten uitmaakt, by de Pinang kaauwt. Ik heb dit reeds opgemerkt, toen ik den

(4) *Piper* Foliis cordatis ſubſeptinerviis Venoſis. *Fl. Zeyl.* 29. Siri-Boa. RUMPH. *Amb.* V. p. 340. T. 117. f. 2. Betela quem Siriboa vocant. BONT. *Jav.* 91. T. 91. BURM. *Fl. Ind.* p. 14.

(*) Ik heb daar van, in het II. DEELS I. STUK, den Pinangboom beſchryvende, bladz. 391, geſproken.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

den Areeknooten-Boom beschreef; doch de onderscheiding deezer twee Soorten van Siri, die anders in Gewas overeenkomen, tot hier toe gespaard. Op sommigen der Molukkische Eilanden worden ook de jonge Bladen van de Siri-Boa tot het Pinang kaauwen gebezigd, en de genen, die gewoon zyn dezelve te gebruiken met de Vrugt, welke Peperachtig heet is, vinden geen Smaak in de Siri-Daun.

V. *Piper longum.* Lange Peper.

(5) Peper *met Hartvormige gesteelde en ongesteelde Bladen.*

Deeze Soort bedoelt het Gewas, welks Vrugt men gemeenlyk *Lange Peper* noemt. Men heeft van ouds drie Soorten gehad, de Zwarte, Witte en deeze laatste, van welke een groote menigte, in den jaare 1597, zo CLUSIUS schryft, door de onzen uit Java was overgebragt. Hy geeft 'er een zeer goede Afbeelding van, welke ook in 't Kruidboek van DODONÉUS is gebragt en beschreeven. Men vergelykt de Vrugt by de Katten van de Berkeboomen of Hazelaaren en het Blad komt grootelyks met dat van de Pistolochia overeen.

De

(5) *Piper* Foliis cordatis, petiolatis sessilibusque. *Fl. Zeyl.* 30. *Mat. Med.* 20. Piper longum Orientale. C. B. *Pin.* 412. Piper longum. RUMPH. *Amb.* V. p. 333. T. 116. f. 1. Piper longum Pistolochiæ foliis &c. PLUK. *Alm.* 297. T. 104. f. 4. Cattu-tirpali. *Hort. Mal.* VII. p. 27. T. 14. BURM. *Fl. Ind.* 14. CLUS. *Exot.* 183. DOD. *Kruidb.* 1441.

De Lange Peper groeit niet alleen op veelen der Eilanden van den Indifchen Oceaan, in 't byzonder op Java, maar ook van de Vaste Kust van Indie, gelyk in Bengale, enz. Het Gewas heeft een Houtigen Stam, van omtrent een Vinger dik, die veele groenachtige Ranken uitgeeft, welke zig niet alleen om de Boomen flingeren en winden, gelyk de Peulen en Turkfche Boonen hier doen, om Takken en Sparren, maar maaken zig ook met zekere Worteltjes in de Schors dier Boomen vast. Men kan de Vrugt naauwlyks van de Siri-Boa onderfcheiden, dan doordien zy korter en ruuwer is. Groen zynde is deeze Vrugt zeer fcherp en heet, als Peper; weshalve men dezelve dus droogt, door middel van Vuur, of in de heete Zonnefchyn, en dan komen 'er die Vingers van, welken men in de Apotheeken heeft, onder den naam van Lange Peper. Lang aan 't Gewas blyvende, worden zy rood en week, bevattende alsdan in het roode Vleefch veele harde zwartachtige Korrels, welke heet zyn doch het Vleefch is zoet. Dus heeft, omtrent het inzamelen van deeze Specery, iets dergelyks als met de Kruidnagelen plaats, en de hoedanigheid der Vrugten van de Peper, in 't algemeen, zweemt veel naar die der Besfen van onze zogenaamde Peperboompjes.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

De Lange Peper, groen geplukt, wordt in Indie veel gebruikt om een Geur te geeven aan de Dingen, die men inlegt of konfyt. De Javaa-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

vaanen mengen ze ook doorgaans onder de Geneesmiddelen, welke tot versterking van de Maag, tot Windbreeking, en wat meer van dien aart is, dienen; zelfs in uitwendige Smeeringen en Balzems. Hier te Lande komt zy in eenige Samengestelde Winkelmiddelen.

LINNÆUS betrekt tot deeze Soort de *Cattu-Tirpali* van Malabar, welke beschreeven wordt als een Gewas, dat van de Ronde Peper Plant verschilt door minder Houtige Ranken en langer Bladsteelen, hebbende ook de Bladen langer en donkerer groen, zeer zagt en fyn van geweefzel. De Bloemen zyn eenbladig, in vyf of zes Slippen verdeeld, zittende op de Vrugten, welke langwerpig rond zyn, met spiraalswyze naaden, elkander kruissende, en dus de Knopjes, waar op de Bloemen gezeten hebben, van elkander scheidende. Deeze Vrugten zyn in 't eerst geelachtig groen, met een witachtig geel Vleesch van binnen; vervolgens uit den groenen bruin, doch ryp en droog wordende uit den Aschgraauwen zwartachtig. Dit verschilt in alle opzigten, inzonderheid wat de Bladen, Bloemen en Vrugten, aangaat, grootelyks (*).

(6) Pe-

(*) Men zou met sommigen mogen denken, of dit ook fout kon zyn in de beschryving van den Malabaarsen Kruidhof; doch RHEEDE is één van de drie eenigste Autheuren, daar onze Ridder op betrouwd heeft, en die hy bevonden heeft naauwkeurig te zyn; zo zyn Ed. zegt. *Gen. Plant.* Ed. V. p. XII.

(6) Peper *met Lancetswys' ovaale, vyfribbige, gerimpelde Bladen.* III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. VI. *Piper Amalago.* Westindische.

Deeze Westindische komt zeer naby aan het Siri-Blad van RUMPHIUS, doch dewyl de Vrugten daar van laf en smaakeloos zyn, zo maakt zy een byzondere Soort uit. Men vindt in de Malabaarse Kruidhof een *Amalago* beschreeven, die tot de Lange Peper behoort en waar van dit Gewas den bynaam voert. Hier mede schynt de Lange en uitermaate dunne Peper uit Florida, van C. BAUHINUS, overeen te komen. Sommigen geeven 'er de langte van een half Voet aan.

(7) Peper *met Hartvormige, negenribbige, Netswys' geaderde Bladen.* VII. *Piper decumanum.* Grootbladige.

Deeze is de tweede Soort onder de Gewassen in Oostindie, welken RUMPHIUS *Wilde Boomachtige Siri* noemt. Het zyn Rankgewassen, welke zig als Touw om de Boomen slingeren,

(6) *Piper* Foliis lanceolato-ovatis quinquenerviis rugosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Piper longum arboreum altius &c. SLOANE *Jam.* 44. *Hist.* I. p. 134. T. 87. f. 1. Piper frutex Spicâ longâ gracili. PLUK. *Alm.* 297. T. 215. f. 2. Saururus Foliis lanceolato-ovatis, quinquenerviis rugosis. *Hort. Cliff.* 140.

(7) *Piper* Foliis cordatis novem-nerviis reticulatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus frutescens Foliis Plantagineis Fructu breviori. PLUM. *Amer.* 59. T. 76. Sirium decumanum. RUMPH. *Amb.* V. p. 45. T. 27. BURM. *Fl. Ind.* p. 14.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

ren, en daar by opkruipen niet alleen, maar ook Wortel ſchieten in de Schors, komende in gedaante bovendien, zo van Blad als Vrugt, eenigermaate met het Peper-Gewas overeen. De Ranken of het Touw van de Eerſte Soort zyn gewoonlyk een Arm of Been dik, maar die van deeze tweede Soort veel dunner, waar tegen dezelve de Bladen onder de Siri-Struiken allergrootst heeft. Zy bereiken wel de langte van een Voet en de breedte van vyf of zes Duimen. En, ſchoon dit op ver naa niet komt by de grootte der Bladen van de Piſang- of Banannen-Struiken, gelyk wy vervolgens zien zullen; ja naauwlyks haalen kan by die der Bladen van den Ratelboom; voert nogthans deeze Soort deswegen den naam van *Sirium decumanum*, dat is *by uitſtek Grootbladige*. De Bladen hebben, nevens de middelſte, verſcheide uitpuilende Ribben overlangs, wier getal, volgens de Afbeelding, veel meer dan negen ſchynt te zyn. De Vrugt is langer, dikker, ruiger, dan die van de Siriboa, en van geen gebruik.

VIII. *Piper reticulatum.* Netbladige.

(8) Peper *met Hartvormige, zevenribbige, Netswys' geaderde Bladen.*

Dee-

(8) *Piper* Foliis cordatis ſeptemnerviis reticulatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus Botryoides major arborescens. PLUM. *Amer.* 57. T. 75. *Ic.* 242. f. 1. Jaborandi. MARCGR. 37. PIS. *Bras.* 97.

Deeze komt met de voorgaande vry veel over- III. Afdeel II. Hoofdstuk.
een, doch valt in Westindie. PLUMIER heeftze afgebeeld onder den naam van Groote Boomachtige Saururus, met Druifswyze Vrugten en Weegbree-Bladen. Volgens de Afbeelding zouden die Vyfribbig zyn. De *Jaborandi* van MARCGRAAF en PISO wordt hier t'huis gebragt.

(9) Peper *met Lancetswys' ovaale Bladen, overhoekse Ribben en Haakswys' kromme Aairen.* IX. *Piper aduncum.* Kromvrugtige.

De Lange Peper, met een bleek groen sterk geribd Blad, en laager van Gewas, door SLOANE afgebeeld, wordt hier t'huis gebragt. Het zou de *Boomachtige Saururus* van PLUMIER zyn, die een Haakige of kromme Vrugt heeft. De Ribben der Bladen zyn overshands of overhoeks geplaatst. De Groeyplaats is op Jamaika.

(10) Peper *met Hartvormige gesteelde Bladen en Kruidige Steelen.* X. *Piper pellucidum.* Doorschynende.

Aan-

(9) *Piper* Foliis ovato-lanceolatis, Nervis alternis, Spicis uncinatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Piper longum Folio nervoso, pallide viridi, humilius. SLOAN. *Hist.* I. p. 135. T. 87. f. 2. Saururus Foliis ovato-lanceolatis, Nervis alternis. *Hort. Cliff.* 140. ROYEN *Lugdbat.* 8. Saururus arborescens Fructu adunco. PLUM. *Am.* 58. T. 77.

(10) *Piper* Foliis cordatis petiolatis, Caule herbaceo. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Piper Foliis cordatis, Caule procumbente. *Hort. Cliff.* 6. T. 4. ROYEN *Lugdbat.* 8. Saururus minor pro-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Aangaande deeze Soort, welke de Kleine hurkende *Druifdraagende Saururus*, met dikke Hartvormige Bladen, is van PLUMIER, merkt de Heer JACQUIN aan, dat de Martinikers gewoon zyn deszelfs Bladen, onder de Salade gemengd, of op zig zelve, raauw te eeten met Olie en Azyn, doch dat dezelven, wegens den sterken Reuk en Smaak, die zy hebben, weinig behaagen vinden by de Europeaanen. „ De Franschen (zegt zyn Ed.) „ noemenze *Cresson* of Kers. Zy groeit over„ vloedig op de Zandige Oevers van Beeken „ en Rivieren, als beminnende de Vogtigheid. „ In de meeste Broeyhuizen van Europa komt„ ze dikwils voor, wordende gemakkelyk voort„ geteeld en aldaar niet minder weeldig dan „ in haar Vaderland groeijende: ja, eens daar „ in gebragt, komt zy vervolgens van zelf „ voort." De reden van den bynaam wordt door hem niet gemeld; schoon hy het ook *Piper pellucidum* tytelt.

XI. *Piper acuminatum.* Spitsbladige.

(11) Peper *met Lancetswys' ovaale, geribde, Vleezige Bladen.*

Dee-

procumbens Botryitis, Folio crasso cordato. PLUM. *Amer.* 54. T. 72. JACQ. *Obs.* I. p. 16.

(11) *Piper* Foliis lanceolato-ovatis nervosis carnosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saur. alius humilis, Fol. carnoso & acuminato. PLUM. *Amer.* 54. T. 71.

Deeze en de drie volgende zyn ook door Pater PLUMIER in Zuid-Amerika waargenomen. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(12) Peper *met stomp ovaale, ongeribde Bladen.* XII. *Piper obtusifolium.* Stompbladige.

Van deeze is in 't Werk van EHRET door TREW een fraaije Afbeelding aan 't licht gebragt.

(13) Peper *met ronde, enkeld geplaatste, Vleezige Bladen.* XIII. *Piper rotundifolium.* Rondbladige.

Deeze, onder den naam van *Allerkleinste, Kruidige*, klimmende, rondbladige, *Lange Peper*, door SLOANE, die dezelve op Jamaika, by de Wortels van groote Boomen groeijende, aangetroffen hadt, heeft Blaadjes als van Penningkruid, volgens PLUMIER. De Heer JACQUIN vondt op Martenique, in digte vogtige Bosschen, de Stammen van ontzaglyk groote Boomen geheel met dit Kruid als met Klyf begroeid. „ De Blaadjes (zegt zyn Ed.) zyn „ klein,

(12) *Piper* Foliis obovatis enerviis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus humilis Folio carnoso subrotundo. PLUM. *Amer.* 53. T. 70. TREW. *Ehret.* T. 96.

(13) *Piper* Foliis orbiculatis solitariis carnosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus repens &c. PLUM. *Amer.* 52. T. 69. Piper longum minimum &c. SLOAN. *Jam.* 45. *Hist.* I. p. 137. JACQ. *Observ.* I. p. 17.

III. AFDEEL. II. HOOFD-STUK.

„ klein, dik, Sappig, vet op 't gevoel en bly „ groen, hebbende een byzonderen aangenaa- „ men en Hartſterkenden Geur, dien zy ge- „ droogd zynde Jaaren lang, mids men ze tus- „ ſchen de Vingeren wryft, doch dan een weinig „ verſlapt, behouden. Ik heb met dezelven „ Gedeſtilleerde Wateren, die wegens deezen „ Geur gewild waren, bereid gezien. Echter „ zyn zy, onder de Geneesmiddelen, nog niet „ in gebruik gekomen."

XIV. *Piper maculoſum.* Gevlakte.

(14) Peper *met Schildvormig ovaale Bladen.*

Grootere Klyf- of Klimopachtige Saururus, met gevlakte Steelen, hadt PLUMIER deeze getyteld, wier woonplaats geſteld wordt op 't Eiland van St. Domingo.

XV. *Piper. peltatum.* Schildbladige.

(15) Peper *met Schildvormige, rondagtig ſtomp gepunte, uitgegulpte Bladen, en gekranste Vrugt-Aairen.*

Hier is de *Lomba-Plant*, van RUMPHIUS, t'huis gebragt, een Heeſter van vyf of zes Voe-

(14) *Piper* Foliis peltatis ovatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus Hederaceus, Caulibus maculoſis, major. PLUM. *Amer.* 60. T. 66.

(15) *Piper* Foliis peltatis orbiculato-cordatis obtuſis repandis, Spicis umbellatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus arborescens &c. PLUM. *Amer.* 56. T. 74 Lomba. RUMPH. *Amb.* VI. p. 133. T. 59. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 15.

Voeten hoogte, die met een of twee Steelen opſchiet, zo rank, dat zy dikwils tegen iets anders moeten leunen, zynde ook niet regt Hout, maar Rietachtig en met Knoopen als de Bamboezen, van binnen met een Waterig voos Merg gevuld. De Leden zyn niet rond maar driekantig, en de bovenſten geeven ieder een Blad uit, dat Waaijerachtig rond, doch wat Hartvormig is, negen Duimen lang en meer dan een Voet breed, van onderen met vyftien Ribben, die aan het end van den langen Steel ſamenloopen. De Bladen zyn laf van Smaak en de Vrugten, die als lange Peper aan Kransjes of Kroontjes groeijen, worden van de Kinderen veel gegeten. Het groeit op ſommige Eilanden van Oostindie en ſchynt, volgens PLUMIER, ook in Amerika voor te komen. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

(16) Peper *met ovaale Bladen en gepaarde Aairen.* XVI. *Piper distachyon.* Dubbeld geaairde.

In Franſch Guajana, omſtreeks Caijenne, zou deeze Soort, die kleiner is en gevlakte Steelen heeft, gevonden worden.

(17) Peper *met Hartvormig ſpits ronde geaderde Bladen en gekranſte Vrugten.* XVII. *Piper umbellatum.* Gekranste.

Dat

(16) *Piper* Foliis ovatis, Spicis conjugatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus Hederaceus Caulibus maculoſis minor. PLUM. *Amer.* 51. T. 67.

(17) *Piper* Foliis cordatis ſubrotundis acutis venoſis, Spicis um-

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

Dat de Bladen niet genaveld zyn, onderscheidt deeze Soort, volgens PLUMIER, van de Vyftiende; doch in de Oostindische Lomba-Plant, voorgemeld, zyn de Bladen ook niet genaveld en derhalve niet Schildvormig: zo dat de Bynaamen van deeze beide Soorten geheel oneigen op dezelven toegepast zyn: ten minste in malkander loopen: want de Vrugt van die is zo wel gekranst als van deeze. Haar Groeyplaats was op St. Domingo.

XVIII. *Piper trifolium.* Driebladige.

(18) Peper *met rondachtige drievoudige Bladen.*

Deeze en de volgende Soorten zyn, door haare Bynaamen, zeer gepast onderscheiden. Men vindt, naamelyk, in dit Geslagt anders geene, die de Bladen drievoudig heeft. Zy kwam ook by Cayenne voor.

XIX. *Piper quadrifolium.* Vierbladige.

(19) Peper *met viervoudige, Wigachtige, ongesteelde Bladen.*

Dee-

umbellatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus arborescens, Foliis amplis cordatis non umbilicatis. PLUM. *Amer.* 53. T. 73.

(18) *Piper* Foliis ternis subrotundis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus hederaceus triphyllus Folio subrotundo. PLUM. *Am.* 53. T. 73.

(19) *Piper* Foliis quaternis cuneiformibus sessilibus. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Saururus repens tetraphyllus Folio crassiore. PLUM. *Ic.* 218. T. 242. f. 2.

Deeze en de agtſte Soort zyn de eenigſte Soorten, welken de Hoogleeraar J. BURMANNUS, uit de Afbeeldingen van PLUMIER, aan 't licht gegeven heeft. De Bladen ſtaan kruislings om den Steel en zyn aan 't end uitgeſneeden, 't welk 'er een omgekeerde Hartvormige figuur aan geeft. Het is een laag kruipend Gewas, met vry lange, ruige, Vrugt-Aairen en dikke Bladen, in Zuid-Amerika gevonden.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. *Peper.*

(20) Peper *met gekranste, ovaale, drieribbige Bladen.*

XX. *Piper verticillatum.* Kransbladige.

Op Jamaika heeft Doktor BROWNE deeze Soort aangetroffen, zynde een ongemeen klein en teder Kruidje, dat om de Steeltjes gekranst is met drie, vier of vyf, ſtomp ovaale Sappige, geſteelde Blaadjes, en de Aairen enkeld heeft, veel maalen langer dan dezelven. 't Gewas is eenjaarig, zo wel als dat van de Tiende Soort.

Voorts merkt onze Ridder ten opzigt van de Gewasſen, die tot dit Geſlagt betrokken zyn, in 't algemeen aan, dat de Soorten, inzonderheid die van den *Saururus* van PLUMIER, op de natuurlyke Groeyplaats behooren on-

(20) *Piper* Foliis verticillatis ovatis trinerviis. *Amœn. Acad.* V. p. 391. Saururus erectus minor, Foliis orbiculatis, verticillatis tumentibus, Spicis terminalibus. BROWN. *Jam.* 204.

III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK. onderzogt te worden, of zy ook van de overigen in de deelen der Vrugtmaaking verschillende zyn.

III. HOOFDSTUK.

Beschryving van de HEESTERS, *wier Bloemen* drie Meeldraadjes *hebben, deswegen* DRIEMANNIGE *genaamd.*

De Klasse der Driemannigen, in het Stelzel der Sexen, bevat wel veele Planten, doch meest Kruiden. Men vindt 'er maar weinige Boomen, gelyk wy gezien hebben (*), en nog minder Heesters onder, naamelyk maar twee Geslagten, als volgt.

CNEORUM.

De Kenmerken van dit Geslagt, behalven die van drie Meeldraadjes te hebben en een enkelen Styl, bestaan in een driebladige Bloem, voortkomende uit een drietandigen Kelk, bevattende een driehoekig Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt

(*) Bladz. 43, in het II. DEELS, II. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, alwaar by misslag, niet lettende op de bygekomene Geslagten, gezet is *twee*, in plaats van *vier* die 'er in de Eerste Rang, of *zes* die 'er in 't geheel in voorkomen.

Vrugt uitlevert, welke uit drie eenzaadige Besſen is ſamengehoopt. III. AFDEEL. II. HOOFDSTUK.

De eenigſte Soort (1) van dit Geſlagt, voert gemeenlyk den naam van *Chamælea*, welke zo veel als een Laagen Olyfboom betekent, en dus van de Geſtalte is afgeleid. Men heeft 'er, om het van de Laureolaas of Mezeræon, ook dus genaamd, te onderſcheiden, den Bynaam van *tricoccos*, dat is met drie Besſen, welken LINNÆUS insgelyks gebruikt, willen byvoegen. Zyn Ed. neemt het *Cneorum* van THEOPHRASTUS, dat echter tot de Laureolaas ſchynt te behooren, tot èen Geſlagtnaam. De Italiaanen noemen dit Gewas, volgens CAMERARIUS, *Chamælea*, de Duitſchers *Zylandt*, de Franſchen *Bois gentil*. I. *Cneorum tricoccon.* Chamælea.

Men vindt dit Gewas in de meeſte Bergachtige Woeſtenyën van Italie en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, niet alleen, maar ook, zo CLUSIUS aanmerkt, in het Ryk van Valence, Katalonie en Arragon in Spanje, alwaar het veel laager en witter voorkomt dan omſtreeks Montpellier en elders in Provence. Het is een klein Heeſtertje, naauwlyks een Voet hoog, ten minſte in heete Landsdouwen, en altyd groen;

(1) Cneorum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 48. p. 73. *Veg.* XIII. p. 74. *Hort. Cliff.* 18. ROYEN *Lugdbat.* 119. Chamælea tricoccos. C. B. *Pin.* 462. Chamælea. CAM. *Epit.* 973. BOERH. *Lugdbat.* 254. DOD. *Pempt.* 373. DOD. *Purg.* 124. CLUS. *Rar.* 170. Fig. bona.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK. groen; met Bladen naar die van den Olyfboom gelykende doch kleiner, bitter en bytende op de Tong. Het heeft kleine bleek geelachtige Bloempjes, en daarop volgt een Vrugt uit drie Besſen beſtaande, op een klein Steeltje in de oxels der Bladen zittende, welke door de rypheid rood wordt en door het droogen zwart, niet minder ſcherp en bytende. Ook zyn de Bladen daar van tot zuivering van vuile rottende Zweeren dienſtig: doch het inwendig gebruik ſchynt niet zeer veilig te zyn.

HIPPOCRATEA.

De Kenmerken zyn, een vyfbladige Bloem, voortkomende uit een Kelk die in vyven gedeeld is, wordende het Vrugtbeginzel, daar in vervat, een Vrugt die uit drie Hartvormige Zaadhuisjes beſtaat.

I. *Hippocratea volubilis.* Bejuco. De eenigſte Soort (1) is de *Bejuco* van LOEFLING, in Zuid-Amerika waargenomen, welken die Autheur een klimmende Heeſter (*Frutex ſcandens*,) met gepaarde zeer uitgebreide Takken, noemt, en daar van heeft LINNÆUS den Bynaam afgeleid. De Heer JACQUIN, die denzelven op Martenique en St. Domingo, doch

(1) Hippocratea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 54. p. 75. *Veg.* XII. p. 75. *Hort. Cliff.* 484. JACQ. *Amer.* 12. *Hiſt.* 9. T. 9. Coa ſcandens Fructu trigemino ſubrotundo. PLUM. *Gen.* 8. *Ic.* 88. Bejuco pendulus Floribus paniculatis. LOEFL. *It.* 314.

doch menigvuldiger by Karthagena, in de Spaansche Westindiën, op Bergen, in Valeijen, en aan het Zee-Strand, op overstroomende plaatsen, waarnam, noemt het een Boom. „ Deeze „ Boom (zegt hy,) dien deszelfs eerste Ont„ dekker PLUMIER, ter gedagtenis van den „ grooten Hippocrates, eerst gedoopt heeft, „ gaat in het drooge Saizoen, jaarlyks te Kar„ thagena plaats hebbende, waar door alle Boo„ men geheel Bladerloos worden gemaakt, met „ de Kappers en eenige weinige anderen, weel„ dig groenend voort. Hy is echter niet be„ vallig, en heeft de nabuurige Boomen noodig „ om by op te klimmen, maar omwindende (*vo„ lubilis*) heb ik hem nooit gevonden. Hy ver„ deelt zig in zeer lange, taaije, ronde Takken, „ die over de geheele langte dikwils, by tus„ schenwydten, versierd zyn met gepaarde, „ gearmde, Blad en Bloemdraagende, Takjes. „ De Bladen heeft hy ovaal of Lancetswys' „ ovaal, glanzig, flaauw gekarteld met stompe „ of scherpe Tandjes; gesteeld, gepaard, drie „ Duimen lang, alleen aan groene Takjes voort„ komende; in de Schaduw somtyds een half „ Voet lang; op opene zeer dorre plaatsen som„ tyds dikachtig, vet op 't aanraaken, en aan „ de kanten niet dan zeer fyn getand. 't Ge„ was draagt verdeelde Trossen, van byna „ Reukelooze, zeer kleine geelachtig groene „ Bloempjes, ook wel eens aan de enden der „ Tak-

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

Bejuco.

III. AFDEEL. III. HOOFDSTUK.

„ Takken. De Vrugt bestaat uit drie groote „ Zaadhuisjes, glad en bruin, die ieder vyf „ Zaaden bevatten, welke een groote Wiek „ of Vleugel hebben.

„ Ik twyfel niet (voegt zyn Ed. 'er by,) „ of de *Bejuco*, van wylen den Heer LOEF- „ LING, (welken naam de Spaanschen gee- „ ven aan alle klimmende Planten,) zal de „ *Hippocratea* zyn. Hy heeft in de Bloem, „ die zeer klein is, het vaste Zaadhokje voor „ het Honigbakje gehouden, en het Vrugtbe- „ ginzel beschreeven zo als het reeds merke- „ lyk aangegroeid was, niet gelyk het zig by „ de ontluikinge der Bloem bevindt."

IV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de HEESTERS, *wier Bloemen* vier Meeldraadjes *hebben, deswegen* VIERMANNIGE *genaamd, waar onder veele Uitheemsche, als ook de Europische en andere Soorten van* Hulst *voorkomen.*

Tot de Viermannuigen *(Tetrandria)*, in het Stelzel der Sexen, behooren veele Geslagten en Soorten, die Heesters zyn, en derhalve thans van my beschreeven worden, als volgt.

PRO-

PROTEA. Zilverboom. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

In de voorige Uitgaven van het Samenſtel der Natuur, zelfs nog in de Twaalfde, waren de Kaapſe Gewasſen, welken men *Zilverboomen* noemt, onder den naam van *Leucadendron*, die daar op zag, in een Geſlagt voorgeſteld, dat zestien Soorten van dezelven begreep, en drie derzelven hadt de Ridder, wegens de eenbladigheid van de Bloem en de ongekuifdheid van het Zaad, in een ander Geſlagt, onder den naam van *Protea*, afgezonderd: doch thans heeft zyn Ed. best geoordeeld, alle die Zilverboomen in een zelfde Geſlagt, onder den laatstgemelden naam, die op derzelver veranderlykheid in de Bloem zinſpeelende ſchynt, te bevatten. „ Dat de *Leucadendra* by de *Proteæ*, „ in een zelfde Geſlagt (zegt zyn Ed. zelf,) „ gevoegd moeten worden, ſtem ik te gereeder „ toe, om dat ik verzekerd ben, dat zy allen „ in de Vrugtmaakende deelen eenig verſchil „ hebben, terwyl niettemin de *Geſtalte* in de„ zelven overeenſtemt, zo wel als het *wee„ zentlyk Kenmerk* der Meeldraadjes, die hun„ ne inplanting hebben in den rand van de „ Bloem, ſchoon dezelve in eenigen één-, in „ anderen twee-, in anderen vierbladig is" (*).

De Kenmerken, niettemin, van de PROTEA,

(*) *Mantisſa altera.* p. 194.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

TEA, worden thans opgegeven (*): een Bloemkrans in vieren gesneeden of gedeeld; vier smalle Meelknopjes, die de Bloemblaadjes beneden de tip ingeplant zyn: geen eigen Kelk: een enkel Zaad, waar van het Vrugtbeginzel tot den enkelden Styl behoort.

Tegenwoordig bevat dit Geslagt ruim vyfentwintig Soorten, die altemaal Heesterachtig zyn, en haare Groeyplaats aan de Kaap der Goede Hope hebben, als volgt.

I. *Protea Pinifolia.* Naaldbladige.

(1) Zilverboom *met enkelde, Troswys' geaairde gladde Bloemen, en Naaldswys' smalle Bladen.*

Tot deeze Soort behoort de Afrikaansche Plant met Pynbooms-Bladen en Hoofdjes van Cyperus, door den Hoogleeraar J. BURMANNUS in Afbeelding gebragt, en van BERGIUS *Aulax* getyteld, die zegt, dat zy in 't klein zig als de Wilde Pynboom vertoont. Volgens de beschryving van den Hoogleeraar D. VAN ROYEN is zy een Boompje met Houtige bogtige Takken, die roodachtig bruin zyn, meest gegaffeld, aan den top Blad en Bloem draagende. Het geeft Aairswyze, enkelde, regt-

(*) *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gott. 1774. p. 417.

(1) *Protea* Floribus simplicibus racemoso-spicatis glabris, Foliis linearibus. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 117. Leucadendron Foliis linearibus &c. *Syst Nat.* XII. Gen. 110. p. 110. *Mant.* 36. Aulax. BERG. *Cap.* 33.

regtopstaande Bloemtrosjes, die Eyrond zyn met smalle Blikjes, van langte als de Bloemsteeltjes, wier end zig als in vier Tandjes verdeelt, en dit maakt den Kelk, zo zy 'er één hebben, uit. 't Getal der Bloemblaadjes is vier, die zeer smal zyn, en uit het midden van ieder komt een kort Meeldraadje voort, met een Streepswys' Meelknopje. Het Vrugtbeginzel, dat zeer klein, vierhoekig is en ruig, heeft een Styl, van langte als de Meeldraadjes, die allengs verbreedt, met een enkelden Stempel. Volgens den Heer BURMANNUS zyn de Bloemen Pypachtig, in vyf smalle Slippen, wanneer zy open gaan, verdeeld, geel van Kleur, met smalle geelachtige Meeldraadjes, laatende zeer kleine Zaaden agter, gelyk zyn Ed. in de drooge Plant waargenomen hadt. IIII. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

(2) Zilverboom *met enkelde Troswyze Wollige Bloemen, en Naaldswys' smalle Bladen.* II. *Protea Racemosa.* Trosdraagende.

Het verschil deezer Soort van de voorgaande, bestaat inzonderheid in de Wolligheid of ruigte der Bloemhoofdjes, welke als losse Aairen uitmaaken. Bovendien staan de Takken en

(2) *Protea* Floribus simplicibus racemosis tomentosis, Foliis linearibus. *Mant.* 187. Leucadendrum racemosum. BERG. *Cap.* 23. Protea Foliis setaceis, Floribus racemosis. *Hort. Cliff.* 496.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zilverboom.

en Takjes ook Kranswyze om den Heesterachtigen Steel, zynde de laatſten ruig en groen, de anderen hoekig, paarſch en glad. De Bladen, van twee Duim langte, zyn Draadswys dun, doch niettemin Geutachtig overlangs gefleufd. De Bloemen maaken losſe Trosſen aan 't end der Takjes uit. Zy hebben een blykbaaren Kelk, die volgens BERGIUS driebladig, maar volgens onzen Ridder vierbladig is; de Blaadjes ſpits oval, regtopſtaande van buiten ruig. Die van de Bloem zyn driemaal zo lang, Elsvormig, van buiten Wollig, drie omgeboogen, één regtopſtaande, wat grooter dan de anderen. In de holte van dit laatſte Bloemblaadje dringt de Stempel, die daar door als beſchut wordt, en de Meelknopjes zitten ook in die Holte ongeſteeld. Zy zyn witachtig met paarſe tippen.

III. *Protea ſpicata.* Geaairde.

(3) Zilverboom *met Aairswyze Bloemen en verdeelde Bladen.*

De Bladen van deeze Soort zyn van dergelyke langte als die der voorgaande, maar als die van Venkel fyn verdeeld. De Heeſterachtige Steel is ook Kranswyze getakt. Aan 't end komen Cylindriſche Aairen voort, van drie Duimen lang, waar door deeze Soort, zeer eigen, den

(3) *Protea* Floribus ſpicatis Foliis multifidis. *Mant.* 187. Leucadendrum ſpicatum. BERG. *Cap.* 25. L. racemoſum. *Sp. Plant.* N. 1. p. 134.

den bynaam van Geaairde krygt. De Kelk beſtaat uit vyf ovaale ſtompe Blaadjes, half zo lang als die van de Bloem, vier in getal, welke van onderen een Pypje ſamenſtellen, en ieder in zyne holte een Meelknopje hebben; zittende de Styl, die een paarſch Knopje heeft, op een langwerpig Vrugtbeginzel, dat met Pluis is gekroond. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Zilverboom.*

(4) Zilverboom *met de Bloemen aan Tuiltjes en fyn verdeelde Bladen.* IV. *Protea glomerata.* Getuilde.

Deeze Soort heeft kaale Takken en gladde Bladen. Aan 't end is een Tuiltje van een Aair geformeerd, uit Lancetswyze, ſpitſe, Roestkleurige Blikjes beſtaande en Bloemen die Wollig, doch byna enkeld zyn, bevattende.

(5) Zilverboom *met ſamengehoopte Bloemen en verdeelde Bladen.* V. *Protea Serraria.* Trosbloemige.

Van

(4) *Protea* Floribus corymboſis, Foliis multifidis. *Mant.* 187. Leucadendron glomeratum. *Sp. Plant.* N. 14. p. 137. Serraria foliis tenuisſime diviſis, Floribus tomentoſis. BURM. *Afric.* 265. T. 99. f. 2.

(5) *Protea* Floribus côngeſtis, Foliis multifidis. *Mant.* 188. Leucadendron ſerraria. *Sp. Plant.* N. 15. p. 137. Abrotanoides Arboreum Monomotapenſe, Floribus in ramulorum cymis. PLUK. *Mant.* 1. T. 329. f. 1. Serraria Foliis tenuisſime diviſis, Floribus rubris apetalis. BURM. *Afr.* 264. T. 99. f. 1. β. Anethifolius Frutex Africanus Flore ſericeo. SEB. *Kab.* II. T. 63. f. 6.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Zilver-boom.* Van deeze zo wel als van de voorige heeft de Hoogleeraar J. BURMANNUS een fraaije Afbeelding aan 't licht gegeven, noemende ze beiden *Serraria*, als een nieuw Geslagt, ter eere van den geleerden SERRURIER, dicstyds Hoogleeraar in de Genees- en Kruidkunde te Utrecht. De voorgaande werdt van zyn Ed. door de Wollige Hoofdjes onderscheiden, en deeze door roode Bloemen te hebben, zonder Bloemblaadjes, gekenmerkt. Beiden waren het Heestertjes, in de Zandige Woestynen van Afrika groeijende, twee of drie Voeten hoog, met de Bladen, als die van Venkel, fyn gesnipperd. LINNÆUS zegt, dat de Bloemen van deeze laatste in de mikken der Takjes voortkomen, 't welk ik echter in de Afbeelding zo niet bespeur; dat zy als by Trosjes ieder op zyn eigen Steeltje zitten, en de grootte hebben van een Erwt. Mooglyk ziet zyn Ed. daar mede op het Bloemtrosje, in de gemeene Kelk vervat: want hy zegt verder, dat de Bloempjes byna naakt en geknodst zyn, hebbende een zeer korten Elsvormigen Kelk. De vier Meeldraadjes zouden dan, door hunne vry groote Knopjes, de Knodsjes daar van moeten uitmaaken.

Als eene Verscheidenheid betrekt onze Ridder tot deeze Soort, den *Dilbladigen Afrikaanschen Heester* van HERMANNUS, welke door SEBA in Afbeelding gebragt is, onder den naam van *Afrikaansche Averuit met fyne Bladeren en geele*

Fig. 1.
Fig. 2.
A
B
C
c

geele Bloempjes, zo de Heer J. BURMANNUS, die denzelven voor een byzondere Soort hieldt, aangemerkt heeft. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(6) Zilverboom *met enkelde Wollige Bloemen, een ruigen Kelk en fyn verdeelde Bladen.* VI. *Protea Cyanoides.* Koornbloemachtige.

Van deeze vindt men, onder den naam van *Ethiopische Koornbloem*, met styve Haairachtig fyne in drieën verdeelde Bladen, de Afbeelding by PLUKENETIUS. Het is een Heestertje, dat de Takken en Bladen altemaal glad, doch de Bloemen uitermaate ruig heeft, van grootte als een Kers, zegt LINNÆUS.

(7) Zilverboom *met enkelde Wollige Bloemen, den Kelk van buiten glad, en fyn verdeelde Bladen.* VII. *Protea sphærocephala.* Rondkoppige.

De gladheid van den Kelk van buiten, onderscheidt deeze voornaamelyk van de voorgaande Soort: doch de Hoofdjes der Bloemen zyn ook Pl. XIX. *Fig.* 1.

(6) *Protea* Floribus solitariis lanatis, Calyce hirsuto, Foliis multifidis. *Mant.* 188. Leucadendron Foliis setaceis semitrifidis. *Sp. Plant.* 137. Protea Foliis linearibus ramosis. ROYEN *Lugdbat.* 186. Cyanus Æthiopicus &c. PLUK. *Mant.* 61. T. 345. f. 6.

(7) *Protea* Floribus solitariis Lanatis, Calyce extus lævi, Foliis multifidis. *Mant.* 188. Leucadendron sphærocephalum. BERG. *Cap.* 26.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zilverboom.

ook ronder, waar van zy den bynaam heeft, en grooter. Onze Ridder geeft 'er de grootte van een Pruim aan, dat zeer onbepaald is; BERGIUS die van een Duiven-Ey. Het is, zegt deeze laatste, een Heester, die de Takken rond, byna glad, met eene Kastanje-bruine, wat ruige, Schors bekleed heeft, met Kransjes van regtopstaande enkelde Takjes, waar aan fyn verdeelde Bladen, insgelyks naar die van Venkel of Dille gelykende.

Tot deeze Soort schynt my het Takje te behooren, dat ik onder myne Kaapse Plantgewassen vind, hier in *Fig.* 1, op Plaat XIX, afgebeeld. Hetzelve, immers, heeft de Kenmerken van dit Geslagt, dat naamelyk de Meelknopjes in de holligheid der Bloemblaadjes ingeplant zyn, gelyk uit het daar onder, by A, met vergrooting, afgebeelde, blykt. Voorts zyn die Blaadjes van buiten uitermaate ruig; weshalve ook de ronde Bloemknop, of het Hoofdje, waar in dezelven zyn vergaard, zig als Wollig vertoont. Hier tusschen komen andere Topjes voor, die weinig of niet ruig zyn, en deeze maaken mooglyk de Stempels der Stylen uit. Nader heb ik dit niet willen onderzoeken, om den Bloemknop niet te beschadigen. Dezelve is hier in de Natuurlyke grootte getekend, zo wel als het geheele Takje, waar onder een Blad, by B, vergroot zynde, in Plaat gebragt is, om te doen zien, dat zy, hoewel zig glad ver-

vertoonende, zeer ruuw en dunnetjes bezet zyn met kleine witte Haairtjes. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(8) Zilverboom *met ongesteelde Bloemen op zyde; de Bladen met enkelde Eeltige punten.* VIII. *Protea hirta.* Ruigbladige.

☞ Deeze munt door de Wollige ruigte van haare Bladen uit, die geheel van de voorgaanden verschillen; want zy zyn Lancetvormig en zeer digt om den Steel geplaatst, zo dat dezelve zig als geschubd vertoont. Hierom gaf men 'er ook een ruigen Steel aan; hoewel de eigentlyke Steel niet ruig is, gelyk uit de Afbeelding blykt van den Grooten BOERHAAVE, die zegt, dat het Gewas op Moerassige plaatsen, ja zelfs in 't Water groeit, en aldaar de hoogte bereikt van vyf of zes Voeten. De onderste Schubben van den gemeenen Kelk zyn geel, de bovensten rood, en dit geeft 'er, als 't ware, roode Bloemen aan.

(9) Zilverboom *met ongesteelde Bloemen op zyde;* IX. *Protea cucullata.* Gehuikte.

(8) *Protea* Floribus lateralibus sessilibus, Foliis apice unicallosis. *Mant.* 189. Leucadendrum hirtum. *Sp. Plant.* 136. Lepidocarpodendron, Foliis Sericeis brevibus confertissimis, Cono gracili longo. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 194.

(9) *Protea* Floribus lateralibus sessilibus, Foliis apice tricallosis. *Mant.* 189. Leucadendron Foliis cuneiformibus apice tridentato-callosis. WACHEND. *Ultr.* 203. Protea Fol. lanceola-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

zyde; de Bloemen met Eeltachtige driedubbelde punten.

Deeze noemt BOERHAAVE *Hypophyllocarpodendron*, om dat de Vrugten als onder de Bladen groeijen, die de punten in drieën verdeeld hebben, zynde de bovenften geheel, de onderften alleenlyk aan de punten rood, voor 't overige donker groen. De Bladen zyn hier veel fmaller dan in de voorgaande Soort, en Wigvormig, aan den Steel zeer fmal, naar 't end verbreedende. De bovenfte roode geeven de Bloem uit, die in haare Kelk als in een Huik beflooten is, waar van de bynaam. Op Moerasfige plaatfen, by 't Ronde Bofch, anderhalve Myl van de Kaap, groeit deeze Heefter drie Voeten hoog.

X. *Protea Rofacea.* Roosachtige.

(10) Zilverboom *met enkelde Bloemen, wier Kelk uitgebreide gekleurde Straalen heeft; de Bladen Elsvormig.*

Van BERGIUS wordt deeze, wegens de kleinte, *nanum* getyteld. Het Gewas heeft een Stammetje van maar een Voet hoog, even als de Takken van den Pynboom door Lidtekentjes ruuw, en als bezet met Pynbooms-Bladen, die aan

(10) *Protea* Floribus folitariis, Radio Calycino colorato patenti, Foliis fubulatis. *Mant.* 189. Leucadendron nanum, BERG. *Cap.* 22. Conophoros Capenfis Pini folio. PET. *Gaz.* 40. T. 25. f. 7.

aan de Takjes, welken het uitgeeft, Goudkleurig groen zyn. Aan 't end derzelven komt een enkele Bloemknop, die een grooten paarfchachtigen Kelk heeft, van binnen geel, zo dat de Bloemen naar die van den Chineefchen Aster gelyken. De eigentlyke Bloempjes zyn tweebladig: het grootfte Blaadje Lancetvormig, gekield, gefleufd, aan de tip Haairig, den rand in drieën gedeeld hebbende, met drie Meeldraadjes; het andere Blaadje Borftelachtig, met één Meeldraadje. Het Vrugtbeginzel is Haairig, met eenen Elsvormigen Styl, die een enkelden Stempel heeft.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(11) Zilverboom *met enkelde Bloemen, wier Kelk bekrompen Lancetswyze Harftige Straalen heeft, de Bladen Lancetvormig.*

XI. *Protea repens.* Tulpboom.

Tot deeze Soort is, in de eerfte plaats, betrokken, de *Lepidocarpodendron* van BOERHAAVE, met fmalle korte Wilge-Bladen, die de Schubben van den Kelk zeer fchoon Roozekleur, Goud, wit en donker-rood bont heeft, het Pluis der Bloemen wit. De figuur der Bloemen

(11) *Protea* Floribus folitariis, Radio Calycino lanceolato ftricto refinofo, Foliis lanceolatis. *Mant.* 189. Lepidocarpodendron Foliis anguftis brevioribus Salignis &c. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 187. *β.* Leucadendron Foliis longisfimis obrufe trigonis &c. WACHEND. *Ult.* 204. Lepidocarpodendron. Fol. longisfimis anguftisfimis &c. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 190.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zilverboom.

men doet 'er den naam van *Tulpboom* door de Hollanders aan geeven. Dezelve groeit, op den weg van 't Kasteel aan de Kaap naar den Steenberg, met een Stam van één of twee Voeten hoog, die veele Takken uitgeeft, tot de hoogte van agt of negen Voeten. De Bladen zyn als gemeld is en de Bloemknoppen, ten aanzien van de Kleur der Schubben volmaakt Harlekyns en zeer veranderlyk, bevatten een overvloedig Honigsap, dat 'er met Smaak wordt uitgezoogen. LINNÆUS geeft 'er de grootte aan van een Ganzen-Ey.

Kruipende.

't Is onbegrypelyk hoe hier, als eene Verscheidenheid, heeft kunnen t'huis gebragt worden die andere Soort, van 't zelfde Gewas, welke BOERHAAVE noemt L. met zeer lange, smalle Bladen, welke de Vrugt, die zeer fraay rood, geel en wit bont is, als eene Kroon omringen, en eenen kruipenden Wortel. Mooglyk zal hier van de bynaam afgeleid zyn. Deeze heeft een Stammetje van naauwlyks een half Voet hoog, zonder Takken, dat een Kroon van driekantige Bladen, als die van de Ficoides uitgeeft, wel eens zo lang als de gezegde Bloemknop, en de deelen der Vrugtmaaking waren ook niet met die der andere overeenkomstig. Menigvuldig groeide dit laatste Gewas op de Zandige Heijen omstreeks de Buitenplaats van den voormaaligen Gouverneur VAN DER STELL, drie Uuren gaans van het Vlek aan de Kaap,

wel-

welke Conſtantia genoemd wordt, daar men de beſte Kaapſe Wynen teelt.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(12) Zilverboom *met enkelde Bloemen, wier Kelk bekrompen Lancetswyze Straalen heeft, de Bladen rondachtig en geſteeld.*

XII. *Protea Cynaroides.* Artisjok-bloemige.

Deeze groeit op vogtige plaatſen aan den Tafelberg by de Kaap, een dikken Knoest uitmaakende, die veele Takken uitgeeft, paarſch van Kleur, zo dat het Gewas de hoogte bereikt van drie Voeten. De Bladen zyn zwaar geſteeld, dik, ſtyf, bly-groen met roode randen, een Handpalm groot. Aan 't end der Takken komt een groote Kelk, ſomtyds beſtaande uit negen ryën van Schubben, zynde dezelven, als de Bloem open is, zeer uitgebreid, en van binnen ſchoon rood. De figuur en grootte is byna als die van een Artisjok; waar van de bynaam. De eigentlyke Bloempjes zyn tweebladig, zegt LINNÆUS; de Blaadjes van langte als de Kelk, aan de tippen ſamenkleevende, Roozekleurig; het breedſte den tip in drieën gedeeld en ruig hebbende: de Draadjes witachtig ros; het Vrugtbeginzel gebaard; den Styl rood.

(13) Zil-

(12) *Protea* Floribus ſolitariis, Radio Calycino lanceolato ſtricto, Foliis ſuborbiculatis petiolatis. *Mant.* 190. Leucadendron Fol. ſubrotundis patentisſimis petiolatis &c. WACHEND. *Ultr.* 204. Lepidocarpodendron Folio ſubrotundo rigido &c. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 184.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(13) Zilverboom *met enkelde Bloemen, de Straalen van den Kelk Spatelvormig en gebaard, de Bladen Lancetvormig.*

XIII. *Protea Lepidocarpodendron.* Schubvrugtige.

Deeze voert den bynaam, ontleend van de *Geschubde Vrugt*, dien BOERHAAVE aan verscheide Soorten van dit Geslagt in 't algemeen gegeven hadt, om dat de Bloemkelk zig sluitende een Vrugt formeert, welke, als een Geschubde Vaas, de Zaaden bevat. Die hier is t'huis gebragt, voert by hem den naam van *Lepidocarpodendron* met langere smalle Wilge-Bladen, de Schubben van den Kelk, zeer fraay, geel, bruin, wit, zwart bont hebbende, en de Pluimpjes der Bloemen donker paarsch, met eenen Zilverkleurigen glans, die ook de randen der Schubben versiert. In hoogte en manier van groeijing, en teffens in de Vrugtmaaking, komt deeze, die ook Tulpboom genoemd wordt, met de Elfde Soort overeen, en het schynt dat de Bloemkelk niet minder bezwangerd zy met een Honig-Sap. De twee Bloemblaadjes hebben ieder een Streepswys' Meelknopje. Het Vrugtbeginzel, Elsvormig, binnen een Kwastje van geele Haairtjes vervat, heeft een dunnen Styl, die van boven gekield is, zo lang als de Bloem, met een puntigen Stempel. Het Zaad is

(13) *Protea* Floribus solitariis, radio Calycino spatulato, barbato, Fol. lanceolatis. *Mant.* 190. Lepidocarpodendron. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 188. *β.* Protea *speciosa.* Lepidocarpodendron. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 189.

is langwerpig, gelyk in de meeſte anderen. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Als eene Verſcheidenheid is tot deeze Soort betrokken, die, welke BOERHAAVE noemt *Lepidocarpodendron* met langwerpige groene Bladen, die rood gezoomd zyn, de Schubben met Wollige tippen en randen. Deeze heeft, bovendien, de Bladen veel breeder, met dikke geelachtige Ribben, en is blykbaarlyk een andere Soort, tusſchen den Tafel- en den Windberg aan de Kaap groeijende, doch met haare Takken naauwlyks de hoogte van twee Voeten bereikende. Zy komt ten opzigt van de grootte des Bloemkelks, als een Artisjok, met de voorgaande Soort overeen. De Schubben van de onrype Vrugt zyn rood, en de bovenſten hebben aan 't end als een Kwastje van Zyde. Daarom is een vreemde Vrugt van CLUSIUS hier t'huis gebragt. *Protea ſpecioſa.* Sierlyke.

Zonderling is 't, dat door onzen Ridder geen gewag gemaakt worde van de Eerſte Soort van BOERHAAVE, die niet van de minst Sierlyken is onder deeze Gewasſen. Dezelve, op den afſtand van drie Mylen van de Kaap, aan den voet der Bergen groeijende, maakt Boomen uit, wier Stam drie Voeten dik is, van zeer hard en knoeſtig Hout, wordende, mooglyk deswegen, *Wagenboom* geheten. Men gebruikt het meest op den Haard, hoewel het, door de menigte van wegſpringende Zwavelachtige Vonken, onder 't branden laſtig is. Het heeft eene geelachtige Kleur, doch *Protea arborea.* Wagenboom.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

doch wordt aan de Takken paarsch. Uit den Stam komen menigvuldige Takken, met dikke, breede, langwerpige stompe Bladen, die geele Ribben hebben en roode Randen. Aan 't end der Takken komt een Bloemknop, die insgelyks de grootte, en byna ook de figuur, van een Artisjok heeft, bestaande somtyds uit agt ryën van Schubben, en van buiten paarsch zynde, van binnen groenachtig geel. De Bodem van den Kelk is, even als in de Distelknoppen, bezet met Bloempjes, die ieder een eigen Kelkje hebben, met een lange Staart, waar in het Vrugtbeginzel vervat is, met een gepluimden Styl. De rype Vrugt of Knop, die de Zaaden bevat, is groenachtig Aschgraauw van Kleur. De geheele Boom bereikt, met zyne Takken, dikwils de hoogte van twintig Voeten en de Bast wordt tot Geneezing van den Loop gebruikt (*).

XIV, *Protea totta.* Hottentotsche.

(14) Zilverboom *met meest dubbelde Bloemen, die zeer lang zyn, ver van elkander, geknopte Stylen en gladde Bladen.*

De bynaam zal waarschynlyk van de Hottentotten afgeleid zyn. Men heeft deeze Soort op

(*) Lepidocarpodendron Folio Saligno lato, Caule purpurascente. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 183.

(14) *Protea* Floribus subgeminis, Pistillis capitatis, Corollis longissimis distantibus, Foliis glabris. *Mant.* 191.

op de Bergen aan de Kaap, in zwart Zand, aangetroffen. Het is een Heester met paarschachtige Takken, waar aan Lancetvormige Bladen overhoeks, die glad zyn met eene Eeltige punt, en op het end Bloemen, van grootte als een Ockernoot. De gemeene Kelk, even als in de anderen geschubd en glad, is gevuld met eenbladige Bloempjes, die Draadvormig en zeer lang zyn, ruigachtig, geel, naar 't end verdikkende. Zy zyn in tweeën gedeeld, byna tot aan den Grondsteun toe, en hebben de eene Slip Lancetvormig, in drieën gesneeden, de andere smal. De Stempel is geknopt, zeer fyn gespleeten.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

(15) Zilverboom *met enkelde Bloemen, geknodste Stampers en drie-Eeltige Bladen.*

XV. *Protea Hypophyllocarpodendron.* Onderbladige.

De bynaam, ontleend van het groeijen der Vrugten onder de Bladen, door BOERHAAVE gebruikt, is toegepast op deeze Soort, tot welke niettemin een geheel andere betrokken wordt, die de Vrugten, wel is waar, somtyds tusschen de Bladen, doch ook aan de enden der Takjes

(15) *Protea* Floribus solitariis, Pistillis clavatis, Foliis tricallosis. *Mant.* 191. Leucadendros Africana. PLUK. *Alm.* 212. Protea Foliis lanceolato-linearibus, apice &c. ROYEN *Lugdbat.* 184. *Hort. Cliff.* 29. Conocarpodendron Folio rigido, angusto. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 198.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

jes draagt. Hy hadt dezelve genoemd *Conocarpodendron*, om dat de Vrugten Kegelvormig zyn en zeer veel naar Pynappeltjes gelyken, zynde het Blad styf en smal Wigvormig, met een driepuntig breed end, en de Bloemknop Oranjekleur, insgelyks van grootte als een Walnoot, zo LINNÆUS aanmerkt. Het is een laag Heestertje of Kruid, dat uit een kruipende Wortel, op Heijen en Zandvelden, by den Steenberg aan de Kaap, overvloedig groeit.

XVI. *Protea pubera.* Ruigballige.

(16) Zilverboom *met twee of drievoudige Bloemen, de Stylen geknodst, de Bladen Lancetswys' ovaal en Wollig.*

De *Conocarpodendron* die geen Stammetje heeft, maar verscheide Takken uitgeeft uit den Wortel, met een styf, geribd, langwerpig, breed Blad, van BOERHAAVE, wordt hier voorgesteld. De Zaadknopjes zyn bruin en tusschen de Schubben, die het Nierachtige Zaad bevatten, komen zekere Haairen uit, waar van mooglyk de bynaam is ontleend, of anders kon die ook zien op de Wolligheid der Bladen. De Olyfbladige van BERGIUS schynt, wegens derzelver driepuntigheid, nader te komen aan

(16) *Protea* Floribus binis ternisve, Pistillis clavatis, Foliis elliptico-lanceolatis pubescentibus. *Mant.* 192. Leucad. Oleifolium. BERG. *Cap.* 15. Conocarpodendron acaulon. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 201.

aan de voorgaande Soort. Twee of drie Bloemknoppen, volgens onzen Ridder aan 't end der Takken voorkomende, hebben ieder de grootte van een Kers: zy zyn rondachtig en bestaan uit smalle Schubben. De Bloempjes, in de Kelk vervat, zyn eenbladig met twee smalle Slippen: de Styl is driemaal zo lang en heeft een Eyvormigen Stempel. De Groeyplaats is in 't roode Zand aan de Kaap.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

(17) Zilverboom, *die de Bloemknoppen Eyvormig, Kafachtig geschubd, met Bladen omzet en glad heeft, de Bladen Spatelvormig, effen.*

XVII. *Protea Strobilina.* Dunschubbige.

De gesteldheid der Schubben van den Kelk, in deeze nieuwe Soort, komt grootelyks overeen met die der Denne-Vrugten. De Bloempjes, daar in vervat, zyn klein, vierbladig, naauwlyks langer dan de Schubben, en hebben een stompen Stempel. De Bladen hebben de breedte, doch naauwlyks de langte, van eens Menschen Vinger. Het Gewas heeft een Stammetje met dikke Takken en groeit ook aan de Kaap der Goede Hope.

(18) Zilverboom, *die de Bloemknoppen Eyvor-*

XVIII. *Protea Conifera.* Pynappelige.

(17) *Protea* Floribus imbricato-ovatis involucratis, paleaceis, glabris, Foliis spatulatis lævibus. *Mant.* 192.

(18) *Protea* Flor. imbricato-ovatis, involucris paleaceis sub-

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

vormig, Kafachtig geſchubd, met Bladen omzet, en eenigermaate Wollig heeft, de Bladen ſmal Lancetvormig.

Zilverboom.

De Bloemknoppen, van deeze Soort, gelyken naar Pynappeltjes, of naar de Vrugten van den Lorkeboom; het welke uit de Afbeelding van BOERHAAVE, en uit de benaaming, door hem daar aan gegeven, blykt. Zy hebben omtrent de grootte van een Hazelnoot, en bevatten vierbladige Bloempjes. 't Gewas heeft een Stam van ongevaar een Arm dik, met veele ſtyve Takken, de hoogte van agt Voeten bereikende. Het komt aan den voet der Bergen op den Houthoek, die agttien Mylen van het Vlek en Kaſteel aan de Kaap gerekend wordt te leggen, menigvuldig voor.

XIX. *Protea pallens.* Goudknoppige.

(19) Zilverboom, *die de Bloemknoppen Eyvormig, niet Kafachtig geſchubd, met Bladen omzet, en effen heeft; de Bladen liniaal.*

De Bloemknoppen van deeze Soort, zo wel als de Vrugten, waar in zy veranderen, en die

ſubtomentoſis, Foliis anguſtato-lanceolatis. *Mant.* 193. Conocarpodendron. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 197.

(19) *Protea* Flor. ovatis involucratis epaleatis lævibus, Foliis linearibus. *Mant.* 193. Conocarpodendron. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 200. Thymelæa capitata. PLUK. *Mant.* 181. T. 229. f. 6.

die alleenlyk door het opengaan der Schubben verſchillen, zyn vervat in een Kroontje van de Bladen, geel van Kleur en grooter dan de anderen, die ſtyf en ſmal zyn, blaauwachtig van Kleur, byna als Wilge-Bladen. Het Gewas groeit ter hoogte van twee tot vier Voeten, op de Rotſen aan den Tafelberg. De Bloemknoppen zyn Goudkleurig geel en rood bont. Zy hebben ongevaar de grootte van een Erwt, en de Bloempjes, in zekere Wolligheid daar in vervat, beſtaan uit vier ſmalle Blaadjes. Het Zaad is byna rond, met twee Hoorntjes. Men wil dat het de Geknopte of Katdraagende Thymelæa, met ſmalle Wilge-Bladen zy, waar van PLUKENETIUS de Afbeelding heeft gegeven.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

(20) Zilverboom, *die de Bloemknoppen Eyvormig, niet Kafachtig geſchubd, met Bladen omzet; de Bladen Lancetvormig, eenigermaate Wollig, en ſcheef heeft.*

XX. *Protea Saligna.* Wilgenbladige.

Dat de Bladen van deeze Soort naar die der Wilgen gelyken, geeft 'er den bynaam aan. Behalve den Pynappeldraagende Heeſter van BREYN

(20) *Protea* Flor. ovatis involucratis epaleatis, Foliis lanceolatis ſubpubescentibus obliquis. *Mant.* 194. Leucadendron Salignum. BERG. *Cap.* 20. Frutex Æthiopicus Conifer, Foliis Cneori, Salici æmulus. BREYN *Cent.* 21. T. 9.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

BREYN zyn hier ook twee *Conocarpodendra* van BOERHAAVE t'huis gebragt; doch daar heeft in deeze allen, zo LINNÆUS aanmerkt, eene groote veranderlykheid plaats, die 'er te regt den Geslagtnaam van *Protea* aan heeft doen geeven.

XXI. *Protea Argentea.* Verzilverde.

(21) Zilverboom, *die de Bloemknoppen Eyvormig, niet Kafachtig geschubd, met Bladen omzet en Wollig; de Bladen Lancetvormig en glinsterend ruig heeft.*

Deeze Soort heeft de Bladen allermeest Zilverglanzig, en voert daarom aan de Kaap gemeenlyk den naam van *Witten Boom* of *Zilverboom.* ZANONI noemt het een Boom met geheel Zilveren Bladen, en COMMELYN gaf 'er, deswegen, den Griekschen naam, *Argyrodendros*, aan. Deeze vermaarde Kruidkenner zegt, dat dezelve in Afrika, aan het Gebergte, tot de hoogte van dertig Voeten groeit, wordende anderhalf Voet dik: zo dat het ver de grootste is in dit Geslagt. Men vindt 'er ge-

(21) *Protea* Flor. ovatis involucratis epaleatis tomentosis, Fol. lanceolatis villosis nitentibus. *Mant.* 194. Protea Argentea. *Sp. Plant.* 137. Leucadendros Africana arbor &c. PLUK. *Alm.* 212. T. 200. f. 1. Argyrodendros Africana. COMM. *Hort.* II. p. 51. T. 26. RAJ. *Dendr.* 9. Conocarpodendron Foliis Argenteis Sericeis latissimis. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 195. Arbor ferens Folia Argentea. ZAN. *Hist.* 24.

geheele Bosſchen van, die als Zilver glinſteren door de Zonneſchyn. Hy zegt, dat de Bladen een Vinger lang, ſmal en ſpits zyn, BOERHAAVE geeft 'er zeer breede Bladen aan; 't welk, mooglyk, in vergelyking met Wilgen-Bladen te verſtaan zal zyn. Het Zaad heeft een byzonder aartig kroontje van Veertjes, wanneer het voorzigtig uit de Vrugt, die mede naar een Pynappeltje gelykt en Zilverachtig geſchubd is, genomen wordt. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(22) Zilverboom, *die de Bloemen half Klootrond, byna met Bladen omzet, niet Kafachtig geſchubd, maar ruig heeft, de Bladen Spatelvormig.* XXII. *Protea Leviſanus.* Kleinbladige.

Deeze was voorheen t'huis gebragt in het Geſlagt van *Brunia*, met den bynaam van *Leviſanus*, dien PETIVER aan dergelyke Kaapſe Heeſters hadt gegeven. De Hoogleeraar J. BURMANNUS, denzelven afbeeldende, merkt aan, dat de Blaadjes langwerpig, plat en dik zyn,

(22) *Protea* Floribus hemisphæricis ſubinvolucratis, epaleatis, villoſis, Foliis ſpatulatis. *Mant.* 194. Brunia Leviſanus, *Sp. Plant.* 289. Brunia Foliis oblongis incanis, Florum Capitulo ramulum terminante. BURM. *Afr.* 267. T. 100. f. 2. Conocarpodendron Folio ſubrotundo brevisſimo. BOERH. *Lugdbat.* II. p. T. 202. Chryſanthemum fruticoſum, Polygoni folio, Caulibus ſcabris, Flore minore. PLUK. *Mant.* 47. T. 343. f. 9.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zilverboom.

zyn; in sommigen, van deeze Soort, geheel glad en groen, in anderen geheel grys door eene zagte Wolligheid, welke ook dikwils de Bloemhoofdjes omkleedt, die als een Kroontje met hunne Steeltjes maaken op het end van ieder Takje. De Blaadjes, niet grooter dan die van Heide of Wilde Thym, verbreeden naar het end, en zyn dus Spatelvormig, gelyk zig dit ook in de Afbeelding van BOERHAAVE openbaart, volgens welke de Bloemknoppen rond en grootendeels bruin zyn, naar boven Goudgeel en groen getopt. Op Zandige Heijen, twee Mylen van de Kaap, kwam dit Gewas voor, met Stammetjes van een Voet hoog, zig dus als een Soort van Heide vertoonende.

Protea linearis. Smalbladige. Pl. XIX. *Fig.* 2.

Onder myne Kaapsche Plantgewassen vind ik 'er nog een, dat zekerlyk tot dit Geslagt behoort. Het komt, moet ik bekennen, de andere *Brunia*, welke door den Hoogleeraar J. BURMANNUS, uit de Tekeningen van den Gouverneur VAN DER STELL, Tab. C. *Fig.* 1., in Afbeelding gebragt is, zeer naby; doch dezelve door onzen Ridder, onder den bynaam van *Abrotanoides*, in het Geslagt van *Brunia* gelaten zynde, en in verscheide opzigten nog van de myne verschillende, heb ik die hier ingevoegd, onder den bynaam van *linearis*, alzo de Blaadjes platachtig en overal even breed zyn, omtrent een half Duim lang. In het eene opzigt strookt zy met de eene, in het an-

andere met de andere der voorgaande en volgende Soorten, daar zy doch over 't geheel van allen verſchilt. De Steelen zyn paarſchachtig, de Blaadjes groen en glad; de Takken taamelyk wyd gemikt; de Bloemknoppen van grootte als een Erwt; by Kroontjes op ſommige en enkeld op andere Takjes geplaatst, gelyk dit de naauwkeurige Afbeelding daar van, in *Fig.* 2, op onze Plaat XIX, vertoont. Doch het voornaamſte, waar uit ik ontdekt heb, dat myne Tak daar van, die de langte van een Voet heeft, hier t'huis te brengen ware, is de geſteldheid der Bloempjes, welke, even als in de laatſte Soort, ongemeen klein zyn, en op een Wollige Bedding of Stoel geplaatst, als ook eenbladig, dat is uit een dun Pypje beſtaande, 't welk in vier Slippen is verdeeld, die ieder een Meelknopje bevatten. Zie by Letter C twee derzelven ſterk vergroot, en daar tusſchen een enkelen Styl met zyn Stempel en Vrugtbeginzel: waar uit dan mede blykt, dat dit Gewas niet tot de laatſte Soort te betrekken zy.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

(23) Zilverboom *met getopte Bloemen en ovaale Bladen.*

XXIII. *Protea divaricata.* Wydgemikte.

Deeze, dus gebynaamd, om dat de Takken wyde mikken maaken, heeft een Heeſterachtigen,

(23) *Protea* Floribus faſtigiatis, Foliis ovalibus. *Mant.* 194. Leucadendron divaricatum. BERG. *Cap.* 19.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Zilverboom.

gen, ruigen Steel, waar aan ovaale, ſtompe Blaadjes, naauwlyks een Kwartier Duims lang. De Bloemen aan 't end der Takken, enkeld of vergaard, byna ongeſteeld, voortkomende, hebben de grootte van een Erwt. De Kelk beſtaat uit een enkele ry van langwerpige, ſtompe Blaadjes, die aan den rand Wollig zyn. Ieder Bloempje, daar in vervat, is vierbladig, van buiten Wollig, hebbende Draadachtige Blaadjes, die ruig zyn, naar 't end verbreedende, en aldaar ieder een Meelknopje bevattende, dat Elsvormig is, zo wel als de Styl. Deeze is een weinig langer dan het Bloempje en heeft een ſpitſen Stempel.

XXIV. *Protea purpurea.* Paarſche.

(24) Zilverboom *met getopte Bloemen en onverdeelde Draadachtige Bladen.*

De Bladen in deeze Soort zyn zeer dun, Elsvormig met eene Eeltige PUNT, en glad. De Stengen zyn paarſch en de Takjes eenigermaate ruig. Aan 't end derzelven komen de Bloemknoppen, ook ter grootte van een Erwt, voort, die ongeſteeld zyn en getopt, een Kelk hebbende van dergelyke Blaadjes, als die der Takken, waar in de Bloemetjes vierbladig, ruig, met eenen gladden paarſchen rand.

(25) Zil-

(24) *Protea* Floribus faſtigiatis, Foliis Filiformibus indiviſis. *Mant.* 195. Leucadendron Foliis ſubulatis, Ramis determinatis, Floribus terminalibus. *Syſt. Nat.* XII. p. 110. Protea Foliis linearibus ſimpliciſſimis, &c. ROYEN *Lugdbat.* 186.

(25) Zilverboom, *die gepluimde Bloemknopjes heeft, van omtrent tien Bloempjes, en de Bladen eenigermaate Lancetvormig.*

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. XXV. *Protea parviflora.* Kleinbloemige.

Hier zyn de Bloemknoppen, in dit geheele Geslagt, allerkleinst; niet grooter dan een Tarwe-Graantje, geel van Kleur, en, in menigte, Pluimswyze, als die van sommige Asters, geplaatst. De Steel is Heesterachtig, zeer Takkig, agt Voeten hoog. De Bladen zyn langwerpig ovaal, aan 't end stomp, van grootte byna als die der Blaauwbessen. De Kelk is Eyrond, wat ruig, bevattende agt of tien Bloempjes, die eenbladig zyn, een dun Pypje hebbende, van langte als de Kelk, met den rand in vier zeer lange Draadachtige Slippen verdeeld. De Meelknopjes, Streepachtig, geel, van buiten zwart, zittende aan den Keel van het Bloempje, hebben byna de langte der gedagte Slippen, en de Styl die der Meeldraadjes. De Stempel is dikachtig, langwerpig, aan den top in tweeën gesneeden. Van het Vrugtbeginzel wordt niets waargenomen.

Dus uitvoerig heb ik dit uitgebreide Geslagt van zeldzaame Gewassen, die de Zandwoestynen en Valeijen van den Zuidhoek van Afrika versieren, mooglyk nergens anders op den Aardkloot na-

(25) *Protea* Floribus paniculatis, Flosculis subdenis, Foliis sublanceolatis. *Mant.* 195.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zilverboom.*

natuurlyk voorkomende, moeten beschryven. De meesten, nogthans, zyn ook in de Openbaare Kruidtuinen van Europa, uit Zaad, doch dikwils in Gestalte aanmerkelyk verschillende, voortgeteeld, en men raaktze, wegens hunne teerheid, ligt weder kwyt, zo de vermaarde BOERHAAVE heeft aangetekend.

CEPHALANTHUS. Kogelboom.

Dit Geslagt heeft daar van zyn naam, dat de Bloemen tot ronde Hoofdjes, als Kogels, vergaard zyn. De Kenmerken zyn dus opgegeven. Geen gemeene Kelk, de eigen Kelk Trechtervormig, boven 't Vrugtbeginzel; een Klootronde, naakte Ontvanger: een enkeld Wollig Zaad (*).

Wie zou daar uit begrypen, dat het een Plant is, „ die regelmaatige Bloemen draagt, „ vergaard tot Kogelronde Hoofdjes, waar van „ ieder Bloem een Pypje is, met het voorste „ end verwydende en doorgaans in vier of vyf „ deelen gesneeden, welke dus een Kruisje „ of Sterretje maaken; zynde het agterend „ van dit Pypje ingekast in den Kelk, die „ het Vrugtbeginzel (*Ovarium*) kroont, het „ welke, na het verslenzen van de Bloem, een „ Doosje wordt, zynde met zyns gelyken by „ in-

(*) *Syst. Nat. Veg.* XII. & XIII.

„ inleding geplant op een gemeenen Stoel (*Pla-* III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.
„ *centa*)"?

Dus, naamelyk, worden de Vrugtmaakende deelen van dit Gewas, door VAILLANT, zeer duidelyk, onder den naam van *Platano-Cephalus*, dewyl het Vrugt- en Bloemhoofdje zeer naar de Vrugt van den Platanus gelykt, beschreeven (*).

I. *Cephalanthus Occidentalis.* Ameri-kaansche.

De Amerikaansche, welke hier als de eenigste Soort voorkomt (1), voert, in Noord-Amerika, den naam van *Buttonwood*, dat is Knoopen - Boom; gelyk men 'er ook den Platanus, om de zelfde reden, noemt*. By PLUKENETIUS wordt dezelve *Boomachtige Amerikaansche Scabiosa*, met drie Bladen rondom den Steel, getyteld. De Bladen zyn ovaal en gespitst, taamelyk groot. Ik heb een Takje van dit Gewas, dat in 't voorleeden Jaar, hier, in de Openbaare Kruidtuin der Stad, gebloeid heeft, waar aan men ziet, dat de Bloemsteeltjes ook by drieën om den Steel voortkomen. Wat de Vrugt aangaat, merkt LINNÆUS aan

* Zie 't voorg. III. Stuk, bl. 362.

(*) *Mem. de l'Acad. R. des Sciences de* 1722. Octavo. p. 258.

(1) Cephalanthus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 113. p. 111. *Veg.* XIII. p. 120. Cephalanthus Foliis oppositis ternisque. GRON. *Virg.* 15, 17. Ceph. Foliis ternis. *Hort. Cliff.* 73. ROYEN *Lugdbat.* 187. Scabiosa dendroides Americana, ternis Foliis Caulem ambientibus, Floribus ochroleucis. PLUK. *Alm.* 336. T. 77. f. 4.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

aan, dat dezelve niet bestaat uit Doosjes, maar uit enkelde lange, pieramidaale Zaaden, op het dunste end rustende, hoekig, Wollig met éene Holligheid. De Groeyplaats is op vogtige plaatsen in Karolina en Virginie.

De Oostindische Platanocephalus van VAILLANT, zynde de *Katou-Tsjaka* van Malabar, te vooren *Cephalanthus* met gepaarde Bladen genaamd, wegens de vyf Meeldraadjes onder de Vyfmannigen behoorende, en tevens ook een hoogstammige Boom zynde, is begreepen in het Geslagt van *Nauclea*, en dus te vooren reeds beschreeven*. De Vrugten van dien Boom worden, wegens de gedaante, *Morgensterren* geheten, en het Sap, daar uit geperst, tot verzagting in Kolykpynen gebruikt.

* II. D. II. STUK, bladz. 79.

SCABRITA. Ruuwblad.

De Kenmerken van dit nieuwe Geslagt zyn, een eenbladige Trompetachtige Bloem. met een geknotten Kelk, waar in twee uitgegulpte Zaaden.

I. *Scabrita triflora.* Driebloemige.

De eenigste Soort (1), in Indie huisvestende, is een Heester met vierkantige ruuwe Takken, waar van de Geslagtnaam. De Bladen zyn gepaard, gesteeld, langwerpig ovaal, effenrandig, langer dan de Leden der Takken, wederzyds ruuw.

(1) Scabrita. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1242. p. 115. *Veg.* XIII. p. 124. *Mant.* 37.

ruuw. Uit de Oxels derzelven komen de Bloemſteeltjes, tegenover elkander, voort, die maar half zo lang als de Bladen zyn, aan de punt tweebladig en driebloemig. Het byzondere Omwindzel is, zo 't ſchynt, vierbladig, uit ſtomp ovaale Blaadjes, van langte als de Kelk, beſtaande, en bevattende drie ongeſteelde Bloempjes.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

SIPHONANTHUS. Spuitbloem.

De Bloem is, in dit Geſlagt, eenbladig Trechtervormig, zeer lang, 't welk daar een Spuitachtige gedaante aan geeft: de Kelk in vyven gedeeld. Vier Besſen, die één Zaad bevatten, maaken de Vrugt uit.

I. *Siphonanthus Indica.* Oostindiſche.

AMMAN noemt deeze (1) *Siphonanthemum*, en zegt, dat de Bladen naar Wilgen-Bladen gelyken, zynde ongevaar drie Duimen lang en één Duim breed, ſpits, op korte Steeltjes, hoog groen, zo wel als de Steelen van het Gewas, uit wier top, als ook uit de zyden, de Bloemſteeltjes voortkomen, omtrent een Duim lang, in drie, vier of vyven Kroonswyze verdeeld. De Bloemen, zo lang als de Bladen, zeer dun, geel van Kleur, hebben een krommen paarſchen Styl en vier paarſche Meeldraadjes. De

(1) Siphonanthus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 129. p. 119. *Veg.* XII. p. 129. Siphonanthemum Salicis folio flore flavescente. AMM. *Act. Petrop.* 1736. p. 214. T. 15.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. De Vrugten, uit het onderste van den Styl voortkomende, hebben de gedaante van Bessen, vier by elkander, groen van Kleur. De Groeyplaats is in Oostindie.

CATESBÆA.

De byzondere Kenmerken zyn; een eenbladige, Trechterachtige, zeer lange Bloem, op het Vrugtbeginzel zittende, en de Meeldraadjes in haare Keel beslooten hebbende. De Kelk is viertandig en de Vrugt een veelzaadige Besie.

I. *Catesbæa spinosa.* Gedoornde. De eenigste Soort (1) is door den vermaarden CATESBY, nu omtrent vyftig Jaar geleeden, in Europa ingevoerd. Hy noemt het een Doornachtigen Heester, met veele Blaadjes, als van Palm, by elkander voortkomende, en eene hangende Bloem, welke zig als vierbladig vertoont, en vuil geel is; waar op een Saffraankleurige Besie volgt, met kleine Zaadjes bezwangerd. De Groeyplaats was op 't Eiland Providence.

IXORA. Bosch-Vlam.

Hier is de Bloem ook eenbladig, Trechterachtig, lang, boven het Vrugtbeginzel geplaatst, heb-

(1) Catesbæa. *Syst. Nat.* XII. Gen. 130. p. 120. *Veg.* XIII. p. 129. Frutex spinosus, Buxi foliis &c. CATESB. *Carol.* II. p. 100. T. 100.

hebbende haare vier Meeldraadjes boven de Keel en de Vrugt is eene vierzaadige Besie. III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

Drie Soorten, waar van twee Oostindische zyn, komen in dit Geslagt voor, als volgt.

(1) Bosch-Vlam *met ovaale Bladen, de Takjes half omvattende, en Tuilswyze Bloemen.* I. *Ixora coccinea.* Hoogroode.

Van deeze, die de Vlam der Boschen by RUMPHIUS heet, heb ik den Geslagtnaam ontleend. De reden is, dat de hoog of Vuurig roode Kleur, der Bloemen, derzelver Tuiltjes als Vlammetjes in het groen der Boschen doet tintelen. Het is een klein Boompje, zegt hy, of Struikgewas, dat omtrent eens Mans langte hoog wordt, hebbende de Bladen langwerpig spits, glad en styf, van boven hoog groen, van onderen geelachtig, staande tegen elkander over, en taamelyk groot. Aan 't end der Rysjes komt de Bloemdraagende Tuil voort, bestaande uit verscheide Steeltjes, ieder met drie Bloemen als lan-

(1) *Ixora* Foliis ovalibus semi-amplexicaulibus, Floribus fasciculatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 131. p. 120. *Veg.* XIII. p. 129. *Flor. Zeyl.* 22. OSB. *Itin.* 220. Jasminum Flore tetrapetalo &c. BURM. *Zeyl.* 125. T. 57. BURM. *Fl. Ind.* p. 34. Jasminum Indicum &c. PLUK. *Alm.* 196. T. 59. f. 2. & Arbor Indica. *Mant.* 20. T. 364. f. 1. Flamma Sylvarum. RUMPH. *Amb.* IV. p. 105. T. 46. Schetti. *Hort. Mal.* II. p. 17. T. 13. RAJ. *Hist.* 1573.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Bosch-Vlasch.

lange Naalden, aan 't end in vier Slippen gedeeld. Van binnen zynze Menie-rood, en de oude Bloedrood, zo dat men in ieder Tuiltje Bloemen van tweederley Kleuren vindt. De Halfen zyn Rooze-rood, en na 't afvallen der Bloemen blyven de roode Steeltjes over, een Koraaltak verbeeldende, waar op Besfen groeijen, die in 't eerst groenachtig, vervolgens purper-rood en op 't laatst zwart worden en week. Op fommigen van deeze Heefters blyven dezelven omtrent van grootte als Geneverbesfen, op anderen worden zy zo groot als Krieken. De enkelde bevatten maar één, de dubbelde twee Zaadkorrels. De Wortel is brandig fcherp, en kan tot een Blaartrekkend Middel worden gebruikt.

Dit Gewas komt byna door geheel Oostindie, niet alleen op de Eilanden, maar ook aan de Vaste Kust, in de Bosfchen voor. De Hoogleeraar J. BURMANNUS geeft een fraaye Afbeelding van hetzelve, zo als zyn Ed. het, door den vermaarden HERMANNUS zelf op Ceylon verzameld, in bezitting heeft, doch merkt aan, dat het een weinig fcheen te verfchillen van de *Schetti* van Malabar, welke tot deeze Soort betrokken wordt. Dit zouden moogelyk Verfcheidenheden kunnen zyn. HERMANNUS hadt deeze Heefters *Paauwen-Kers* genoemd, om dat de Paauwen, zo men meende, op derzelver Vrugten, die zeer naar Krieken geleeken, aasden. Hy heeft aangetekend, dat de-

dezelven ook van de Inlanders gegeten worden. Dat zy de Bloemen, die doch geheel Reukeloos zyn, aan hunnen Afgod *Ixora* offerden, heeft zekerlyk den Geslagtnaam ter baan gebragt. Men vindt het Gewas *Indische Jasmyn met Laurierbladen* van PLUKENETIUS getyteld. Het wordt in de Tuinen der Chineezen veel tot Sieraad nagehouden.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(2) Bosch-Vlam *met Lancetswys' ovaale Bladen en Tuilswyze Bloemen.*

II. *Ixora alba.* Witte.

Deeze Soort maakt de *Bem-Schetti* of de Witte Schetti, van den Malabaarsen Kruidhof uit. De Bladen van deeze zyn langer dan van de voorgaande Soort, zy loopen puntiger uit, zyn by het Steeltje ook wat smaller en over 't geheel zo dik niet. De Bloemen zyn wit- of geelachtig, anders van de zelfde figuur en Tuilswyze groeijing, hebbende den Styl hooger uitkomende en omringd van vier Meeldraadjes met geele Knopjes. De Vrugten zyn langwerpiger, van een zoete Meelachtige Smaak, wordende ook van de Indiaanen gegeten. Op Java geeft men 'er den naam van *Manaar* aan, terwyl men de voorige, in 't Maleitsch, *Djarong*, dat is Naaldeboom, noemt.

(3) Bosch-

(2) *Ixora* Foliis ovato-lanceolatis, Floribus fasciculatis, Jasminum Indicum & Schetti album. PLUK. *Alm.* 169. T. 109. f. 2. Bem-Schetti. *Hort. Mal.* II. p. 19. T. 14.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

III. *Ixora. Americana.* Driebladige.

(3) Bosch-Vlam *met drievoudige Lancetswys' ovaale Bladen, de Bloemen aan Trosjen.*

Deeze, in Amerika voorkomende, volgens PLUMIER, is Boomachtig, en heeft drie lang gesteelde, Lancetswys' ovaale, gladde, effenrandige Bladen, by elkander, zo LINNÆUS aanmerkt. Dit heeft echter geen plaats in de aangehaalde van BROWNE, uit Jamaika, die 'er gepaarde Bladen aan geeft, met Borstelige Stoppeltjes. De Zaadkorrel, die zig in vieren splyt, zat in een byzonder Vliesje of Dop, binnen de Vrugt, gelyk de Koffyboonen. Het Pypje van de Bloem, en deszelfs rand, zyn hier veel korter dan in de overige Soorten van dit Geslagt.

IV. *Ixora alternifolia.* Overhoekse.

(4) Bosch-Vlam *met overhoekse Bladen.*

In de Bosschen van Martenique vondt de Heer JACQUIN een Gewas overvloedig, waar zyn Ed. deezen naam aan geeft, en de Kleinere Boomachtige Jasmyn, met Bladen van Nagtschade, door PLUMIER in Zuid-Amerika gevonden, daar toe betrekt. Het was doorgaans een Takkig Boompje van twaalf Voeten hoog, doch dat

(3) *Ixora* Fol. ternis lanceolato-ovatis, Flor. Thyrsoideis. *Am. Acad.* V. p. 393. Pavetta Foliis oblongo-ovatis, oppositis; Sripulis Setaceis. BROWN. *Jam.* 142. T. 6. f. 2.

(4) *Ixora* Foliis alternis. JACQ. *Amer. Hist.* 16. T. 177. f. 8.

dat aan de Beeken dikwils eens zo hoog wierdt. De Bladen waren als in de andere Soorten, en uit derzelver Oxelen kwamen korte veelbloemige Steeltjes, met Reukelooze witte Bloemen, die meest in vieren gedeeld waren, met vier, doch somtyds ook in vyven, met vyf Meeldraadjes. 't Getal der Zaaden was even onzeker. Men vondt 'er van vier tot tien in zwarte Besfen, met een donker paarsche pap gevuld. Mooglyk, zegt hy, zou dit Gewas tot een ander Geslagt behooren kunnen: doch de Gestalte kwam zeer met die der Ixoraas overeen. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

PAVETTA. Scheelkoorn.

De Bloem is in dit Geslagt even als in 't voorgaande; de Stempel krom; de Vrugt eene tweezaadige Besie (*).

De eenigste Soort (1) voert in Indie den naam van *Pavate*, *Pawatha* by de Ceyloneezen, *Pavetra* of *Malleanothe* op Malabar. De Portu- I. *Pavetta Indica.* Oostindische.

(*) *Syst. Nat.* XII. p. 121. *Veg.* XIII. p. 129. Eenzaadig wordt dezelve in de Optelling der Kenmerken, maar weinige Bladzyden voorlyker, gezegd te zyn.

(1) *Pavetta. Syst. Nat.* XII. Gen. 132. p. 120. *Veg.* XIII. p. 129. *Fl. Zeyl.* 56. *Am. Acad.* I. p. 388. BURM. *Fl. Ind.* p. 35. T. 13. f. 3. RUMPH. *Amb.* IV. T. 47. Pavetta five Malleanothe. *Hort. Mal.* V. p. 19. T. 10. RAJ. *Hist.* 1581. Arbor Malabarensium Fructu Lentisci. C. B. *Pin.* 399. Sambucus humilis Zeylanica, Pawatha Zeylanensibus. BURM. *Zeyl.* 209.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Scheelkoorn.*

tugeezen geeven 'er den naam van *Boom tegen de Roos* aan, maar de Hollanders noemen het Gewas *Scheelkoorn*. De reden van deeze laatste benaaming blykt my niet. Van HERMANNUS wordt zy de Ceylonsche Laage Vlier, die tegen den Rooden Loop dienstig is, getyteld. RUMPHIUS merkt het als een vreemde Soort van de Vlam der Bosschen aan, in welke de Bloemen meer Tuilswyze geschikt zyn, hebbende voor 't overige byna de Kleur van de andere; dat is, rood zynde, doch niet zo Vuurig rood.

Die op Malabar in 't wilde groeit is een laag Boompje, met Bladen byna als der Citroenboomen, doch kleiner; maar men heeft een dergelyk Gewas uit China op Java gebragt, dat aldaar tot sieraad in de Tuinen nagehouden wordt: dit heeft de Bladen breeder en groeit wel tot tien Voeten hoogte. De Bloemen zyn, zo wel als die der Ixoraas, zonder Reuk, en 'er komen weinig Vrugten aan.

PETESIA.

De Bloem is wederom Trechtervormig en eenbladig, gelyk in de voorgaande Geslagten: de Stempel in tweeën gedeeld en de Vrugt een veelzaadige Besie.

Twee of drie Soorten, allen Westindische, komen 'er in voor, als volgt.

(1) Pe-

(1) Petesia *met Lancetswys' ovaale, van onderen Wollige, Bladen, de Bloemtrosſen op zyde.* III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Deeze, op Jamaika voortkomende, is een Heeſter met regtopſtaande Steelen, die de Bladen tegenover elkander en effenrandig heeft, met ſtyve Stoppeltjes daar tusſchen, en kleine Trosſen in derzelver Oxelen, met den Bloemkelk in vyven gedeeld. I. *Petesia Stipularis.* Regtſteelige.

(2) Petesia *met ovaale, naakte, geſtreepte Bladen, de Steelen bogtig.* II. *Petesia Lygiſtum.* Bogtige.

Hieraan geeft BROWNE den naam van *Lygiſtum*, dat Heeſterachtig is met buigzaame Takken, en ovaale gepaarde Bladen, welke ſterk geaderd zyn of geſtreept, met Steelen. De Trosjes, in de Oxels voortkomende, zyn meest dubbeld en eenbloemig. De Groeyplaats is op het zelfde Eiland.

(3) Pe-

(1) *Petesia* Foliis lanceolato - ovatis, ſubtus tomentoſis, Thyrſis lateralibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 133. p. 120. *Veg.* XIII. p. 129. Petesia fruticoſa, Foliis ovatis oppoſitis &c. BROWN. *Jam.* 143. T. 2. f. 8.

(2) *Petesia* Foliis ovatis, nudis, lineatis, Caule flexuoſo. Lygiſtum flexile Fruticoſum &c. BROWN. *Jam.* 142. T. 3. f. 2.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(3) Petesia *met langwerpige Bladen, die wederzyds Wollig zyn.*

III. *Petesia tomentosa.* Ruigbladige.

Dit Gewas, in de Bosschen by Karthagena gevonden, heeft de Heer JACQUIN hier t'huis gebragt, offchoon zyn Ed. de Vrugt daar van niet hadt kunnen waarneemen. De deelen der Bloem kwamen overeen met de Kenmerken van dit Geslagt. De Takken of Steelen van deezen Heester waren flap of zwak en lagen dikwils op den Grond.

Deeze Heer vondt op St. Domingo een Gewas, dat hy *Petesioides* noemt, om dat het in Gestalte naar die van dit Geslagt gelykt, zynde een Boompje met Laurierachtige Bladen, van vyf Duimen lang, met Trossen van ongemeen kleine witachtige Bloempjes: doch de Vrugt was hem daar van ook niet gebleeken.

MITCHELLA.

De Bloemen, die hier even als in de voorigen uit een viertandigen Kelk voortkomen, zyn mede Pypachtig, en zitten met haar tweeën op één Vrugtbeginzel, dat vier Stempels heeft, en de Vrugt is eene Besie, in tweeën gedeeld, met vier Zaaden.

De

(3) *Petesia* Foliis oblongis utrinque tomentosis. JACQ. *Amer.* 11. *Hist.* p. 18.

De vermaarde MITCHELIUS, naar wien dit Geslagt genoemd is, heeft de eenigste Soort daar van (1), als een nieuw Geslagt, voorgesteld onder den naam van *Chamædaphne*. Men vindt dezelve *Lonicera* met ovaalachtige Bladen, een tweebloemig Vrugtbeginzel, de Bloemen van binnen ruig en een tweedeeligen Styl, door den Heer GRONOVIUS getyteld. CATESBY stelt een klein Takje daar van, onder aan den Stam van een Eikeboom, voor, by den naam van *Syring die Besſen draagt*, met rondachtige Myrte-Bladen, en witte tweelingse Bloemen, uit Florida. Het is een Gewas, dat op vogtige plaatsen, meest by de Wortels van Boomen, groeit, klimmende dikwils by de Stammen op, doch ook wel langs den Grond kruipende, en roode Vleezige Besſen draagende, die dubbeld genaveld zyn. Het wordt niettemin, wegens de overblyvende Ranken, onder de Heesters geteld. De Groeyplaats is, bovendien, in Karolina, Maryland en Virginie.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

I. *Mitchella repens.* Kruipende.

CAL-

(1) Mitchella. *Syst. Nat.* XII. Gen. 134. p. 120. *Veg.* XIII. p. 129. *Am. Acad.* III. p. 16. Chamædaphne. MITCH. *Gen.* 27. Lonicera Foliis subovatis, Germine bifloro. GRON. *Virg.* 22. Syringa Baccifera &c. PLUK. *Amalth.* 198. T. 444. f. 2. CATESB. *Car.* I. p. T. 20. SELIGM. *Vog.* I. Band. bl. 34. Pl. 40. Baccifera Mariana &c. PETIV. *Gaz.* I. T. 1. f. 13.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

CALLICARPA.

De Bloem is Pypachtig, in vieren gedeeld, zo wel als de Kelk, en de Vrugt een vierzaadige Besie.

Twee of drie Soorten komen thans in dit Geslagt, als volgt.

I. *Callicarpa Americana.* Amerikaansche.

(1) Callicarpa *met Zaagswys' getande, van onderen Wollige Bladen.*

Dit Gewas, *Burchardia* door DU HAMEL, en *Johnsonia* door MILLER getyteld, komt hier onder deezen Geslagtnaam voor, die van de sierlykheid der Vrugt schynt afgeleid te zyn. CATESBY noemt het een *Gekranste Bessen draagende Heester*, met breede, ruuwe, getande en gepaarde Bladen. Dezelve groeit ook natuurlyk in Noord-Amerika, geevende slappe taaije Ryzen uit, die als met eenige Wolligheid bekleed zyn, waar aan rondachtige gespitste Bladen tegenover elkander, en uit derzelver Oxelen komen zeer kleine witachtig roode Bloempjes, aan Trosjes vergaard, waar op klei-

(1) *Callicarpa* Foliis serratis subtus tomentosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 135. p. 120. *Veg.* XIII. p. 130. *Act. Ups.* 1741. p. 80. Sphondylococcos. Mitch. E. N. C. 8. p. 218. Burchardia. DU HAM. *Arb.* I. p. 111. T. 44. Johnsonia. MILL. *Dict.* Anonymos baccifera verticillata &c. PLUK. *Alm.* 33. T. 136. f. 3. Frutex baccifer verticillatus &c. CATESB. *Car.* II. p. T. 47. GRON. *Virg.* 138, 19.

kleine vogtige Besſen volgen, Karmozyn-purper van Kleur, glad en glanzig, in de Herfst zig zeer fraay vertoonende en met vyf of zes platte Zaaden gevuld. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(2) Callicarpa *met effenrandige ruige Bladen.* II. *Callicarpa tomentoſa.* Oostindiſche.

Deeze Soort maakt thans het Geſlagt van *Tomex* of Viltboom, te vooren door my beſchreeven, uit*. In Amerika heeft de Heer JACQUIN ook een Soort van Callicarpa, met effenrandige Bladen, waargenomen (*). * II. D. II. St. Bladz. 72.

AQUARTIA.

De Kelk is Klokvormig in dit Geſlagt; de Bloem Raderachtig met ſmalle Slippen: de Vrugt eene veelzaadige Beſie.

De eenigſte Soort (1), door den Heer JACQUIN dus naar zynen Vriend AQUART, een Inboorling van Martenique, die hem in het Kruiden zoeken veel dienst beweezen hadt, getyteld, was een Takkige Heeſter, van vier Voe- I. *Aquartia aculeata.* Gedoornde.

(2) *Callicarpa* Foliis integerrimis lanatis. *Mant.* 331. Tomex tomentoſa. *Sp. Plant.* 172.

(*) *Callicarpa* Foliis integerrimis. JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 15. T. 173. f. 7. Callicarpa integrifolia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 135. *Sp.* 2.

(1) Aquartia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 136. p. 121. *Veg.* XIII. p. 130. JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 15. T. 1[illegible]

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Voeten hoog, hebbende de oude Takken met korte Doorntjes bezet, de jongen ongedoornd en Wollig, zo wel als de Bladen, die ovaalachtig en effenrandig waren, gesteeld, een Duim lang. Op korte Steeltjes kwamen de Bloemen voort, die wit waren en zonder Reuk, wordende gevolgd van een geele, gladde Vrugt, naar een klein Erwtje gelykende, in de Kelk vervat. Op de Rotsen aan den Zeekant van St. Domingo hadt zyn Ed. deezen Heester aangetroffen, bloeijende aldaar en Vrugtdraagende in de Maand Oktober.

PENÆA.

De Kelk is tweebladig, bevattende een Klokswyze Bloem, die een vierhoekigen Styl heeft, zynde de Vrugt ook vierhoekig, met vier holligheden en agt Zaaden.

Vyf of zes Soorten, altemaal Kaapsche Gewassen, komen thans in dit Geslagt voor, te weeten.

I. *Penæa Sarcocolla*, Traanende.

(1) Penæa *met ovaale platte Bladen en gehaairde Kelken, die grooter dan de Bladen zyn.*

Het

(1) *Penæa* Foliis ovatis planis, Calycibus ciliatis Folio majoribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 138. p. 121. *Veg.* XIII. p. 130. Tithymali Myrsinitis specie arbuscula &c. PLUK. *Mant.* 183. T. 44.

Het Ethiopisch Boompje, dat de gedaante van den *Tithymalus Myrsinites* heeft, met rondachtige Bladen, en uit een hard Geschubd Hoofdje, als dat van de Arabische Stœchas, zyne Traan stort; van PLUKENETIUS gemeld en afgebeeld, maakt deeze Soort uit. Dat hetzelve de Orientaalsche *Sarcocolla-Boom* zoude zyn, schynt my uit de geelachtig witte Blaadjes van die figuur, welke men dikwils onder de brokken van die Gom-Harst vindt, niet duidelyk op te maaken. De Bladen zyn stompachtig, de Bloemen stomp en de Styl Elsvormiger dan in de overigen, zegt LINNÆUS.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Penæa.*

De gedagte Gom, die ons uit Persie en Arabie toegebragt wordt, komt voor in kleine Brokjes, welke het Gruis schynen te zyn van grootere Traanen, witachtig rood, spongieus met eenige glinsterende deeltjes daar onder gemengd. De Smaak is scherpachtig en bitter met eene walgelyke zoetheid. Gekaauwd zynde, wordt zy taay, smelt in Waterige Vogten en brandt niettemin aan de Kaars. Het is derhalve eene Gom-Harst, die eenigszins van den aart van 't Sap der Wolfsmelk schynt te zyn, zo dat men haar inwendig gebruik niet raadzaam oordeelt, maar uitwendig heeft zy eene Wondheelende kragt, waar van zy den naam voert, wordende ook, in Vrouwen of Ezelinne Melk geweekt zynde, tot wegneeming van Vlakjes op den Oogappel aangepreezen.

De Gom Sarcocolla.

I 5 (2) Pe.

IIII. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(2) Penæa *met Hartvormige gespitste Bladen.*

II. *Penæa mucronata.* Gespitste.

Dit is een ander Ethiopisch Boompje, welks Blad van een breeden Grondsteun schielyk in een zeer spitse Punt uitloopt, met Topjes van Orégo, volgens PLUKENET. RAY heeft het Afrikaansche Heide, met eene groote Aardbezie-Booms Bloem, en Hartvormige spits uitloopende Bladen, genoemd. Hier zyn de Bloemen rood en de Styl is vierhoekig.

(3) Penæa *met Hartvormige gerande Bladen en zydelingse Bloemen.*

III. *Penæa marginata.* Gerande.

Deeze, aan de Rivieren by de Kaap voortkomende, is een bekrompen Heester, meest met drie Takken; de Bladen gepaard of drievoudig, Hartvormig, byna ongesteeld, stompachtig, glad, met eenen omgekromden rand, van grootte als Palmbladeren hebbende: de Bloemen zydelings tusschen de Bladen, byna ongesteeld, niet langer dan de Bladen, wit van Kleur.

(4) Pe-

(2) *Penæa* Foliis cordatis acuminatis. *Mat. Med.* 48. ROYEN *Lugdbat.* 199. *Hort. Cliff.* 37. Erica Africana Unedonis Flore amplo &c. RAJ. *Dendr.* 97. Tithymali Myrsinitis specie arbuscula &c. PLUK. *Mant.* 183.

(3) *Penæa* Foliis cordatis marginatis, Floribus lateralibus. *Mant.* 199.

(4) Penæa *met Ruitswys' ovaale Bladen, en Wigvormige ſpitſe gekleurde Blikjes.* III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. IV. *Penæa fucata.* Opgeſmukte.

De bynaam ſchynt daar van ontleend te zyn, dat BERGIUS deeze ten onregte voor de eerſte Soort hadt aangezien: ten minſte vind ik in de beſchryving niets gemeld van eenige Vorkachtigheid in dit Gewas (*). Het is, zegt onze Ridder, een zeer Takkige Heeſter, met de Takken rond, de Takjes hoekig; de Bladen ovaal, ſmal van grondſteun, ſpits, uitgebreid, tegenover elkander, glad: de Bloemen by Trosjes, aan 't end der Takken, paarſch, met Blikjes, kleiner dan de Bladen, Wigvormig, ſpits en paarſch van Kleur. De Groeyplaats is in de Bergen aan de Kaap.

(5) Penæa *met Ruitswys' Wigvormige Vleezige Bladen.* V. *Penæa Squamoſa.* Geſchubde.

Deeze is kleiner dan de overigen, met de Bloemen ſpits gelyk in de Tweede Soort, de Bladen in de bovenſte helft uitgebreid, zegt LINNÆUS: voor 't overige geſchubd of tegen den

(4) *Penæa* Foliis rhombeo - ovatis, Bracteis cuneatis, acutis, coloratis. *Mant.* 199. Penæa furcata. *Syst. Veg.* XIII. Penæa Sarcocolla. BERG. *Cap.* 35.

(*) Het is, in *Syst. Nat. Veg.* XIII, *Penæa furcata*, doch te vooren *fucata* getyteld.

(5) *Penæa* Foliis rhombeo - cuneiformibus carnoſis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

den Steng aan leggende, zo ik het begryp. Elders merkt zyn Ed. aan, dat de Bladen Wigvormig ovaal, glad, met eene Streep overlangs en eene Klierachtige tip zyn: de Blikjes van de Aair tweemaal zo breed als het Blad, op den rand gehaaird, met eene Harstachtige Smeerigheid; de Bloemen vry groot.

BLÆRIA.

Gelyk de voorgaande Geslagtnaam van den ouden Kruidkenner PENA, die met LOBEL over de Planten geschreeven heeft, afgeleid is, zo strekt deeze tot gedagtenis van den Engelschman BLAIR, door eenige Werken ten dien opzigte vermaard.

De Bloem is ook byna Klokvormig, in vieren gedeeld, gelyk mede de Kelk, waar de Meeldraadjes ingeplant zyn, en de Vrugt, die vier Holligheden heeft, gaat aan de vier hoeken open, bevattende veele Zaaden.

Thans komen 'er drie Soorten in voor, ook van de Kaap afkomstig, als volgt.

I. *Blæria Ericoides.* Heyachtige.

(1) Blæria *met Klokvormige Bloemen, tot Hoofdjes vergaard.*

De

(1) *Blæria* Floribus capitatis, Corollis campanulatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 139. p. 121. *Veg.* XIII. p. 130. *Hort. Cliff.* 49. Erica carnea, Prom. bonæ Spei, Foliis & Floribus villosis. PET. *Gaz.* T. 2. f. 10. *Mant.* 331.

De *Vleezige Heide* van de Kaap, met ruige Bladen en Bloemen, van PETIVER afgebeeld, zou hier t'huis zyn. 't Gewas gelykt veel naar de gewoone Heide: maar de Bladen zyn langwerpig ovaal, bultig, Haairig ruuw, aangedrukt, van langte als de Leedjes der Steelen, by vieren geplaatst: de Bloemen aan 't end der Takken, witachtig paarsch Klokvormig, regtopstaande: de Meelknopjes uitsteekende, stomp, in tweeën gedeeld en ruuw: de Styl Haairachtig dun, langer dan de Meelknopjes. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

(2) Blæria *met uitsteekende Meeldraadjes die in tweeën gedeeld zyn, en Rolronde Bloempjes.* II. *Blæria articulata.* Gewrichte.

Deeze verschilt byna alleen door de Pypachtigheid der Bloempjes van de voorgaande Soort.

(3) Blæria *met verspreide Bloempjes, die Trechterachtig zyn.* III. *pusilla.* Zeer kleine.

Deeze heeft de Kelken glad en is kleiner dan de anderen. De Takjes zyn Wollig; de Blaadjes smal, in 't kruis geplaatst, gesteeld, van on-

(2) *Blæria* Staminibus exsertis bipartitis, Corollis cylindricis. *Mant.* 198.

(3) *Blæria* Floribus sparsis, Corollis infundibuliformibus. *Mant.* 39.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

onderen met Groefjes: de Bloempjes zeer klein, korter dan de Blaadjes.

BUDLEJA.

In dit Geflagt zyn de Bloemen Klokvormig, zo wel als de Kelk in vieren gedeeld: de Meeldraadjes komen uit de infnydingen voort. Het Zaadhuisje heeft twee Sleuven, twee Holligheden en bevat veele Zaaden.

Twee Soorten, beiden Westindifche, komen 'er in voor, als volgt.

I. *Budleja Americana.* Amerikaanfche.

(1) Budleja *met ovaale Bladen.*

Deeze genaamd *Budleja*, die zig verheft, met grootere Bladen en opftaande Aairen, by BROWNE, is door SLOANE aan de Oevers der Rivieren op Jamaika en de Karibifche Eilanden waargenomen, als een Boomachtig Gewas, met Bladen naar die van Wollekruid gelykende, doch kleiner, en vierbladige geele Bloemen aan Aairen, draagende enkelde langwerpige Zaaden in drooge Zaadhuisjes.

(2) Bud-

(1) *Budleja* Foliis ovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 140. p. 121. *Veg.* XIII. p. 131. *Am. Acad.* V. p. 394. Budleja. AMM. *Herb.* 577. *Hort. Cliff.* 35. Budleja asfurgens &c. BROWN. *Jam.* 144. Verbasci folio minore Arbor &c. SLOAN. *Jam.* 139. *Hist.* II. p. 29. T. 173. f. 1. RAJ. *Dendr.* 97.

(2) Budleja *met Lancetswyze Bladen.* III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. II. *Budleja Occidentalis.* Westindische.

Deeze, by MILLER genaamd *Budleja* met Lancetvormige gespitste effenrandige Bladen, tegenover elkander, en afgebroken Aairen, zou het *Amerikaansche Slangenhout* zyn van PLUKENETIUS, met langwerpige gespitste flaauw getande Bladen, welke als die der Klisfen van onderen Wollig zyn. Men vindtze by dien Autheur afgebeeld.

CISSUS. Boschtouw.

In dit Geslagt zyn de Bloemen in vieren gedeeld, zo wel als de Kelk, die het Vrugtbeginzel bevat, het welke eene eenzaadige Besie wordt.

Men heeft 'er zes Soorten van, in de Indiën huisvestende, als volgt.

(1) Boschtouw *met Hartvormige, byna vyfkwabbige, Wollige Bladen.* I. *Cissus Vitiginea.* Wyngaardbladige.

Van deeze Soort gelyken de Bladen zo zeer naar die van den Wyngaard, dat men 'er zelfs door

(2) *Budleja* Foliis lanceolatis. *Syst. Nat. Ibid.* MILL. *Dict.* Ophioxylon Americanum Foliis oblongis &c. PLUK. *Alm.* 270. T. 210. f. 1.

(1) *Cissus* Foliis Cordatis subquinque-lobis tomentosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 147. p. 124. *Veg.* XIII. p. 133. Cissus. *Fl. Zeyl.* 60. *Am. Acad.* I. p. 390. Arbuscula baccifera, circumplicatilis. PLUK. *Mant.* 27. T. 337. f. 2.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

door PETIVER den naam van Wynſtok van Maderaspatnam, met eene Hemelſchblaauwe Vrugt en ronde hoekige Bladen, aan gegeven vindt. PLUKENETIUS noemtze een Beſie draagend omwindend Boompje, met Wyngaardbladen, die van onderen Wollig zyn. Het verſchilt van den Wynſtok door den Kelk, de eenbladige Bloem, het getal der Meeldraadjes en dat het een Styl heeft. Het Kraakend Touw van RUMPHIUS behoort tot deeze Soort niet.

II. *Cisſus Cordifolia.* Hartbladig.

(2) Boſchtouw *met Hartvormige effenrandige Bladen.*

Deeze is de Wynſtok met rondachtige ongetande Bladen en Trosjes van blaauwe Druiven, welken Pater PLUMIER in Zuid-Amerika waargenomen heeft.

III. *Cisſus. Sicyoides.* Komkommerbladig.

(3) Boſchtouw *met Hartvormige, kaale, borſtelig getande Bladen, en ronde Takjes.*

Tot

(2) *Cisſus* Foliis Cordatis integerrimis. *Ibid.* Vitis Folio ſubrotundo, Uvâ corymboſâ, cæruleâ. PLUM. *Gen.* 18. *Ic.* 259. f. 3.

(3) *Cisſus* Foliis ſubcordatis nudis, Setaceo-ſerratis, Ramulis teretibus. *Ibid.* Cisſus Foliis ſimplicibus nitidis. JACQ. *Amer.* 22. T. 15. Vitis Foliis dentatis. PLUM. *Ic.* 259. f. 2. Funis crepitans. RUMPH: *Amb.* V. p. 446. T. 164. f. 1. Schunambi Valli. *Hort. Mal.* VII. T. 11. Bryonia ſcandens Foliis oblongo-ovatis &c. BROWN. *Jam.* II. p. 147. T. 4. f. 1, 2. Bryonia alba geniculata, Violæ foliis &c. SLOAN. *Jam.* 106. *Hiſt.* I. p. 233. T. 144. f. 1. RAJ. *Suppl.* 347.

Tot deeze Soort wordt thans zo wel het gewoone Westindische Boschtouw, als de *Kraakende Touwe Struik* van RUMPHIUS en de *Schunambi-Valli* van Malabar, betrokken. De Heer JACQUIN, dit Gewas alom in de Westindiën overvloedig aantreffende, spreekt 'er dus van. „ Deszelfs Houtige Stengen beklimmen zeer hooge Boomen, tot den Top toe, „ en waterpas voortgaande geeven zy hier „ en daar Takjes met Knietjes en andere enkelde, byna kaale Steelen uit. De Takjes „ draagen Blad en Bloem. De Stengen, ten „ hoogste geklommen, daalen weder naar den „ Grond, en, dien bereikt hebbende, schieten zy daar Wortels in, maakende dus „ Stammen, welke door den tyd dikwils zo „ dik worden als eens Menschen Been. Dit, „ nu, niet dan in Bosschen gebeurende, begrypt men ligt, dat iemand versteld moet „ staan over de verwarring, welke dat Touwachtig samenweefzel maakt, zonder dat hy „ dikwils de Bladen of Bloemen, die niet dan „ in de top der steunende Boomen zyn, kan „ onderscheiden. Muuren, Rotsen en steile „ Heuvels, worden 'er op gelyke wyze van „ bekleed, als door onze Europische Klyf geschiedt. De Bladen aan de Takjes zyn „ spits, met borstelige Tandjes, glad, gesteeld, doorgaans drie of vier Duimen lang, „ en naar het verschil der plaatsen ovaaler „ of Hartvormiger. Op Martenique, waar van

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Boschtouw.*

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Boschtouw.*

„ de Afbeelding ontleend is, heb ik ze door„ gaans meer of min Hartvormig: op St. Do„ mingo rondachtiger of ook langwerpiger en „ dan niet zelden een half Voet lang: by Kar„ thagena ovaal - Hartvormig; ovaal op Kuba „ en langwerpig ovaal op Jamaika aangetrof„ fen. Tegen ieder Blad ſtaat beurtlings over „ een Bloemſteeltje, dat een Kroontje draagt, „ met een zeer klein, veeltandig, omwindzeltje, „ en een menigte van kleine, Reukelooze, „ Bloempjes, die op verſchillende plaatſen „ rood, geel, of groen zyn, met den rand „ van den Kelk meer of min zigtbaar. De „ Besſen zyn glanzig zwart, zeer teder en Sap„ pig, van grootte als een Erwt. Voorts komt „ dit Gewas zeer met de Klyf overeen, die „ 'er byna alleen, door de vyfbladigheid van „ de Bloem en de vyfzaadigheid der Besſen, „ van verſchilt. Het ſchynt in de beide Indiën, „ zeer uitgeſtrekt, te huisvesten, gelyk blykt, „ wanneer men de Afbeeldingen van PLUMIER, „ als ook het Werk van RUMPHIUS en den „ Malabaarſen Kruidhof, hier mede vergelykt."

In die Werken komen, tegen over de Bladen en Bloemſteeltjes, hier en daar, Klaauwieren voor, en in dat van RHEEDE wordt van Klaauwieraehtige Bladſteelen geſproken, waar van de Heer JACQUIN geen gewag maakt: zo min als van het kraaken, dat de groene Steelen of Takken doen, wanneer menze buigt; zonder dat zy echter breeken; 't welk

een

een zonderlinge eigenschap van dit Boschtouw moet zyn. Men wil daar van zelfs de kragt afleiden, welke aan de Bladen, tot Geneezing van gebroken of gekwetste Beenen, toegeschreeven wordt, en waar van het Gewas den Baleysen naam, *Sambong Tulang*, heeft. Zeker is 't, dat de jonge Bladen van veel dienst zyn, tot het doen aanrypen van Gezwellen en Bloedvinnen, ja zelfs om die te doen verslaan; wordende zodanige Bladen ten dien einde, wat gekneusd zynde, met Kurkuma en een weinig Zouts, daar op gelegd.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Boschtouw.*

(4) Boschtouw *met Hartvormige, Vleezige, Zaagswys' getande Bladen; de Steng vierhoekig en wat gezwollen hebbende.*

IV. *Cissus quadrangularis.* Vierkant-Steelig.

Het Vierkante Touw-Gewas van RUMPHIUS wordt hier bedoeld. Men noemt het dus, om dat de Ranken nagenoeg vierkant zyn, dik en Vleezig, in Leden verdeeld, doch zonder Knoopen, glad en blyvende. De Bladen, die aan hetzelve nu aan de eene, dan aan de andere zyde, voortkomen, zyn gesteeld, vry dik, Hart- of Piekvormig, wederzyds glad, met scherpe en ver van elkander geplaatste Tanden. Tegenover ieder Blad staat een Klaauwier, gelyk in de voorigen. De Reuk deezer Bladen is onaangenaam;

(4) *Cissus* Foliis cordatis carnosis serrato-dentatis, Caule tetragono tumidiusculo. *Mant.* 39.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Boschtouw.*

naam; de Smaak eerst rins, vervolgens bytend scherp, en deeze Smaak is in de geheele Plant, doch niettemin weeten de Indiaanen de Ranken in Water te kooken tot een aangenaame Spyze. Het groeit aan de Vaste Kust van Indie (*).

V. *Cissus acida.* Driebladig.

(5) Boschtouw *met drievoudige, ovaalachtige, gladde, Vleezige, ingesneeden Bladen.*

Deeze Soort noemt RUMPHIUS het *Raazende Koorts Blad*, om dat de Indiaanen 'er den naam aan geeven van *Daun Capialoe*, welke zulks betekent. Zy gebruiken, naamelyk, het Sap der Bladen van dit Gewas in Yle Koortsen en achten, wanneer hetzelve den Lyder geen hulp toebrengt, deszelfs staat wanhopig. Die Bladen zyn dikachtig, glad en vet als Porselein, van smaak eerst laf, daarna vry gevoelig prikkelende in de Mond. Van eene zodanige Zuurheid in dezelven, als de bynaam schynt aan te duiden, vind ik by dien Autheur niets gemeld; ja hy zegt zelfs daar van niet, dat zy rins zyn, gelyk van die der voorgaande Soort. Hy merkt aan,

(*) In de *Mantissa*, p. 39, staat *Petioli angulati*; in de *Syst. Nat. Veg.* Ed. XIII, staat *Caulis longissimus, Petioli teretes*: dit is tegenstrydig.

(5) *Cissus* Foliis ternatis, obovatis, glabris, Carnosis, incisis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Folium Causonis. RUMPH. *Amb.* V. p. 450. T. 166. f. 2. Sicyos trifoliata. *Sp. Plant.* I. p. 1013.

aan, dat zy uit heete en vogtige deelen beſtaan, en eene *Zweetdryvende* eigenſchap hebben, die de ſcherpe Vogten tempert en tevens uit het Lighaam voert. De Besſen bevatten ook een ſcherp Sap. 't Gewas komt met de andere Boſchtouwen overeen, doch is zeer dun van Ranken, by den Wortel naauwlyks een Vinger dik. Het valt ook op Malabar, alwaar het in 't Nederduitſch *Plat Pimperling* geheten wordt. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Boſchtouw.*

(6) Boſchtouw *met drievoudige, rondachtige, ruige, eenigermaate getande Bladen; de Takken Vliezig gehoekt hebbende.* VI. *Ciſſus trifoliata.* Gewiekt.

Twee Soorten van dit Boſchtouw heeft de Heer JACQUIN, behalve het Komkommerbladige, in de Westindiën waargenomen. Tot de eene betrekt zyn Ed. de *Witte driebladige Bryonia* met Leedjes en dikke zuure Bladen, van den vermaarden SLOANE op Jamaika gevonden en afgebeeld: waar op dan de voorgaande Bynaam pasſen zoude. Deeze bekleedde 'er de Daken, Muuren en Afſchuttingen zeer digt, komende in de Wilde Bosſchen zelden voor. Een

(6) *Ciſſus* Foliis ternatis ſubrotundis, hirſutis ſubdentatis, Ramis membranaceo-angulatis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 23. T. 182. f. 10. Irſiola triphylla ſcandens, Foliis ovatis &c. BROWN. *Jam.* III. p. 147. Bryonia alba triphylla maxima. SLOAN. *Jam.* 106. *Hiſt.* I. p. 233. T. 144. f. 2. RAJ. *Suppl.* 347.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Boschtouw.* Een andere Soort noemt hy het *Gewiekte Boschtouw*, om dat de Ranken overlangs met Vliezen bezet zyn, en die Bynaam zou deeze Soort veel beter onderscheiden, dan de Driebladigheid, welke zy volstrekt gemeen heeft met de voorgaande Soort. De oude Ranken of Houtige Steelen zyn ongevaar een Duim dik. Zo men een Stukje, hoedanig ook, daar afsnydt, en hetzelve op den Tak van een Boom legt, of maar in Huis bewaart, schiet het in 't kort Wortelen, die, zo 'er gelegenheid is, gereedelyk in de Aarde vatten en een nieuwe Plant maaken. Waarschynlyk heeft het dit met de overige Soorten van Boschtouw, die zo wel op Boomen als in den Grond Wortelschieten, gemeen.

SAMARA. Samaarboom.

Dit Geslagt heeft den Kelk in vieren gedeeld, de Bloemen vierbladig, met een Sleufje in de grondsteun van ieder Bloemblaadje, daar het Meeldraadje in legt. De Stempel is Trechtervormig: de Vrugt een rondachtig Pruimpje.

I. *Samara læta.* Fraaije. De eenigste Soort (1), 't zy dan een Boom of

(1) Samara. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1192. p. 134. *Mant.* 199. Memecylon umbellatum. BURM. *Fl. Ind.* p. 87. Cornus sylvestris altera &c. BURM. *Zeyl.* 76. T. 31. *Fl. Zeyl.* 469. Korakaha. HERM. *Zeyl.* 40.

of Heester zynde, is door my reeds, in navolging van den Heer N. L. BURMANNUS, als een tweede Soort van *Memecylon*, beschreeven *. De Heer J. BURMANNUS hadtze andere Wilde Ceylonsche Kornoelje-Boom, *Korakaha* genoemd wordende, getyteld. Het Bloempje, inderdaad, door zyn Wel Ed. daarby afgebeeld, toont genoegzaam, dat dit Gewas in het Stelzel der Sexen op een andere plaats behoorde (*).

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

* Zie II. D. II. St. bl. 302.

FAGARA. Zadelboom.

Behalve de algemeene van deeze Klasse zyn de Kenmerken van dit Geslagt een vierbladige Bloem in een vierdeelige Kelk; de Meeldraadjes langer dan de Bloemblaadjes: het Zaadhuisje tweekleppig met één Zaad.

Vier Soorten zyn 'er in begreepen, waar van de laatste reeds onder de Boomen beschreeven is*, en de overigen hier volgen.

* Ibid. bl. 70.

(1) Zadelboom *met uitgegulpte Vinblaadjes*.

I. *Fagara Pterota.* Gewiekte.

Al-

(*) *Similis Corno sed Folia alterna* wordt in *Syst. Nat. Veg.* XIII. daar van gezegd: doch dit zie ik in de Afbeelding niet.

(1) *Fagara* Foliolis emarginatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 150. p. 125. *Veg.* XIII. p. 134. *Am. Acad.* V. p. 393. Schinus Foliis pinnatis. *Mat. Med.* 533. *Sp. Plant.* I. p. 389. Pterota subspinosa &c. BROWN. *Jam.* 146. T. 5. f. 1. Lauro affinis, Jasmini alato Folio &c. SLOAN. *Jam.* 137. *Hist.* II. p. 25. T. 162. f. 1. RAJ. *Dendr.* 86.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zadelboom.*

Alle de Soorten van dit Geslagt hebben gevinde de Bladen, en deeze heeft dezelven uitgegulpt, waar door zy van de anderen verschilt. De bynaam is *Pterota*, by welken zy was voorgesteld door BROWNE, die haar op Jamaika vondt, zo wel als SLOANE. Deeze merkt aan, dat het Gewas naar den Laurier gelykt, met gewiekte Jasmyn-Bladen, zynde de middelrib wederzyds als met een Vlies gevleugeld, en het Hout weinig minder hard dan Yzer; weshalve men het *Yzerhout* noemde. De Vrugten zouden, onder den naam van *Baccæ Fagaræ*, weleer in de Apotheeken bekend geweest zyn, als komende in eenige Samengestelde Geneesmiddelen der Arabieren.

II. *Fagara Tragodes.* Stinkende.

(2) Zadelboom *met de Gewrichten der Vinnen van onderen gedoornd.*

De Heer JACQUIN geeft een Afbeelding van dit zonderlinge Gewas, dat van den Bokachtigen Stank zynen bynaam schynt te hebben, hoewel die thans aan de Eerste Soort toegeschreeven wordt. Het was te vooren door onzen Ridder, zo wel als de andere, *Schinus* of *Schinoides* genoemd geweest. PLUKENETIUS

(2) *Fagara* articulis Pinnarum subtus aculeatis. JACQ. *Amer. Hist.* p. 21. T. 14. Schinus Tragodes. *Sp. Plant.* I. p 369. Schinoides Petiolis subtus aculeatis. *Hort. Cliff.* 489. Rhoi Obsoniorum similis leptophyllos &c. PLUK. *Alm.* 319. T. 207. f. 4?

TIUS vergelykt het by de Sumach. Het is een Takkige, byna regtopſtaande, Heeſter, van vyf Voeten hoog, die dubbelde, ſterke, kromme Doorens heeft aan de Leedjes en Knietjes der Takken, en enkelde aan de Rug van ieder Gewricht, daar de Vinblaadjes uit den gewiekten Steel ſpruiten, zynde langwerpig, aan 't end rond en ſtomp, glad en ongekarteld. De Bloemen, die klein zyn, komen by Trosjes uit de Oxelen voort. Hy vondt dit Gewas op de Zandige Zee-Oevers, by Port au Prince op St. Domingo.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Zadelboom.*

(3) Zadelboom *met gekartelde Bladen.*

III. *Fagara Piperita.* Pepetachtige.

Een gedoornd Kruiderig Boompje, met Esſchenbladen, dat men gemeenlyk *Japanſche Peper* noemt, maakt deeze Soort uit. De Stam bereikt, volgens KAEMPFER, de hoogte van twee Vademen. Het heeft een vetten Bast: het Hout is ligt en zagt, met veel Pit van binnen. Uit de Oxels der Bladſteelen komen hier en daar Stekels voort. De Bloemen groeijen Troswyze, en beſtaan uit zeven of agt Blaadjes, Knopswyze ſamengevoegd, met even zo veel Meeldraadjes, en een Kelk van dergelyke verdeelingen, doch meest zonder Kelk, 't zy door misgroeijing, zo hy aanmerkt, of door eene Speeling

(3) *Fagara* Foliis crenatis, Piper japonicum Sio & Sanſio dictum. KAEMPF. *Amœn.* 892. T. 893.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Zadelboom.* ling der Natuur. 't Gewas moet dan, wegens de figuur der Besſen, zeer naar die der Fagara van AVICENNA gelykende, hier t'huis gebragt zyn; doch deeze hebben, wederom, geenszins den Kruiderigen Smaak, om welken gedagte Besſen oudtyds beroemd waren. De Kruiderigheid van deezen Boomachtigen Heeſter zit voornaamelyk in de Bladen, den Bast en het Vrugtbeginzel, daar men, door geheel Japan, onder den naam van *Fadſi Kami*, in plaats van Peper of Gember, tot bereiding der Spyzen gebruik van maakt. Van de gekneusde Bladen wordt 'er ook met Meel van Ryst een Pap gekookt, die men op de Lighaamsdeelen, welke door koude Zinkingen pynlyk geworden zyn, tot Geneezing legt. Het Zaad, dat de grootte van Kardamom heeft, is byna zonder Reuk of Smaak.

ÆGIPHILA. Geiten-Boompje.

Een viertandige Kelk bevat een Bloem die in vieren gedeeld is, den Styl half geſpleeten hebbende, en de Vrugt is eene vierzaadige Beſie.

I. *Ægiphila Martinicenſis.* Marteniekſe. De eenigſte Soort (1) van dit Geſlagt heeft van den Heer JACQUIN dien Griekſchen naam bekomen, om dat de Geiten en ander Vee

(1) Ægiphila. *Syſt. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1290. p. 134. JACQ. *Obſerv.* II. p. 3. T. 27. *Mant.* 198.

Vee derzelver Bladen en jonge Takken zeer gaarn afscheeren. 't Is om die zelfde reden, dat de Franschen het *Bois Cabril* heeten, dat is Geiten-Boompje (*). Op Martenique komt het, aan de kanten der Bergachtige Bosschen en onder 't laag Geboomte, dikwils voor, bereikende somtyds eens Mans hoogte. De jonge Takken, die glad en vierkantig zyn, praalen met zeer gladde, effenrandige, kort gesteelde, Lancetswys ovaale, gespitste Bladen, van drie, vier of vyf Duimen lang. Uit de Oxels van byna alle de Bladen komen de Bloemtrosfen voort, zo wel als aan het end der Takken, zynde Tuilswyze gespitst en bestaande uit witte eenbladige Bloemen, die in vier Slippen, als de Wieken van een Molentje, verdeeld zyn, aan den rand van een Pypje, dat het Vrugtbeginzel bevat, 't welk een Besie wordt, grooter dan een Erwt, week, geelachtig rood, vier-Zaadig, zo hy meende: doch daar van was hy niet verzekerd.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK. *Geiten-Boompje.*

PTELEA. Lederbloem.

De Kelk is in vieren gedeeld, de Bloem bestaat uit vier Lederachtige Blaadjes, en haare Styl

(*) Gelyk zy, zegt zyn Ed., om de gelykheid de Sappige *Beurreria Bois Cabril batard* heeten, dat is Basterd Geiten Boompje. Dit hadt zyn Ed. bevoorens *Arbuscula Capreolorum spuria* vertaald, 't welk ik gevolgd heb: (zie 't voorg. II. STUK, bladz. 134.) thans vertaalt hy het *Caprarum*.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Styl zit op een Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt wordt, die als uit een Blaas bestaat, welke in 't midden een enkel Zaad heeft.

I. *Ptelea trifoliata.* Driebladige.

De eenigste Soort is thans de *Driebladige* (1), een *Virginische Heester*, met Zaadhuisjes byna als der Olmen volgens BANISTER, van CATESBY en TREW, als ook by PLUKENETIUS, afgebeeld. DILLENIUS merkt aan, dat dezelve in de Tuin van COLLINSON de hoogte hadt van twee Ellen, met een Stam van anderhalven Voet, een Vinger dik, en evenwel hadt zy daar geen Bloem noch Vrugt gegeven.

De andere Soort van *Ptelea*, *Viscosa* gebynaamd, thans het Geslagt van *Dodonéa* onder de Agtmannigen uitmaakende, en tot de Boomen behoorende, is reeds door my beschreeven*.

* Zie II. D. II. St. bl. 256.

SIRIUM. Sirie-Struik.

De Kenmerken van dit nieuwe Geslagt zyn; een vierdeelige Kelk zonder Bloemblaadjes, door een vierbladig Honigbakje geslooten. De Kelk is Klokvormig. Het Vrugtbeginzel heeft den Stem-

(1) Ptelea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 152. p. 125. Ptelea foliis ternatis. *Sp. Plant.* II. p. 173. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 135. TREW. *Rar.* 12. T. 9. *Hort. Cliff.* 36. Pteleæ similis. ZINN. *Gotting.* 207. Frutex Virginianus trifolius Ulmi Samarris. PLUK. *Alm.* 159. T. 141. f. 1. DILL. *Elth.* 147. T. 122. f. 148. CATESB. *Car.* II. T. 83. GRON. *Virg.* 20.

Stempel in drieën gespleeten en wordt een Besie met drie Holligheden. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

De eenigste Soort (1), een Oostindisch Gewas, schynt zynen naam van de *Sirie-Struiken* te hebben, door RUMPHIUS beschreeven, die meestal tot de Peper behooren: doch is kleiner van Loof, wordende daarom *Myrtebladig* geheten. Het is Boomachtig, hebbende de Takken bekrompen, gearmd en doorgaans met Gewrichten. De Bladen, tegenover elkander, zyn gesteeld, breed Lancetvormig, effenrandig, teder, glad, van onderen blaauwachtig groen, zonder Stoppeltjes. Aan 't end der Takken komt een Bloemtros voort, die gearmd is, korter dan de Bladen en niet ruig. I. *Sirium Myrtifolium.* Myrtebladige.

ELÆAGNUS. Olyf-Wilg.

Een vierdeelige Klokswyze Kelk, zonder Bloemblaadjes, bevat de Meeldraadjes in dit Geslagt en den Styl, als ook het Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt als een Besie wordt.

Vier Soorten zyn daar van thans Wereldkundig, naamelyk.

(1) Olyf-Wilg *met Lancetswyze Bladen.* I. *Elæagnus angustifolia.* Smalbladige.

Dee-

(1) Sirium. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1292. p. 135. *Mant.* 200.

(1) *Elæagnus* Foliis lanceolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 159. p. 127. *Veg.* XIII. p. 137. ROYEN *Lugdbat.* 250. *Hort. Ups.* 31.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Olyf-Wilg.*

Deeze Soort is eigentlyk de gene die den tytel aan dit Geslagt geeft, en, dewyl derzelver Loof zeer naar dat der Gemeene Wilgen gelykt, geef ik 'er den naam van *Olyf-Wilg* aan. De *Elæagnus* van THEOPHRASTUS zelfs, van wien die tytel afkomstig is, gelooft men maar een Wilg te zyn geweest. Deeze gelykt dermaate naar den Olyfboom, dat BAUHINUS dezelve noemt *Wilde Olyf met zagte ruige Bladen*; anderen *Oleaster*, en dit is de gemeene naam, zegt CLUSIUS, op de meeste plaatsen; hoewel de Spanjaarden, in Kastilie en Granada, hem *Arbol Parayso*, dat is *Paradysboom*, tytelen; waarschynlyk, zo hy aanmerkt, wegens den Reuk, en de Franschen, volgens BELLONIUS, *Jujubier blanc* of *Olivastre*: welke eerste naam veel overeenkomst heeft met *Ziziphus alba* of Witte Jobenboom, gelyk hy denzelven noemt.

Dit Gewas groeit van zelf in de Haagen, met den Rhamnus en Kuischboom, zo hy aanmerkt, in 't Ryk van Granada, en wordt in alle Plantagiën of Kruidtuinen, byna, geteeld, niet alleen door geheel Spanje, maar ook in Vrankryk en Duitschland. BELLONIUS schryft dat in Griekenland veele Haagen uit dergelyke Boomen bestaan, en dat men de Vrugten daar van in de Ste-

31. Elæagnus. CAM. *Epit.* 106. *Hort. Cliff.* 38. TOURNF. *Inst. Cor.* 53. Ziziphus alba. CLUS. *Hist.* 29. Olea sylvestris folio molli incano. C. B. *Pin.* 472.

Steden uitvent, onder den naam van *Ziziphia.* Volgens MATTHIOLUS zouden zy ook in Boheme natuurlyk groeijen en volgens PLINIUS in Syrie. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

De Elæagnus wil in de middelſte deelen van Europa, als ook in Engeland en onze Provintiën, zeer wel voort, en maakt een ſierlyken Boom met eenen taamelyk dikken Stam, ſomtyds wel zestien of twintig Voeten hoog. Dezelve breidt zig uit met eene Kroon van Takken, die eene witte Schors hebben en ſomtyds gedoornd zyn, bezet met Rysjes, waar aan Bladen overhoeks groeijen, als gezegd is, niet breed naar hunne langte, grys door eene witachtige Wolligheid, en uit de Oxels deezer Bladen komen langwerpige Bloempjes voort, van eene bleekachtige Zilverkleur, met eenen ſterken doch niet onaangenaamen Reuk bezwangerd. Hier onder zit het Vrugtbeginzel, dat eene langwerpige Beſie wordt, naar een klein Olyfje gelykende, wit en zoet van Vleeſch, beſluitende een lang uitgegroefd Steentje. In de Noordelyke Landen draagt hy zelden Vrugt. *Olyf-Wilg.*

(2) Olyf-Wilg *met ovaale Bladen.*

II. *Elæagnus ſpinoſa.* Gedoornde.

Deeze wordt geacht de Elæagnus van MATTHIO-

(2) *Elæagnus* Foliis ellipticis. *Am. Acad.* IV. 305. Elæagnus Matthioli, incolis Seiſcfum. RAUW. *Itin.* 122, 276.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Olyf-Wilg.*

THIOLUS te zyn, welken de Egyptenaaren, in wier land hy natuurlyk groeit, *Seiſef* noemen, volgens RAUWOLFIUS. Dezelve verſchilt van de voorgaande Soort, doordien de Bladen de helft korter maar niet ſmaller zyn, langwerpig ovaal, van figuur en grootte als die van 't *Vaccinium uliginoſum*, van boven kaaler en groener: zynde de Bloemen viermaal kleiner en ſpitſer. Een ſterke Doorn heeft by den oirſprong van ieder Takje plaats. Aan het Loof is de Schors Zilverwit, aan den Stam rood en glad. Ik bezit een Takje van deeze, zo wel als van de eerſte Soort.

III. *Elœagnus latifolia.* Breedbladige.

(3) Olyf-Wilg *met rondachtige Bladen.*

In het Kruidboek van den beroemden HERMANNUS, waar uit de Hoogleeraar J. BURMANNUS deeze aan 't licht gegeven heeft, komt dezelve voor onder den naam van *Indiſche Zizyphus, die geheel verzilverd is, met Kruidnagelbloemen* en Kwee-Booms Bladen, *Waelembila* genaamd by de Ceyloneezen. De Bloemen komen, even als in de eerſte Soort, uit de Oxels der Bladen, by elkander, voort, en zyn, in

(3) *Elæagnus* Foliis ovatis. ROYEN *Lugdbat.* 250. *Fl. Zeyl.* 58. Elæachnus Fol. rotundis maculatis. BURM. *Zeyl.* 92. T. 39. f. 2. Zizyphus Zeylanica argentea Mali Cotoneæ folio. RAJ. *Dendr.* 44. Elæachnus Foliis oblongis acuminatis, maculatis. BURM. *Zeyl.* 92. T. 39. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* p. 39.

in Knoppen, Zilverachtig, zo wel als de Vrugt, welke langwerpig is en gesleufd, een roodachtige weeke Pit inhoudende, die binnen een Vliesje is beslooten. III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Behalve de gemelde vondt gezegde Heer in dat zelfde Kruidboek, onder den naam van *Ceylonschen Wilden Olyfboom* met langwerpige van onderen gryze Bladen, een Gewas, dat de Bladen ten minste zo langwerpig heeft als in de voorgaande Soort, en, even als die ronde, aan de bovenzyde met purperachtige Vlakken gesprenkeld. In de Bloemen kon onze Hoogleeraar geen onderscheid bespeuren, en derhalve schynt deeze voor eene verscheidenheid te moeten gehouden worden van deeze Soort. *Olyf-Wilg.*

(4) Olyf - Wilg *met langwerpige, ovaale, niet glanzige Bladen.* IV. *Elæagnus Orientalis.* Oostersche.

Deeze, door den Hoogleeraar D. VAN ROYEN opgegeven, zou de breedbladige Orientaalsche met eene zeer groote Vrugt, van TOURNEFORT, kunnen zyn. De gedaante heeft zy van de Smalbladige, doch de Bladen zyn eens zo breed, langwerpig ovaal, wederzyds zagt op 't gevoel, van onderen bleek, aan geen van beide zyden glanzig of verzilverd. Onze Ridder hadt de Bloemen niet gezien.

De

(4) *Elæagnus* Foliis oblongis ovatis opacis. *Mant.* 41. Elæagnus Orientalis latifolius Fructu maximo. TOURNF. *Cor.* 53?

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. De Witte of Oostindische Sandelboom, SANTALUM *album*, reeds door my onder de Agtmannigen beschreeven *, is tegenwoordig hier geplaatst, en als Kenmerken daar van opgegeven: dat de Bloem vierbladig is, de Blaadjes zittende op de Slippen van den Kelk, die een viertandigen Rand uitmaakt boven het Vrugtbeginzel, hebbende nog vier Kliertjes, kleiner dan de Bloemblaadjes, tusschen dezelven in, en vier Meeldraadjes aan het Pypje van den Kelk ingegroeid: zynde de Vrugt eene eenzaadige Besie (*).

* II. D. II. STUK, bladz. 295.

De *Struthiola*, *Crameria*, *Acæna*, kunnen als Heesterachtige Kruiden aangemerkt worden, en derhalve gaa ik die tegenwoordig voorby, om te komen tot de

RIVINA.

Dus naar den vermaarden Kruidkenner RIVINUS getyteld; waar van de byzondere Kenmerken zyn: een Vierbladige blyvende Bloem, zonder Kelk, de Vrugt een eenzaadige Besie, met een Linsachtig Zaad.

Hier van komen thans vier Soorten voor, als volgt.

I. *Rivina humilis.* Ruige. (1) Rivina *met enkelde Trossen, viermannige Bloemen en Wollige Bladen.*

Dee-

(*) *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 480. p. 137.

(1) *Rivina* Racemis simplicibus, Floribus tetrandris, Foliis

Deeze, thans bekend onder den naam van *Rivina*, was door TOURNEFORT als een nieuw Geslagt voorgesteld onder den naam van *Solanoides* van Amerika, met grysachtige Bladen. COMMELYN geeft 'er de Afbeelding van, onder den tytel van *Bessendraagende Amaranth*, met Bladen van *Circæa*. Men vindt by PLUKENETIUS, die het Kleine Trosdraagende Nagtschade van Barbados, tot verwen dienstig, tytelt, daar toe betrokken het *Groote Amerikaansche Heliotropium* van BREYN, met Wollige Bladen, van gedaante als die van den Zwarten Popelier, en eene zeer kleine witte Bloem. Hier uit kan men van de Gestalte oordeelen. De Groeiplaats is op Jamaika, Barbados en de Karibische Eilanden.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

(2) Rivina *met enkelde Trossen, viermannige Bloemen, en gladde Bladen.*

II. *Rivina lævis.* Gladde.

Deeze Soort, zynde de andere Solanoides van

liis pubescentibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 162. p. 128. *Veg.* XIII. p. 138. Rivina. *Hort. Cliff.* 35. ROYEN *Lugdbat.* 207. Solanoides Americana, Circææ Foliis canescentibus. TOURNF. *Mem. de* 1706. Solanum Barbadense &c. PLUK. *Alm.* 353. T. 112. f. 2. Amaranthus Baccifer &c. COMM. *Hort.* I. p. 127. T. 66.

(2) *Rivina* Racemis simplicibus, Flor. tetrandris, Foliis glabris. *Ibid. Mant.* 41. Piercea Fol. ovato-lanceolatis glabris. MILL. *Dict.* Solanoides Amer. Circææ Foliis glabris. TOURNF. *Mem. de* 1706.

III. AFDEEL. IV. HOOFD-STUK.

van TOURNEFORT, verschilt van de voorgaande weinig, dan door de gezegde gladheid, en dat de Bladen een paarschen rand hebben. Zy groeit ook in de Westindiën.

III. *Rivina octandra.* Agtmannige.

(3) Rivina *met enkelde Trossen, de Bloemen met agt- of twaalf Meeldraadjes.*

Die aanmerkelyke byzonderheid onderscheidt deeze, welke een Heester is, tot twee of drie Mans langten tusschen de andere Boomen zig verheffende, zo LOEFLING aantekent, die deeze Soort op laage Velden aan de Kust van Zuid-Amerika aantrof. Dezelve hadt Houtige Steelen, met langwerpige Bladen van twee Duimen, glad en gesteeld, en Bloemtrossen van een Vinger lang: de Bloemen of Kelken vierbladig: een Vrugtbeginzel byna zonder Styl, doch met een dikken Stempel, die als in veele deelen was gescheurd. De Vrugt was een langwerpige gladde Besie, zittende in de omgeboogen Kelk, en zwart van Kleur.

Volgens den Heer JACQUIN zyn vier Meeldraadjes binnen de Kelkbladen vervat, de overigen beurthoudende: de Meelknopjes Piekvormig: geen Styl: de Stempel als een Penseel gefatsoeneerd: het Zaad Linsachtig en glad.

(4) Ri-

(3) *Rivina* Racemis simpl. Floribus octandris dodecandrisve. JACQ. *Spec* 6. T. 2. *Am. Acad.* IV. p. 305. LOEFL. *Itin.* 207. Rivina scandens racemosa &c. PLUM. *Gen.* 48. *Ic.* 241. Rivina sarmentosa &c. BROWN. *Jam.* 149. T. 23. f. 2.

(4) Rivina *met een Pluim van ſamengeſtelde Trosjes tegenover elkander.*

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

Deeze Soort, welke de Bloemen viermannig, dat is met vier Meeldraadjes heeft, groeit in Indie.

IV. *Rivina paniculata.* Gepluimde.

SALVADORA.

De Kenmerken van dit Geſlagt, in 't byzonder, zyn; een Kelk in vieren gedeeld, zonder Bloemblaadjes: de Vrugt een Beſie met één Zaad, dat met een Dopje bekleed is.

I. *Salvadora Perſica.* Perſiſche.

De eenigſte Soort (1) voert den bynaam van Perſiſche, om dat zy natuurlyk groeit aan den Zee-Boezem van Perſie. Het is een Heeſter met gepaarde of tegenover elkander geplaatſte Bladen, die ſamengeſtelde Bloemtrosſen heeft aan het end der Takken.

De Tweewyvige in de Klasſe van Viermannige Planten leveren geen Heeſters uit. Ik gaa derhalve tot de Vierwyvigen, dat is die vier Stylen of Stempels hebben, over, waar in voorkomt het zeer bekende Gewas

ILEX

(4) *Rivina* paniculæ Racemis oppoſitis compoſitisque. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Am. Acad.* IV. p. 305.

(1) Salvadora. *Syst. Nat.* XII. Gen. 163. p. 128. *Veg.* XIII. p. 139. Rivina paniculata. *Syst. Nat.* X. p. 899. *Am. Acad.* III. p. 21. GARCIN *Phil. Trans.* 1749. N. 491.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

ILEX. Hulst.

De Kenmerken zyn, een viertandige Kelk, een Raderachtige Bloem, die eenbladig is: geen Styl, maar een Vrugtbeginzel met vier Meeldraadjes omzet, en vier korte ſtompe Stempels hebbende, dat een vierzaadige Beſie wordt.

Drie Soorten komen in dit Geſlagt voor; dewyl de vierde en vyfde, die de Bloem in drieën verdeeld hadden, thans uitgeſlooten zyn.

I. *Ilex Aquifolium.* Europiſche.

(1) Hulst *met ſpits ovaale gedoornde Bladen.*

Deeze maakt de Europiſche Hulst uit, een Boomachtige Heeſter, die niet alleen in Duitſchland, Engeland en Vrankryk, overvloedig in 't wilde groeit, maar ook zeer gemeen is tot Scheerhaagen in de Tuinen. Men vindt hem zelfs in het hooge gedeelte van onze Nederlanden, op de Veluwe, in Overysſel en Friesland, als een wild Gewas. Het ſchynt dat hy de koude Landen beminne, vallende in de Zuidelyke deelen van Europa maar klein, en in Duitſch-

(1) *Ilex* Foliis ovatis acutis ſpinoſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 172. p. 130. *Veg.* XIII. p. 140. *Hort. Cliff.* 40. *Ups.* 32. ROYEN *Lugdbat.* 400. GRON. *Virg.* 12. DALIB. *Paris.* 54. Aquifolium. BOERH. *Lugdb.* II. 219. TOURNF. *Inſt.* 600. HALL. *Helv.* p. 467. DOD. *Pempt.* 758. Ilex aculeata baccifera. C. B. *Pin.* 425. OED. *Dan.* 508 β. Aquifolium echinatâ ſuperficie. CORN. *Canad.* 180.

Duitschland somtyds opschietende tot een taamelyken Boom. Den Latynschen naam *Ilex* heeft hy met den Groen-Eik, naar welken hy in Loof en Gestalte zweemt *, gemeen; doch doorgaans noemt men hem *Aquifolium* of *Agrifolium*, om dat de Bladen met zo scherpe Naaldachtige Stekels bezet zyn, en deswegen, in 't Hoogduitsch, *Stechbaum* of *Stechpalmen*, in 't Deensch *Christ-Thorn*. Men schynt zig, naamelyk, verbeeld te hebben, dat de Doornekroon des Heilands daar van gemaakt kon zyn geweest, of dat het Doornen-Bosch, waar uit God tot Moses sprak, bestaan had uit zulk Geboomte: doch geen van beiden is waarschynlyk. Mooglyk zal de Engelsche naam *Holly-Tree* of *Holly-Bush*, van de bygeloovigheid daar omtrent, in de Kerken en Huizen 'er mede te versieren, zynen oirsprong hebben. De Franschen geeven 'er den naam van *Houx* of *Housson* aan.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Hulst.*

* Zie II. D. III. St. bl. 295.

De Hulst heeft den Stam en Takken taay en buigzaam, met een Aschgraauwe Schors en breede groenglanzige Bladen, die niet vlak, maar bogtig en uitgegulpt zyn aan den rand, met lange, scherpe, geele Stekels of Doornen. Men kanze derhalve naauwlyks aanraaken zonder zig te kwetzen, en dit maakt het Gewas zeer bekwaam tot afschuttinge van Hoven en Akkers voor het indringen van het Vee; zo wel als de Haagdoorn. De jonge Bladen, echter, zyn zagt en flap gedoornd, en de oude Hulst

L 4 draagt

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Hulst.*

draagt fomtyds Bladen zonder Stekels, waar van eenigen, ten onregte, een byzondere Soort gemaakt hebben. De Bladen worden alsdan Laurierachtig, en dus vindt men ze hier en daar ook in 't wilde (*). Van zulke Hulst geeft MUNTING een zeer fraaije Afbeelding, doch merkt de bonte Hulst als een byzondere Soort, van de Groene verfchillende, aan; dat niet te denken is, alzo de bonte in groen verloopt, en zo veele veranderingen ten dien opzigte voorkomen. Behalve de geel bonte is een wit bonte, eene met de Bladen groen, doch derzelver randen en Doornen Goud- of Zilverkleur, en dit wel met langwerpige of met rondachtige Bladen, door den vermaarden HERMANNUS, als in de Leidfe Akademie-Tuin zig bevindende, opgetekend. Dit maakt zes Verfcheidenheden van Bonte Hulst. De groote BOERHAAVE heeft hier nog eene bygevoegd van PLUKENETIUS, met zeer langwerpige Bladen, den rand en Doornen aan de ééne zyde flegts over 't geheel Zilverkleurig hebbende.

Gemeenlyk zyn de Besfen, welken de Hulst, niet dan oud zynde, draagt, rood; maar de gezegde Autheuren geeven ook een Hulst op met geele Besfen, hoedanige de vermaarde RAY in Engeland wild groeijende vondt; doch die is flegts eene Verfcheidenheid, zo wel als de Ka-

(*) Ilex Foliis glabris integerrimis, exacte Folia Lauri referens. LINN. *Hort. Cliff.* 40. DE GORTER *Flora Belgica.* p. 42. MAPPI *Hist. Plant. Als.* p. 27. TOURNEF. *Plant. env. Paris.* p. 392.

Kanadasche Hulst van CORNUTUS, welke de Oppervlakte der Bladen van boven gedoornd heeft. De gewoone Hulst draagt Bloemen, die in de Tweeslagtige vyfbladig en vyfmannig zyn, volgens MILLER en GERARD: want het is zeker, dat in dezelve een verschil van Sexen plaats heeft. Sommigen hebben zelfs Mannetjes-, Wyfjes-, en Tweeslagtige Bloemen, op byzondere Stammen, daar in waargenomen: zo dat dus de Hulst driehuizig zoude zyn, of tot de *Polygamia trioikia* behooren (*).

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Hulst.*

Het altyd groene Loof maakt de Hulst zeer verkieslyk tot Scheerhaagen op Buitenplaatsen, welken men 'er van gezien heeft, zestien Voeten hoog. Niet ver van Londen was een zodanige digte, schoone Haag, van byna driehonderd Voeten lang, zegt RAY: doch men kan die zo lang maaken als men wil. In de Geneeskunde is het Afkookzel der Bladen, Stekels en Bessen, tegen Kolykpynen aangepreezen geweest. Dat van de Wortelen en den Bast zou, volgens LEMERY, tegen den Hoest, wanneer die zeer lang aanhoudt, door verzagtinge van de Borst, dienstig zyn. Waarschynlyk hangt zulks af van het Lymerige Sap, daar in vervat; 't welk gelegenheid geeft, om 'er Vogel-Lym van te maaken;

(*) Zie de Aanmerking over de *Sexe der Hulst*, door den Heer MARTYN, Hoogleeraar in de Kruidkunde te Cambridge, en het byvoegzel van den Heer WATSON. *Phil. Transact.* VOL. XLVIII. p. 613.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Hulst.*

ken (*); gelyk in Engeland op zekere manier geschiedt: welke RAY verhaalt. Voorts strekken de Besſen, die niet dan in de Herfst aanrypen, de Lysters en andere Gevogelte tot Winter-Aas. Het Hout, dat zeer wit, vast en zwaar is, zinkende in Water, dient tot veelerley Draaijers-Werk, tot Hechten, Handvatzels en ander Tuig, ja zelfs tot Pennen in de Molen-Raderen.

II. *Ilex Casſine.* Amerikaanſche.

(2) Hulst *met langwerpig ovaale, Zaagswys' getande, Bladen.*

Hier behoort die Soort van Hulst, welke door CATESBY in Karolina is waargenomen en afgebeeld, onder den naam van *Hulst van Karolina* met roode Besſen. Die Autheur merkt aan, dat dezelve een zeldzaam Gewas is, hoewel natuurlyk groeijende in dat Land. Hy hadtze 'er in een Moeras, ter hoogte van zestien Voeten, aangetroffen. De Bladen zyn veel ſmaller dan die der ſmalſte veranderingen van de gewoone Hulst, niet gedoornd, maar taamelyk diep ingeſneeden. De Besſen groeijen

(*) Anderen echter wraaken grootelyks 't inwendige gebruik van dit Lymige Sap en pryzen alleen dat der Besſen en Bladen aan.

(2) *Ilex* Foliis ovato-lanceolatis ſerratis. *Hort. Cliff.* 40. *Mat. Med.* 56. ROYEN *Lugdbat.* 400. Agrifolium Canadenſe, Foliis dentatis, &c. CATESB. *Car.* I. p. T. 31. SELIGM. *Vog.* I. Band. p. 50. Pl. 62. Casſina vera Floridanorum Arbuscula baccifera. PLUK. *Mant.* 40. T. 376. f. 2.

jen by groote Trosſen en ſtrekken ook tot Aas van klein Gevogelte. Mooglyk zal het in andere Gewesten van Noord-Amerika gemeener zyn, alzo het van PLUKENETIUS gemeld wordt als een Beſiedraagend Boompje der Floridanen, zynde de echte *Casſine*, en onder dien tytel is het ook door LINNÆUS tot de Geneesmiddelen betrokken met voorbygang van de Europiſche Hulst, die by iedereen voor Geneeskragtig gehouden wordt; terwyl ik van de Casſine, als een Geneesmiddel, geen gewag vind, noch by Ouden noch Hedendaagſchen (*).

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK. *Hulst.*

(3) Hulst *met breed Lancetswyze, ſtompe, ongekartelde Bladen.*

III. *Ilex Aſiatica.* Oostindiſche.

De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS haalt deeze ook aan, als in Indie of in Aſie huisvestende, doch zonder eenige nadere opheldering of beſchryving (†).

MY-

(*) C. BAUHINUS ſpreekt wel van een Kruid, *Casſina* genaamd, uit welks Sap men in Florida een Drank maakte, die in ſtaat was om een Mensch vierentwintig Uuren zonder Honger en Dorst te houden; doch dit wordt tot de Tabak betrokken. Zie zyn *Pinax*. p. 170.

(3) *Ilex* Foliis lato-lanceolatis, obtuſis, integerrimis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. BURM. *Fl. Ind.* p. 40.

(†) Zou deeze ook het Wyſje kunnen zyn van de *Oostindiſche Hulst* van RUMPHIUS, in welker Vrugt vier Zaaden aantypen, dat geen gemeenſchap met den Beerenklaauw *Acanthus* heeft. Zie *Herb. Amb.* VI. T. 71.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

MYGINDA. Oortjes-Kruid.

Vier Bloemblaadjes in een vierdeelige Kelk en eene ronde eenzaadige Besie, maaken, behalve de algemeene van vier Meeldraadjes en vier Stylen te hebben, de Kenmerken uit.

I. *Myginda Uragoga.* Pisdryvend.

De eenigste Soort (1) van dit Geslagt, het welke door den Heer JACQUIN ter baan gebragt en naar den Ed. Heer Hofraad van MYGIND, een voornaam Kruidkenner, benoemd is, maakt een Heester uit, in weinige Takken verdeeld, by Karthagena en elders op Zandige Zee-Oevers in de Westindiën, zyn Ed. drie Voeten, en in lommerige Bosschen agt Voeten hoog, voorgekomen. Dezelve heeft den Bast van buiten bruin, van binnen Oranjekleur, zynde het Hout vast, wit en uitermaate bitter: de Bladen Lancetvormig of spits ovaal, fyn getand, met zeer korte roodachtige Steeltjes, gepaard, een halven of anderhalven Duim lang. Uit de Oxels der Bladen komen dunne Bloemsteeltjes voort, welke zig in tweeën en dan in drieën verdeelen, maakende dus Trosjes van zes Bloempjes uit, die klein en fraay bruinrood zyn; de Vrugten week en rood, van grootte byna als een kleine Erwt. De Spaanschen noemen het *Yerva de Maravedi*, of Kruid van een Oortje (*), om de geringheid aan te wy-

(1) Myginda. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 178. p. 142. JACQ. *Amer. Hist.* 24. T. 16.

(*) Een *Maravedi* is wel juist geen Hollandsche Oortje: doch

wyzen. De Karthageners, niettemin, maaken zeer veel gebruik van den Wortel, (door zyn Ed. daarom ook afgebeeld,) in Afkookzel of Aftrekzel, om dat dezelve een ſterk openend en afdryvend Middel door 't Wateren is, welke kragt insgelyks aan de Bladen toegeſchreeven wordt.

III. AFDEEL. IV. HOOFDSTUK.

V. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de HEESTERS, *wier Bloemen* vyf Meeldraadjes *hebben*, *deswegen* VYFMANNIGE *genaamd*, *waar onder zeer veele uit- en inlandſche Gewasſen*, *zelfs de* Wyngaard, Oleander, Kamperfolie, *enz. voorkomen.*

By gelegenheid van de beſchryving der Boomen, die tot deeze Klasſe behooren, heb ik van de Onderdeeling deezer Vyfmannigen, in Rangen, omſtandig geſproken*. 't Getal der Heeſteren, die 'er in dezelve voorkomen, is niet minder talryk, als volgt.

* Zie II. D. II. St. bl. 77.

TOURNEFORTIA.

De Geſlagtnaam ſtrekt ter vereeringe van den ver-

doch wy zouden ons op die wyze uitdrukken. Zyn Ed. vertaalt het *Herba Obolaris* : maar in Spanje vind ik thans een *Maravedi* op een Duit gerekend.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

vermaarden Kruidkenner TOURNEFORT, die de Kruidkunde zo door zyne Reizen in Europa als in de Levant, als door eene gefchikte verdeeling der Plantgewasfen, ongemeen bevorderd heeft.

Behalve de vyf Meeldraadjes en een enkelen Styl, beftaan de Kenmerken in een eenblaadige Bloem, het Vrugtbeginzel bevattende, dat eene Befie wordt met twee hollighederen en twee Zaaden, aan den top twee Gaten hebbende.

In dit Geflagt komen agt Soorten voor, die altemaal uit Amerika of de Westindiën afkomftig zyn.

I. *Tournefortia ferrata.* Zaagswys' getande.

(1) Tournefortia *met ovaale getande Bladen, de Steeltjes gedoornd: de Aairen aan 't end der Takken krom.*

Pater PLUMIER hadt verfcheide Plantgewasfen, ter eere van gezegden Kruidkenner, *Pittonia* geheten, en daar van zyn 'er twee tot deeze Soort betrokken, wier Bladen beiden veel naar die van de Gamanderlyn gelyken. Zy worden beiden Boomachtig gezegd te zyn, maar de eene is grooter, de andere kleiner van Gewas. In de grootfte is de Trechterswyze rand der Bloem fierlyk ingefneeden; in de kleinfte alleenlyk re-

(1) *Tournefortia* Foliis ovatis ferratis, Petiolis fpinescentibus, Spicis terminalibus recurvis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 192. p. 149. *Veg.* XIII. p. 161. Pittonia arborescens Chamædryfolia, major & minor. PLUM. *Gen.* 5. *Ic.* 228. f. 1, 2.

regelmaatig gekarteld, en bovendien heeft 'er in de Bloemhoofdjes zo veel verschil plaats, dat menze naauwlyks voor eene zelfde Soort zou aanzien. III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

(2) Tournefortia *met ovaale gesteelde Bladen, de Steeltjes ruig, en sterk verdeelde Aairen aan 't end der Takken.* II. *Hirsutissima.* Zeer ruige.

Zeer ruige en Takkige Pittonia met witte Besſen, was deeze door PLUMIER getyteld. De Afbeelding toont een groot verschil met de voorgaanden aan, inzonderheid wat de figuur der Bladen en de ruigte van den Steng aangaat. 't Gewas wordt ook Boomachtig gezegd te zyn. Het draagt Aairen, welke de Bloemen en Vrugten aan éénе zyde hebben en omgekromd zyn, veel naar die van 't Heliotropium gelykende.

(3) Tournefortia *met ovaale gespitste gladde Bladen, omgeboogen Steeltjes en windende Ranken.* III. *Volubilis.* Windende.

Ge-

(2) *Tournefortia* Foliis ovatis petiolatis, Caule hirsuto, Spicis ramosissimis terminalibus. *Ibid.* Pittonia hirsutissima & ramosissima, Baccis albis. PLUM. *Gen.* 5. *Ic.* 229.

(3) *Tournefortia* Foliis ovatis acuminatis glabris, Petiolis reflexis, Caule volubili. *Ibid.* Tourn. Fol. ovatis acuminatis. *Hort. Cliff.* 48. Bryonia nigra fruticosa &c. SLOAN. *Jam.* 106. *Hist.* I. p. 234. T. 143. f. 2. Virga Aurea Americana &c. PLUK. *Alm.* 389. T. 235. f. 6. RAJ. *Suppl.* 348.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Gelyk de twee voorgaanden in Zuid-Amerika, zo komt deeze op Jamaika en in Nieuw Spanje voor, by de Boomen opklimmende. Het is de *Heesteracktige Zwarte Wilde Wyngaard* van SLOANE, die de Takjes der Trosſen door elkander geſtrengeld heeft, en als een Scorpioen-Staart omgedraaid, de Besſen wit, met enkele zwarte Vlakjes getekend. Hier toe ſchynt ook de Heeſterachtige Amerikaanſche Gouden Roede van PLUKENETIUS, welke de Bladen glad en van onderen blaauwachtig heeft, te behooren. Deeze en de volgende komen in onze Openbaare Kruidtuinen voor.

IV. *Fœtidisſima.* Stinkende.

(4) Tournefortia *met Lancetswys' ovaale ruuwe Bladen en Takkige Bloemſteelen, met hangende Aairen.*

De Bladen zyn in deeze Soort zo ongemeen groot, dat PLUMIER dezelven by die van de Tabak heeft vergeleeken. Evenwel is daar in, naar de grootte van 't Gewas, een zo aanmerkelyk verſchil, dat anderen 'er Limoenbooms Bladen

(4) *Tournefortia* Foliis ovato-lanceolatis hirtis, Pedunculis ramoſis, Spicis pendulis. *Ibid.* Tourn. Fol. ovato-lanceolatis. *Hort. Cliff.* 48. ROYEN *Lugdbat.* 408. Tourn. ſcandens &c. BROWN. *Jam.* 169. Pittonia racemoſa Nicotianæ Fol. fœtidisſimis. PLUM. *Gen.* 5. *Ic.* 230. Heliotropium maximum Jamaicenſe &c. PLUK. *Alm.* 182. MORIS. *Hiſt.* III. p. 452. Heliotropii flore Frutex baccifer ramoſus &c. SLOAN *Jam.* 173. *Hiſt.* II. p. 108. T. 212. f. 1. RAJ. *Dendr.* 75.

den aan gegeven hebben, die van boven ruuw zyn, doch van onderen met eene rosse Wolligheid bekleed. Waarschynlyk zal het met den Stank ook zodanig zyn: want in het jong Gewas daar van, dat men hier in de Hortus Medicus heeft, heb ik dien Stank niet waargenomen. De Bloem- en Vrugt-Trosfen zyn in deeze Soort niet minder groot dan de Bladen, gelyk uit de Afbeelding van PLUMIER blykbaar is. Het groeit in de zelfde Gewesten als de voorgaande en volgende Soort.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(5) Tournefortia *met ovaale, effenrandige, naakte Bladen en Kroontjes-Bloemen.*

V. *Cymosa.* Gekroonde.

Deeze heeft de Bladen weinig kleiner dan de voorgaande, maar niet ruig. BROWNE noemtze *Heesterachtige laage Tournefortia*, met zeer groote, langwerpig ovaale, rimpelige Bladen, ylere hangende Aairen, de Takjes dik en met sleuven.

(6) Tournefortia *met Lancetvormige ongesteelde Bladen, en enkelde, kromme, zydelingse Aairen.*

VI. *Humilis.* Laage.

Dit

(5) *Tournefortia* Foliis ovatis integerrimis nudis, Spicis Cymosis. *Ibid.* Tourn. frutescens humilis, Foliis maximis &c. BROWN. *Jam.* 169. Pittonia scandens &c. PLUM. *Gen.* 5? Heliotropii Flore Frutex &c. SLOAN. *Jam.* 173. *Hist.* II. p. 109. T. 112. f. 2. RAJ. *Dendr.* 76.

(6) *Tournefortia* Foliis lanceolatis sessilibus, Spicis simplici-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Dit is een laag Gewas, meest overeenkomende met de Derde Soort, zo de Hoogleeraar J. BURMANNUS aanmerkt, wordende by PLUMIER Laage Pittonia met Osſetongs Bladen getyteld, en dus ook in Zuid-Amerika huisvestende.

VII. *Maculata* Gevlakte.

(7) Tournefortia *met ovaale, wederzyds gladde Bladen en zeer Takkige hangende Aairen.*

In plaats van de *Siberiſche*, welke thans, onder den naam van *Mesſerſchmidia*, tot een byzonder Geſlagt gemaakt is, ſtel ik hier de *Gevlakte* Tournefortia, welke de Heer JACQUIN in 't Kreupelboſch en Haagen, by Karthagena in de Westindiën, waargenomen heeft. Het is een Heeſter, zegt hy, met ſlappe Takken, effenrandige, geſpitſte, geſteelde, Reukelooze Bladen en geele Vrugten, die aan het Grondſtuk met ronde zwarte Vlakken getekend zyn.

VIII. *Suffruticosa.* Heeſterachtige.

(8) Tournefortia *met byna Lancetvormige, gryze Bladen, den Stam Heeſterachtig.*

Vol-

cibus recurvis lateralibus. *Ibid.* Tourn. reclinata diffuſa et hirſuta &c. BROWN. *Jam.* 169? Pittonia humilis Anchuſæ folio. PLUM. *Gen.* 5. *Ic.* 227. f. 2.

(7) *Tournefortia* Foliis ovatis utrinque glabris, Spicis ramoſisſimis pendulis JACQ. *Amer. Hiſt.* p. 47.

(8) *Tournefortia* Foliis ſublanceolatis incanis, Caule Suffruticoſo. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Tourn. Suffruticoſa &c. BROWN. *Jam.* 170. Thymelææ facie Frutex maritimus tetraſpermos, Flore tetrapetalo. SLOAN. *Jam.* 148. *Hiſt.* II. p. 29. T. 162. f. 4. RAJ. *Dendr.* 96.

Volgens den bynaam zou deeze maar een Heestertje zyn, en BROWNE geestze dus op, doch de aangehaalde van SLOANE schynt Boomachtig te zyn geweest, alzo hy den Amerikaanschen Kroonboom met Wilgebladen van PLUKENETIUS daar toe betrekt; zeggende, dat hy denzelven aan den Noordelyken Zee-Oever van Jamaika, en op een klein Zandig Eilandje by Port Royal, met Bloem en Vrugten bekomen hadt. De Bloem was vierbladig en de Vrugt met vier Zaaden bezwangerd. Zie hier hoe het Gewas door hem beschreeven worde. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ Deeze Heester verheft zig tot omtrent „ zeven Voeten hoogte, hebbende een Stam „ zo dik als eens Menschen Arm, die met „ een dunne uit den bruinen zeer roode Schors „ gedekt is, en boven in verscheide Takken „ verdeeld, welke aan 't end omringd zyn met een „ groot getal Bladen, zonder orde geplaatst, „ byna een Duim lang, ongesteeld, en aan de „ tip, daar zy breedst zyn, naauwlyks een „ halve Stroo breed; dik, sappig en van eene „ vuilgroene Kleur. Uit het midden der Bladen „ komt een Steeltje voort, dat krom is, een „ half Duim lang, eenige Bloemen draagende, „ die geel en vierbladig zyn, met eenen vyfbla„ digen groenen Kelk omgeven, waar in, na „ het afvallen der Bloem, vier naakte, ruuwe, „ rondachtige Zaaden, digt aan elkander gevoegd, „ als die van de Hondstonge aanrypen."

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Dit laatste komt weinig overeen met de Bessen, zo min als met de Kenmerken der Bloem- en Vrugtmaaking van dit Geslagt, waar in, zo 't my toeschynt, nog een aanmerkelyke duisterheid en verwarring heerscht, niet minder dan men in de Werken van dien vermaarden Kruidkenner, daar het den naam van draagt, volgens VAILLANT en anderen vindt.

LISIANTHUS.

De Bloem heeft een Buikige Pyp met omgekromde Slippen, een gekielden Kelk, een tweekwabbigen Stempel, een blyvende Styl en een tweehokkig langwerpig Zaadhuisje.

In dit Geslagt komen twee Soorten voor, beiden Westindische, als volgt.

I. *Lisianthus longifolius.* Langbladige.

(1) Lisianthus *met Lancetswyze Bladen.*

Tot deeze Soort wordt betrokken de Heesterachtige Vlaschbladige Raponce, dien de beroemde SLOANE op Jamaika waarnam en dus beschreef. ,, Zyn Houtige Steel, met Takken ,, overal bezet, verheft zig tot de hoogte van ,, vier of vyf Voeten. De Bladen, anderhalf ,, Duim

(1) *Lisianthus* Foliis lanceolatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1248. p. 154. *Veg.* XIII. p. 166. *Mant.* 43. Lisianthus erectus Foliis lanceolatis &c. BROWN. *Jam.* 137. T. 9. f. 1. Rapunculus fruticosus Linifolius &c. SLOAN. *Jam.* 58. *Hist.* I. p. 157. T. 101. f. 1.

„ Duim lang, en in 't midden half zo breed, „ glad en donker groen, hebben korte Steeltjes „ en zitten aan de Takken gepaard. De toppen der Looten zyn doorgaans Takkig, en „ draagen veele Buisachtige, geele, eenbladige „ Bloemen, op een Vrugtbeginzel zittende, „ dat tot een langwerpig pieramidaal Hoofdje „ uitzwelt, met eenige weinige Bladen bewonden, en uit drie Holligheden bestaande, in „ ieder van welken een groote veelheid vervat is „ van kleine bruine Zaadjes."

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Lisianthus *met Hartvormige Bladen.*

II. *Cordifolius.* Breedbladige.

De kundige Heer BROWNE onderscheidt dus deeze Soort van de voorgaande, en merkt aan, dat dezelve bovendien somtyds twee Bloemen aan 't end der Takken heeft, de andere maar één. Hier uit blykt dan, dat de gedagte van SLOANE, die veel Bloemen aan 't end der Takken hadt, en een driehokkig Zaadhuisje, in 't geheel niet strookt met deeze noch met de voorgaande Soort. Zy zyn beiden in de Bosschen op Jamaika waargenomen.

RANDIA.

De Bloem is eenbladig zo wel als de Kelk, en

(2) *Lisianthus* Foliis cordatis. *Ibid.* Lis. Fol. cordatis acuminatis &c. BROWN. *Jam.* 137.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

en van eene Trompetswyze gedaante; de Vrugt eene Besie die een harden Bast heeft, met ééne Holligheid.

Twee Soorten, ook beiden Westindische, komen 'er in dit Geslagt, dat zynen naam van den Kruidkundigen Engelschman RANDIUS heeft, voor.

I. *Randia mitis.* Ongedoornde.

(1) Randia, *die byna ongedoornd is.*

Hier wordt de *Gedoornde Heester* van SLOANE, die de Kakau naby komt en de gedaante van Lycium heeft, met de Bloemen van Jasmyn, t'huis gebragt. Dit schynt, in de eerste opslag, wat zonderling; doch onze Ridder merkt aan, dat het Plantsoen daar van, in de Tuinen, byna ongedoornd is; gelyk de bepaaling luidt. Op Jamaika was het een Heester van tien of twaalf Voeten hoog, den Stam een Arm dik hebbende, met eene ruuwe roode Schors bekleed en de Takken tegenover elkander, die bezet waren met gepaarde Doornen, van drie Kwartier Duims lang, gladde Lancetswyze Bladen, van een Duim lang en een half Duim breed, en Bloemen als Sterretjes, wit, vyfbladig, met groote groene Kelken. Hier volgden genavelde Vrugten op, van een half Duim lang, in 't mid-

(1) *Randia* subinermis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 210. p. 154. *Veg.* XIII. p. 166. Randia. *Hort. Cliff.* 485. Cacao affinis Frutex spinosus, Lycii facie, Jasmini flore. SLOAN. *Jam.* 135. *Hist.* II. p. 18. T. 161. f. 1. RAJ. *Dend.* 82.

midden een Vinger dik, aan beide enden ſpits, met een zwartachtige zelfſtandigheid, als die der Kakau-Nooten, uit onregelmaatige Deeltjes, tegen elkander aangedrukt, gevuld zynde. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(2) Randia, *die dubbelde Doornen aan de Takken heeft.* II. *Randia aculeata.* Gedoornde.

Deeze Soort zou dus wederom met de voorgaande ſchynen overeen te komen, en onze Ridder heeft aangemerkt, dat de aanhaling van SLOANE twyfelachtig is; doch misſchien zal daar mede het voorgaande Geſlagt bedoeld zyn, alzo ik hier geen tegenſtrydigheid kan vinden, wanneer men acht geeft op de gemelde verandering door de cultuur.

AZALEA.

Dit Geſlagt heeft een Klokswyze Bloem, met vyf Meeldraadjes een enkelen Styl en een ſtompen Stempel; de Meeldraadjes zyn in de Kelk ingeplant en de Vrugt is een Zaadhuisje met vyf Holligheden.

By de vyf Soorten is thans een zesde gevoegd, welke de eerſte plaats beſlaat, als volgt.

(6) Aza-

(2) *Randia* Ramis bispinoſis. *Ibid.* Randia Fol. ſubrotundis confertis, ſummis ramulis bispiniferis, Floribus ſolitariis. BROWN. *Jam.* 143. T. 8. f. 1. Lycium majus Americanum Jasmini Flore, Foliis ſubrotundis lucidis. PLUK. *Alm.* 234. T. 97. f. 6.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(6) Azalea *met glanzige, Lancetswyze, wederzyds gladde Bladen, en Trosſen aan het end der Takken.*

VI. *Azalea Pontica.* Oosterſche.

Deeze Soort, te vooren *Boomachtige* genaamd, is door den vermaarden TOURNEFORT, op zynen Reistogt naar het Oosten, by Trebizonde aan de Kust der Zwarte Zee, als een gemeen Gewas in de Velden waargenomen. Het groeide 'er dikwils meer dan eens Mans langte hoog, met den Stam zo dik als eens Menſchen Been, in brooſche Takken verdeeld, welke aan 't end gekroond waren met bosſen van Bladen als die der Mispelboomen. Zy waren vier Duimen lang en in 't midden anderhalf Duim breed, bly-groen, met Haairtjes aan de kanten en ſterk geribd. Van de Bloemen kwamen 'er agttien of twintig, Tuilswyze, by elkander in 't midden van die Bladen voort, op Steeltjes van een Duim lang. Ieder Bloem was een Pypje van byna een Kwartier Duims langte, dat zig uitſpant tot meer dan een Duim breedte en zig in vyf Slippen verdeelt, die agterom geboogen zyn, bleek geel van Kleur, doch in het midden Goudgeel. De Bloem heeft een Gat aan 't end, dat ſluit om een Vrugtbegin-

(6) *Azalea* Foliis nitidis lanceolatis utrinque glabris, Racemis terminalibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 211. p. 154. *Veg.* XIII. p. 166. Azalea arborea. *Sp. Plant.* I. p. 150. Chamærododendros Pontica maxima, Mespili folio, Flore luteo. TOURNF. *Cor.* 42. *Mem. de l'Acad. de Paris,* 1704. BUXB. *Cent.* V. p. 36. T. 69.

ginzel, 't welk een dunnen Styl met een Knopje heeft, en omgeven is van vyf Meeldraadjes. Alle de Bloemen hangen over zyde gelyk die van de Fraxinelle, en de Stamper wordt een Vrugt van omtrent vyf Kwartier Duims lang en een half Duim dik, hard, bruin en van eene pieramidaale figuur. Het Zaad hadt hy niet ryp gezien.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Die Kruidkenner hieldt dit Gewas voor een Soort van Laage Oleander; hy noemde het derhalve *Chamærododendros Pontica*, en merkte aan, dat de Reuk der Bloemen naar dien der Kamperfoelie gelykt, doch veel ſterker is, het Hoofd bezwaarende en Duizeling verwekkende. Luiden van dat Land verzekerden hem zelfs, dat de Honig, welke door de Byën uit deeze Bloemen vergaderd wordt, 't Verſtand bedwelme en Walgingen veroirzaake. Dit deedt hem acht geeven op een plaats van DIOSCORIDES, door PLINIUS opgehelderd, die van dergelyken Honig, by Heraklea in Pontus vallende, ſpreekt, en waar door het Geval, dat het Leger van tienduizend Man, waar XENOPHON een der voornaamſte Bevelhebberen van was, overkwam, toen het Trebizonde naderde, verklaard wordt. De Soldaaten, byna altemaal, rykelyk eetende van den Honig, dien zy 'er in overvloed vonden, wierden duizelig, zy raakten aan 't afgaan en aan 't braaken, en lagen op den Grond als of zy door den Drank bevangen waren; doch 's anderen daags ſtonden

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

zy weder op, zonder eenig letzel. Waarſchynlyk zal dit door den Honig, op deeze of een andere Soort van dit Gewas door de Byën ingezameld, veroirzaakt zyn.

I. *Azalea Indica.* Indiſche.

(1) Azalea *met de Bloemen meest enkeld, de Kelken Haairig.*

Deeze, die zeer groote Lelieachtige Bloemen heeft, is een der ſchoonſte Bloemheeſters, welken wy kennen. „ Onder de wonderen van „ de beide Indiën, die in de Schouwburg der „ Bloemen van den doorlugtigen BEVER„ NING groeijen, (zegt HERMANNUS;) „ munt uit deeze zeer ſchoone Cistus, van „ Jakkatra overgebragt, welke, door de uit„ muntende bevalligheid van haare Bloemen, „ alle aanſchouwers in groote verrukking brengt. „ Het is een Heeſter van twee Ellen hoogte, „ den Stam een Duim dik hebbende, met eene „ ruuwe, oneffene, uit den bruinen Aſch„ graauwe Schors: het Hout hard, digt en „ bleekachtig; de Takken kort, gedraaid en „ ongeſchikt, aan den top met Bladen, die „ ſtyf en Wollig zyn, zeer digt van Loof en „ altoos groen. Daar tuſſchen komen Bloemen „ voort,

(1) *Azalea* Floribus ſubſolitariis Calycibus piloſis. *Ibid.* Chamærod. exoticum, amplisſimis Flor. Liliaceis. BREYN. *Prodr.* I. p. 24. Cistus Indicus, Ledi Alpini foliis, Floribus amplis. HERM. *Lugdbat.* 152. T. 153. RAJ. *Hiſt.* 1895. Tsutſuſi. KAEMPF. *Amœn.* 845. T. 846.

„ voort, naar die van Leliën of Jonquiljes ge- III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Azalea.*
„ lykende, ſchitterend bleek rood, en zo over-
„ vloedig, dat 'er de geheele Oppervlakte van
„ het Loof, als met een Zyden Kleed, door
„ overdekt wordt. De ſchoonheid deezer Bloe-
„ men, inderdaad, vergoedt het gemis van
„ Geur, die haar ontbreekt." Hoe zeer moeten dan niet de Velden en Tuinen in Japan en China daar door verſierd worden; gelyk KAEMPFER ſchryft, die de Bloemen van dit Gewas vergelykt by de roode Leliën, en, wat het Loof aangaat, aanmerkt, dat hetzelve, op zyne natuurlyke groeiplaats, een ander aanzien heeft, geevende 'er mede ſlegts de hoogte van twee Ellen aan, met Lancetswys' ovaale Bladen, een Duim en daar boven lang. 't Getal der Meeldraadjes, dat HERMANNUS op vier ſtelde, (hoewel hy 'er vyf afbeeldt,) zegt KAEMPFER was doorgaans met de verdeelingen van de Bloem, die altoos vyfſneedig is, overeenkomſtig. Men noemt deezen Bloemheeſter in Japan *Tsut Suſi*, en daar van waren oneindige Verſcheidenheden in dat Ryk, ten opzigt van de Kleur, byna gelyk by ons van de Ranonkelen, en veel meer dan wy van de Roozen of Leliën hebben, bekend. Die in de Herfst bloeijen, de meeſten haare Bladen niet verliezende, werden *Satſuki*, wegens den Regentyd, genaamd.

(2) Aza-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Azalea *met ovaale Bladen, de Bloem Haairig; de Meeldraadjes uitermaate lang.*

II. *Azalea nudiflora.* Naaktbloemige.

In de Verzameling der uitgezogte Tekeningen van EHRET door TREW, vindt men een zeer fraaije Afbeelding van de Azalea met naakte Steelen, Bloemtuilen aan 't end der Takjes en afgeboogen Meeldraadjes, uit den Cliffortschen Tuin; welke hier, met de gedagte bepaaling, t'huis gebragt wordt, en ook den bynaam van *Naaktbloemige* uitlevert. Gedagte Hofraad begrypt niet, hoe LINNÆUS daar toe betrekken heeft kunnen de Azalea van COLDEN met eene Haairige geele, en de Virginische Cistus van PLUKENET, met eene grootere, minder welriekende, Kamperfoelie-Bloem. Bovendien verschilt, zo hy aanmerkt, de zyne, ten opzigt van 't Zaadhuisje en Zaad, van de opgegevene Kenmerken.

III. *Azalea viscosa.* Lymerige.

(3) Azalea, *die de Bladen ruuw van rand, en de Bloemen Lymerig gehaaird heeft.*

Klein

(2) *Azalea* Fol. ovatis, Corollis pilosis, Staminibus longissimis. KALM. *It.* III. p. 110, 138. DU HAM. *Arbr.* I. T. 85. p. 3. Azalea Ramis infra Flores nudis. GRON. *Virg.* 21. Az. Scapo nudo &c. *Hort. Cliff.* 69. TREW. *Ehret.* T. 48. Az. erecta. COLD. *Ebor.* 25. Cistus Virginiana &c. PLUK. *Mant.* 49.

(3) *Azalea* Fol. margine scabris, Corollis piloso-glutinosis. KALM. *It.* II. p. 110, 138. Azalea Ramis infra Flores foliosis. GRON. *Virg.* 21. COLD. *Ebor.* 24. Cistus Virginiana,

Klein is het verſchil van deeze, die door CLAYTON als ééne Soort met de voorgaande, doch een witte, Lymerige en meer welriekende Bloem hebbende, aangemerkt wordt. Onze Ridder erkent zulks, en zegt, dat zy 'er al te naby aan komt, doch niet dan wanneer de Bladen volwasſen zyn bloeit en de Meeldraadjes naauwlyks langer dan de Bloem heeft, terwyl die in de voorgaande, welke voor of onder het uitbotten der Bladen bloeit, eens zo lang zyn. CATESBY, evenwel, vertoont die Meeldraadjes in zyne *Virginiſche Cistus*, hier aangehaald, ook zo lang, en TREW zegt, dat dezelve, welke men te Londen onder den gedagten naam, van BANISTER daar aan gegeven, in de Tuinen kweekt, zekerlyk het zelfde Gewas is met die van zyne gedagte Afbeelding. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Hoe 't zy, men vindt in Noord-Amerika dergelyke Bloemheeſters, mooglyk aan veranderingen, ten dien opzigte, door den Landaart en het Saizoen, ten minſte wat den Bloeytyd aangaat, onderhevig; dewyl zy van de Sweeden *Mey-Bloemen*, en van de Nederlanders of Duitſchers *Pinkſterbloemen* geheten worden: maar de Engelſchen geeven 'er den algemeenen naam van *Wild Honey-Suckle*, dat is Wilde Kamperfoelie aan, zegt KALM, als van verre naar

na, Flore & odore Periclymeni. PLUK. *Alm.* 106, T. 161. f. 4. CATESB. *Car.* I. p. T. 57. SELIGM. *Vog.* II. Band. p. 11. T. 14.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

naar dat Gewas gelykende; doch dit kan alleenlyk op de Bloemen zien. 't Gewas schiet met regte Steelen op, en de Bloemen zitten, hier en daar, als Kroontjes aan de enden van naakte Takjes, zynde in 't eerst hoog of helder rood, doch door de Zonneschyn allengs verbleekende, tot dat zy byna wit worden. Hy begreep niet, hoe COLDEN deeze Bloemen geel kon noemen. Volgens hem is het Gewas somtyds zeer klein; doch, zo CATESBY aanmerkt, in een vrugtbaare Grond wel twee of drie Mans langten hoog wordende KALM vondt het somtyds naauwlyks een Handbreed hoog, en niettemin met schoone Bloemen praalende, die hem niet zeer aangenaam van Reuk voorkwamen, en anders was hem geene nuttigheid daar van bekend. Mooglyk was van deeze beiden beter ééne Soort, onder den bynaam van *Virginische*, gemaakt geweest.

IV. *Azalea Lapponica.* Laplandsche.

(4) Azalea, *die de Bladen met uitgeholde Stippen besprengd heeft.*

Deeze Soort is een Heestertje, van onzen Ridder op de Laplandsche Alpen waargenomen en mooglyk nergens anders, zo zyn Ed. oordeelt, bekend. Het *Ledum Alpinum* van C. BAU-

(4) *Azalea* Foliis adspersis punctis excavatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Az. Ramis compositis suberectis. *Fl. Suec.* 171, 180. Azal. Fol. maculis ferrugineis subtus adspersis. *Flor. Lapp.* 89. T. VI. f. 1.

BAUHINUS, welks Bladen zwartachtig zyn door een foort van Yzer-Roest, naamelyk, verfchilt 'er van, doordien hetzelve de Bloemen Pypachtiger en met tien Meeldraadjes heeft. Om die reden is 'er ook het *Ledum met gladde* Bladen, van den Heer HALLER, van verfchillende. Het groeit aldaar overvloedig, op eenige drooge plaatfen, met een Stammetje van omtrent een Span hoog, geevende eenige Takjes uit, bezet met rondachtige ftyve Blaadjes, die tropswyze aan 't end groeijen en den Winter overblyven, hebbende in hun midden een Knop, welke in 't Voorjaar zig ontfluitende drie Bloempjes uitgeeft, van eene Klokswyze figuur, op taamelyk lange Steeltjes, donker paarfch of Violetkleurig. In deeze Bloemen, die eenbladig zyn, is t'opmerkelyk, dat de Meeldraadjes van de Bloem afgezonderd en in de Kelk-zelf ingeplant zyn: iets zo zeldzaam in de eenbladige Bloemen, dat voornaame Kruidkundigen de famenhechting van de Meeldraadjes (*Stamina*) met de Bloemkrans (*Corolla*) als een weezentlyk Kenmerk van de eenbladige Bloemen (*Flores monopetali*) hebben aangemerkt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Azalea, *die de Takken wyd en zyd langs den Grond neerhurkende heeft.*

V. *Azalea procumbens.* Hurkende.

Dee-

(5) *Azalea* Ramis diffufo-procumbentibus. *Fl. Lapp.* 90.

T.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Deeze is niet aan de Laplandsche Bergen alleen bepaald, hoewel zy 'er op sommige plaatsen zeer overvloedig voortkomt, bedekkende als Hey geheele Velden. Zy heeft die byzondere eigenschap, dat de Takken als tegen den Grond aangeplakt leggen, zonder daar in Wortelen te schieten. Het Stammetje is omtrent zo dik als een Penneschaft; de Blaadjes, als die van Thym, bedekken de dunne Steeltjes voor de sterke Zonneschyn. De Kelk der Bloemen, die ook doorgaans by drieën voorkomen, is rood, in de voorgaande Soort groen.

Van dit Heestertje geeft LINNÆUS de Afbeelding, om dat het, zegt zyn Ed., door alle andere Autheuren overendstaande was afgebeeld. Uit hunne beschryvingen, evenwel, blykt, dat dit hun oogmerk niet zy geweest(*). De Heer HALLER, ook, vondt het op de Alpen van Switzerland op den Grond leggende: want zyn Ed. geeft 'er kruipende, takkige Steelen aan, van een half Voet of wat langer, met

T. VI. f. 2. *Fl. Suec.* 170, 179. HALL. *Helv.* 416. Chamærododendros supina ferruginea, Thymi folio, Alpina. BOCC. *Mus.* II. p. 64. T. 53. Chamæcistus Serpillifolia Floribus carneis. C. B. *Pin.* 466. Chamæcistus VII. OED. *Dan.* T. 9. Anonymos altera. CLUS. *Hist. Pann.* p. 58.

(*) De Afbeelding, by voorbeeld, van de *Anonymos altera* by CLUSIUS, *Hist. Pann.* p. 58, is wel zodanig; doch hy zegt 'er van, *serpit Ramis humi diffusis*; dat immers het tegendeel aanduit.

met harde gesteelde Blaadjes, ovaalachtig spits, van boven rond geboogen, en eenblaadige Klokswyze Bloempjes, van Vleeschkleur, met eenen vyfbladigen Kelk en vyf Meeldraadjes. 't Getal deezer laatsten is van zo veel belang in dit Geslagt, om het van de *Cistus*, *Ledum* en *Rhododendra* te onderscheiden, dat men 'er geen Tienmannigen in gedoogen kan.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

RONDELETIA.

In dit Geslagt, dat zynen naam van den vermaarden RONDELETIUS heeft, is de Bloem Trechterachtig, met vyf Meeldraadjes, een enkelen Styl en een stompen Stempel: de Kelk wordt een Zaadhuisje dat tweehokkig is, bevattende veele, rondachtige, gekroonde Zaaden.

Vier Soorten komen in hetzelve voor, allen uit de Indiën afkomstig, als volgt.

(1) Rondeletia *met ongesteelde Bladen, de Bloemtuil in tweeën gedeeld.*

I. *Rondeletia Americana*, Amerikaansche.

Deeze is van PLUMIER Boomachtige Rondeletia, met de gedaante van Tinus, getyteld. 't Is, naamelyk, een Boompje, dat Lancetvormi-

(1) *Rondeletia* Foliis sessilibus Paniculâ dichotomâ. *Syst. Nat.* XII. Gen. 223. p. 163. *Veg.* XIII. Gen. 224. p. 177. Rondeletia arborescens Tini facie. PLUM. *Gen.* 15. *Ic.* 242. f. 1.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

mige Bladen, tegenover elkander, heeft, en zeer lange enkelde Bloemsteeltjes, aan 't end een Tuiltje draagende, 't welk zig t'elkens in tweeën verdeelt, hebbende in ieder Mikje ook een Bloempje, dat ongesteeld is, gelyk uit de Afbeelding blykt.

II. *Asiatica.* Oostindische.

(2) Rondeletia *met gesteelde, langwerpige, gespitste Bladen.*

Hier wordt een Gewas bedoeld, dat men op Malabar *Cupi* noemt, zynde beschreeven als een Heester van Mans langte, die op Zandige plaatsen groeit. Dezelve heeft den Wortel sterk gevezeld, den Stam en Takken rond, met Knoopen, het Hout witachtig met een geel Hartje. De Bladen, op Steeltjes van een Duim lang, zyn langwerpig rond en smal, aan 't voorend allengs in een Punt uitloopende, digt van geweefzel, met zeer zigtbaare Ribbetjes, die tegenover elkander en evenwydig afgaan van de Middelrib, van boven donker, van onderen bleeker groen. De Bloemen, aan de enden der Takken als in Kroontjes geplaatst, ruiken sterk en zyn witachtig van Kleur, wordende door den Ouderdom geel. Zy bestaan uit vyf of zes Blaadjes, die langwerpig rond zyn en een weinig gespitst, Sterswyze uitgebreid en nederwaards

(2) *Rondeletia* Foliis petiolatis oblongis acutis. *Fl. Zeyl.* 80. Cupi. *Hort. Mal.* II. *p.* 37. T. 23. RAJ. *Hist.* 1494. BURM. *Fl. Ind.* p. 51.

Fig. 1.
a
A
B
Fig. 2.
C

waards omgeboogen, met hun Pypje of Hals in een korte Kelk van vyf smalle spitse Blaadjes geplaatst. Uit dit Pypje komt een witachtige Styl te voorschyn, met een langwerpig geelachtig Knopje, en in de tusschenwydten der Bloemblaadjes dunne Meeldraadjes, zo veel als 'er Bloemblaadjes zyn, hebbende langwerpige dikke Topjes, uit den witten geelachtig, die in een oudere geelachtige Bloem met een rood Streepje zyn getekend. De Vrugten zyn klein, hard en rond, als Laurierbessen, in de rypheid zwart, zonder Kelk, maar met een Naveltje van vyf Punten gekroond, zoetachtig van Smaak en zy worden op Tafel gebruikt. Men vindt 'er zeven of agt Zaadkorreltjes in, die door een middelschot van de Vrugt van elkander gescheiden zyn, driehoekig van figuur, eerst groen, dan bruinrood en eindelyk zwartachtig van Kleur.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Een Takje met Bladen en een Bloemtrosje, door den Heer RICHTER uit Oostindie medegebragt, den Hoogleeraar BONN toebehoorende, gaf my aanleiding om de Vrugtmaakende deelen van dit Gewas nader te onderzoeken, en in Plaat te brengen, gelyk hier nevens. *Fig.* 1 vertoont een Blad van hetzelve, met zyne evenwydige dwars-Ribben, in de Natuurlyke grootte, zo wel als het gezegde Bloemtrosje daar boven, waar aan vyf Bloemen open zyn. Tot verwondering bevond ik daar in, hoe één van deeze Bloemen, met *a* getekend, in zessen is ver-

PLAAT XX. *Fig.* 1.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

verdeeld, hebbende ook zes Meeldraadjes. In de Malabaarse Kruidhof was gezegd, dat de Bloemen uit vyf of zes Blaadjes bestaan, doch men ziet daar mede op de verdeelingen van de Bloem, die Trechterachtig is, of Trompetachtig, 't welk blykt, wanneer menze op zyde beschouwt. In de vergroote Afbeelding van dit Bloempje, by A, openbaart zig duidelyk de Styl, korter dan de Meeldraadjes of Meelknopjes, wier zonderlinge figuur ik by Letter B nader onder 't Oog gebragt heb, en hier uit blykt, dat dezelven met een Draadje of Stammetje uit de hoeken van de Bloem ontspringen, en boven aangehecht hebben een Lighaampje, dat naar de Haakige Punt van een Pyl gelykt, met een gefronzeld Blaasje aan den voorkant. Dus maaken deeze Meelknopjes in 't midden van de Bloem een Pylaartje, dat met vyf Spierwitte Knopjes, blinkende als Steentjes, omhangen kan geweest zyn, gelyk RUMPHIUS zegt van zyne *Luiffelbloem* (*), welke veel overeenkomst schynt te hebben met dit Gewas. De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS heeft daar van een byzonder Geslagt, onder den naam *Vallaris*, gemaakt; maar LINNÆUS noemt het *Pergularia*, gelyk wy vervolgens zullen zien.

Het

(*) *Flos Pergulanus. Herb. Amb.* V. p. 51. T. 29. f. 2. Dus genaamd om dat men 't Gewas over Luiffels en Prieelen leidt, wegens den aangenaamen Reuk der Bloemen, die echter wat Bokachtig is of naar versche Ryst ruikt. Hierom noemenze de Javaanen, op 't Portugeesch, *Foela Aros*, dat is Rystbloem.

Het tegenwoordige groeit omstreeks Batavia in 't wilde, omtrent tien Voeten hoog.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Rondeletia obovata.* Stompbladige.

(3) Rondeletia *met gesteelde stomp ovaalachtige Bladen.*

De Heer JACQUIN, door wien deeze en de volgende in de Westindiën waargenomen is, hadt dezelve voorgesteld met den bynaam van *odorata*, welken onze Ridder, uit aanmerking dat de voorgaande ook welriekende is, in *obovata*, 't welk de Stompbladigheid aanduidt, veranderd heeft. In de drie andere Soorten, naamelyk, zyn de Bladen spits en hier stomp gepunt. 't Gewas maakt een Heester uit, van omtrent zes Voeten hoogte, ongeregeld zig uitbreidende met ronde Takken, waar van de jongsten Haairig zyn, en de Bladen ruuwachtig hebben, kort gesteeld, tegenover elkander. De gemeene Bloemsteeltjes hebben hier de Trosjes in drie driebloemige Steeltjes verdeeld, en de Bloemen, die taamelyk groot, en Menie-rood zyn, met een uitpuilenden middel-Kring van Oranje kleur, en eenen by uitstek aangenaamen Violen-Reuk hebben, maaken hier zeer fraaije Tuiltjes uit. De Bloem is zeer dikwils in zesfen verdeeld, met een zesbladigen Kelk, en niettemin blyft het getal der Meel-

(3) *Rondeletia* Foliis petiolatis subovatis obtusis. *Syst. Veg.* XIII. JACQ. *Amer. Hist.* 16. T. 42.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Meeldraadjes, zo zyn Ed. aanmerkt, altoos vyf; dat iets byzonders is. Op de Rotzige Oevers aan den Zeekant van de Havana, in 't Kreupelbosch, hadt hy deeze waargenomen.

IV. *Rondeletia trifolia.* Driebladige.

(4) Rondeletia *met drie Bladen by elkander.*

Deeze, op Jamaika aan den Voet der Bergen door zyn Ed. gevonden, was een Boompje van twaalf Voeten hoog, aan welks Takjes de Bladen by drie-en, gekranst, voorkwamen, zynde drie Duimen lang, zeer smal en spits. Tusschen de Bladen zaten Trosjes van kleine Bloempjes, die roodachtig waren, doch zonder Reuk. Hier was de Styl, zo wel als in de voorgaande, enkeld, met twee lange smalle verdeelingen van den Stempel, en de Vrugt hadt hy niet ryp gezien.

MACROCNEMUM. Langsteel.

De Bloem is Klokvormig met eenen tweekwabbigen Stempel: het Zaadhuisje Tolrond, tweehokkig, uit den Kelk spruitende en bevattende Schubswys' geplaatste Zaaden.

I. *Macrocnemum Jamaicense.* Westindische.

De eenigste Soort (1), hier van voorkomende,

(4) *Rondeletia* Foliis ternis. *Ibid.* JACQ. T. 43. Rondeletia arborescens Tini facie. EHRET. *Pict.* T. 15.

(1) Macrocnemum. *Syst. Nat.* XII. Gen. 224. p. 163. *Veg.* XIII. Gen. 225. p. 177. *Amœn. Acad.* V. p. 413. Macrocnemum arborescens &c. BROWN. *Jam.* 165.

de, is door BROWNE op Jamaika waargenomen, en beschreeven als een Boomachtige Heester met samengestelde ongelyke Takken en Lancetswys' ovaale, effenrandige, gladde Bladen, de Bloemtuiltjes op zeer lange Steelen zittende, waar van de Geslagtnaam is afgeleid. De Bloem bestaat uit een kort Pypje, van binnen ruig, waar de Elswyze Meeldraadjes zeer kort met langwerpige stompe Knopjes, ingeplant zyn, en de rand is in vyf ovaalachtige Slippen gesneeden, die een kromme Punt hebben. Het Zaadhuisje als gemeld is. III. AFDEEL. V. HOOFD STUK.

BELLONIA.

Een Raderachtige Bloem, die eenen spitsen Stempel heeft, en wier Kelk een Zaadhuisje met een Snuit wordt, dat in ééne holligheid veele Zaadjes bevat: zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt.

De eenigste Soort (1) voert by PLUMIER den naam van *Heesterachtige Bellonia*, met ruuwe Bladen als van Melisse. *Zy* is dus door hem genoemd ter eere van den vermaarden BELON, een Geneesheer van Parys, die voor twee Eeuwen leefde en de Kruidkunde niet minder dan de Natuurlyke Historie heeft bevor- I. *Bellonia aspera* Ruuwbladige.

(1) Bellonia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 225. p. 164. *Veg.* XIII. Gen. 226. p. 177. Bellonia frutescens Folio Melisfæ aspero. PLUM. *Gen.* 19. *Io.* 47.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

vorderd. 't Is een Boompje, door dien Pater in Zuid-Amerika ontdekt, dat de Bladen ovaal, met Tandjes, van onderen ruuw, tegenover elkander, op zeer korte Steeltjes, en de Bloemen, die vry groot zyn, Troswyze langs de Takken verspreid heeft, gelyk uit de Afbeelding blykt.

SCÆVOLA.

Een Bloem die eenbladig is, doch onregelmaatig verdeeld met eene Waaijerachtige Lip, die in vyven is gesneeden, aan de eene zyde van het gespleeten Pypje, en waar van de Kelk eene Pruimvrugt wordt, welke een Steen bevat met twee Holligheden, maakt de Kenmerken van dit nieuwe Geslagt uit.

Scævola Lobelia. Indische.

De eenigste Soort (1) voert den bynaam van *Lobelia*, om dat zy van dat Geslagt door den Ridder, op de aanmaaning van den Heer JACQUIN, is afgescheiden; niettegenstaande zyn Ed. haar *Lobelia Plumieri*, als door dien Pater dus getyteld zynde, gebynaamd hadt. Zy voerde by denzelven den naam van *Heesterachtige Lobelia met Porselein-Bladen.* De Heer JACQUIN bevondtze op 't Eiland Sint Marten een Hee-

(1) Scævola. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1294. p. 178. Lobelia Plumieri. *Sp. Plant.* 1317. *Syst. Nat.* XII. p. 583. *Fl. Zeyl.* 313. OSB. *Itin.* 275. Lobelia frutescens, Portulacæ folio. PLUM. *Gen.* 21. *Ic.* 165. f. 1. CATESB. *Car.* I. p. T. 79. SELIGM. *Vog.* II. Band. Pl. 58.

Heeſtertje te zyn, met dikke, ovaale, Sappige Bladen, witachtige Bloemen en zwarte Vrugten, waar mede de Zandige Zee-Oevers van dat Eiland, op verſcheide plaatſen, tot een groote uitgeſtrektheid digt begroeid waren. Het hadt de hoogte van twee Voeten, en brooſche Houtige Steelen, die veelal op den Grond lagen. CATESBY hadt dit Gewas, op de Klippen van veelen der Bahamaas-Eilanden, vyf of zes Voeten hoog gevonden, met een Vrugt van grootte als de Sleepruimen. De *Strand-Osſe-Tong* van RUMPHIUS, welke hier toe ook t'huis gebragt wordt, zal waarſchynlyk nog grooter zyn, als den Stam wel een Been dik hebbende en Bladen die naar Osſen-Tongen gelyken; zynde daar van, niet van het Europiſche Kruid, dat men dus noemt, de naam ontleend. De Bladen zyn ſlap, glad en Sappig en het Gewas heeft in de bovenſte deelen een voos Merg, als de Vlier, doch van onderen is de Stam Houtig. De *Bella-Modagam* van Malabar, dat een hooge Boom is, op Bergachtige plaatſen groeijende, ſchynt zo min als de Vergiftige Ceylonſche Boom *Takkada*, die een Melkachtig Sap heeft, hier toe te kunnen behooren: want dat laatſte heeft in dit Gewas geen plaats. OSBECK nam hetzelve ook aan de Oevers van 't Eiland Java waar.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

PORANA.

Een nieuw Geslagt is onder deezen naam voorgesteld door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS, en in Afbeelding gebragt volgens de Takjes van een Gewas, door den Heer KLEINHOF overgezonden, onder den naam van *Windende wilde Heester, met Trosachtige witte Bloemen*, groeijende op Java. Hierom geeft zyn Ed. 'er den bynaam van *Volubilis* aan (1). Zyne beschryving is als volgt.

I. *Porana Volubilis.* Windende.

„ Een Heester met een gladden Steel; de „ Bladen overhoeks, gesteeld, Hartvormig, „ effenrandig, gespitst en glad hebbende. De „ Bloemen komen, aan 't end der Takken, „ in een groote losse Pluim voort. Derzelver „ Kelk is vyfbladig, uit langwerpige stompe „ Blaadjes bestaande, die half zo lang als de „ Bloem zyn, welke eenbladig Klokvormig is, „ ter halver langte in vyven gesneeden, met „ gelyke ovaale Slippen. De Meeldraadjes „ zyn vyf Haairachtige Vezelen, van langte „ als de Bloem, met rondachtige Meelknopjes. „ Het Vrugtbeginzel is ook rondachtig, met „ een dunnen ten halve in tweeën gespleeten „ Styl, van langte als de Bloem, hebbende ge- „ knopte Stempels."

De-

(1) *Porana.* Frutex Volubilis silvestris Flore albo racemoso. D. KLEINHOF, BURM. *Fl. Ind.* p. 51. LINN. Gen. 1339. *Mant. alt.* p. 560.

Dewyl de gesteldheid van het Zaadhuisje noch van het Zaad niet opgegeven, en zo 't schynt niet onderzogt is, heeft LINNÆUS dit Geslagt niet in de Rang kunnen plaatzen, en de beschryving blyft, in dat opzigt, tot nader Waarneeming onvolkomen. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

PSYCHOTRIA.

Een Trechterswyze Bloem, met een uitgegulpten Stempel: een vyftandige kroonende Kelk, waar van het onderste gedeelte een ronde Besie wordt, met twee halfronde uitgegroefde Zaaden: maakt de byzondere Kenmerken uit.

Drie Soorten bevat dit Geslagt, waar van de eerste eigentlyk maar tot de Heesters behoort, doch de twee anderen zal ik daar by beschryven.

(1) Psychotria *met uitgegulpte Stoppeltjes en Lancetswys' ovaale Bladen.* I. *Psychotria Asiatica.* Heesterachtige.

Deeze voert den bynaam van *Asiatica*, om dat zy, volgens onzen Ridder, ook in Oostindie voorkomt; doch in Westindie is zy niet alleen door BROWNE op Jamaika, maar ook door

(1) *Psychotria* Stipulis emarginatis, Foliis lanceolato-ovatis. *Syst. Nat.* XII Gen. 228. p. 164. *Veg.* XIII. Gen. 229. p. 179. Psychotria Carthaginensis frutescens foliis obovatis. JACQ. *Amer. Hist.* 65. T. 174. f. 22. Psychotrophum fruticosum. BROWN. *Jam.* 160. T. 17. f. 2.

III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

door JACQUIN in het Kreupelbosch, by Karthagena, zeer overvloedig waargenomen. Ik geef 'er derhalve liever den bynaam van *Heesterachtige* aan, welke haar veel beter van de anderen, en inzonderheid van de laatste, die ook in Oostindie groeijen zou, onderscheidt. BROWNE gebruikt den Geslagtnaam *Psychotrophum*, die oudtyds een Kruid op koele plaatsen groeijende, en in 't byzonder de Betonie, betekend heeft. De reden van deze toepassing is duister. Hier van zal *Psychotria* gemaakt zyn Hy noemt het een Heestertje. JACQUIN bevondt het een Heester, byna regtopstaande, Takkig, eens Mans langte hoog, met Trosjes aan de enden der Takken, bestaande uit Reukelooze witte Bloemen, byna als die der Syringen of Jasmyn, maar, behalve de gewoone verdeeling in vyven, met vyf, ook dikwils in zessen met zes, of in zevenen met zeven Meeldraadjes, verdeeld zynde. Dit maakt een zonderlinge en ongewoone veranderlykheid in de Teeldeelen uit. De Vrugten zyn roode Besfen, met den Kelk gekroond, en bevatten witachtige Zaaden.

De Heer JACQUIN schryft, aan deeze, Bladen toe, die ovaal zyn, en naar de Punt verbreeden, (*Folia obovata*); maar aan eene andere Soort, door zyn Ed. *Domingensis* getyteld, om dat hy ze op Sint Domingo gevonden hadt, geeft hy *Lancetswys - ovaale* Bladen. Deeze was een Heester van vyf Voeten hoog, met Bla-

Bladen van vyf Duimen langte, hebbende de Bloemen wat langer dan de andere, ook wit, maar de Besſen zwart. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(2) Pſychotria *met byna Kruidige kruipende Stengen, en ovaale wederzyds geſpitſte Bladen.* II. *Pſychotria ſerpens.* Kruipende.

In Oostindie komt deeze voor, die de Stengen kruipende en ſomtyds een Vadem lang heeft, met regtopſtaande ronde verjaarende Takken, met Leedjes; de Bladen als gezegd is, geſteeld, wederzyds glad, met ronde afvallende Stoppeltjes, en aan 't end gearmde Bloemtrosjes, naauwlyks langer dan de Bladen.

(3) Pſychotria *met Kruidige kruipende Stengen, de Bladen Hartvormig geſteeld.* III. *Pſychotria herbacea.* Kruidige.

Tot deeze Soort, die op vogtige belommerde plaatſen in de beide Indiën huisvest, wordt betrokken het Kruidige, kruipende, *Boſch-Pſychotrophum* van BROWNE, met rondachtig Hartvormige gepaarde Bladen, weinige Bloemen in

(2) *Pſychotria* Caule ſubherbaceo repente, Fol. ovatis utrinque acutis. *Mant.* 204.

(3) *Pſychotria* Caule herbaceo repente, Foliis cordatis petiolatis. JACQ. *Amer. Hiſt.* 66. T. 46. Pſychotrophum herbaceum. BROWN. *Jam.* 161. Violæ folio baccifera repens, &c. SLOANE *Jam.* 115. *Hiſt* I. p. 243. Periclymeno accedens Planta Indiæ. MORIS. *Hiſt.* III. p. 535. Karinta-Kali. *Hort. Mal.* X. p. 41. T. 21.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

in de Oxelen en de Slippen van de Bloem half opſtaande half uitgeſpreid: als ook het *Kruipend Gewas* dat B sſen draagt van SLOANE, *met Violen Bladen*, eene witte vyfbladige Bloem en eene roode tweezaadige Vrugt. De Heer JACQUIN nam het waar als een Plantje, dat in zyne manier van groeijing, en zelfs in de gedaante van het Loof, veel overeenkomst met de Aardveil heeft, geevende Takjes van een Handbreed hoog, die regtop ſtaan en bloeijen, uit een Stengel, welke langs den Grond kruipt. Hy vondt het op Moerasſige beſchaduwde plaatſen van 't Eiland Martenique, in December met Bloemen en met een groote menigte van zyne roode Sappige Besſen beladen, doch tekent het gebruik daar van niet aan.

De *Karinta-Kali* van Malabar, met Bladen als van Violen, volgens COMMELYN, of naar het Wintergroen gelykende, volgens PLUKENET, groeit aldaar op Steenige drooge Gronden en ſchynt niettemin een zelfde Gewas te zyn als dat der Westindiën, dewyl het, in Blad-, Bloem- en Vrugtmaaking, veel overeenkomst daar mede heeft. In Melkwey gekookt wordt dit Kruid aldaar gebruikt tot ſtemping van den Buikloop.

CHIOCOCCA. Sneeuwbeſie.

Een Trechterswyze gelykſneedige Bloem met een

een enkelden Stempel, wier Kelk een Besie wordt met ééne holligheid en twee Zaaden, maakt de byzondere Kenmerken uit. III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Twee Soorten zyn in dit Geslagt aangetekend, als volgt.

(1) Sneeuwbesie *met gepaarde Bladen.* I. *Chiococca Racemosa.* Trosdraagende.

Dit Gewas is door DILLENIUS tot de Kamperfoelie, door SLOANE tot de Jasmyn betrokken, om dat het zo verschillende Gestalten heeft. BROWNE geeft het, onder den naam van *Chiococca*, die Sneeuwbesie kan betekenen, als een Heesterachtig of als een Rank-Gewas, op, en de Heer JACQUIN heeft deeze duisterheid weggeruimd, door de Waarneeming, dat het aan de kanten der Bosschen, in 't klein Geboomte en in open Velden, een Takkige byna regtopstaande Heester is, van vyf of zes Voeten hoog, maar in de Bosschen een klimmend Rank-Gewas, dat weinig Takken uitgeeft. De Bladen zyn ovaal, gespitst, effenrandig, glanzig, twee Duimen lang. Het heeft hangende Trossen, zo wel in de Oxels der

(1) *Chiococca* Foliis oppositis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 230. p. 165. *Veg.* XIII. Gen. 231. p. 179. JACQ. *Amer.* 16 *Hist.* 68. Chiococca sarmentosa &c. BROWN. *Jam.* 164. Lonicera racemis lateralibus &c *Sp. Plant.* I. *Hort. Cliff.* 406. Periclymenum racemosum &c. PLUM. *Ic.* 217. f. 2. DILL. *Elth.* Jasminum Folio Myrtino acuminato &c SLOAN. *Jam.* 196. *Hist.* II. p. 97. T. 186. f. 3. RAJ. *Dendr.* 64.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. der Bladen, als aan de enden der Takken, die uit witte reukelooze of geelachtige ruikende Bloemen beftaan, en waar op kleine Besfen volgen, die Sneeuw-wit, droog zyn en Spongieus, met de Groene Tanden van den Kelk gekroond. Hy vondt het zo wel omftreeks Karthagena als op de Westindifche Eilanden.

II. *Chiococca nocturna.* Nagt-Syring.

(2) Sneeuwbefie *met overhoekfe Bladen.*

Deeze Soort maakt een Boompje van twaalf Voeten hoogte uit, met een regten Stam en lange ronde Takken, met veele kleine Takjes bezet. De Bladen zyn byna als die van de voorgaande Soort, doch overhoeks geplaatst en grooter, drie of vier Duimen lang, zo wel als de Trosfen, die uit Bloemen beftaan van een Duim langte, welke witachtig zyn, en by nagt een fterken Reuk als van de Jasmyn of Syringen verfpreiden. Hierom noemen het die van Sint Domingo, daar het in de Bosfchen groeit, *Lilac de Nuit*, dat is Nagt-Syring. Het draagt dergelyke zeer kleine Besfen als de voorgaande, doch waar in hy maar één Zaadkorrel hadt kunnen vinden, denkende dat de andere verdweenen ware. LINNÆUS vraagt, of het ook een Soort van *Cestrum* zy.

HAMELLIA.

De

(2) *Chiococca* Foliis alternis. JACQ. *Amer.* 16. *Hist.* p. 68.

De Bloem in vyven verdeeld met een lang Pypje en een smallen Stempel; de Kelk een Besie wordende met vyf Holligheden en veele Zaaden, zyn de byzondere Kenmerken van dit Geslagt. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Heer JACQUIN heeft den naam ontleend (1) van den geleerden Franschen Heer DU HAMEL DE MONCEAU, die door zyne Kruidkundige Werken vermaard is. Zyn Ed. vondt het Gewas in Westindie, en maakt 'er twee Soorten van, meest verschillende ten opzigt van de gesteldheid der Bloem- en Vrugt-Trossen, die in de eene geslooten en overzyde hellende, in de andere meer uitgespreid of open waren, en deeze laatste noemt hy derhalve *Hamelia patens*, geevende daar van de Afbeelding en oordeelende dat het *Boomachtige Periclymenum*, met omgeboogene Takjes, van PLUMIER, zo wel dat geele, als dat Koraalroode Bloemen heeft, hier toe behoore. De Heer LINNÆUS twyfelt, of het wel byzondere Soorten zyn, en gebruikt dien bynaam. I. *Hamellia patens.* Westindische.

De eerste Soort van *Hamelia*, door JACQUIN *erecta* getyteld, is een regtopstaande Heester van vyf Voeten hoog, met de Takken, om laag, Houtig rond en glad, boven driekantig

(1) *Hamellia* Racemis patentibus. JACQ. *Amer.* 16. *Hist.* 71. T. 50. *Syst. Nat.* XII. Gen. 231. p. 165. *Veg.* XIII. Gen. 232. p. 179. Periclymenum arborescens Ramulis inflexis. PLUM. *Ic.* 218. f. 1, 2. β. Hamelia erecta. JACQ. p. 70.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. tig en ruig, bezet met drie Bladen by elkander, die ovaal, gespitst, drie Duimen lang zyn, met de Steeltjes, Ribben en Aderen rood, zo wel als de Trosfen, met Bloemen van een Duim lang, die geheel hoogrood zyn, en waar op zwarte Besfen volgen. Deeze vondt hy in de Bosfen by Karthagena, doch, die met uitgebreide of opene Trosfen, op 't Eiland Sint Domingo.

LONICERA.

Een onregelmaatige eenbladige Bloem, met een geknopten Stempel, waar van de Kelk het Vrugtbeginzel bevat, hetwelke een Besie wordt met twee Holligheden en veele Zaaden, maakt de Kenmerken uit.

Tot dit Geslagt, welks naam ter vereeringe strekt van den ouden Kruidkenner LONICERUS, zyn in de eerste plaats de Kamperfolies en derzelver mede Soorten; in de tweede plaats de Honds-Besfen, die tweebloemig zyn en niet klimmen; en in de derde plaats eenige andere Gewasfen, die overend staan en veelbloemige Steeltjes hebben, t'huis gebragt. Dus

* Die windende Ranken hebben.

I. *Lonicera Caprifolium.* Italiaansche Kamperfolie. (1) Lonicera *met gekranste ongesteelde Endbloemen, de bovenste Bladen doorbladig samengegroeid.*

De

(1) *Lonicera* Flor, verticillatis terminalibus sessilibus, Fol. sum-

De Latynsche naam *Caprifolium*, welke *Geitenblad* betekent, wordt gemeenlyk verduitscht met *Caprifolie* en door verbastering uitgesproken *Kamperfolie.* De Duitschers noemen het Gewas *Geissblatt* en *Speckgilgen* of *Waldgilgen*, de Engelschen *Honey-Suckle* of *Woodbind*, maar de Franschen houden zig aan den naam van *Chevrefeuille*, die met den Latynschen strookt, en Geitenblad betekent; zonder dat men, tot nog toe, de regte afleiding daar van weet (*).

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Van dit Geitenblad, nu, dat een klimmend Rankgewas is, 't welk natuurlyk zig om allerley Boomen slingert, zyn van ouds twee Hoofdsoorten bekend, waar van de eene doorbladerd, de andere niet doorbladerd is. Die als de eerste Soort hier opgegeven is, wordt ook de *Italiaansche Kamperfolie* getyteld, om dat zy van zelve groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, en onze Winterkoude dikwils niet kan uitstaan. By Montpellier is

summis connato-perfoliatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 232. p. 165. *Veg.* XIII. Gen. 233. p. 179. *Hort. Cliff.* 45. *Hort. Ups.* 42. *Virid. Cliff.* 14. ROYEN *Lugdbat.* 237. SAUV. *Monsp.* 139. GOUAN. *Monsp.* 101. Periclymenum perfoliatum. C. B. *Pin.* 302. TOURNF. *Inst.* 608. Caprifolium Italicum. DOD. *Pempt.* 411. *Hortul. Angl.* T. 5. f. 1, 2, 3.

(*) Sommigen willen dat het van de slingerende Ranken, in 't Latyn *Capreoli*, dus genoemd zy; doch dit is wat ver gezogt. Natuurlyker mogt men dien naam daar van afleiden, dat de Geiten het Loof gaarn eeten, indien zulks bleek; maar zou de Reuk hier ook in aanmerking komen?

is het een zeer gemeen Gewas. Het verſchilt van de gemeene, die hier de derde Soort is, doordien de Bladen, boven aan de Steelen, als van de Ranken doorboord worden; 't welk in de Duitſche, daar ik ſtraks van ſpreecken zal, geen plaats heeft.

II. *Lonicera ſempervirens.* Virginiſche.

(2) Lonicera *met bladerlooze Endkransjes, de bovenſte Bladen doorbladig ſamengegroeid.*

Deeze *Virginiſche*, door HERMANNUS in Afbeelding gebragt, is altoos groen en bloeijende, waar door zy van anderen, die 's Winters Bladerloos zyn, verſchilt. Bovendien is zy niet alleen in alle opzigten veel kleiner en teerder, maar heeft de Bloemen wel zeer ſchoon ſchitterend rood, doch byna zonder Reuk, en dezelven gelyken veel naar een Fluit, daar men oudtyds uit plagt drinken, hebbende den Rand byna egaal ingeſneeden, waar door zy grootelyks van die der gewoone Kamperfolie verſchillen, hoewel zy mede by Trosſen of Kransjes aan 't end der Steelen geplaatst zyn. De bovenſte Bladen zyn alleen

(2) *Lonicera* Verticillis aphyllis terminalibus, Foliis ſummis connato-perfoliatis. *Veg.* XIII. Lon. Flor. capitatis terminalibus &c. *Hort. Cliff.* 58. ROYEN *Lugdbat.* 237. Periclymenum perfoliatum ſempervirens et florens. HERM. *Lugdbat.* T. 484. Pericl. Virginianum. RIV. *Monopet.* 116. Periclymenum. TOURNF. *Inſt.* 608.

leen maar famengegroeid, de onderften gefteeld (*). III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Lonicera *met Eyronde end-Knopjes, die als gefchubd zyn, de Bladen t'eenemaal onderfcheiden.* III. *Lonicera Periclymenum.* Gewoone Kamperfolie.

Hier wordt de *Gewoone Kamperfolie* bedoeld, die in de middelfte deelen van Europa niet alleen, gelyk in Duitfchland, maar ook in Sweeden en aan de Oostzee, wild groeit. In Oostenryk wordt deeze *Roos van Jericho* genoemd, en elders *Lilium inter Spinas*, dat is Lelie onder de Doornen, om dat het Gewas met zyne Ranken zig vlecht door alle Doornheggen. Misfchien wordt daar mede op het zeggen van SALOMO gezinfpeeld (*). In onze Nederlanden, daar men 't ook wel *Mammetjes-Kruid* noemt, komt het op dergelyke manier in

(*) *Inferioribus perfoliatis*, heeft men wel gezet *in Spec. Plantarum*, doch dat het *petiolatis* moet zyn, blykt *ex Hort. Cliff.* &c.

(3) *Lonicera* Capitulis ovatis imbricatis terminalibus, Foliis omnibus diftinctis. *Ibid. Hort. Cliff. Ups.* uts. *Fl. Suec.* 191, 193. KRAM. *Auftr.* 50. WEIG. *Pom-Rug.* 41. DALIB. *Paris.* 69. TOURN. *env.* 322. SAUV. *Monsp.* 139. *It. Scan* 305. *Mat. Med.* 68. Periclym. non perfoliatum German. C. B. *Pin.* 302. Caprif. Germanicum Flore rubello ferotinum. TOURNF. *Inft.* 608.

(†) Gelyk een Lelie onder de Doornen, alzo is myne Vriendinne onder de Dogteren. HOOGELIED. II. Vers. 1, 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

in de Hollandsche Duinen, op de Heijen van Gelderland en in 't Gooy, als ook in de Wouden van Vriesland voor. Zelfs op de Eilandjes in onze Veenplasfen, heb ik het menigvuldig gestrengeld gevonden door 't Kreupelbosch. Hierom, misschien, voert het by de Spaanschen den naam van *Madresylva*, overeenkomstig met het Latyn *Mater Sylvarum*, of Moeder der Bosschen, dewyl het die bevallig maakt. De bynaam *Periclymenum*, die men ook aan de Kamperfolie in 't algemeen geeft, is daar van afkomstig.

De Heer HALLER beschryft deeze Duitsche, als in Switzerland ook niet zeldzaam zynde, en zegt, dat het een Klimmende Heester is van zes Voeten, die de Bladen Zeegroen, glad en langwerpig ovaal, stomp gespitst en onderscheiden heeft; loopende de Takjes aan 't opper-end uit in eene Vrugt-Aair, uit zes Kransjes famengehoopt. De Kelk der Vrugten onverdeeld, als een Kroon. De Bloem groot en fraay, geel, somtyds roodachtig, zeer aangenaam van Reuk; weshalve het Gewas tot bekleeding van Prieelen, Muur en Latwerk in de Hoven gebezigd wordt (*)

Van deeze Kamperfolie heeft men in de Geneeskunde ook eenig gebruik gemaakt. Het Afkookzel der Bladen wordt gezegd tot zuivering

(*) *Unde topiarius Frutex est.* Dat zal 'er denkelyk zyn Ed. mede zeggen willen.

ring van Zweeren en tot heeling van Zeere Beenen te dienen, en de gekneusde Bladen tegen Huidkwaalen, zo wel als het gedestilleerde Water van de Bloemen tegen Oog-Ontsteekingen; doch het een en andere is thans in weinig agting.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Kleur der Bloemen, die in sommigen rood, in anderen wit of gemengeld is, niet alleen, maar de gedaante der Bladen, welke in de eene ruiger, in de andere gladder zyn, en in sommigen bont; maakt aanmerkelyke Verscheidenheden van dit Gewas. In de Tuin van den Bisschop van Londen, te Fulham, kwam eene Soort met uitgegulpte Bladen voor, die dezelven tevens bont en ruig hadt (*).

** Die regtop staan, met tweebloemige Steeltjes.

(4) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes en afgezonderde Besfen; de Bladen ovaal en niet gekarteld.*

IV. *Lonicera nigra.* Zwarte Hondsbessen.

Dee-

(*) Periclymenum Foliis sinuatis, variegatis & hirsutis, ex Horto Fulham Episc. Lond. RAJ. *Hist.* App. p. 1918.

(4) *Lonicera* Pedunculis bifloris, Baccis distinctis, Foliis ellipticis integerrimis. ROYEN *Lugdbat.* 238. SAUV. *Monsp.* 140. Chamæcerasus Alpina Fructu nigro gemino C. B. *Pin.* 451. Periclymenum Alpinum nigrum. GESN. *Fasc.* 37. T. 8. f. 48. Per. rectum Folio serrato. J. BAUH. *Hist.* II. p. 107. Pericl. rectum. II. CLUS. *Hist.* I. p. 58. *Rar.* p. 93. TOURNF. *Inst.* 609. HALL. *Helv.* 465.

III. AFDEEL. V. HOOFDTUK.

Deeze Afdeeling bevat de zogenaamde *Chamæcerasi*, dat is Laage of Naantjes-Kersen, die ik in 't algemeen begrypen zal onder den naam van *Honds-Bessen*, gelyk zy in Oostenryk genoemd worden, volgens CLUSIUS; want *Honds-Kersen* is zo eigen niet. Deeze Soort is de Alpische Naantjes-Kers met een dubbelde zwarte Vrugt of twee Bessen by elkander, 't welk daar van daan komt, dat 'er altoos twee Bloemen op een Steeltje staan. De Heer HALLER noemt het Kamperfolie met dubbelde Bloemen en Zaagswys' getande Bladen. CLUSIUS geeft 'er een zeer fraaije Afbeelding van en merkt aan, dat hy hetzelve op verscheide Bergen van Oostenryk overvloedig, doch in Spanje zeldzaam vondt. De Vrugt komt niet altoos dubbeld voor, dewyl de eene Besie somtyds misdraagt, en zelfs heeft het Gewas, hier en daar, ook wel eenbloemige Steeltjes. De Vrugten zyn als kleine Kersjes, zwart van Kleur, zeer Sappig, bevattende veele kleine platte Zaadjes in haar Vleesch. De Bloemen gelyken veel naar die van de gewoone Kamperfolie. Het is een laage Heester, welke de Bladen in de Afbeelding van CLUSIUS zo duidelyk en egaal gekarteld heeft, dat zulks niet door het afknaagen van Rupsen kan veroirzaakt zyn, gelyk SCHMIEDEL zou willen. De Heer HALLER heeft by nadere Waarneeming ontdekt, dat de jonge Blaadjes, die

die zeer ruig zyn, door haare famenplooijing aan den rand zig als getand vertoonen.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes en afgezonderde Besfen; de Bladen ftomp Hart vormig.*

V. *Lonicera Tatarica.* Tartarifche.

Deeze, in Tartarie waargenomen, hadt de Bladen derdhalf Duim lang en anderhalf Duim breed, groen, wederzyds glad, en tusfchen dezelven Steeltjes met twee witte Bloempjes, als die der andere Soorten, waar op doorgaans twee, fomtyds drie Besfen volgden, die rood waren, van grootte als een Erwt.

(6) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes, en afgezonderde Besfen; de Bladen niet gekarteld, ruig.*

VI. *Lonicera Xylofteum.* Roode Honds-Besfen.

Deeze Soort, gemeenlyk *Xylofteum* of *Xylofteon*, dat is Beenhout, genaamd, is in de middel-

(5) *Lonicera* Ped. bifloris, Bacc. diftinctis, Foliis cordatis obtufis. *Hort. Ups.* 42. Chamæcerafus Fructu gemino rubro. AMMAN. *Ruth.* 184.

(6) *Lonicera* Ped. bifl. Bacc. dist. Fol. integerrimis pubescentibus. ROYEN *Lugdbat.* 238. *Fl. Suec.* 192, 194. DALIB. *Paris.* 69. SAUV. *Monsp.* 140. GOUAN *Monsp.* 101. SCOP. *Carn.* 268. CRAM. *Auftr.* 50. WEIG. *Pom-Rug.* 41. *Hort. Cliff.* 58. Chamæcerafus Dumetorum Fructu gemino rubro. C. B. *Pin.* 451. TOURNF. *Inft.* 609. Caprifolium Flor. geminis &c. HALL. *Helv.* 464. Xylofteum. DOD. *Pempt.* 412. *Kruidb.* 677.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

delfte deelen van Europa, inzonderheid in Duitfchland, zeer gemeen. Men vindtze ook in Ooftenryk, in Karniolie en in Switzerland; des ik niet begryp, waarom de Heer LINNÆUS haare woonplaats tot de Heggen der koude deelen van Europa bepaald hebbe (*). Zyn Ed. heeftze in de Bosfchen zo wel, als in het Kreupelbofch, der Zuidelyke deelen van Sweeden waargenomen, alwaar menze ook *Benwed* of *Hardwed* noemt, buiten twyfel wegens de hardheid van het Hout. Gemeenlyk komt zy in de Bosfchen voor, op Steenachtige plaatfen, zo DODONÆUS aanmerkt. In Switzerland is niets gemeener in de Heggen en 't Kreupelbofch, zegt de Heer HALLER, die het Gewas befchryft als een Heefter van zes Voeten hoog, met een bruinroode Schors der Takken en Wollige Bladen, de Bloemen witachtig, gelykende naar die der Kamperfolie.

Doktor SCOPOLI deeze Honds-Kerfen in Karniolie waarneemende, alwaar zy in de Heggen en aan den voet der Bergen groeiden, bevondt dat in fommigen de Bloemen wit van Kleur waren en deeze hadden de Bladen kleiner, ovaal, wederzyds ruig: in anderen waren de Bloemen rood, en die hadden de Bladen langwerpiger, van boven glad en glanzig; de onderlip der Bloemen langer dan de bovenlip; de

(*) Habitat in Europæ frigidioris Sepibus. *Spec. Plant.* Ed. II. p. 248.

de Meelknopjes paarsch, den Stempel groen. In beiden was de Besie donker-rood, met vyf of zes Zaaden bevrugt en hadt geen kleurend Sap.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(7) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes en afgezonderde Besfen, de Bladen langwerpig glad.*

VII. *Lonicera Pyrenaica* Pyreneesche.

Deeze maakt de *Xylosteon* van TOURNEFORT uit, welke die vermaarde Kruidkenner zelf in de Pyreneesche Bergen het allereerst gevonden zal hebben, als waar van hy ze den bynaam, zonder eenige aanhaaling van Autheuren, geeft. Zy heet derhalve thans nog, met regt, de *Pyreneesche*, en heeft met de anderen een weezentlyk verschil ten opzigt van de Bloemen, die wel tweevoudig of gepaard, maar aan den rand regelmaatig zyn verdeeld, gelyk die Autheur dezelven zeer fraay in Afbeelding gebragt heeft. Verscheide anderen hebbenze sedert beschreeven, en het Gewas ook afgetekend, dat de Takken van elkander wykende en gladde Bladen heeft, als Olyfbladen, de Steelen twee Ellen hoog, draagende Vrugten van

(7) *Lonicera* Pedunc. bifloris, Baccis distinctis, Fol. oblongis glabris. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Floribus infundibuliformibus Ramis divaricatis. ROYEN *Lugdbat.* 238. Xylosteum Pyrenaicum. TOURNF. *Inst.* 609. MAGNOL. *Hort.* 209. T. 209. RAJ. *Dendr.* 29. DU HAMEL *Arbr.* II. p. 374. T. 110.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. van grootte als Kruisbesſen, twee by elkander, die paarſchachtig of rood zyn, met een Spongieus Vleeſch vol van een zoet Sap, waar in geelachtige ronde Zaadjes.

VIII. *Lonicera Alpigena.* Alpiſche. (8) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes en ſamengegroeide gepaarde Besſen, de Bladen Lancetswys' ovaal.*

Deeze Soort is in de Alpiſche Bergen overal gemeen. By LOBEL vindt men 'er een zeer goede Afbeelding van. Zy verſchilt van de anderen, doordien de Besſen niet van elkander afgezonderd, maar ſamengegroeid voorkomen, maakende met haar beiden een Kersje uit, 't welk zyne verdubbeling door twee Stippen, als overblyfzels van den Bloemkelk, bevestigt. Het is een Heeſtertje van ongevaar een Elle hoog, met groote Bladen, die langwerpig ovaal of Lancetvormig zyn en niet getand. De Bloemen hebben twee Lippen, en gelyken dus wederom naar die der Kamperfolie, maar zyn niet geſpoord, geel van Kleur, de

(8) *Lonicera* Pedunc. bifloris, Baccis coadunatis didymis, Foliis ovali-lanceolatis. *Veg.* XIII. MILL. *Dict.* T. 167. f. 2. *Hort. Cliff.* 58. SAUV. *Monsp.* 140. Lon. Baccis bifloris concretis, Floribus bilabiatis. ROYEN *Lugdbat.* 238. Chamæceraſus. GESN. *Fasc.* 33. T. 14. f. 44. Cham. Alp. Fr. rubro gemino, duobus punctis notato. C. B. *Pin.* 451. Chamæceraſus Alpigena. LOB. *Icon.* II. 173. HALL. *Helv.* 464. TOURNF. *Inſt.* 609.

de Vrugten rood, en daar in worden doorgaans agt Zaaden ryp (*).

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. IX. *Lonicera cœrulea.* Blaauwe Honds-Besfen.

(9) Lonicera *met tweebloemige Steeltjes en ſamengegroeide ronde Besſen; de Stylen onverdeeld.*

Deeze, van ouds bekend onder den naam van Laage Berg-Kers, met een enkelde blaauwe Vrugt, is door CLUSIUS in Ooſtenryk waargenomen, zo dat haare Natuurlyke Groeyplaats zig niet tot Switzerland bepaalt. Het was een Heeſter die ſomtyds eens Mans langte bereikte, taamelyk dik van Stam met een ruuwe zwarte Schors, hebbende de jonge Takjes witachtig en wat ruig, de Bladen tegenover elkander, gelyk in de andere Soorten, van een bitterachtige Smaak: de Vrugten enkeld, als kleine Pruimpjes, ſchoon blaauw, zuurachtig, de Handen rood maakende als menze kneusde, en veele platte Zaaden bevattende. Het Landvolk noemdeze Honds-Besſen, zo wel als de eerst-

(*) In *Veg.* Ed. XIII wordt gezegd *Bacca tota disperma.* Dit zou maar twee Zaaden zyn: doch ik heb het gemelde van den Heer HALLER ontleend.

(9) *Lonicera* Ped. bifloris, Baccis coadunato-globoſis, Stylis indiviſis. *Ibid.* Baccâ ſingulari globoſâ integerrimâ. ROYEN *Lugdbat.* 239. Chamæceraſus montana Fructu ſingulari cœruleo. C. B. *Pin.* 451. TOURNF. *Inſt.* 609. CRAM. *Auſtr.* 50. Periclym. rectum Fructu cœruleo. CLUS. *Pann.* 85. *Ic.* bona. J. B. *Hiſt.* II. p. 108. RAJ. *Hiſt.* 1492.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

eerst beschreeven Zwarte, en maakte 'er gebruik van tot verwen. De Heer HALLER, die ze uit de Bergen by Bern gekreegen hadt, zegt dat het een Heester is van vier Ellen hoog, die de Bladen harder en lang ovaal, sterk geaderd heeft; de Vrugt als uit twee Besfen samengegroeid, zwart en veel grooter dan in de voorgaande Soort.

Dit Switzersch Gewas schynt dan aanmerkelyk van het Oostenrykfche te verschillen. CLUSIUS hadt de Bloemen niet gezien, maar onze Ridder hadt gezegd, dat dezelven één Vrugtbeginzel hebben, waar op twee Bloemen die in vyven regelmaatig verdeeld en wit zyn; de Takken rond, styf en rood. Thans wordt gezegd, dat de Bast zeer geel is, de Bloem geel en de Zaaden dikwils tien in getal.

*** Die regtop staan, met veelbloemige Steeltjes.

X. *Lonicera, Marilandica.* Marylandsche.

(10) Lonicera *met Top-Aairen van Bloemen, de Bladen langwerpig ovaal, gespitst, afgezonderd, ongesteeld.*

Door CATESBY is deeze afgebeeld, als zynde een Plantgewas van Maryland, met hoog-

(10) *Lonicera* Spicis terminalibus, Foliis ovato-oblongis acuminatis distinctis sessilibus. GRON. *Virg.* 142. Peryclimeni Virginiani Flore Coccineo Planta Marylandica. RAJ. *Dendr.* 32. CATESB. *Car.* II. p. T. 78.

hoogroode Bloemen als die van de Virginifche Kamperfolie, eene regtopftaande Aair en gepaarde Bladen; dus opgegeven door D. SHERARD en volgens RAY tot de regtfteelige *Periclymena* behoorende; maar, de Vrugt niet gezien hebbende, plaatst onze Ridder het hier twyfelachtig en thans is het door den Heer MURRAY weg gelaten.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(11) Lonicera *met zydelingfe gefteelde Hoofdjes en gefteelde Bladen.*

XI. *Lonicera Symphoricarpos.* Karolinifche.

De bynaam is afkomftig van DILLENIUS, die het Gewas dus genoemd heeft, om dat de Bloemen en Vrugten by dikke troppen voortkomen in de Oxels der Bladen. Het is, zegt hy, een Heeftertje van één of twee Ellen hoog, met eenbladige Klokswyze Bloemen en het Zaadhuisje, dat rond en week, doch niet Sappig is, in vier Hokjes verdeeld. Men vindt het in 't Engelfche Hoveniers-Boek Karolinifche Krakelbesfen, met ronde, ruige Bladen, getyteld. Hier door is de plaats der afkomst bekend.

(12) Lonicera *met zydelingfe Trosfen en getande Bladen.*

XII. *Diervilla* Akadifche.

Het

(11) *Lonicera* Capitulis lateralibus pedunculatis, Foliis petiolatis. *Hort. Cliff.* 58. ROYEN *Lugdbat.* 237. GRON. *Virg.* 23. Symphoricarpos foliis alatis. DILL. *Elth.* 371. T. 278. Vitis Idæa Caroliniana &c. *Hortul. Angl.* 85. T. 20.

(12) *Lonicera* Racemis terminalibus, Foliis ferratis. *Ibid.*

Dier-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Het Akadische Heesterachtige Gewas, dat door den vermaarden TOURNEFORT *Diervilla* genoemd is naar den Chirurgyn, die 't zelve op Akadie heeft ontdekt en waargenomen, wordt hier door onzen Ridder t'huis gebragt. Schoon de Bloem wat gelykt, moet of de Vrugtmaaking door TOURNEFORT kwaalyk opgegeven zyn en afgebeeld, dat men niet kan denken; of de Vrugt strookt zo min als 't voorige met de Geslagts - Kenmerken*, zynde geen Besie maar een Pieramidaal Zaadhuisje, in vier Hokjes verdeeld. In de beschryving van den Kliffortschen Tuin is een fraaije Afbeelding van dit Gewas gegeven.

* zie bladz. 210.

XIII. *Lonicera corymbosa.* Chiliaansche.

(13) Lonicera *met Endelingse Bloemtuiltjes, de Bladen gespitst ovaal.*

Deeze Soort, een Boompje van aanmerkelyke grootte, het welk Pater FEUILLÉE in Chili waarnam, heeft grootelyks het aanzien van de Kamperfolie, inzonderheid wat de gedaante der Bloem aangaat, doch de deelen der Vrugtmaaking verschillen zeer. De Bloem was in vieren gedeeld en hadt vier Meeldraadjes

Diervilla. *Hort. Cliff.* 63. T. 7. Diervilla Acadiensis fruticosa flore luteo. TOURNF. *Mem.* de 1706. T. 7. f. 1. DU HAMEL. *Arbr.* I. p. 209. T. 87.

(13) *Lonicera* Corymbis terminalibus, Foliis ovatis acutis. *Ibid.* Periclymenum Fol. acutis &c. FEUILL. *Peruv.* II. p. 760. T. 45.

jes: de Styl was, wel is waar, geknopt, en kwam uit een Kelk voort, maar de Vrugt was van Kleur en grootte als een Olyf, bevattende ook een harden Steen. Hoe weinig gelykt dit naar de Vrugten der Kamperfolie? Het Hout van dit Gewas werdt aldaar, met en benevens de Bladen van zeker Kruid en eene zwarte Aarde, in Water gekookt en tot het zwart verwen van Stoffen gebruikt. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(14) Lonicera *met Bladerlooze end-Kransjes, alle de Bladen samengegroeid-doorboord hebbende.* XIV. *Lonicera Dioika.* Tweehuizige.

Deeze Soort is 'er thans bygevoegd, zonder dat ik eenig Berigt van de plaats der afkomst vind. Uit den bynaam blykt, dat Zaad en Bloem op byzondere Stammen voortkomen. De plaatzing schyntze tot de Klimmende Soorten van dit Geslagt te betrekken (*).

MENAIS.

Een driebladige Kelk bevat een Trompetachtige Bloem, met vyf Meeldraadjes en twee Stempels, het Vrugtbeginzel onder aan den Styl

(14) *Lonicera* Verticillis aphyllis terminalibus, Foliis omnibus connato-perfoliatis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 180.

(*) Naamelyk *in Ed. Veg.* XIII, alwaar zy staat tusschen de 2 en 3 Soort.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Styl een Besie wordende met vier Holligheden, die enkelde Zaaden bevatten.

I. *Menäis topiaria.* Haagvormige. Behalve de deelen der Vrugtmaaking heeft LOEFLING niets opgegeven, aangaande dit Gewas, door hem in Zuid-Amerika ontdekt (1). Het heeft, volgens onzen Ridder, de Takken rond en ruigachtig: de Bladen overhoeks, ovaal, effenrandig, ruuw van Oppervlakte, en is een Heester. De bynaam schynt aan te duiden, dat het tot Scheerhaagen of andere Tuinsieraaden bekwaam zy.

MUSSÆNDA.

De Kenmerken zyn een Trechterswyze Bloem, die vyf Meeldraadjes heeft en een enkelen Styl met twee dikke Stempels, wordende het onderste van den Kelk een langwerpige Besie, met de Zaaden op vier ryën geschikt.

Drie Soorten komen thans in dit Geslagt voor, de eerste uit Oost-, de anderen uit Westindie afkomstig.

I. *Mussænda Frondosa.* Bladerige. (1) Mussænda, *wier Bloemtros met gekleurde Bladen praalt.*

De

(1) Menäis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 238. p. 167. *Veg.* XIII. Gen. 239. p. 182. LOEFL. *Itin.* 306.

(1) *Mussænda* Paniculâ Foliis coloratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 239, p. 168. *Veg.* XIII. Gen. 241. p. 182. Mussænda. HERM. *Zeyl.* 36. *Fl. Zeyl.* 84. Musf. Zeylanica. BURM. *Zeyl.* 165. T. 76. Folium Principissæ. RUMPH. *Amb.* IV. p. 111.

De Geslagtnaam schynt van HERMANNUS afkomstig te zyn, die een Ceylonsch Gewas onder deezen naam voorstelt, het welk de byzonderheid heeft, van een wit of geelachtig Blad uit de Tros van Bloemen, die rood zyn, uit te geeven, en dit maakt de Bloemen zo fraay, dat het Gewas daarom in Oostindie genoemd wordt *Daun Putry*, dat is het *Vrouwe-* of *Princesje - Blad*. 't Is zonderling, dat sommige Bloemen van den Tros als in zulk een Blad veranderen, het welk zeer aangenaam is van Reuk en Kruiderig; zo dat de Indische Vrouwen 'er om zig te wasschen gebruik van maaken. De Bloemen zyn ook zeer aangenaam van Reuk, wordende van de Maleijers veel agter de Ooren gedragen. De Hoogleeraar J. BURMANNUS bevondt het Ceylonsche, dat zyn Ed. keurlyk heeft afgebeeld, nog eenigszins verschillende van dat van RUMPHIUS, en van dat van Malabar, genaamd *Belilla*, waar in een wonderbaare verandering van Kleuren heerscht, zo COMMELYN aanmerkt, zynde sommige Bloemen schoonrood, anderen wit, welke laatsten een aangenaame Spyze zyn voor de Indiaanen. Het is een Heester van agt of negen Voeten hoog, met bogtige Takken, en ook wel by de Boomen opklimmende, die op Zandige plaatsen groeit.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Mus-

III. T. 51. Belilla. *Hort. Mal.* II. p. 27. T. 18. RAJ. *Hist.* 1493. *Dendr.* 126. BURM. *Fl. Ind.* p. 53.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Musſænda, *die ongedoornd is met enkelde ongeſteelde Bloemen.*

II. *Musſænda formoſa.* Sierlyke.

Deeze Soort kwam den Heer JACQUIN in de Bosſchen by Karthagena voor, zynde een ſlappe regtopſtaande Heeſter, zelden hooger dan zes Voeten, met taaije Takken, die in de geheele langte bezet zyn met Lancetvormige Bladen, doorgaans vier uit één Knobbeltje, zynde zeer ongelyk van grootte Het geeft tevens een Bloem uit, van ongevaar een half Voet lang, die met het onderſte van haare Pyp op een Vrugtbeginzeltje zit, dat met een klein Kelkje gekroond is. Het bovenſte van de Bloem ſpreidt als een Ster, van vyf breede Straalen, die van binnen Sneeuwwit zyn, terwyl de Bloempyp, die 'er tot Voetſtuk aan dient, groen en ruig is. Dit maakt dat het Gewas, rondom verſierd met zodanige witte Sterren, een ongemeen Sierlyk aanzien heeft. Bovendien geeven deeze Bloemen, inzonderheid des nagts, een zeer aangenaamen Reuk, naar dien der Anjelieren trekkende. De Vrugt heeft een harden Bast, en bevat daar binnen een week Vleeſch, dat in Reuk, Smaak en Kleur, veel gelykt naar de Pyp-Kasſie, en waar in ook platachtige Zaaden leggen.

(3) Mus-

(2) *Musſænda* inermis Floribus ſesſilibus ſolitariis. *Ibid. Mant.* 45. JACQ. *Amer. Hiſt.* 70. T. 48.

(3) Musſænda, *die gedoornd is, met de Bloemen ongeſteeld, by Tropjes.* III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Stam van dit Boompje, dat tien Voeten hoog is en gantſch niet fraay, is zelden dikker dan drie Duimen, en verdeelt zig dikwils, kort boven den Grond, in Takken, waar van de langſten den ſteun noodig hebben van ander Boomgewas. By het end zyn de dunſte Takjes met vier ſpitſe Doornen gewapend, waar van zig aan de oude Takken ook wel eenig blyk vertoont. De Bladen zyn Lancetswys' ovaal, ongelyk van grootte, komende, weinig by elkander, tusſchen die Doornen en de enden der Takjes, by de Bloemtrosſen, voort. De Bloemen zyn hier maar één of anderhalf Duim lang, en dus, op ver naa, zo groot niet als in de voorgaande, doch ook witte Sterretjes maakende en met een aangenaamen Reuk de geheele nabuurſchap vervullende. Ieder Tropje beſtaat uit vier zulke Bloemen, waar van t'elkens, den eenen avond één, den anderen een ander ontluikt, in de Bloeytyd van dit Gewas, welke in Mey en Juny is. De Vrugt kwam met die van de voorgaande in hoedanigheid overeen. Deeze Soort is zo wel op Martenique, als by Karthagena, in de Bosſchen, waargenomen.

III. *Musſænda Spinoſa.* Gedoornde.

MAT-

(3) *Musſænda* Spinoſa Floribus ſesſilibus aggregatis. *Ibid. Mant.* 45. JACQ. *Amer. Hiſt.* 70. T. 49.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

MATTHIOLA.

Een Pypachtige Bloem, boven het Vrugtbeginzel, onverdeeld, zo wel als de Kelk, welke eene Pruimvrugt wordt met een Klootronden Steen: maakt de Kenmerken uit, die echter nog twyfelachtig zyn, zo LINNÆUS aanmerkt.

I. *Matthiola scabra.* Ruuwe,

De eenigste Soort (1) is door Pater PLUMIER, in Zuid-Amerika, waargenomen, als zynde een Boompje met verdeelde Takken en rondachtige, gesteelde, effenrandige Bladen, aan de Topjes der Takken digt by elkander en kleiner, hebbende de Bloemtrosjes bezet met gevinde Blaadjes. De Mannelyke Bloemen schynen te ontbreeken, de Wyfjes Bloemen zitten als een Pypje op de Kelk, en de Vrugtmaaking is zo zonderling, dat dezelve wel verdiende nader onderzogt te worden, zo de Heer J. BURMANNUS aanmerkt, denkende; alzo het Gewas een Trechterswyze Bloem heeft, aan den Rand niet ingesneeden, met het Vrugtbeginzel onder de Bloem; of het niet naby zou komen aan de Jalappe, zogenaamd. De beschryving van den Indiaanschen Boom *Rategal*, by ZANONI, hier toe betrokken, is niet minder duister. Men begrypt ligt dat de Geslagtnaam ter

(1) Matthiola. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1231. p. 168. *Veg.* XIII. p. 182. *Sp. Plant.* 1661. PLUM. *Gen.* 16. *Ic.* 173. f. 2. Rategal Arbor Indiana. ZANON. *Hist.* 167. T. 75?

ter vereering van den ouden Kruidkenner, MATTHIOLUS, ftrekt.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

BROSSÆA.

Dit Geflagt is door PLUMIER gedoopt naar den Koninglyk Franfchen Lyf-Arts BROSSÆUS, die in het voorfte van de voorgaande Eeuw bloeide. Het is niet minder twyfelachtig dan het voorgaande, ten opzigt van de Kenmerken, buiten het gene die Pater, daar omtrent, in Zuid-Amerika waargenomen en opgegeven heeft.

De eenigfte Soort, daar van bekend (1), is volgens hem een Heefterachtig Gewas, met Houtige Steelen of Takken, en enkelde, ovaale, gefteelde, Zaagswys' getande Bladen. Aan 't end der Takken komen Bloemen voort van een zonderling maakzel; eenbladig, Klokvormig, in een vyfdeelige Kelk begreepen, die met zekere Pap gevuld is, en eene ronde Befie wordt, met vyf Holligheden en veele kleine Zaadjes. De Bloem is hoogrood van Kleur, de Vrugt zwart.

I. *Brosfæa coccinea.* Hoogroode.

ATROPA. Doodkruid.

De Kenmerken zyn, een Klokswyze Bloem, wier

(1) Brosfæa. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1229. p. 169. *Veg.* XIII. p. 182. *Sp. Plant.* 1661. Brosfæa frutescens Flore coccineo, fructu nigro. PLUM. *Gen.* 5. *Ic.* 64. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

wier vyf Meeldraadjes van elkander afſtandig en omgekromd zyn: de Vrugt een ronde Beſie, in twee hokjes verdeeld.

Dit Geſlagt, dat het Mandragers-Kruid en anderen bevat, heeft thans drie Soorten, welke hier t'huis behooren, naamelyk

IV. *Atropa frutescens.* Heeſter-achtig.

(4) Doodkruid *met een Heeſterachtige Steng; de Bloemſteeltjes by Tropjes, de Bladen ſtomp Hartvormig ovaal.*

Deeze, onder den naam van Heeſterachtige rondbladige *Spaanſche Belladonna* door TOURNEFORT voorgeſteld, en door BARRELIER in Afbeelding gebragt, heeft volſtrekt de gedaante, in alle opzigten, van de eerſte Soort van 't volgende Geſlagt, zegt LINNÆUS, zo dat zy daar van alleen door den vyfdeeligen Kelk verſchille. Maar de Kelk van dat Geſlagt is ook ten halve in vyven gedeeld, en dus behoorde zyn Ed. dat verſchil der Kelken hier in de korte bepaaling der Kenmerken gebragt te hebben, aan den eenen kant, en aan den anderen kant moet die Soort door de Blaasachtige Vrugt van deeze verſchillen.

(5) Dood-

(4) *Atropa* Caule fruticoſo, Pedunculis confertis, Foliis cordato-ovatis obtuſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 248. p. 171. *Veg.* XIII. Gen. 249. p. 185. Belladonna frutescens rotundifolia Hispanica. TOURNF. *Inſt.* 77. BARR. *Icon.* 1173.

(5) Doodkruid, *met een Heesterachtige Steng; de Bloemsteeltjes by Tropjes, de Bloemblaadjes omgeslagen, de Bladen langwerpig.* III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Deeze, in Zuid-Amerika door PLUMIER waargenomen, is door hem *Heesterachtige Belladonna*, met witte Bloemen en Tabaks-Bladen, getyteld. Dat deeze Boomachtiger dan de voorgaande zou zyn, vind ik niet aangetekend. De benaaming van dit Geslagt is van de Vergiftige eigenschap, die in sommige Soorten heerscht, ontleend. V. *Atropa arborescens.* Boomachtig.

(6) Doodkruid *met een Heesterachtige Steng; de Bloemsteeltjes enkeld, de Bloemen Klokvormig, de Bladen ovaalachtig.* VI. *Atropa Solanacea* Afrikaansche.

Door den vermaarden COMMELYN is deeze Soort in Afbeelding gebragt en onder den naam van *Houtige Afrikaansche altyd groene Nagtschade*, met Laurierbladen, beschreeven. Hy zegt, dat het aan de Kaap, op Zandige plaatsen, ter hoogte van vier Voeten groeit. LINNÆUS geeft 'er een Stam aan van zes Voeten, die

(5) *Atropa* Caule frutescente, Ped. confertis, Corollis revolutis, Fol. oblongis. *Am. Acad.* IV. p. 307. Belladonna frutescens, Nicotianæ foliis. PLUM. *Ic.* 46. f. 1.

(6) *Atropa* Caule fruticoso, Pedunculis solitariis &c. *Veg.* XIII. *Mant.* 205. Solanum Guinëense. *Sp. Plant.* 363. Solanum lignosum, Afr. sempervirens, Laurinis foliis. COMM. *Hort. Amst.* II. p. 191. T. 96.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. die niet zeer Takkig is, zeggende dat het aan de Kaap voorkomt op de Zee-Oevers. Te vooren was het, door zyn Ed., tot de Nagtſchaden betrokken.

PHYSALIS. Blaaskruid.

Dit heeft zyn naam van de geſteldheid der Vrugt, welke een ronde Beſie uitmaakt, die als in een Blaasje ruim vervat is; gelyk men dit in de Vrugten van de Alkekengi ziet, welke hier toe ook is betrokken. De Bloem is Raderachtig en de Meeldraadjes voegen zig digt by elkander.

In dit Geſlagt komen thans twaalf Soorten voor, waar van de vier eerſten tot de Heeſters behooren, de overigen onder de Kruiden te beſchryven ſtaan.

I. *Phyſalis Somnifera.* Slaapverwekkend.

(1) Blaaskruid *met een Heeſterachtige Steng, regte Takken en Tropswyze Bloemen.*

De Bloem van deeze Soort komt met die van het voorgaande Geſlagt overeen, en is derhalve Klokvormig, maar de Vrugt met de gedag-

(1) *Phyſalis* Caule fruticoſo, Ramis rectis, Floribus confertis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 249. p. 172. *Veg.* XIII. Gen. 250. p. 186. *Hort. Cliff.* 62. ROYEN *Lugdbat.* 426. Solanum Somniferum verticillatum. C. B. *Pin.* 166. Sol. Somniferum. CLUS. *Hiſt.* II. p. 85. *Rar.* p. 402. CAM. *Epit.* p. 815. LOB. *Icon.* 263.

gedagte Kenmerken, en het Loof met de voorgaande Soort, naar welke het Gewas zodanig gelykt, dat het naauwlyks Geslagtelyk kan onderscheiden worden, zegt onze Ridder. Zyn Ed. moet derhalve niet de laatste maar de vierde Soort van Atropa bedoeld hebben, welke ook rondbladig is. Men vindt de tegenwoordige, zeer wel, door CAMERARIUS afgebeeld en CLUSIUS, die dezelve in Spanje waargenomen hadt, beschryftze, onder den naam van *Solanum Somniferum*, als een Gewas dat verscheide Steelen, van een Elle lang, uit zynen Stoel voortbrengt, die in eenige witachtige, Wollige Takken, verdeeld zyn, met de Bladen gepaard, en zeer naar die van den Kwee-appelboom gelykende; de Bloemen Kranswyze in derzelver Oxelen, bleek, langwerpig, in vieren verdeeld: waarop Besfen volgen, die in ruige Blaasjes vervat zyn, ryp wordende rood of roodachtig geel. Die van Mallaga, alwaar hy dit Gewas op Steenige plaatsen vondt groeijen, zynde in de Maand February met Bloemen en ryp Zaad voorzien, noemden het *Orvalé*. Het duurde aldaar veele Jaaren.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Blaas-kruid.*

Dit schynt de Slaapverwekkende Nagtschade te zyn van DIOSCORIDES en de *Halicacabus* van PLINIUS, waar van de Bast der Wortelen een kragt hadt, zagter dan die van het Opium, en de Vrugt het Water geweldig deedt loozen; doch het is de Belladonna niet, een Kruid dat tot het voorgaande Geslagt behoort. De Groey-plaats

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. plaats wordt gesteld in oud en nieuw Spanje, als ook op 't Eiland Kandia, in de Middellandsche Zee.

II. *Physalis flexuosa.* Kromtakkig. (2) Blaaskruid *met een Heesterachtige Steng, bogtige Takken en Tropswyze Bloemen.*

De *Pevetti* van den Malabaarsen Kruidhof, in 't Nederduitsch *Mooren-Kappen* genaamd, maakt deeze Soort uit. Dezelve heeft de gedaante en gestalte van de voorgaande, zo LINNÆUS aanmerkt, maar verschilt duidelyk door kleiner Bloemen en zeer bogtige Takken te hebben. Volgens dien Kruidhof is het een Boom van taamelyke grootte, welke platrondachtige Besfen draagt, met tien Sleuven uitgegroefd, waar van de gedagte naam zynen oirsprong heeft. Die Besfen zyn in tien Hokjes verdeeld, ieder een langwerpig Zaad bevattende. Men wil, dat deeze Soort de Slaapverwekkende Nagtschade der Ouden zoude zyn; doch dezelve wordt, als een Gewas van twee Ellen hoogte, door ALPINUS beschreeven, 't welk met den gedagten Malabaarsen Boom weinig strookt.

(3) Blaas-

(2) *Physalis* Caule fruticoso, Ramis flexuosis, Floribus confertis. *Ibid.* Baccifera Indica, Floribus ad Foliorum exortus, Fructu sulcato decapyreno. RAJ. *Hist.* 1632. Pevetti. *Hort. Mal.* IV. p. 113. T. 55. Alkekengi Somniferum Cydoniæ folio, flore et fructu rubris. BURM. *Zeyl.* 10. BURM. *Fl. Ind.* 54.

(3) Blaaskruid *met een Heesterachtige Steng, ovaale Haairige Bladen en byna enkelde Bloemen, die de Blaadjes omgekruld hebben.* III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

III. *Physalis arborescens.* Boomachtig.

De Bladen zyn effenrandig, Lancetswys' ovaal, en staan tegenover elkander aan de Takken, volgens MILLERS Woordenboek, waaruit deeze Soort, aan de Baay van Kampêche groeijende, is ontleend.

(4) Blaaskruid *met een Heesterachtige Steng en ovaale Wollige Bladen.*

IV. *Physalis Curassavica.* Kurassausch.

Dit Gewas heeft een blyvenden Stam, doch krygt Jaarlyks nieuwe en zeer enkelde Takken en Bladen als van Orégo, die eenigermaate Wollig zyn. Men vindt hetzelve by de Nagtschade der Ouden vergeleeken.

SOLANUM. Nagtschade.

De byzondere Kenmerken van dit Geslagt zyn; een Raderachtige Bloem; de Meelknopjes

(3) *Physalis* Caule fruticoso, Foliis ovatis pilosis, Floribus subsolitariis, Corollis revolutis. *Ibid.* Ph. Fol. ovato-lanceolatis oppositis. MILL. *Dict.* T. 206. f. 2.

(4) *Physalis* Caule fruticoso, Foliis ovatis tomentosis. *Vir. Cliff.* 16. ROYEN *Lugdbat.* 426. Phys. Caule perenni, Fol. ovatis solitariis, Ramis annotinis simplicissimis. *Hort. Cliff.* 62. Solanum Vesicarium Curassavicum, &c. MORIS. *Hist.* III. p. 527. PLUK. *Alm.* 352. T. 111. f. 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. jes byna ſamengegroeid, en aan den tip met een dubbeld Gaatje; de Vrugt een tweehokkige Beſie.

Het bevat thans meer dan dertig Soorten, waar van veelen tot de Heeſters behooren, als volgt.

I. *Solanum Verbascifolium.* Zeer Wollige.

(1) Nagtſchade *met een ongedoornde Heeſteragtige Steng, de Bladen ovaal, Wollig, effenrandig en ſamengeſtelde Kransjes.*

Zeer Wollige Virginiſche Nagtſchade, die ongedoornd is, vindt men deeze by PLUKENETIUS getyteld en afgebeeld. Men agtze met de Boomachtige van PLUMIER, die Wollekruids Bladen heeft, overeenkomſtig. 't Gewas, derhalve, groeit natuurlyk in Amerika.

II. *Solanum Guineënſe.* Guineeſche.

(2) Nagtſchade *met een ongedoornde Heeſteragtige Steng, ovaale effenrandige Bladen en Draadachtige zydelingſe Bloemſteeltjes.*

Hou-

(1) *Solanum* Caule inermi fruticoſo, Foliis ovatis tomentoſis integerrimis, Umbellis compoſitis. *Syst. Nat.* XII Gen. 250. p. 172. *Veg.* XIII Gen. 251. p. 186. Sol arborescens Verbasci folio PLUM. *Spec.* 4. Sol. max. tomentoſum &c. PLUK. *Alm.* 351. T. 216. f. 1.

(2) *Solanum* Caul. in. frut. Fol. ovat. integerrimis, Pedunc. lat. filiformibus. *Ibid.* Solan. Caule inermi perenni &c. ROYEN *Lugdbat.* 424. Sol. Afric. lign. folio atroviridi anguſto oblongo obtuſo. BOERH. *Lugdbat.* II. p. 68.

Houtige *Afrikaanse Nagtschade*, met zwart groene smalle stomp langwerpige Bladen, is deeze door BOERHAAVE getyteld. Aan 't onderste der Takjes groeijen tropjes van Bloemen. De afkomst is uit Guinée, waar van het den bynaam heeft.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Nagtschade *met een ongedoornde Heesterachtige Steng, Lancetvormige uitgegulpte Bladen en ongesteelde Bloemkransjes.*

III. *Solanum Pseudo-Capsicum.* Madéraatch.

Deeze is, by DODONÉUS, onder den naam van *Valsche Brasilie Peper*, in 't Latyn *Pseudo-Capsicum*, afgebeeld en beschreeven. 't Gewas heeft inderdaad met dat van de *Capsicum* veel overeenkomst en wordt in Italie *Amomum Plinii* genoemd: de ronde roode Bessen versieren het grootelyks, gelyk men daar van ook dikwils tot Sieraad op Apothekers-Vensteren gebruik gemaakt vindt, doch in het Zaad is geene heet- of scherpheid, ja byna geen Smaak. De afkomst zoude, volgens onzen Ridder, van 't Eiland Madéra zyn.

(4) Nagt-

(3) *Solanum* Caul. in. frut. Fol. lanceolatis repandis, Umbellis sessilibus. Ibid. *Hort. Cliff.* 61. *Hors. Ups.* 48. ROYEN *Lugdbat.* 424. Sol. fruticosum bacciferum. C. B. *Pin.* 61. Pseudo-Capsicum. DOD. *Pempt.* 718. DOD. *Kruidb.* 1126.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Nagtschade *met een ongedoornde Heesterachtige Steng en dubbelde Bladen, het eene kleiner: de Bloemen in Kroontjes.*

IV. *Solanum diphyllum.* Tweebladige.

De gedagte verschillendheidheid der Bladen onderscheidt deeze Soort genoegzaam. Zy heeft dezelven Lancetswys' ovaal en de Vrugten als in tweeën gespleeten, en schynt uit Amerika afkomstig.

V. *Solanum Dulcamara.* Bitterzoet.

(5) Nagtschade *met een ongedoorde Heesterachtige bogtige Steng; de bovenste Bladen Piekvormig; de Trosjes gekroond.*

Het bekende Gewas, dat men gemeenlyk in 't Nederduitsch, volgens den Latynschen naam, *Bitterzoet* noemt, is eene *Klimmende Nagtschade*, gemeen door byna geheel Europa. Zo wel, naamelyk, als het in Sweeden aan de kanten van Moerassen en in vogtige Haagen groeit, komt het voor in Oostenryk, in Engeland, Vrankryk, ja zelfs omstreeks Montpel-

(4) *Solanum* Caul. in. frut. Fol. geminis, altero minore, Floribus cymosis. *Ibid.* Sol. Caul inermi perenni &c. *Vir. Cliff.* 15. *Hort. Cliff.* 61. ROYEN *Lugdbat.* 424. Sol. Amer. Strychnodendro accedens &c. PLUK. *Alm.* 349. T. 111. f. 4.

(5) *Solanum* Caul. in. frutescente flexuoso, Foliis superioribus hastatis, Racemis cymosis. *Hort. Cliff.* 60 *Fl. Suec.* 189, 201. *Mat. Med.* 95. ROYEN *Lugdbat.* 424. TOURNF. *Inst.* 149. Solanum scandens seu Dulcamara. *C. B. Pin.* 167. *β.* Sol. Dulc. Africanum. DILL. *Elth.* 365. T. 273. f. 352.

pellier en in Karniolie. De Sweeden geeven 'er verscheide Naamen aan; de Duitschers noemen het *Hemskraut*, *Je langer je lieber*, of ook *Bittersuss*; de Engelschen *Bittersweet* of *Woody Nagtschade*; de Franschen *la Douce amére* of *Vigne de Judée*; gelyk CAMERARIUS hetzelve *Vitis sylvestris* tytelt. By ons heet het ook *Alfsranken*, doch by 't Gemeene Volk in de Steden *Hoe langer hoe liever*, en by de Boeren *Qualster*, zo de Hoogleeraar DE GORTER aantekent. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Nagtschade.*

Het is een Gewas, dat somtyds wel Stammen maakt van een Duim dik, taamelyk vast van Hout, doch in 't midden voos, met een witachtige Schors, geevende verscheide Ranken als de Wyngaard uit, die langs de Boomen, aan den Waterkant, verscheide Voeten hoog opklimmen, en somtyds ook wel in derzelver holle Stammen, inzonderheid in die der Wilgen, geworteld zyn. Gedagte Ranken blyven in 't eerste Jaar altoos groen, bezet met Bladen, die zodanig verschillen, dat sommigen enkeld en Hartvormig gespitst, anderen in drieën gesneeden, of met twee kleinere aan 't Grondstuk voorkomen, en lang gesteeld. De Bloemen groeijen by Kroonswyze Trosjes op Takkige Steeltjes: zy zyn Raderachtig en Violet van Kleur, met eene geele Kolom in 't midden, die uit de samengevoegde Meelknopjes bestaat. De Kelk is klein: de Styl langer dan de Meeldraadjes, en het Vrugtbeginzel wordt een ron-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.*

ronde roode Besie, die laf en onaangenaam van smaak is, bevattende, volgens de Waarneeming van Doktor SCOPOLI, twintig Zaadjes. Het komt niet alleen met Violette, maar ook met dubbelde Bloemen, ja met bonte Bladen voor, welke laatste, als iets fraaijs, in de Tuinen of in Potten gehouden wordt.

Men vindt de Alfsranken aangepreezen tot het wegneemen van inwendige Verstoppingen van de Lever en Milt, en dus in 't byzonder niet alleen tegen de Geelzugt, maar ook tegen de Waterzugt, als van eene Purgeerende en Pisdryvende hoedanigheid zynde. Doorgaans, echter, vereischen deeze Kwaalen kragtiger Hulpmiddelen. Het Sap der Bladen, evenwel, bevondt PARKINSON een sterk Purgeermiddel te zyn (*). Doktor SCOPOLI heeft de nuttigheid van het Afkookzel der Ranken (*Stipites*), niet alleen in vergaaring van Slym, maar ook in de Schurft, Jicht en zelfs in Venus-Kwaalen, wanneer het lang en rykelyk gebruikt werdt, waargenomen (†). Buiten twyfel is 't een zeer goed openend en bloedzuiverend Middel; doch of het de Houten en Wortelen, daar toe in die Gevallen gewoonlyk in gebruik, overtreffe, zou te onderzoeken staan (‡). De Stee-

(*) RAJI *Synopsis Method. Stirp. Britt.* p. 307.

(†) *Flora Carniolica.* p. 287.

(‡) De beroemde Heer HALLER zegt wel daar van; *Infusum Sarmentorum in Pleuritide, in Peripneumoniâ mucosâ* BLAIR, *et inprimis* BOERHAAVIUS *laudat: idemque adfatim bis*

Steelen van dit Gewas zyn, als bekend is, tegenwoordig in algemeen gebruik, als een Geneesmiddel voor Borstkwaalen, die uit Verkoudheid ontstaan. Uitwendig dient een Pap van de Bladen tot verzagting en oplossing in Gezwellen der Borsten en Kneuzingen. Het Vrouwvolk in Toskanen gebruikte, volgens MATTHIOLUS, het Sap der Besfen tot het wegneemen van Vlakken en Sproeten in het Aangezigt en tot verfraaijing der schoonheid van 't Gelaat (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.*

Als eene Verscheidenheid brengt LINNÆUS hier t'huis, het *Afrikaansche Bitterzoet*, met dikke ruige Bladen, door den geleerden DILLENIUS, in de beschryving der Planten van den Elthamschen Tuin, voorgesteld en afgebeeld. RAY maakt ook gewag van een *Zee-Bitterzoet*, aan de Zuidelyke Kusten van Engeland op veele plaatsen gemeen, 't welk de geleerde Kruidkenner, Doktor BROWNE, hem verzekerd hadt, in de geheele gestalte en in Soort van het gewoone te verschillen.

(8) Nagtschade *met een ongedoornde laag Hee-*

VIII. *Solanum macrocarpon.* Grootvrugtige.

bibendum monet, innocuum medicamen, omni Chinâ vel Sarsâ potentius: doch buiten twyfel zal zyn Ed. daar mede op die Borstkwaalen alleen het Oog hebben.

(*) GEOFFR. *Mat. Med.* III. p. 415. CAM. *Epit.* p. 986.

(8) *Solanum* Caule inermi suffruticoso, Fol. cuneatis repandis glabris. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 187. *Mant.* 205.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.*

Heesterachtige Steng, de Bladen Wigvormig, uitgegulpt en glad.

Behalve de *Boomachtige Nagtschade*, met hoekige Bladen en eene Goudkleurige Vrugt, door PLUMIER in Zuid-Amerika waargenomen, wordt hier toe betrokken die met een zeer groote geele Vrugt, van de zelfde Kleur, welke Pater FEUILLÉE gezien hadt in twee Tuinen te Lima, Hoofdstad van Peru. De hoogte van 't Gewas bevondt hy omtrent zes Voeten, de Bladen hadden meer dan een Voet langte en breedte, en de Bloemen de wydte van by de twee Duimen: wordende de Vrugt, die twee Duimen dik was, *Oranje-Appel van Quito* genaamd; want het Gewas hadt men van daar bekomen en zy hadt de figuur en Smaak van Oranje-Appelen.

IX. *Solanum Bonariense.* Bonaires.

(9) Nagtschade *met een byna ongedoornde Heesterachtige Steng, de Bladen langwerpig ovaal, diep uitgegulpt en ruuw.*

Thans wordt de *Bonaires Nagtschade* van DILLE-

MILL. *Ic.* 294. Solanum amplissimo anguloso, hirsutoque Folio &c. FEUILL. *Peruv.* III. p. 61. T. 46. Solanum arborescens &c. PLUM. *Ic.* 224. f. 2.

(9) *Solanum* Caule subinermi fruticoso, Foliis ovato-oblongis sinuato-repandis scabris. *Mant.* 205. Sol. Bonariense arborescens, Papas Floribus. DILL. *Elth.* 364. T. 270. f. 351.

LENIUS, op deeze manier, van de voorgaande afgezonderd. De hoogte kan ik echter niet zien, dat aanmerkelyk verſchilt (*). De Bladen zyn driehoekig, Lancetvormig, breed; (welke drie hoedanigheden naauwlyks overeen te brengen zyn); kaal en ruuw van Oppervlakte. De Takken geeven op zyde Steeltjes uit, met by de vyf Bloemen, eenigermaate Kroontjesachtig: de Bloemen, knikkende, zyn groot en wit, van buiten Wollig, met geele Meelknopjes: de Besſen als die van den Lyſterbesſiën-Boom.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtſchade.*

Van de ongedoornde gaa ik thans tot de gedoornde of ſtekelige Nagtſchaden over.

(22) Nagtſchade *die een gedoornde Heeſterachtige Steng heeft, de Bladen Wigvormig met hoeken, eenigermaate Wollig en effenrandig, met regte Doornen wederzyds.*

XXII. *Solanum Indicum.* Indiſche.

De Hoogleeraar J. BURMANNUS heeft van deeze Soort een zeer fraaije Afbeelding gegeven,

(*) *Frutex Orgyalis & ultra*, zegt onze Ridder van deeze, dat is een Vadem en daar boven. *Cette Morelle s'eleve a une Toiſe*, zegt Pater FEUILLÉE van de andere: dat is zes Voeten.

(22) *Solanum* Caule aculeato fruticoſo. &c. *Fl. Zeyl.* 94. *Hort. Cliff.* 61. ROYEN *Lugdbat.* 424. Solanum Ind. ſpinoſum, Flore Borraginis. ROB *Ic.* 28. DILL. *Elth.* 362. T. 270. f. 349. Sol. Amer. perenne ſub-incanum &c. PLUK. *Alm.* 350. T. 225. f. 6.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.* ven, onder den naam van *Heesterachtige Wollige Nagtschade*, met gegolfde zagte Bladen, die van onderen grys zyn, met geelachtige Doornen gewapend. Zyn Ed. beschryft dezelve omstandig, en merkt aan, dat het een Houtige Heester is, met eenen paarschen Bast, die zig door zekere Haairtjes geelachtig vertoont. De Steelen zyn bezet met Beenachtige, spitse geele Doornen, welke langs de Ribben der Bladen, doch yler, voortloopen. De Bloemen en Vrugten komen met die van de gewoone Nagtschade overeen; doch de Besfen zyn geel.

XXIII. *Solanum fuscatum.* Bruine.

(23) Nagtschade, *die een gedoornde Heesterachtige Steng heeft, de Bladen Eyvormig met stompe Kwabben en wederzyds regte Doornen, de bovensten gekleurd.*

Wegens de bruinheid der Takken aan de Zonzyde heeft deeze den bynaam. BOERHAAVE heeftze *Amerikaansche Nagtschade*, met den Stam en de Steelen zwart en gedoornde Bladen als van Beerenklaauw, getyteld. Aan de bovenzyde dier Bladen zyn de Doornen schoon paarsch, somtyds met een bleeken Band omringd: de Bloemen Violet: de Bladen uitgegulpt en wederzyds groen. Het Gewas groeit in Amerika.

(24) Nagt-

(23) *Solanum* Caule acul. frut. Foliis ovatis obtuse lobatis &c. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Sol. Americanum, Caule & Pedunculo nigro, Fol. Acanthi spinosis. BOERH. *Lugdb.* II. p. 68.

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK.

(24) Nagtſchade *die een gedoornde Heeſter-achtige Steng heeft, de Bladen Pieks-wys' gehoekt, met regte Doornen ter wederzyde, en yle Troſjes.*

XXIV. *Solanum Carolinenſe.* Karoliniſche.

Deeze Karoliniſche heeft wel een Heeſter-achtigen Stam of Steel, doch is een Jaarlyks Gewas, met Bloemen van Bernagie, die eenigermaate geaaird zyn.

(25) Nagtſchade *met een gedoornde Heeſter-achtige ronde Steng, de Bladen als Vins-wyze verdeeld en uitgeſneeden; met yle Doornen, naakt; de Kelken gedoornd.*

XXV. *Solanum Sodoméum.* Sodoms-Appel.

De voorgaande heeft de Bladen ruuw, doch naauwlyks Wollig: deeze zonder eenige Wolligheid. HERMANNUS heeft 'er de Afbeelding van gegeven, onder den naam van *Afrikaanſche Heeſterachtige Appeldraagende Nagtſchade*, die gedoornd en zwartachtig is, met de

(24) *Solanum* Caule acul. frut. &c. *Ibid. Hort. Cliff.* 61. *Vir. Cliff.* 15. ROYEN *Lugdbat.* 424. Sol. Carolinenſe Spinoſum, Borraginis Floribus ſpicatis. DILL. *Elth.* 362. T. 269. f. 348.

(25) *Solanum* Caule acul. frut. Foliis obovatis &c *Ibid.* Spinis ſupinis erectis, pronis recurvis. *Hort. Cliff.* 61. *Vir. Cliff.* 15. ROYEN. *Lugdbat.* 424. Sol. Pomiferum, fruteſcens Africanum &c. HERM. *Lugdbat.* 573. T. 575. MORIS. *Hiſt.* III. p. 521. S. 13. T. 1. 15. Sol. ſpinoſum &c. PLUK. *Alm.* 351. T. 316. f. 4?

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.*

de Bloem van Bernagie en diep ingesneeden Bladen, zynde van BREYN getyteld, *Boomachtige Gedoornde Nagtschade* van de Kaap der Goede Hope. Zy groeit aldaar aan de kanten van Graften en op andere ongebouwde plaatsen, wordende hier in de Tuinen door Zaad of aflegging gemakkelyk vermenigvuldigd. Het wordt een Heester van anderhalf Elle hoog, met Houtige Steelen, uit den groenen zwartachtig en met scherpe Doornen overal gewapend, zo wel als de Steelen en Ribben der Bladen, welke, door hunne Insnydingen, veel naar die van den Ganzen-Distel gelyken. De Vrugten hebben de grootte van de zogenaamde Appeltjes der Liefde; zy zyn eerst groen, dan geel en worden door de rypheid zwart: het Vleesch derzelven hadt die ervaren Kruidkenner Vergiftig bevonden; doch van den Wortel, die scherp en bitterachtig was, hadt hy het Afkookzel, op het voorbeeld der Hottentotten, tot ontlasting der Waterzugtigen met goed gevolg altoos voorgeschreeven.

XXVI. *Solanum sanctum.* Levantsche.

(26) Nagtschade *met een gedoornde Heesterach-*

(26) *Solanum* Caule acul. frut. Aculeis tomentosis Foliisque oblique ovatis repandis. *Ibid.* Sol. Caul. acul. fruticoso, Foliis repandis, Calycibus aculeatis. ROYEN *Lugdbat.* 425. Solanum spinosum Fructu rotundo. C. B. *Pin.* 167. Sol. Æthiopicum maxime tomentosum &c. PLUK. *Alm.* 351. T. 316. f. 2. Solanum Pomiferum frutescens &c. Solo Caule spinoso. BOERH. *Lugdbat.* II. p. 67. N. 12.

achtige Steng, de Doornen Wollig zo wel als de Bladen, die ſcheef Eyvormig en aan de kanten uitgegulpt zyn. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Nagtſchade. Waarom de voorgaande Soort, van het Zuidend van Afrika afkomſtig, den bynaam van *Sodoms-Appel* voere, is my duiſter. Dezelve immers zou beter voegen aan deeze Soort, wier Woonplaats geſteld wordt in Paleſtina, en, zo wy dezelve, met BIRSERUS, houden voor de Gedoornde Nagtſchade van BAUHINUS, dan moeſten het de *Poma Hiericontea* of Appelen van Jericho zyn, van IMPERATUS. Hoe 't zy, de afkomst is uit de Ooſtelyke deelen van de Middellandſche Zee, en het wordt van onzen Ridder aldus beſchreeven.

„ Een Wollige Aſchgraauwe Steng, met „ dikke, regte, korte, geelachtige Doornen, „ die, behalve de Punt, Wollig zyn: de Bla„ den Eyvormig, aan de eene zyde korter, „ dik, Wollig, ſtomp; de jonge Blaadjes Vins„ wyze uitgeſneeden en witachtig aan den „ rand, met drie Stekels op de Rib: de Steel„ tjes van onderen gedoornd. De Bloemſteel„ tjes uit de zyden van de Steng; het voor„ naamſte met den Kelk gedoornd; de overi„ gen onvrugtbaar ongedoornd. De Bloem als „ die van Bernagie, uit den blaauwen Purper„ kleurig."

 (27) Nagt-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XXVII. *Solanum tomentosum.* Wollige Nagtschade.

(2) Nagtschade *met een gedoornde Heesteragtige Steng, Naaldswyze Doornen, Hartvormige, ongedoornde een weinig uitgegulpte Bladen, de jonge Blaadjes als met Poeijer bestrooid.*

Van deeze, die tot Afrika of de Kaap behoort, wordt van den Ridder gezegd, „ dat de „ Steng en de geheele Plant Wollig zyn, met „ zeer dunne naakte Doornen: de Bladen Hartvormig, stomp, uitgegulpt, hebbende de „ Rib byna alleen gedoornd, en die eerst uitkomen aan den rand met een Violet Poeijer „ van *gesternde Haairtjes* besprengd. De Vrugten Goudgeel, van grootte als Aalbessen." Hier wordt van den Heer MURRAY thans bygevoegd (*), dat de Bladen *wederzyds groen* zyn; doch hoe kan dan de Afbeelding van TRIUMFETTI, onder den tytel van Afrikaanse Gedoornde Nagtschade, *met gryze gegolfde Bladen*, hier strooken? „ De Steng derzelve, „ uit den groenen grysachtig, was by hem nooit „ meer dan twee Ellen hoog geworden, geevende „ digt

(27) *Solanum* Caule acul. frut. Aculeis acerosis, Foliis cordatis inermibus subrepandis, tenellis purpureo-pulverulentis. *Ibid.* Sol. Caul. acul. frut. Fol. cord. villosis repandis, Calycibus inermibus. *Hort. Cliff.* 61. ROYEN *Lugdbat.* 425. Sol. Afric. spin. Fol. canescente undulato TRIUMF. *Præl.* 46. T. 6. RAJ. *Suppl.* 355. Sol. Fol. & Caule spinosis. MOR. *Blæs.* 310. Sol. spin. maxime tomentosum. BOCC. *Sic.* 8. T. 5.

(*) *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 189.

„ digt by den Wortel een menigte van Scheu- „ ten uit, die met geelachtige dunne Stekel- „ tjes bezet waren, en de Bladen bedekt met „ eene zonderlinge Kleur, als uit wit, geel en „ groen, gemengeld.” III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Nagt-schade.*

De aanhaalingen zyn derhalve hier wat duister, en deeze Soort schynt zig niet duidelyk van de voorgaande te onderscheiden; te meer, dewyl de Hoogleeraar A. VAN ROYEN geene Soort met *ongedoornde Kelken* opgegeven heeft. Ik bezit een Takje, dat tot de een of andere behooren moet, als zynde betrokken tot de Twaalfde Soort van BOERHAAVE en waarschynlyk in de Leidsche Tuin geplukt. Die Soort voert den tytel van *Appeldraagende, Heesterachtige Nagtschade, met Bernagie-Bloemen, het Blad Wollig en grys; de Steelen alleen gedoornd*, en deeze maakt ook de Twaalfde Soort by den Heer van ROYEN uit; doch alzo de Kelk hier niet geheel ongedoornd is, zo zou het eer schynen te behooren tot zyne Dertiende Soort, die tot de voorgaande van onzen Ridder betrokken is, en waar toe de Leidsche Hoogleeraar de Vierentwintigste van BOERHAAVE t'huis brengt, welke den tytel voert van *Gedoornde gryze Nagtschade*, met uitgesneeden Bladen, een Bernagie-Bloem, en geele Vrugten, die de grootte en figuur hebben van een Hoender-Eytje (*).

't Ge-

(*) Hoe grappige feilen de Drukpers veroirzaaken kan, die het

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Nagtschade.* PL. XX. *Fig.* 2.

't Gezegde Takje dan, hier in *Fig.* 2, op Plaat XX, volmaakt in de Natuurlyke grootte afgebeeld, heeft den Steel en Bladen met een digte Wolligheid als Vilt bezet; de Bladen zyn geheel ongedoornd; doch aan de Kelken, inzonderheid van de ontlooken Bloem, komen Doorntjes voor, die, gelyk de anderen, Naaldachtig fpits, geel en naakt of glad zyn. De Bloem, in vyven gedeeld, heeft Meelknopjes van aanmerkelyke grootte, die hier. waarfchynlyk door de drukking, wat van elkander afgeweeken zyn; en in 't midden een bruinen langen Styl, met een ftompen Stempel. Maar, het geen my allermeest ten opzigt van deeze Soort bevestigt is, dat de zagtjes afgeveegde Wolligheid zodanige Sterswyze Pluisjes, als Zandjes, uitlevert, welke door fterke vergrooting, by Letter C, in drie poftnuren afgebeeld, de weezentlyke *Gefternde Haairtjes*, welken onze Ridder aan de laatfte Soort toefchryft, vertoonen. Men ziet hier, hoe dezelven een Steeltje tot inplanting hebben, daar de Straalen, tot zeven, agt of negen in getal, van afkomen, fpreidende zig Sterswyze naar alle kan-

het nazien van den Autheur of het Origineel altoos, wanneer men gelegenheid heeft, noodig maaken, blykt hier; alzo men in de *Prodromus Floræ Leidenfis* dit aangehaald vindt: *Oculi Gallinacei magnitudine & formâ*, in plaats van *Ovuli*, gelyk BOERHAAVE het heeft. Welk een groot verfchil: een Hoender-Oog of een Hoender-Eitje? Ik kan niet denken, dat het met voordagt dus veranderd zy.

kanten uit. Derhalve kan deeze Wolligheid tot een der aartigste Voorwerpen van 't Mikroskoop verstrekken. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(28) Nagtschade *met een gedoornde Heesteragtige Steng, de Bladen stomp Lancetvormig, uitgegulpt, aan den rand omgeboogen; de Trosjes eenvoudig.* XXVIII. *Solanum Bahamense.* Bahamasche.

Op Providence, het voornaamste der Bahama-Eilanden, is deeze Soort van Nagtschade waargenomen, wordende deswegen de *Bahamasche* getyteld. Het schynt de zelfde te zyn, welke SLOANE op Jamaika vondt, met blaauwe Bloemen.

(29) Nagtschade *met een gedoornde Heesteragtige Steng, de Bladen spits Lancetvormig, by het Steeltje wederzyds omgekruld; de Trosjes eenvoudig.* XXIX. *Igneum.* Vuurige.

Deeze Soort is aan de voorgaande zeer gelyk,

(28) *Solanum* Caule acul. frut. Fol. lanceol. repandis obtusis margine reflexis, Racemis simplicibus. *Hort. Cliff.* 64. ROYEN *Lugdbat.* 424. Sol. Bah. spinosum, DILL. *Elth.* 263. T. 271. f. 271. f. 250. Sol. frut. Bacciferum spinosum, flore cœruleo SLOAN. *Jam.* 108. *Hist.* I. p. 38. T. 11. f. 3.

(29) *Solanum* Caule acul. frut. Fol. lanceol. acuminatis, Basi utrinque revolutis, Racemis simplicibus. *Syst. Nat.* Sol. spiniferum frutescens, Spinis Igneis, Americanum. PLUK. *Alm.* 350. T. 225. f. 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

lyk, maar de Bloemen zyn wit, niet blaauwachtig; de Bladen gespitst, niet stompachtig: de Doornen sterker, menigvuldiger en Vuurig rood van Kleur. Deswegen is het Gewas Amerikaansche Heesterachtige Nagtschade met Vuurige Doornen van PLUKENET getyteld, welke 'er Bladen wat smaller dan die van Herts-Tonge aan toeschryft en meent dat 'er de Mexikaansche Boom *Enguamba* zeer naby kome, uit wiens Besfen een Olie geperst werdt van dien naam, zeer nuttig om Gezwellen te doen verslaan en tot Geneezing van Zweeren.

XXX. *Solanum trilobatum.* Driekwabbige.

(30) Nagtschade *met een gedoornde Heesterachtige Steng, de Bladen Wigvormig, byna driekwabbig, glad, stomp en weerloos.*

Deeze, zo wel in Oost- als in Westindie voorkomende, heet de Jamaikasche Gedoornde gladde Nagtschade met kleine Bladen die minder diep ingesneeden zyn, by PLUKENET. Van de Oostindische, uit Java overgezonden, geeft de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS een fraaije Afbeelding, en wyst tot de beschryving van LINNÆUS, die 'er kleine Besfen, als van Vlier aan toeschryft, doch twyfelt of de Kaapsche en Westindische ook byzondere Soor-

(30) *Solanum* Caule acul. frut. Fol. Cuneiformibus subtrilobis glabris obtusis inermibus. *Syst. Nat.* Sol. spinosum Jamaicense, Foliis parvis minus profunde laciniatis. PLUK. *Alm.* 351. T. 316. f. 5.

Soorten zyn, dewyl de eene kleine witte, de andere groote Violette Bloemen heeft. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(31) Nagtſchade *met een gedoornde Heeſterachtige Steng, en drievoudige Eyvormige effenrandige Bladen.* XXXI. *Solanum trifoliatum,* Driebladige.

Gedagte Hoogleeraar geeft ook een Afbeelding van deeze nieuwe Soort, welke op Koromandel groeit volgens den Heer OUTGAERDEN. Dezelve heeft de Steelen Heeſterachtig, en zeer glad, yl bezet met kromme Doornen.

(32) Nagtſchade *met een ongedoornde Heeſterachtige Steng, de Bladen Lancetvormig glanzig effenrandig; de meeſte Steeltjes met twee Bloemen.* XXXII. *Havanenſe* Havanaſche.

Deeze en de volgende Soorten van Ongedoornde Nagtſchade, zyn door den Heer JACQUIN in de Westindiën ontdekt. De tegenwoordige by de Havana, in lommerryke Bosſchen aan den Zeekant, groeijende, was een Heeſter van vyf Voeten hoog, regtopſtaande, met een zeer groote blaauwe Bloem, vlak uitgeſpreid, met dikke Meelknopjes, niet aan el-

(31) *Solanum* Caule acul. fruticoſo, Foliis ternatis ovatis integerrimis. BURM. *Fl. Ind.* p. 57.

(32) *Solanum* Caule inermi frutescente, Fol. lanceolatis nitidis integerrimis, Pedunculis ſubbifloris. *Syst. Nat. Mant.* 47. JACQ. *Amer. Hiſt.* 49. T. 35.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

kander raakende, en de Vrugt een Eyronde, gladde, donker blaauwe Besie, met Nierachtige Zaaden.

XXXIII. *Solanum. Racemosum.* Getroste.

(33) Nagtschade *met een ongedoornde Heesterachtige Steng; de Bladen Lancetvormig, uitgegulpt, gegolfd, de Besſen aan lange regtopſtaande Trosſen.*

Deeze kwam zyn Ed. in 't Kreupelbosch aan den voet der Bergen op Martenique voor, zynde een Takkige Heester van vier Voeten hoog, welke door haar Gewas zeer naar de Bahamasche gelykt, zo onze Ridder aanmerkt, hebbende witte Bloemen en kleine roode Besiën. Voorts heeft die zelfde Heer op dat Eiland nog eene Soort gevonden, welke zyn Ed. de *Droevige Nagtschade* noemt, zynde een Heester-Gewas van agt Voeten hoogte, doch zeer onbevallig, met Bladen van agt Duimen lang, zwartachtig groen, kleine witte Bloemen en ronde vuil geele Besſen. Een andere, door hem de *Bombasche* getyteld, was een Kroon-Boompje van twaalf Voeten, met Bladen van een Voet lang en witte Tros-Bloemen, zyn Ed. op 't Eiland Tierra Bomba, by Karthagena, voorgekomen. In de Bosschen, by die Stad, vondt

(33) *Solanum* Caule inermi frut. Fol. lanceol. repandis undulatis, Racemis longis rectis. *Syst. Nat. Mant.* 47. JACQ. *Amer. Hist.* 50. T. 36.

vondt hy een dergelyke Heester van zes Voeten, niet volkomen ongedoornd, met Trosſen, twee of drie Duimen lang, van blaauwe Bloemen en ronde Besſen. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(34) Nagtſchade *met eene gedoornde Heester-achtige Steng en ovaale Bladen.* XXXIV. *Solanum Lycioides.* Peruviaanſche.

Deeze Soort is een Heester die de Gestalte van het *Lycium* heeft: de Steng is ongedoornd, maar alle Takken loopen in een Stekel uit. De Bladen zyn klein, niet zeer ſpits, wederzyds glad, gesteeld: de Bloemen Raderachtig zonder Pypje: de Kelken met vyf ſpitſe Tanden: de Meelknopjes korter dan de Bloemen, die enkeld op zyde van de Takjes groeijen. De Woonplaats ſchynt in Peru te zyn.

LYCIUM. Boksdoorn.

Een Pypachtige Bloem, wier Keel geslooten is door een Baard van de Meeldraadjes; de Vrugt een Beſie met twee Holligheden en veele Zaaden: maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geſlagt, waar in vervat zyn vier Soorten, als volgt.

(1) Boks-

(34) *Solanum* Caule Spinoſo fruticoſo Foliis ellipticis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. *Mant.* 46.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

I. *Lycium Afrum.* Afrikaansch.

(1) Boksdoorn *met lange, smalle, Bladen.*

Het *Lycium* is by de Ouden bekend geweest als een Heesteraghtig Gewas, met Bladen als van Palm, en Doornen; zynde deswegen ook *Pyxacantha* genaamd. TOURNEFORT en zyne navolgers hebben het onder de *Rhamnus* betrokken, als waar aan zy ook een éénbladige Bloem toeschreeven. Thans wordt het, met reden, daar van afgezonderd, en dus maakt deeze eerste Soort een Gewas uit, 't welk CLUSIUS afgebeeld heeft als een Bysoort van zynen eersten *Rhamnus* en BOERHAAVE genoemd heeft, *Afrikaansche met lange Doornen, een witte Schors, en eene blaauwe Vrugt.* De Bladen van deeze zyn klein, smal en dik, van eene Zoutige Smaak en de Bloemen paarsch, gelyk BAUHINUS opgemerkt heeft. Het was door NISSOLE, reeds in 't begin deezer Eeuw, wegens de fraaiheid en gedaante der Bloemen, als naar die van de Jasmyn gelykende, met den naam van *Jasminoides* vereerd, en is door TREW, uit de Te-

(1) *Lycium* Foliis linearibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 261. p. 177. *Veg.* XIII. Gen. 262. p. 190. *Hort. Cliff.* 57. *Hort. Ups.* 47. MILL. *Dict.* T. 171. f. 1. TREW. *Ehret.* p. 4. T. 24. Jasminoides Africanum &c. NISS. *Mem. de* 1711. p. 420. T. 12. Jasminoides acul. humile Halimi folio. MICH. *Gen.* 224. T. 105. f. 2. Rhamnus alter foliis salsis. C. B. *Pin.* 477. Rhamnus 1. alter. CLUS. *Rar.* p. 68. Rhamnus primus. DOD. Rhamnus Afer, Spinis longis, Cortice albo, Fructu cæruleo. BOERH. *Lugdbat.* II. 212.

Tekeningen van EHRET, aan 't licht gegeven, daar men naauwkeurig de deelen van de Bloem en de gesteldheid van de Vrugt kan zien. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Boksdoorn *met Lancetswyze Bladen, de Kelken meest in tweeën gedeeld.* II. *Lycium Barbarum.* Barbarysche.

De bynaam schynt oneigen voor een Gewas, dat men zo wel in Asia, als in Afrika, ontmoet. Het zou de *Jasminoides* met Wilgen-Bladen van MICHELIUS moeten zyn, en de Kleur der Vrugt is niet genoegzaam om dat groote verschil in de Bladen aan een zyde te stellen: te minder, dewyl die Kleur door de rypheid verandert, gelyk TREW waargenomen heeft, geevende van deeze ook een fraaye Afbeelding. Gedagte Vrugt was onryp, zynde geelachtig groen, en wierdt door de rypheid paarsch. Evenwel kon de eerste Soort van MICHELIUS naauwlyks hier t'huis gebragt worden, wanneer men zyne Figuur met die van EHRET, ook van deeze gegeven, vergelykt, en dus zou ik de Vreemde Rhamnus, die Rosmaryn-Bladen heeft, witachtig van Kleur, van de Kaap der Goede Hope

(2) *Lycium* Fol. lanceolatis, Calycibus bifidis. *Ibid.* Rhamn. peregr. Rosmarini folio, candidior. PLUK. *Alm.* 317. *Mant.* 160. T. 322. f. 2, mala. Jasminoides Sinense &c. DU HAM. *Arbr.* I. p. 306. T. 121. f. 4. Jasminoides acul. Polygoni folio, Floribus parvis albidis. SHAW. *Afr.* 349. Fig. an? BURM. *Fl. Ind.* p. 59. TREW. *Ehret.* p. 33. T. 68.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Boksdoorn.*

pe afkomstig, met PLUKENET veeleer tot de voorgaande Soort betrekken, en kan ook niet zien, hoe de Afrikaansche of Barbarysche van SHAW, met Bladen van Varkens-Gras en kleine witachtige Bloemen, hier t'huis behoore.

De Oostindische of Sineesche, daar TREW de Afbeelding, (onder den naam van *Lycium* met langwerpig Lancetswyze Bladen en enkelde (*) uitgespreide Bloemen in de Oxelen, hebbende de Takken yler gedoornd,) van geeft, is een zeer sierlyk Gewas, verschillende van de andere Soorten, doordien het den Kelk in tweeën of in drieën gedeeld heeft; de Bloemen van binnen schoon Violet, aan den Keel donker gestreept, doch van agteren bleekrood: de Bladen gelyken veel naar Wilgenbladen, inzonderheid de bovensten die kleiner en smaller dan de ondersten zyn. 't Gewas bestaat uit slappe Ryzen, die zig niet kunnen ophouden, doch niettemin een groote hoogte bereiken; wordende somtyds wel twaalf Voeten lang. Het verdraagt, zegt LINNÆUS, onze Winter-Koude.

III. *Lycium Europæum.* Europische.

(3) Boksdoorn *met scheeve Bladen, en bogtige ronde Takken.*

De

(*) *Floribus solitariis patentibus alaribus* zegt TREW. Hier op laat onze Ridder aanstonds volgen, *Flores e singulis Gemmis* 2 —— 5, *Pedunculis propriis*: 't welk tegenstrydig schynt.

(3) *Lycium* Fol. obliquis, Ramis Flexuosis teretibus. *Syst. Veg.* XIII. *Mant.* 47. Lycium Fol. cuneiformibus. *Vir. Cliff.* 14. *Sp. Plant.* I. p. 192. Jasminoides aculeatum Salicis folio, Flo-

De gedagte zwaarigheid is eenigermaate weggenomen, door de Jasminoides van MICHELIUS, met Wilge-Bladen, tot eene nieuwe Soort te maaken, onder den bynaam van *Europische*, gelyk onze Ridder thans doet, hebbende dezelve te vooren reeds Lycium met Wigvormige Bladen getyteld. Dus behoort hier dan het Gewas, dat men in Duitschland *Bucks-Thorn* noemt, om dat het met sterke dikke Doornen, meest aan de enden der Takjes, is gewapend. Het voert ook den naam van *Spina Sancta*, waarschynlyk om dat men 's Heilands Doornekroon daar van onderstelt gevlogten te zyn, en, alzo het in Landen aan de Middellandsche Zee groeit, was dit niet onmooglyk. Ja zelfs merkt MICHELIUS aan, dat het Landvolk, in Toskanen, 'er gebruik van maakt tot afschutting, en 'er den naam aan geeft van *Spina da Corone di Crocifissi*.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Boksdoorn.*

„ Het verschilt, zegt LINNÆUS thans,
„ van de *Barbarysche* Boksdoorn, doordien het
„ regtop kan staan, zonder Steunzel; dat de
„ Bladen, hoewel Lancetvormig, niet vlak,
„ maar scheef of bogtig zyn; de Takjes rond,
„ geenszins hoekig door eenige van het Blad-
„ steeltje afloopende Streep, met de Opper-
„ vlakte niet glad, maar eenigermaate Wollig,
„ en

Flore parvo ex albo purpurascente. MICH. *Gen.* 224. T. 105. f. 1. Rhamnus Spinis oblongis flore candicante. C. B. *Pin.* 477.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ en dat uit alle Knoppen Doornen voorko„ men. Van de *Afrikaansche* of eerste Soort „ verschilt het, door Lancetswyze Bladen en „ de bogtige ronde Takken, t'eenemaal": zynde dit door zyn Ed. in de Upsalsche Akademie-Tuin waargenomen.

IV. *Lycium capsulare.* Mexikaansche.

(4) Boksdoorn *met Lancetvormige dunne gladde Bladen; de Bloemsteeltjes en Kelken eenigermaate ruig; de Kelken als Doosjes.*

Deeze, in Mexiko groeijende, volgens den Heer MILLER, is een Heester met ronde Takken, die enkelde uitgespreide Doornen heeft, zo lang als de Bladen, in de mikken en oxelen; de Bladen eenigermaate gesteeld: de Bloemsteeltjes enkeld, korter dan het Blad, met één Bloem, die Raderachtig is, hebbende twee smalle regtopstaande Stempels: het Zaadhuisje Eyvormig, gespitst, met twee Holligheden.

JAQUINIA.

Dit Geslagt heeft zynen naam van den geleerden Heer JACQUIN, die de Kruidkunde ten opzigt van de Westindische Gewassen zo loflyk opgehelderd en met zulk een menigte van nieu-

(4) *Lycium* Fol. lanceolatis tenuibus glabris, Pedunculis Calycibusque pubescentibus, Pericarpiis Capsularibus. *Amœn. Acad.* IV. p. 308.

nieuwe Soorten verrykt heeft, dat men hem billyk een Eerzuil mag opregten. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Behalve de algemeene van deezen Rang, naamelyk vyf Meeldraadjes en een enkele Styl of Stempel, zyn de Kenmerken, een Bloem in tienen verdeeld, met de Meeldraadjes in de Kelk ingeplant, een vyfbladig Honigbakje en de Vrugt een eenzaadige Besie.

Drie Soorten, altemaal Westindische, komen 'er in voor, als volgt.

(1) Jaquinia, *die de Bladen stomp met een Puntje heeft.* I. *Jaquinia Armillaris.* Armringen-Boom.

Dit Gewas wordt van de Spanjaarden *Barbasco* of *Barvasco* genoemd en van de Fransche Ingezetenen der Karibische Eilanden *Bois Bracelets*, dat is Armringen-Boom, om dat de Wilden van de Zaaden, die rond, van grootte als een Peperkorrel en uit den geelen bruinachtig zyn, met een Gaatje doorboord en aan een Draad gereegen, als van kleine Kraaltjes Armringen maaken, om zig te versieren. Het is een regtstammig Boompje, dikwils zeer fraay, zelden hooger dan vier of vyf Voeten, zegt de Heer JACQUIN. De Takken komen, doorgaans vyf

(1) *Jaquinia* Foliis obtusis cum acumine. *Syst. Nat.* XII. Gen. 253. p. 175. *Veg.* XIII. Gen. 254. p. 190. JACQ. *Amer. Hist.* 53. T. 39. Chrysophyllum frutescens. LOEFL. *It.* 204, 277.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

vyf in getal, Kranswyze uit den Stam voort, en verdeelen zig op de zelfde manier, gelyk de Bladen ook Kranswyze beneden de Knoopen groeijen, zo wel als aan het end der Takken. Deeze Bladen loopen, van een smal begin, allengs breeder, en in een rond, stomp end uit, doch altoos met een klein Puntje, zynde glad, styf en Lederachtig. Uit derzelver midden, aan 't end der Takjes, komen yle Trosjes voort, van kleine Bloempjes, die een aangenaamen Jasmyn-Reuk hebben, welken zy, schoon afgesneeden, verscheide Dagen behouden. De Bloempjes zyn wit, eenbladig, aan den rand in tienen verdeeld, waar van de vyf buitenste Lippen een Krans maaken om de vyf binnenste, die korter zyn. De Bessen, als een groote Erwt, zyn Oranjekleurig rood, en bevatten een roodachtige Pap, daar de Vogeltjes veel van houden, en waar in de gezegde ronde Zaadkorrel zit. De gekneusde Bladen en Takken worden tot het vangen van Visch, door denzelven dronken te maaken, zo men zegt, gebezigd. Dit zou de reden zyn, zo LOEFLING aanmerkt, van den gedagten Spaanschen naam, welke deswegen ook aan andere Gewassen wordt gegeven*. Zyn Ed. vondt dit Gewas aan de Kust van Amerika omtrent eens Mans langte hoog, en nam nog andere dergelyken waar met grooter Vrugt. De eerstgemelde zegt, dat het op Kurassau, Martenique, by Karthagena en elders groeit, doch nimmer ver van de Zee.

* Zie 't III Stuk, bladz. 170.

(2) Ja-

(2) Jaquinia, *die de Bladen Lancetvormig gespitst heeft.*

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. II. *Jaquinia Ruscifolia.* Langbladige.

Deeze, door zyn Ed. by de Havána op Boschagtige Bergen gevonden, was een Heestertje van maar drie Voeten hoog, veel naar den voorgaanden gelykende, doch de Bladen zeer styf en steekende, van gedagte figuur, hebbende en Steeltjes met één Bloem. DILLENIUS heeft 'er, onder den naam van Heestertje met Gesternde Bladen, als die van Steekende Palm, een Afbeelding van gegeven, welke zyn Ed. voor goed erkent, behoudens dat de Doornen, welken dezelve 'er aan gegeven heeft, door hem niet waargenomen zyn. LINNÆUS hadt het deswegen, voorheen, *Medeola, met Kranswyze Bladen en gedoornde Takken,* getyteld.

(3) Jaquinia *met zeer smalle gespitste Bladen.*

III. *Jaquinia linearis.* Smalbladige.

Deeze derde Soort, welke hy alleen aan den Zeekant by Port au Prince, op St. Domingo, waarnam, was een zeer takkig Heestertje van maar twee Voeten hoog, 't welk de Bladen niet min-

(2) *Jaquinia* Foliis Lanceolatis acuminatis. JACQ. *Am. Hist.* 54. Fruticulus Fol. Rusci stellatis. DILL. *Elth.* 148. T. 123. f. 149. Medeola aculeata. *Sp. Plant.* I. p. 339.

(3) *Jaquinia* Foliis linearibus acuminatis. JACQ. *Amer. Hist.* 54. T. 40. fig. 1.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. minder ſtyf en als Doornen ſteekende hadt; de Bloemen enkeld op haare Steeltjes, Reukeloos; de Besſen geel. Voor 't overige kwam het Gewas, ten opzigt van de geſtalte der Bloem en Teeldeelen, als ook van de Kransbladigheid, taamelyk met de anderen overeen.

PATAGONULA.

Een Raderachtige Bloem, die den Styl in tweeën verdeeld heeft, en een zeer groote Vrugtdraagende Kelk; het Zaadhuisje met twee Holligheden; maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geſlagt, dat den naam van zyne Groeiplaats heeft.

I. *Patagonula Americana.* Amerikaanſche. De eenigſte Soort (1), naamelyk, is uit het Zuidelykſte deel van Zuid-Amerika, dat men 't Land der Patagonen noemt, afkomſtig. Eenige Zaaden, onder Mos, dat van daar gebragt was, gevonden, in de Aarde gezaaid, leverden dit Gewas uit, zynde op het derde Jaar een Elle hoog, met den Stam een Pink dik, en in 't volgende Jaar anderhalf Elle. De Schors was groen met witte Stippen; de Bladen geleeken naar die van den Alaternus, zynde fyn getand in de uiterſte helft, 't welk reden geeft van de bepaaling. Zy waren glad, doch de Takken be-

(1) Patagonula. *Syst. Nat.* XII. Gen. 208. P. 176. *Veg.* XIII. p. 192. Patagonica Foliis partim ſerratis, partim integris. DILL. *Elth.* 306. T. 229. f. 293.

bezet met dik, bruin Haar. Tusfchen de Bladen, aan de Top-enden, kwamen Tuiltjes voort van Klokvormige Bloempjes, byna tot aan het midden toe in vyven of ook in vieren gefneeden en den Reuk van Vlier hebbende. De Vrugt was geen Befie, maar Vliezig, in de Kelk vervat.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

BRUNSFELSIA.

Een zeer lange, groote, Trechterachtige Bloem; de Vrugt een Befie met ééne Holligheid; maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geflagt, hetwelke dien naam van Pater PLUMIER bekomen heeft, ter vereering ftrekkende van den ouden Kruidkenner OTHO BRUNSFELSIUS, die voor derdhalve Eeuw de Kruidkunde in Duitfchland tot eenige opheldering heeft gebragt.

I. *Brunsfelfia Americana.* Amerikaanfche.

De eenigfte Soort (1), door dien Pater in Zuid-Amerika ontdekt, is een Heefter, met Houtige, ruuwe, geknobbelde Stengen of Takken; de Bladen effenrandig, ftomp ovaal of Spatelvormig met een Punt, fterk geaderd en gefteeld. Aan 't end der Takken komen Troffen van eenbladige Bloemen voort, die een lange ruige Pyp hebben, welke van boven zig uitbreidt in vyf breede Slippen, en van binnen een lan-

(1) Brunsfelfia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 259. p. 177. *Veg.* XIII. Gen. 260. p. 193. Brunsfelfia Flore albo Fructu molli. PLUM. *Gen.* 12. *Ic.* 65.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. langen geknopten Styl bevat, zig met de Meelknopjes in de Keel van de Bloem vertoonende. De Bloem is wit, de Vrugt een Saffraankleurige, Vleezige, Befie, welke de Zaaden in 't ronde, tegen den Bast of Schil aan, geplaatst heeft. De Hoogleeraar D. VAN ROYEN merkte aan, dat de Bloem van dit Gewas tot de Smoelachtigen (*Ringentes*) behoorde.

RHAMNUS. Wegedoorn.

De Kenmerken van dit uitgebreide Geslagt, buiten de algemeene van deezen Rang, zyn zeer twyfelachtig. Eerst hadt LINNÆUS gezegd, dat het *geen Kelk* heeft; ten ware men voor den Kelk wilde neemen de Bloem, die bestondt uit een ondoorboord Blaadje (*Petalum*), van buiten ruuw, van binnen gekleurd en Trechtervormig (*). Thans zegt zyn Ed., dat het geen Bloemblad (*Corolla*) heeft, maar een Pypachtigen Kelk, die den Bloemkrans draagt (†), met Schubben welke de Meeldraadjes beschutten, of vyf Schubben van den Mond die samenloopen (‡). Zyn Ed. telt het onder de Planten met vyfbladige Bloemen, die het Vrugtbeginzel bevatten. TOURNEFORT, ondertusschen, zegt,

(*) *Gen. Plant.* Ed. V. Stokh. 1754. p. 89.

(†) Calyx tubulosus Corollifer. *Syst. Nat.* XII. Stokh. 1767 & *Veg.* XIII. Gott. 1774. p. 148. Corolla nulla. *Ibid.* p. 194.

(‡) Squamæ Oris quinque convergentes. *Ibid. Ibid.*

zegt, dat het een éénbladige, Trechterachtige Bloem heeft, in vieren gedeeld, en BOERHAAVE een éénbladige Trechtervormige Bloem, die vierblader- of vyfbladerachtig is (*). Onze Ridder zal het zekerlyk nader onderzogt hebben, doch dan behoorde hy overeenkomstig te zyn met zig zelven, en niet, in een en 't zelfde Werk, aan dit Gewas een Kelk die den Bloemkrans (*Corolla*) draagt, en *geen Bloemkrans of Bloemblaadjes*, te hebben toegeschreeven. Doktor SCOPOLI houdt de Schubben van onzen Ridder voor Bloemblaadjes. De Heer HALLER, die zekerlyk niet de minste is onder de hedendaagsche Kruidkundigen, spreekt 'er dus van.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

„ In de *Rhamnus* van TOURNEFORT en „ eenige Soorten van dat Geslagt by LINNÆUS, „ hebben sommige Planten tweeslagtige, ande- „ ren enkele Mannetjes - Bloemen. De laatste „ komen by den oirsprong der Bladen, uit de „ Takken, op enkelde langwerpige Voetjes „ voort. Het is een Klokvormige in vieren „ gedeelde Kelk, uit wier verdeelingen drie- „ hoekige langachtige Stukjes, die naar Bloem- „ blaadjes gelyken, by de Meeldraadjes zitten, „ welke, vier in getal, uit het Pypje van de „ Bloem regt-op stygen. De tweeslagtige „ Bloem heeft een dergelyken, doch kleineren „ Kelk,

(*) Flos monopetalus, infundibuliformis, tetrapetaloides vel pentapetaloides. *Lugdbat.* II. p. 212.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ Kelk, en Bloemblaadjes en Meeldraadjes; „ het Pypje is diep in vieren gesneeden; de Be„ sie vier-Zaadig. De Bloemblaadjes heeft RA„ JUS, de Sexe DILLENIUS ontdekt" (*).

De Soorten van dit Geslagt, die meer dan twintig zyn, heeft onze Ridder in drie Afdeelingen, van *Gedoornde*, *Ongedoornde* en *Stekelige*, onderscheiden. Men vindt 'er verscheide Plantgewasfen onder, die altoos by andere Naamen bekend geweest zyn, gelyk wy zien zullen. Ik stel ze volgens de laatste Uitgaave van het Samenstel der Planten, doch, om de verwarring te ontgaan, met agtereenvolgende Getallen voor.

I. *Rhamnus Catharticus.* Purgeerende.

(1) Wegedoorn *met endelingse Doornen, vierdeelige tweehuizige Bloemen, Eyvormige Bladen en regte Stengen.*

Deeze is algemeen bekend onder den naam van *Rhamnus*, en in 't byzonder onder dien van *Catharticus* of Purgeerende, wegens die eigenschap der Besfen, welke daarom in de Geneeskunde befaamd zyn. Het Gewas, dat in de meeste

(*) HALLER *Helv.* p. 163.

(1) *Rhamnus* Spinis terminalibus, Floribus quadrifidis dioicis, Fol. ovatis, Caule erecto. *Syst. Nat.* XII. Gen. 264. p. 178. *Veg.* XIII. Gen. 265. p. 194. *Hort. Cliff.* 70. *Fl. Suec.* 193, 202. *Mat. Med.* 72. ROYEN *Lugdbat.* 224. Rhamnus Catharticus. C. B. *Pin.* 478. TOURNEF. *Inst.* 593. DOD. *Pempt.* 756. Cervispina. CORD. *Hist.* 175.

meeste deelen van Europa groeit, noemt men in 't Fransch *Nerprun* of *Bourg-Epine*, in 't Engelsch *Christs-Thorn*, in 't Hoogduitsch *Stechdorn* of *Wegen-Dorn*, enz. Wy geeven 'er den naam aan van *Rhynbesiën of Duinbesiën*, om dat het by ons meest, hoewel zeldzaam, aan den Duinkant voorkomt, BOERHAAVE tekent het niet als een inlandsch Gewas: COMMELYN maakt 'er, in zyne Optelling der Planten van Holland, geen melding van, en de Hoogleeraar DE GORTER hadt het alleen aan den Weg van 's Gravenhage naar Scheveningen, en daar omtrent, in de Duinen waargenomen (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK *Wegedoorn.*

Het Gewas is gemeenlyk een Heester, doch wordt in sommige Landen een Boom, krygende somtyds een Stam zo dik als eens Mans Been, de Schors bruinachtig en glad hebbende als die van den Kerseboom, van binnen groen en naderhand geel. Zyn Hout is van buiten wit, maar naby het Hart rood. De Takken zyn met sterke, scherpe Doornen aan 't end gewapend; de Bladen taamelyk groot, naar die der Pruim- of Kornoelje-boomen gelykende; de Bloemen groenachtig wit; de Vrugten ronde Besfen, als die der Geneverboomen. Van de Takken worden, omstreeks Lyons, sterke Boogen gemaakt. Men acht het Hout, in Vrankryk, het beste om Kolen te branden tot Buskruid, noemende het *Bois*

(*) *Flora Belgica.* Ultr. 1717. p. 62.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Wegedoorn.*

Bois de Bourdaine (*). Wegens de Bladen en Gestalte, die het Gewas byna voor een wilden Pruimboom doen aanzien, en de zwartheid tevens, noemt men het aldaar *Nerprun* of *Noirprun*, dat is Zwarte Pruim. *Spina Cervina* of Herts-Doorn is de gewoone naam in de Geneeskunde, wanneer men de Besſen gebruikt, die bitter en ſcherp zyn, in de Mond en Keel; of derzelver Syroop, welke op veele plaatſen tot een Huis-Purgeermiddel voor het Landvolk ſtrekt. 't Is bekend, dat 'er ſomtyds de Waterzugt door genezen zy. Ryp zynde, hebben dezelven van buiten eene zwarte, van binnen eene groene Kleur, en leveren een groen Sap uit, daar men het bekende *Sapgroen* van maakt; doch onryp ingezameld worden het de zogenaamde *Geele Besſen*, wier Afkookzel men tot veelerley Kleuringen kan veranderen (†). Hierom heeft men dit Gewas ook *Spina Infectoria* geheten. Den Bast gebruikt men in Sweeden niet alleen om Geel, maar in Gothland, in 't byzonder, om donker Bruin te verwen. Dezelve wordt, in de Zonneſchyn gedroogd zynde, in Water gekookt, en het Afkookzel op de grove Stoffen, welke de Boeren draagen, geſtreeken, het welk dezelven kleurt (‡). (2) We-

(*) Zie het voorg. III. STUK, deezer *Nat. Hiſt.* bladz. 474. *Aant.*

(†) Volgens ſommigen; doch anderen ſchryven dit toe aan de Besſen van de volgende Soort. Misſchien doen deeze het zo wel als die: aangezien men een Verw, daar van gemaakt, *Schytgeel* noemt.

(‡) *Stockh. Verhand.* 1742. p. 31.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Wegedoorn *met endelingse Doornen, vierdeelige tweehuizige Bloemen, en hurkende Stengen.*

II. *Rhamnus infectorius.* Verwende.

Dus wordt door onzen Ridder, thans, de kleine *Rhamnus Catharticus* omschreeven, welken de Heer GERARD, in zyne beschryving der Planten van Provence, voorstelt als een Heester met Houtige leggende Takken, met ovaale, geaderde, wederzyds gladde Bladen, de Bloemen in de Mannetjes Klokvormig, met vier Meeldraadjes; in de Wyfjes een dikachtig Pypje hebbende met een zeer korten Styl, en twee omgeboogen Stempels; de Vrugt een kleine Besie, welke met een geele Kleur verwt. Zou het dan ook deeze zyn, waar van de gezegde Geele Besfen komen? (*). Zyn Ed. onderscheidt denzelven van de voorgaande Soort, doordien de Slippen van de Bloemkrans (Co-

(2) *Rhamnus* Spin. term. Flor. quadrif. dioicis, Caul. procumbentibus. *Mant.* 49. Corollarum laciniis longitudine Tubi. GERM. *Prov.* 462. Rhamnus Catharticus minor. C. B. *Pin.* 478. Lycium Gallicum. *Ibid.* & J. B. *Hist.* I. p. 58. Spina infectoria pumila altera. CLUS. *Hist.* I. p. 111. *Pann.* Ic. p. 106. HALL. *Helv.* 164.

(*) TOURNEFORT noemtze *Graine d'Avignon.* Doktor SCOPOLI merkt aan, dat deeze Soort niet alleen door de Gestalte en Groeiplaats, maar ook door de Bladen van onderen ruig en een Bekerachtigen Tandeloozen Kelk te hebben, van de andere verschille, hebbende de Besfen dikwils de eene Holligheid ledig. *Ann. Hist.* II. p. 44. Ik bevind dat sommigen twee, sommigen drie, bruinroode Zaden onder een geele Schil bevatten, en eenigen geheel ledig zyn.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

(*Corolla*) hier niet langer dan het Pypje zyn. Deeze Soort groeit in Spanje, Italie en Vrankryk, wordende deswegen van BAUHINUS *Lycium Gallicum* genoemd. CLUSIUS schynt dezelve ook in Duitschland te hebben waargenomen, en GESNERUS in Switzerland, zo de Heer HALLER aantekent: doch of zy allen de zelfde Plant bedoelen, en of het deeze zy, daar het vermaarde Genees- of Heelmiddel, genaamd *Lycium*, oudtyds van gemaakt werdt, is duister (*).

III. *Rhamnus Lycioides.* Smalbladige.

(3) Wegedoorn ***met endelingse Doornen en smalle Bladen.***

Hier wordt de Derde Rhamnus van CLUSIUS bedoeld, welke groenachtige Bloemen heeft en zwarte Besfen, door dien Autheur op ongebouwde plaatsen in Spanje waargenomen. Het was een Takkige Heester, met lange Doornen gewapend, gelyk hy denzelven afbeeldt, hebbende eene zwarte Schors. De Bladen, die by malkander uit zekere Knobbeltjes voortkomen, zyn, zegt hy, smal en lang, Vleezig, groen van

(*) Zie DALECHAMP, *Hist. des Plantes.* Lyon 1715. Tom. I. Livr. II. Cap. 13. p. 123. Du Lycion. Die daar van uitvoerig spreekt.

(3) *Rhamnus* Spin. term. Fol. linearibus. *Ibid.* Rhamnus tertius, Flore herbaceo, Baccis nigris. C. B. *Pin.* 477. Rhamnus tertius forte niger. CLUS. *Hist.* I. p. 110. *Rar.* p. 69, 70.

van Kleur, van een famentrekkende Smaak naar dien van Rhabarber zweemende. Het Loof was altyd groen; in 't Voorjaar bragt hy veele groenachtige Bloemen voort, en in de Zomer droeg hy Vrugten als de Slee-Pruimen, rond, zwart en wrang. Het Afkookzel van dezelven werdt, door de Ingezetenen, als een heilzaame Stooving voor verflapte Gewrichten, en tegen de Pynen van het Voeteuvel, gebruikt. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

(4) Wegedoorn *met endelingſe Doornen; de Bladen langwerpig en effenrandig.* IV. *Rhamnus Oleoides.* Olyfbladige.

TOURNEFORT maakt melding van deeze, welke ook in Spanje door den Heer ALSTROMER waargenomen is, zynde de eerfte Soort gelyk maar kleiner, met twee of drie Bladen uit ieder Knop, als Olyfbooms Bladen, doch kleiner, glad, als met Aderen gerand, korter gefteeld, ftompachtig, en Netswys' geaderd. De Vrugten komen enkeld voort en gelyken naar de Rhynbefiën, dat is, naar die der Eerfte Soort.

(5) Wegedoorn *met endelingſe Doornen en vierdeelige tweeſlagtige Bloemen.* V. *Rhamnus Saxatilis.* Rotſige.

Het

(4) *Rhamnus* Spin. term. Foliis oblongis integerrimis. Ibid. Rhamnus Hispanicus Oleæ folio. TOURNF *Inſt.* 539.

(5) *Rhamnus* Spin. term. Flor. quadrifidis Hermaphroditis. JACQ. *Vind.* 212. Lycium facie Pruni fylveftris S. Italicum. C. B. *Pin.* 478. Spina infectoria pumila fecunda, CLUS. *Hiſt.* I. p. 111. *Pann.* p. 106; 107.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

Het Italiaanse Lycium, dat de gedaante van de Wilde Pruimboomen heeft, van BAUHINUS, zou deeze uitmaaken, tot welke de Tweede Laage Verwdoorn van CLUSIUS, door dien Autheur in 't hooge Gebergte van Baden, op zeer Steenachtige plaatsen, en als tusschen de Rotsen overvloedig groeijende, waargenomen, wordt t'huis gebragt. Sommigen evenwel betrekken die tot onze Derde Soort.

VI. *Rhamnus Theezans.* Theeboomachtige.

(6) Wegedoorn *met endelingse Doornen, ovaale gekartelde Bladen en wyd gemikte Takken.*

De Heer OSBECK bevondt, dat het Arme Volk in China de Bladen van een Heester tot Thee gebruikte, welke de regte Theeboom geenszins was, groeijende dit Gewas een Vadem hoog. De Takken waren ook aan de Enden gedoornd; de Bladen stompachtig ovaal, gesteeld, glad: het droeg Aairen van digt by elkander gevoegde, ongesteelde Bloempjes, in vyven gedeeld, met vyf Meeldraadjes, een korten Styl en drievoudigen Stempel.

VII. *Rhamnus pentaphyllus.* Siciliaansche.

(7) Wegedoorn *met zydelingse Doornen, de Bladen enkeld en by vyven.*

Hier

(6) *Rhamnus* Spin. term. Fol. ovatis serrulatis, Ramis divaricatis. *Mant.* 207. Rhamnus Thea. OSB. *Itin.* 232, 161.

(7) *Rhamnus* Spin. lateralibus, Fol. solitariis quinatisque. JACQ.

Hier wordt een Gewas bedoeld, dat op Sicilie groeit, volgens BOCCONE, daar de Boeren hetzelve *Zaccati* heeten, zynde dikwils meer dan eens Mans langte hoog, zeer Takkig en naar den Slee - Pruim gelykende, met dikke sterke Doornen De Bladen, als die van Palm, bly-groen, kwamen vyf op een Steeltje voort; de Bloemen waren wit en hingen aan Trosjes, waar op Vrugten volgden als de Blaauwbessen, doch grooter en rood, met een enkeld Steentje.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

De Heer JACQUIN een Takje met Vrugten, door BOCCONE zelf ingezameld, van deezen Heester bezittende, heeft bevonden, dat het Gewas Endelingse Doornen hadt, gelyk de voorgaande Soorten, geevende uit zekere Knobbeltjes twee, drie of vier Steeltjes, ieder met drie of vyf Wigvormige Blaadjes, en de Bessen, van grootte als Erwten, bevatten ieder een groot Steentje met ééne holligheid. De Bloemen hadt hy niet gezien, doch volgens onzen Ridder waren dezelven in vyven gedeeld, met een enkelden langen Styl, komende ongesteeld uit de Oxels der Bladen voort.

In verscheide opzigten verschilt dit van de beschryving van BOCCONE, en daar is zekerlyk reden om te twyfelen, of het Gewas wel tot dit Geslagt behoore. Met meer reden kan het

JACQ. *Obs.* II. p. 17. Rhamnus Siculus pentaphyllos. BOCC. *Sic.* 43. T. 21. RAJ. *Hist.* 1626.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

het ook den bynaam van *Siciliaansche* voeren, dan van *Vyfbladige* Wegedoorn.

VIII. *Rhamnus Sarcomphalus.* Vleeschnavelige.

(8) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met ovaale Lederachtige, effenrandige, uitgegulpte Bladen.*

Hier volgen nu eenige Indische Soorten, die ongedoornd zyn, waar onder deeze den bynaam van *Sarcomphalus*, dat is Vleeschnavel, by BROWNE voert, die aanmerkt dat de Bladen ovaal, aan de Punt een weinig uitgegulpt, glad en overhoeks geplaatst zyn, hebbende het Gewas den binnensten Bast Roestkleurig. Korte, styve, Bloemtuiltjes komen uit de Oxelen voort.

IX. *Rhamnus micranthus.* Kleinbloemige.

(9) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met Lancetswys' ovaale, scheeve, ruige, Bladen, en spitse afvallende Stoppeltjes.*

Men vindt deeze Boomachtige Wegedoorn of Jobenboom genoemd van BROWNE, die haar

(8) *Rhamnus* inermis, Fol. ovalibus, Coriaceis, integerrimis emarginatis. *Am. Acad.* V. p. 395. Sarcomphalus foliis ovatis, glabris alternis &c. BROWN. *Jam.* 179.

(9) *Rhamnus* inermis, Fol. ovato-lanceolatis obliquis, pubescentibus, Stip. acuminatis deciduis. *Am. Acad.* V. p. 395. Rhamnus an Zizyphus arborescens, &c. BROWN. *Jam.* 173. T. 12. f. 2. Muntingia folio Corni, fructu minore. PLUM. *Gen.* 41. *Ic.* 206. f. 1.

haar, zo wel als de voorgaande, op Jamaika, in de Westindiën waarnam. De *Muntingia* van PLUMIER, met Kornoelje-Bladen en eene kleinere Vrugt, is hier t'huis gebragt. Het blykt klaar, dat dezelve de Bladen Lancetvormig ovaal en zeer fyn gekarteld heeft. De Hoogleeraar J. BURMANNUS hadt deeze reeds tot de *Rhamni* betrokken. MILLERUS maakt dezelve tot een Soort van de gezegde Muntingia.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wegedoorn.*

(10) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met Tweeslachtige Bloemen en driehokkige Zaadhuisjes, de Bladen gerimpeld, effenrandig en Wollig.*

X. *Rhamnus Cubensis.* Kubasche.

De Heer JACQUIN, dit Gewas door hem in het Kreupelbosch, aan den Zeekant van 't Eiland Kuba, waargenomen, beschryvende, zegt, dat het een regtstammig en Takkig Boompje is, van zeven Voeten hoog, in gedaante naast komende aan de Viorne. De Bladen zyn ovaal, aan beide enden zeer stomp, wederzyds Wollig, gesteeld, vier Duimen lang: de Bloemen en Vrugten even als in de volgende Soort.

(11) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met eenwy-*

XI. *Rhamnus Colubrinus.* Slangenboom.

(10) *Rhamnus* inermis, Floribus hermaphroditis, Capsulis trilocularibus, Foliis rugosis integerrimis tomentosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. JACQ. *Amer.* 16. *Hist.* 75.

(11) *Rhamnus* inermis, Flor. monog. hermaphr. erectis, Caps.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

wyvige tweeslagtige regtopstaande Bloemen, driezaadige Vrugten, de Steeltjes met eene rosse Wolligheid.

Daar de Takken, Bladen en Bloemen, van den voorgaanden zig naar alle Oorden uitstrekten, waren de eerstgemelden in deeze waterpas gestrekt en de Bloemen altemaal opwaards gekeerd; de jonge Looten, de Bloem- en Bladsteeltjes en de Kelk, bekleed met eene yle Wolligheid. De Bladen waren hier langwerpig ovaal en spits, van boven glad. Uit de Oxels kwamen Tuiltjes van ongevaar zeven Bloempjes, zonder Reuk. Een vyfdeelige Kelk bevatte groene Schubbetjes, waar buiten de Meelknopjes, en waar binnen een enkele Styl, met eenen vierdeeligen Stempel. De Vrugt was een driehokkig, driekleppig, Huisje, met enkelde, ronde, platachtige, uitgegulpte, zwarte zeer gladde Zaaden. In hooge Berg-Bosschen groeide dit Gewas tot twintig Voeten, maar in 't Kreupelbosch, aan Zee, zelden zeven Voeten hoog, hebbende Bladen van vier of zes Duimen lang. De Heer JACQUIN heeft het dus op verscheide der Westindische Eilanden gevonden, en de Wolligheid op Kuba Zilverachtig, an-

Caps. tricoccis, Petiolis Ferrugineo-tomentosis. *Ibid.* JACQ. *Amer.* 16. *Hist.* 74. Rhamnus arboreus, Foliis obovatis, Venosis. BROWN. *Jam.* 172. Arbor Baccifera Indica, &c. COMM. *Hort. Amst.* I. p. 175. T. 90.

anders overal Roestkleurig waargenomen. Het werdt van de Franſchen op Martenique, moogłyk deswegen, *Bois Couleuvre*, dat is Slangenboom, geheten. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(12) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met tweehuizige Bloemen en dubbeld gekartelde Bladen.* XII. *Rhamnus Alpinus.* Alpiſche.

De gekartelde Bladen onderſcheiden deeze van den Vuilboom, anders Sporckenhout genaamd, op het eerſte aanzien, hoewel het Gewas zeer gelykt naar dat der Duinbesſen of Purgeerende Wegedoorn. Men vindt het by ſommigen Besſendraagende zwarte Els, met rimpelige Bladen, getyteld. De Bladen zyn ook grooter dan in de Vuilboom, zo TOURNEFORT aantekent. De Heer HALLER vondt dit Gewas in 't Gebergte Jura van Switzerland, en elders. Het groeit ook, volgens anderen, in Bourgonje.

(13) Wegedoorn, *die ongedoornd is, een kruipend* XIII. *Rhamnus pumilus.* Kruipende.

(12) *Rhamnus* inermis, Flor. dioicis, Fol. duplicato-crenatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Rhamnus inermis, Fol. glabris crenatis. *Act. Gott.* 349. T. 16. Frangula Orâ Folii ſerratâ. HALL. *Helv.* 164. Fr. rugoſiore et ampliore folio. TOURN. *Inſt.* 612. Fr. altera polycarpos. C. B. *Prodr.* 160. Alnus nigra polycarpos. C. B. *Pin.* 428. Alnus nigra baccifera rugoſiore folio ſ. major. J. B. *Hiſt.* I. p. 562.

(13) *Rhamnus* inermis repens, Flor. hermaphroditis, Fol. ſer-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

pend Gewas, met tweeſlagtige Bloemen en Zaagswys' getande Bladen.

Deeze Soort, die van TOURNEFORT de Kleine Berg - Rots - Vuilboom, met rondachtige Bladen, genoemd wordt, gelykt naar den Wilden of Slee - Pruim, volgens RAY, en komt voor op den top van hooge Bergen in het Thuringer Woud. Het is niettemin een Heeſter, verſchillende van de volgende Soort, doordien de Takken langs de Rotſen kruipen en de Bladen getand zyn; van de voorgaande door de Tweeſlagtigheid zyner Bloemen.

XIV. *Rhamnus Frangula.* Vuilboom.

(14) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met eenwyvige, tweeſlagtige Bloemen en effenrandige Bladen.*

Dit is de bepaaling der Kenmerken van den algemeen bekenden *Vuilboom*, die niet alleen de Boſchachtige vogtige Landſtreeken der Noordelyke deelen van Europa, welken onze Ridder daar aan tot eene Woonplaats toeſchryft, maar ook in de middelſte en zelfs in de Zuidelyke deelen, ja door geheel Europa, huisvest. GOUAN vondt hem groeijen in een Boſch by Mont-

ſerratis. TURR. *Diar. Ital.* 120. Frangula montana pumila Saxatilis, Folio ſubrotundo. TOURNF. *Inſt.* 612. SEG. *Ver.* II. Pl. 296. Frangula minima rupeſtris, Pruno ſylveſtri affinis Americanæ foliis. RAJ. *Dendr.* 65.

(14) *Rhamnus* inermis, Flor. monogynis hermaphroditis, Foliis integerrimis. *Hort. Cliff.* 70. *Fl. Suec.* 194, 203. *Mat. Med.* 73. ROYEN *Lugdb. Fl. Lapp.* 60. Alnus nigra baccifera, C. B. *Pin.* 428. Frangula DOD. *Pempt.* 784. HALL. *Helv.* 164. BOERH. *Lugdbat.* II. 231. TOURNF. *Inſt.* 612. LOB. *Icon.* II. 175.

Montpellier; SCOPOLI zegt, dat hy in de Haagen en aan de Heuvels van Karniolie woont: HALLER, dat hy zelfs al te gemeen is op de Moerasfige plaatfen in Switzerland. Van Duitfchland en Engeland behoef ik niet te fpreeken. Men vindt dit Gewas in de meefte Provinciën van onze Nederlanden. In 't Franfch geeft men 'er, veelal, den Latynfchen naam *Frangula* aan, of noemt hetzelve *Aulne noir*, dat is Zwarte Els; gelyk de Engelfchen het ook *Black-Alder* of *Elder-Tree* heeten, de Sweeden *Brak-wed*, de Duitfchers *Faulbaum*; waar van ons *Vuilboom* of *Stinkboom* ontleend is; doch anders noemen wy dit Gewas *Sporcken-* of *Pylhout*.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Vuilboom.*

Het is een Gewas, dat met verfcheide Stengen, van een Duim of daar boven dik, ter hoogte van tien of twintig Voeten opfchiet, hebbende eene bruine Schors met groenachtige Vlakken, waar onder zig een Bast vertoont, die Saffraankleur verwt. Het Blad wordt door fommigen by dat der Elzen, door anderen by dat der Kornoelje-Boomen vergeleeken. De Heer HALLER zegt 'er van, de Bladen zyn eer der Beuken dan der Elzen, fomtyds uit den ronden gefpitst, fomtyds ronder. De Bloemen hebben een Trechtervormigen Kelk, waar in dergelyke Schubbetjes, als in de andere Soorten van dit Geflagt, welken anderen Bloemblaadjes noemen, als voorheen gemeld is *. BOERHAAVE zegt, dat de Bloem vyfbladig is, komende uit den binnenrand van den Kelk vyfen-

* Bladz. 268.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Vuilboom.*

entwintig Meeldraadjes voort; doch de Heer HALLER, en anderen, geeven 'er maar vyf aan. Hoe 't zy, de Kelk is zekerlyk in vyven gedeeld, en bevat het Vrugtbeginzel, dat een enkelen Styl heeft, met den Stempel, als 't ware, in tweeën gedeeld, volgens Doktor SCOPOLI. De Vrugt is een Befie, twee Steentjes of Zaadkorrels bevattende, als Linfen, doch eigentlyk driehokkig, zo de laatstgemelde aanmerkt. Deeze Besfen zyn eerst rood, maar ryp wordende zwart van Kleur, met een blaauw Sap. Men noemtze in 't Groninger-Land *Jeupjes*, zo de Hoogleeraar DE GORTER aantekent: waarfchynlyk om dat zy naar de Joben-Besfen gelyken.

TOURNEFORT zegt, dat deeze Besfen zoetachtig van Smaak zyn, en mooglyk worden zy dan ook wel gegeten; doch het voornaamfte gebruik, dat men in de Geneeskunde van deezen Boom heeft, beftaat in de binnen-Bast, welke een fterk Purgeermiddel, dikwils met braaken en afgang te gelyk werkende, uitlevert, zynde zeer fcherp van Smaak. Een Vierde Loots in Poeijer, of een half Loot in Afkookzel, is genoegzaam tot eene fterke Buikzuivering, en door dezelve voor Waterzugtigen, Geelzugtigen, of die aan eene Verftopping der Ingewanden kwynen, van dienst bevonden. Echter veroirzaakt dit Middel dikwils zwaare Krimpingen, Pynen en een fterken Buikloop, indien 'er niet het noodige tot verbetering wordt byge-

gevoegd. De Kolen van het Hout zyn tot het maaken van Buskruid zeer geacht (*). Anderen pryzen daar toe die van den Berg-Vuilboom, met gekartelde Bladen, hier voor beschreeven *, in 't byzonder aan (†). Met de Bessen verwt men in Sweeden het Garen groen, even als met die van de eerste Soort, en de Bast dient mede om de Wollen Stoffen geel of bruin te kleuren.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

* Bladz. 281.

(15) Wegedoorn *die ongedoornd is, met tweeslagtige Bloemen, de Bladen ovaal, gestreept, uitgegulpt, van onderen Netswyze geaderd.*

XV. *Rhamnus lineatus.* Streepbladige.

Dit Gewas, waar toe de Ceylonsche Wegedoorn, met rondachtige gladde Bladen, ruige Tak-

(*) *Carbones Ligni Frangulæ ad Pulverem Pyrium aliis præferuntur*, zegt de Heer HALLER; doch men moet dit zodanig niet verstaan, als of zy de allerbesten waren. Zie hier voor bladz. 271. Waarschynlyk zal in het denkbeeld daar omtrent een aanmerkelyk verschil plaats hebben, naar dat men het Hout of de Kolen best bekomen kan, en ik geloof, dat de deugd van 't Buskruid meer afhangt van de hoedanigheid der Salpeter, die men 'er toe gebruikt, en van het maaken, dan van de verschillendheid der Kolen.

(†) *Carbones commendantur pro Pyrio pulvere.* RAJ. *Hist.* 1605.

(15) *Rhamnus* inermis, Flor. hermaphroditis, Fol. ovatis lineatis repandis, subtus reticulatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Rh. Zeyl. fol. subrotundo glabro, Caulibus hirsutis, Spinis exiguis. BURM. *Zeyl.* 188. T. 88. Rhamnus lineata. OSB. *Itin.* 219. T. 7. Acaciæ forte cognatus e Maderaspatnam &c. PLUK. *Phyt.* 122. f. 4.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Takken en kleine Doorntjes in de Oxelen, van den Hoogleer J. BURMANNUS zeer fraay in Afbeelding gebragt, betrokken wordt, maakt in China, volgens OSBECK, een Heester uit, met ronde iets Wollige Takken, Mans langte hoog, die aanmerkelyk is wegens zyne schoone Bladen, welke geelachtig groen zyn, met roode Aderen. Hy schryft 'er geheel effenrandige Bladen aan toe, doch in zyne Afbeelding vertoonen zy zig uitgegulpt, het welk geen plaats heeft in die van den Heer BURMANNUS. De evenredigheid der grootte van de Bloemen tot de Bladen is ook ongemeen verschillende.

XVI. *Rhamnus Alaternus.* Alaternus.

(16) Wegedoorn, *die ongedoornd is, met tweehuizige Bloemen, een driedubbelen Stempel en Zaagswys' getande Bladen.*

Van dit Gewas wordt, zo wel als van den Vuilboom, door TOURNEFORT en anderen een byzonder Geslagt gemaakt, 't welk eenige Verscheidenheden bevat. De Groeiplaats is in de Zuidelyke deelen van Europa. Men houdt het, wegens de fraaiheid van zyn altyd groenende Loof, ook voor pleizier in de Hoven van

(16) *Rhamnus* inermis, Floribus dioicis, Stigmate triplici, Foliis serratis. *Vir. Cliff.* 19. *Hort. Ups.* 47. SAUV. *Monsp.* 95. GOUAN. *Monsp.* 112. *Hort. Cliff.* 70. ROYEN *Lugdbat.* 225. Phylica elatior. C. B. *Pin.* 477. humilior. *Ibid.* Alaternus primus et secundus. CLUS. *Hisp.* 57, 58, 59. TOURNF. *Inst.* 595. BOERH. *Lugdbat.* 213.]

van Duitſchland en de Nederlanden, daar het alleen by den Latynſchen naam, in 't Franſch *Alaterne*, bekend is. Men heeft het 'er, met langwerpige of rondachtige, met Zilverachtig gezoomde, en met ſierlyk wit gemarmerde Bladen. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Alaternus.*

De vermaarde CLUSIUS vondt twee Soorten van Alaternus. De eene, die de Bladen langwerpig heeft, zegt hy, wordt ſomtyds Boomachtig, met lange niet zeer dikke Takken, of liever buigzaame Ryzen, welke een groenachtig witte Schors hebben, en daar onder een geel Vliesje, dat het Hout bedekt. De Bladen, als tusſchen die der Olyven en Groen-Eiken in, zyn taamelyk dik en zwartachtig groen. By ſommigen der Grieken wordt het deswegen *Elæprinon* genoemd, zegt PLINIUS. De andere Soort blyft laager en heeft de Bladen ronder, ook bleeker groen. In beiden komen de Bloempjes, Trosachtig, uit de oxels der Bladen voort, en aan den laatſten hadt hy Vrugten, als die van den Maſtikboom, waargenomen. De eerſte kwam deezen Kruidkenner in Portugal, de andere, zo aldaar als in Spanje, natuurlyk groeijende, voor. De Vrugt is een ronde Beſie, doorgaans met drie Zaadkorrels bezwangerd, zegt TOURNEFORT, die dezelve, benevens de Bloem, zeer duidelyk afbeeldt. CLUSIUS vertoont het Gewas der beide Soorten. Omſtreeks Montpellier, daar het aan den Zeekant en elders voorkomt, noemt het Landvolk hetzelve *Alader*, zo de Heer GOUAN

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

GOUAN meldt, als ook *Bourgefpine*: want het heeft twee kleine zwarte Doorntjes, die in de Herfst afvallen, nevens het Bladfteeltje wederzyds. Sommige Stammen hebben enkel Mannetjes, anderen tweeflagtige Wyfjes-Bloemen en drie Stempels, zo de Heer MURRAY aantekent.

XVII. *Rhamnus Paliurus.* Paliurus.

(17) Wegedoorn *met dubbelde Stekels, den onderften omgeboogen, en driewyvige Bloemen.*

In de Zuidelyke deelen van Europa, in Griekenland en elders, komt ook deeze voor, die mede een byzonder Geflagt heeft uitgemaakt onder den naam van *Paliurus.* De Vrugt, die de gedaante van een breede, platte, Knop of Schildje heeft (*), en dus het allerminfte niet naar een Befie gelykt, zou deeze Soort het allerbeste van de anderen onderfcheiden. Dezelve is Wegedoorn met rondachtige Bladen en eene famengedrukte Vrugt, van BAUHINUS getyteld geweest. 't Gewas is Heefterachtig, doch wordt fomtyds een Boom, met gedoornde Takken en kleine rondachtige Bladen, die uit

(17) *Rhamnus* Aculeis geminatis, inferiore reflexo, Floribus trigynis. *Hort. Cliff.* 69. *Hort. Ups.* 47. ROYEN *Lugdbat.* 224. SAUV. *Monsp.* 306. GOUAN *Monsp.* 112. Rhamnus Folio fubrotundo Fructu compresfo. C. B. *Pin.* 477. Paliurus. DOD. *Pempt.* 756. TOURNF. *Inft.* 616. BOERH. *Lugdbat.* II. 237.

(*) *Petafum vel Umbonem referens*, zegt BOERHAAVE; TOURNEFORT noemtze *Clypeiformis.*

uit den donker groenen roodachtig zyn. De Bloempjes, aan de top-enden der Takken samengehoopt, zyn geel, en de Vrugten, die men te Montpellier *Chapelets* noemt, bevatten twee of drie Olie-achtige Zaadkorrels, in de drie holligheden van het Steentje. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Het Afkookzel der Vrugten van dit Boompje is, indien men het een genoegzaamen tyd lang gebruikt, een zeer dienstig Middel om het Graveel-Zand uit de Nieren en de Blaas te dryven, zo de vermaarde GARIDEL verzekert, die 'er byvoegt, dat het echter geene Steenbreekende kragt heeft, welke sommige Autheuren daar aan toeschryven: ja „ daar is (zegt „ hy,) tot heden nog geen Middel bekend, „ 't welk, inwendig gebruikt, den Steen der „ Nieren of der Blaas zou kunnen ontbinden „ of doen smelten. Dit heeft my de beroem„ de TOURNEFORT verzekerd, na ontel„ baare Proefneemingen, welken hy daar om„ trent, op order van het Ministerie, in de „ Hospitaalen te Parys hadt werkstellig ge„ maakt" (*).

(18) We-

(*) *Hist. des Plantes aux environs d'Aix.* Anno 1715, in Fol. p. 347. Uit het getuigenis van deezen Geneesheer en Koninglyken Hoogleeraar der Ontleedkunde, te Aix in Provence, blykt dan ontegenzeggelyk, dat de beroemde TOURNEFORT weezentlyk de Praktyk geoefend heeft; wat sommigen ook daar tegen mogen inbrengen: te meer dewyl GARIDEL in zyne Inleiding p. XI. van hem zegt: *sa Pratique dans la Medecine étoit Judicieuse & heureuse.*

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK.

(18) Wegedoorn, *met dubbelde Stekels, den eenen krom, en langwerpig ovaale Bladen.*

XVIII. *Rhamnus Lotus.* Lotus.

Deeze, in 't Ryk van TUNIS groeijende, krygt den bynaam van *Lotus*, die de eigen naam is van een geheel ander Peulgewas. TOURNEFORT noemtze *Wilde Jobenboom.* Het is een Heester met ronde Takken, die twee Stekels aan den oirſprong der Bladen, den eenen waterpas, den anderen krom heeft, gelyk de Paliurus; doch de Bladen zyn, in figuur, aderen, gladheid en grootte, volmaakt als die der Jobenboomen, behoudens dat zy den rand flaauw en yl gekarteld hebben.

De Lotus-Boom der Ouden, waar van deeze Soort waarſchynlyk den bynaam heeft, is, volgens de beſchryving van ATHENÆUS, zeer met de Jobenboomen overeenkomſtig. Hy was klein van Gewas, ruuw en gedoornd, met kleine groene Blaadjes als van den Wegedoorn, en droeg roodachtige Vrugten, van grootte als ronde Olyven, bevattende een kleinen Steen. Deeze Vrugten werden tot een Koek geſtampt voor de Slaaven, doch Vrye Lieden kreegen ze niet op Tafel, dan na dat 'er de Steen was uitgehaald. De Smaak was als die der Vygen en Dadelen, maar de Reuk beter. Van deeze Vrugten,

(18) *Rhamnus* Aculeis gemin. altero recurvo, Foliis ovato-oblongis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Zizyphus ſylveſtris. TOURNEF. *Inſt.* 627. SHAW. *Afr.* 631. fig.

Vrugten, in Water gewreeven, werdt een foort van Wyn, of ook Azyn, gemaakt. Wegens het eeten deezer Vrugten hadden de Ingezetenen van zekere Landftreek, in Afrika, den naam van *Lotophagi* bekomen. Geheele Krygsheiren zouden daar door gefpyzigd zyn, zo PLINIUS verhaalt (*). III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(19) Wegedoorn *met dubbelde Stekels, den eenen uitgeftrekt; eenhuizige Trosfen in de Oxelen en naakte Bladen.* XIX. *Rhamnus iguaneus.* Leguaanboom.

De Heer JACQUIN vondt deeze Soort, welke hy aanmerkt een onaanzienlyk Boompje te zyn, op de meeften der Karibifche Eilanden en de nabuurige Vaste Kust van Zuid-Amerika. Die van Kurasfau, zegt zyn Ed., noemen het *Wilde Kerfenboom* of *Leguaan-Besfeboom*, om dat het op plaatfen groeit, daar zig de Leguaanen veel onthouden. Het bemint, naamelyk, Steenachtige Gronden, open Bofchjes, Muuren, Haagen, enz. De Takken zyn lange, taaije, nederleggende Ryzen, bezet met Stekels

(*) 't Is twyfelachtig of daar mede de Lotus-Boom, thans bekend, en in 't voorgaande STUK, bladz. 570, door my befchreeven, dan een Soort van Jobenboomen, gelyk deeze, bedoeld worde.

(19) *Rhamnus* Acul. gem. altero patente, Racemis axillaribus monoicis, Foliis nudis. JACQ. *Amer.* 16. *Hift.* p. 74. Jujube Americana fpinofa, Loti arboris folio & facie, &c. COMM. *Hort.* I. P. 141. T. 73.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

kels en Lancetswyze gekartelde Bladen, doorgaans drie of vier, zelden agt Duimen lang. De Bloempjes zyn klein en geel, komende by Trosjes voort, zo wel Mannetjes als Wyfjes, waar van de eersten een Kelk in vyven gedeeld hebben, byna zonder Styl, met vyf Meeldraadjes, doch geene Schubbetjes of Bloemblaadjes, zo min als in de Wyfjes-Bloemen, die twee Stylen hebben met gespleeten Stempels. De Vrugt is een langronde Besie, tweemaal zo groot als een Erwt, met een zoet Vleesch, naar 't welke de Kinderen en Wilden gretig zyn, een Steentje met ééne holligheid bevattende.

XX. *Rhamnus Napeca.* Strand-Jobenboom.

(20) Wegedoorn *met meest dubbelde kromme Stekels; de Bloemen aan Tuiltjes, half tweewyvig; de Bladen getand en wederzyds glad.*

Tot deeze Soort behoort de *Strand-Jobenboom* van RUMPHIUS, een Heesterachtig Gewas, dat men op de Stranden van veelen der Molukse Eilanden vindt, met gladde Bladen en Vrugten als Olyven, aan Trosjes, door de rypheid hoog geel wordende, doch niettemin zuur bly-

(20) *Rhamnus* Acul. subgeminatis recurvis, Pedunc. corymbosis. Flor. semidigynis, Fol. serratis utrinque lævibus. *Fl. Zeyl.* 87. Jujuba Indica spinosa &c. PLUK. *Alm.* 199. T. 216. f. 2. RAJ. *Dendr.* 44. Vidara littorea. RUMPH. *Amb.* II. p. 119. T. 37. Rhamnus Napæa. BURM. *Fl. Ind.* p. 60.

blyvende. Behalve de *Mallan-Toddali* van Malabar, die men *Nanen-Pluimen* noemt, wordt hier toe betrokken de *Ceylonsche Gedoornde* Boom van Ceylon, met drieribbige Bladen, van HERMANNUS; doch het schynt my toe dat deeze en de twee volgende Soorten, wat de aanhaalingen betreft, niet zeer duidelyk onderscheiden zyn. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(21) Wegedoorn *met enkelde kromme Stekels, vergaarde Bloemsteeltjes van half tweewyvige Bloemen en stompe Bladen, die van onderen Wollig zyn.* XXI. *Rhamnus Jujuba.* Doornkersen.

Tot deeze Soort wordt betrokken de *Perim-Toddali* van Malabar, aldaar in 't Nederduitsch *Doornkersen* genaamd, niettegenstaande RUMPHIUS van zyne *Malus Indica* schryft, dat dezelve op sommigen der Wester-Eilanden van Indie Vrugten als Lemisjes of Pruimen draagt, die aldaar *Appeltjes* genoemd worden. Op Ambon was het een Boompje, met Bladen als van Appelboomen, Vrugten draagende die wat wrang waren, doch van de Indiaanen gretig ge-

(21) Rhamnus Acul. solit. recurvis, Pedunculis aggregatis, Floribus semidigynis, Fol. retusis subtus tomentosis. *Fl. Zeyl.* 89. Jujuba Ind. spinosa, Fol & Fructu rotundo. PLUK. *Alm.* 190. RAJ. *Dendr.* 44. Malus Indica. RUMPH. *Amb.* II. p. 117. T. 36. Perim-Toddali. *Hort. Mal.* IV. p. 85. T. 41. BURM. *Fl. Ind.* p. 60.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

gegeten werden. De *Ceylonsche Gedoornde Pruimboom*, met ronde Vrugten, van HERMANNUS, wordt hier ook t'huis gebragt. *Ilanda* is de Ceylonsche en *Vidaro* de Maleitsche naam.

XXII. *Rhamnus Oenoplia.* Nanen-Pluimen.

(22) Wegedoorn *met enkelde kromme Stekels, en byna ongesteelde Bloemtrosjes, de Bladen half Hartvormig van onderen Wollig.*

Van deeze Soort, op Ceylon vallende, heeft de Hoogleeraar J. BURMANNUS een zeer fraaije Afbeelding aan 't licht gebragt, zeggende dat het een Heester is, met eenen ronden, regtopstaanden, ruigen, gedoornden Steng, welke overhoeks ovaal gespitste Bladen uitgeeft, die van boven glad, van onderen bezet zyn met eene geele, zagte Wolligheid, als van Zyde, waar door echter de Ribben zig vertoonen. Onder ieder Blad komt een korte, kromme, zeer scherpe Stekel voort, en Trosjes van zeer kleine Bloempjes uit de Oxels der Bladen.

XXIII. *Rhamnus Zizyphus.* Jobenboom.

(23) Wegedoorn *met dubbelde Stekels, den éénen*

(22) *Rhamnus* Acul. solit. recurvis, Pedunculis aggregatis subsessilibus, Foliis semicordatis subtus tomentosis. *Fl. Zeyl.* 88. Jujuba aculeata, Nervosis foliis infra Sericeis flavis. BURM. *Zeyl.* 131. BURM. *Fl. Ind.* p. 60.

(23) *Rhamnus* Acul. geminatis, altero recurvo, Floribus digynis, Fol. ovato-oblongis. *Hort. Cliff.* 69. *Mat. Med.* 74. ROYEN *Lugdbat.* 224. SAUV. *Monsp.* 59. GOUAN *Monsp.* 113. Jujuba sylvestris. C. B. *Pin.* 446. Zizyphus. DOD. *Pempt.* 807. β. Jujubæ majores oblongæ. C. B. *Pin.* 446. Zizyphus rutilus. CLUS. *Hisp.* 50.

éénen krom: tweewyvige Bloemen en langwerpig ovaale Bladen. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De gewoone *Jobenboom* wordt hier bedoeld, welken de Franschen *Jujubier* heeten. Uit Syrie is deeze, ten tyde van Keizer Augustus, in Italie overgebragt. Thans groeit hy in de Zuidelyke deelen van Europa, zynde by MONTPELLIER zo op de Velden als in de Hoven gemeen, zegt GOUAN. Men noemt hem aldaar *Guindoulier* in de Landtaal. CLUSIUS, evenwel, hadt hem nooit van zelf groeijende gevonden, noch in Languedok, noch in Spanje, alwaar hy in de meeste Tuinen aangekweekt wordt, en somtyds de grootte van een Pruim- of Peereboom bereikt, maar doorgaans Heesterachtig is, met eenen krommen Stam, geevende bruinroode gedoornde Takken uit, die kleine Zytakjes hebben, waar aan overhoeks Bladen staan met drie Ribben, aan den rand gekarteld, bleeker en grooter dan die van den gewoonen Wegedoorn. De Bloempjes zyn klein, vyfbladig en geel; de Vrugten van grootte als een Olyf, eerst groen, dan rood en zoet van Smaak.

Deeze Vrugten, die de Spaanschen *Azofeifas*, de Franschen *Jujubes* noemen, zyn de *Jujubæ* der Apotheeken, als een byzonder Borstmiddel vermaard. Zy worden ons, gedroogd, uit Spanje en Italie toegebragt, alwaar het een gewoone Versnapering is, gelyk hier de Pruimen.

T 4 Men

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Men achtze bekwaam om den Hoest, die uit een prikkeling van ſcherpe Vogten in de Longen ontſtaat, te doen bedaaren, en zy worden daarom ſomtyds, met Dadels, Razynen en andere dingen, in Borstdranken gekookt: ook komen zy in verſcheide Winkelmiddelen van dien aart, en daar is een Syroop, welke van de Jujuben den naam draagt, wereldkundig.

XXIV. *Rhamnus Spina Christi.* Chriſtus-Doorn.

(24) Wegedoorn *met dubbelde regte Stekels en Eyronde Bladen.*

Hier voor hebben wy gezien, dat aan den Europiſchen Boks-Doorn de naam van *Spina Sancta*, dat is Heilige Doorn, en zelfs van 's Heilands Doornekroon gegeven wordt: doch dewyl die eigentlyk niet in 't Heilige Land groeit, heeft onze Ridder liever den bynaam van *Chriſtus-Doorn* toegepast op deeze Soort (*); zynde een Boompje daar van, in Sweeden, uit de Zaaden, welken de beroemde HASSELQUIST van Jeruſalem derwaards gezonden hadt, opgekomen. De *Nabea* van ALPINUS, welke men

(24) *Rhamnus* Aculeis geminatis rectis, Foliis ovatis. *Hort. Cliff.* 63. ROYEN *Lugdbat.* 224. Oenoplia ſpinoſa. C. B. *Pin.* 477. CLUS. *Hiſt.* II. p. 313. Nabea Paliurus Athenæi credita. ALP. *Ægypt.* 16. T. 19. Jujube ſ. Zizyphus Africana, mucronatis Foliis, Spinâ gemellâ. PLUK. *Alm.* 199. T. 197. fig. 3.

(*) Sommigen noemen de Hulst ook *Chriſt-Thorn*: zie hier voor.

men voor den *Paliurus* van ATHENÆUS gehouden heeft, ſchynt hier te behooren.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS voegt by dit Geſlagt nog drie Oostindiſche Soorten; naamelyk.

XXV. *Rhamnus Nummularia.* Rondbladige.

(25) Wegedoorn *met enkelde en dubbelde kromme Stekels; getuilde Bloemſteeltjes en effenrandige Eyronde Bladen.*

Deeze is een *Gedoornde Jobenboom*, met kleine geribde Wollige Bladen, en zeer kleine geele Bloempjes, tot byſter kleine Bondeltjes vergaard, wordende *Doeran-Geretan* geheten van de Javaanen. Hy voert ook den naam van *Ceylonſche Pruimboom*, als insgelyks voorkomende op Ceylon.

XXVI. *Rhamnus Vitis Idæa.* Blaauwbesſige.

(26) Wegedoorn *met enkelde Doorntjes en éénbloemige Steeltjes op zig zelve; de Bladen Eyrond, geſpitst en effenrandig.*

Deeze heeft zo zeer de gedaante van de Blaauwbesſen, dat zy daar van den bynaam voert. De Javaanen geeven 'er den naam van *Boa-masſi* aan. Zy groeit op de zelfde plaatſen, en zou door den Hoogleeraar J. BURMANNUS

(25) *Rhamnus* Aculeis ſolitariis geminisque recurvis, Pedunculis corymboſis, Foliis ovatis integerrimis. BURM. *Fl. Ind.* p. 61.

(26) *Rhamnus* Spinulis ſimplicibus, Pedunculis ſolitariis unifloris, Fol. ovatis acuminatis integerrimis. BURM. *Fl. Ind.* p. 61.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

NUS afgebeeld zyn, onder den naam van *Ceylonsche Rhamnus*, met rondachtige gladde Bladen en ruige Steelen met kleine Doorntjes, de Bloempjes bruinrood, de Besfen zwart hebbende: maar deeze is door LINNÆUS t'huis gebragt tot onze Vyftiende Soort.

XXVII. *Rhamnus heterogeneus.* Perfische Jobenboom.

(27) Wegedoorn *met dubbelde Stekels, een enkelden en een krommen; éénbloemige Steeltjes op zig zelf; de Bladen ovaal, gekarteld, drieribbig, glanzig.*

In Oostindie, als ook in Perfie, komt deeze voor, die den naam van *Perfische Jobenboom* in 't Kruidboek van GARCIN voert. Zy fchynt, volgens de befchryving, overeen te komen met den *Rhamnus Lotus*, zegt de Heer N. L. BURMANNUS, die aanmerkt, dat 'er uit Oostindie nog verfcheiderley Soorten van dit Geflagt overgebragt worden, welke in Bladerloof grootelyks verfchillen, doch wegens de onbekendheid der Vrugten niet naauwkeurig bepaald kunnen worden.

PHYLICA.

De Geflagtnaam is, met eenige verandering, de Griekfche naam van den Alaternus, die, zo BELLONIUS verzekert, de *Philyka* is van THEOPHRASTUS. Geheel andere Gewasfen, niet-

(27) *Rhamnus* Aculeis geminis, fimplici & recurvo, Pedunculis folitariis unifloris, Foliis ovatis, ferrulatis, trinerviis lucidis. BURM. *Fl. Ind.* p. 61.

niettemin, zyn in dit Geslagt begreepen, welke de Ouden nooit gekend hebben, van de Kaap afkomstig. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Kenmerken verschillen van die van 't voorgaande weinig. De Kelk, die vyfdeelig is en Trechterachtig, bevat vyf Schubbetjes, welke de Meeldraadjes beschutten, en de Vrugt is een driezaadige Besie, onder de Bloem voortkomende (*).

Tegenwoordig zyn 'er negen Soorten, altemaal Kaapsche Gewassen, van bekend, als volgt.

(1) Phylica *met smalle gekranste Bladen.* I. *Phylica Ericoides.* Heyachtige.

Hier wordt de Afrikaansche *Alaternoides* van COMMELYN, met Bladen van Hey en witte Mosachtige Bloemen, t'huis gebragt. In gestalte gelykt deeze veel naar de *Protea linearis*, hier voor afgebeeld en beschreeven, doch de vyfdeeligheid der Bloempjes onderscheidtze daar van volkomen. Op dezelven volgt een Kastanjebruin rond Zaadhuisje met drie Holligheden, ieder bevattende een driekantig Zaad.

(2) Phy-

(*) Dit volgens de laatste Uitgaave van het Samenstel der Natuur. In *Gen. Plantarum* was aan dit Geslagt een Gemeene Kelk, een eigen Kelk die driebladig is, en een éénbladige Bloem of Bloemblad toegeschreeven.

(1) *Phylica* Fol. linearibus verticillatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 265. p. 180. *Veg.* XIII. Gen. 266. p. 196. Ph. fol. ovato linearibus. *Hort. Cliff.* 70. ROYEN *Lugdbat.* 199. Alaternoides Africana &c. COMM. *Hort. Amst.* II. p. 1. T. 1.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Phylica *met smalle ruigachtige Bladen, de gemeene Kelken korter dan de Bloem.*

II. *Phylica bicolor.* Tweekleurige.

Deeze is een Heestertje met Rysachtige, rosse, wit gewolde Takken, bezet met Blaadjes als van de Taxis, die den rand omgeboogen hebben, en van onderen eene witte Wolligheid. Enkelde Hoofdjes komen aan de enden der Takken, wier gemeene Kelk korter dan de Bloem is, van buiten met vaale Haairtjes, en bestaande uit Lancetswyze Schubben, die rood gekield zyn. De Bloem is ruig door witte Haairtjes, met een stompen Stempel.

III. *Phylica plumosa.* Gepluimde.

(3) Phylica *met Elsvormige Bladen, de bovensten ruig.*

De aangehaalde Afbeeldingen, op deeze Soort, verschillen aanmerkelyk, ten opzigt van de Blaadjes, welke in sommigen meer, in anderen minder of geheel niet Haairig zyn. COMMELYN schryft, dat het Gewas op opene plaatsen, in Afrika, drie Voeten hoog groeit; doch de onderscheiding van deeze Soorten is wat duister. Volgens de Afbeelding van PLUKENE-

(2) *Phylica* Fol. linearibus pubescentibus, Calycibus communibus Corolla brevioribus. *Mant.* 208.

(3) *Phylica* Fol. lineari-subulatis, summis hirsutis. ROYEN *Lugdbat.* 199. Ricinus arborescens Africanus &c. SEB. *Mus.* I. p. 38. T. 23. f. 4, 5. Chamælea Afr. tricoccos &c. PLUK. *Mant.* 45. T. 342. f. 3. Alaternoides Afr. Rorismarini latiore & pilosiore folio, COMM. *Præl.* 63. T. 13.

NETIUS zyn de Bloemhoofdjes zeer duidelyk met Pluimpjes gekroond.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Phylica *met ſmalle, ſtompe, ruuwe Bladen, en Wollige Bloemen aan 't end der Takken.*

IV. *Phylica imberbis.* Ongebaarde.

Hier wordt betrokken het Kaapſe Gewas, van BREYN afgebeeld, 't welk die Autheur oordeelde naby te komen aan de Derde *Sanamunda* van CLUSIUS, hebbende Wollige Steelen, Bladen en Bloemhoofdjes; doch dit verſchilt aanmerkelyk van het gene SEBA noemt *Afrikaanſche Heide* met witte Bloemen en Rosmaryn-Bladen, wat de Afbeelding aangaat, die echter waarſchynlyk ook naar een Takje gemaakt zal zyn. Dezelve groeide maar een Voet hoog.

(5) Phylica *met ſmalle geſtoppelde Bladen en vyfhoornige Bloemen.*

V. *Phylica Stipularis.* Geſtoppelde.

Hier wordt thans de *Chamælea* van den Hoogleeraar J. BURMANNUS, met ſmalle van onderen gryze Bladen en Mosachtige Bloemen, t'huis gebragt. De twee kleine Stoppeltjes, by

(4) *Phylica* Fol. linearibus obtuſis ſcabris, Flor. terminalibus pubescentibus. BERG. *Cap.* 51. Sanamundæ tertiæ Cluſii affinis. BREYN *Cent.* 18. T. 7. Erica Africana &c. SEB. *Mus.* II. T. 49. f. 5.

(5) *Phylica* Fol. linearibus ſtipulatis, Flor. quinquecornibus. *Mant.* 208. Cham. Fol. anguſtis, ſubtus incanis, Floribus muscoſis. BURM. *Afr.* 177. T. 43. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

by den oirsprong van ieder Blad, zyn in de Afbeelding niet zigtbaar, en worden ook in de beschryving van gedagten Hoogleeraar niet gemeld, volgens welke de Bloemen zo wel gepluimd schynen te zyn, als die van de Derde Soort.

VI. *Phylica dioica.* Tweehuizige.

(6) Phylica *met Hartvormige Bladen.*

Men heeft ontdekt, dat 'er van deeze Mannetjes en Wyfjes - Plantgewassen zyn, waar van de bynaam is ontleend. De Schubben van den Kelk zyn hier ruig door groenachtig graauwe Haairtjes, die van de Bloem door witte Haairtjes, en van deeze Soort is eene Verscheidenheid met omgekrulde smalle Bladen, zo onze Ridder aanmerkt.

VII. *Phylica Buxifolia.* Palmbladige.

(7) Phylica *met enkelde en drievoudige Eyronde, van onderen Wollige Bladen.*

Een zeer fraay Gewas maakt deeze, dat dikke, ronde Steelen heeft, welke jong zynde Wollig en bruin, oud wordende roodachtig en ruuw van Oppervlakte zyn, met Bladen bezet als die van Palm, doch van onderen Wollig en witachtig. De Bloemen, in Hoofdjes vergaard, zyn klein en vyfbladig, of hebben den Kelk in vyven gedeeld, gelyk de overigen. De Heer

J.

(6) *Phylica* Foliis cordatis. *Mant.* 342.

(7) *Phylica* Foliis ovatis sparsis, ternisque, subtus tomentosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Cham. Fol. subrotundo, subtus incano &c. BURM. *Afr.* 119. T. 44. f. 1.

J. BURMANNUS hadt deeze insgelyks tot de *Chamælea* betrokken.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(8) Phylica *met gladde Eyronde Bladen, de Bloemen enkeld en Trosachtig gepluimd.*

VIII. *Phylica racemosa.* Trosdraagende.

Deeze maakt een Heester van vyf Voeten uit, met rosachtige Takken, de Bladen ongesteeld, spits, effenrandig, de Bloemen in een Pluim van samengestelde Aairen, doch zeer klein, met een Hartvormig Blikje. Zy hebben geen gemeenen maar een eigen Kelk, die driebladig is, het Vrugtbeginzel bevattende, waar boven de Bloem, die schynt te bestaan uit vyf ovaale, platte, witte Blaadjes. Hoe komt dit met de Kenmerken overeen?

(9) Phylica *met Elsvormige, spitse, ruuwe eenigermaate Haairige Bladen, de Takken Pluimachtig veelbloemig.*

IX. *Phylica parviflora.* Kleinbloemige.

Dit is een Heester van twee Voeten, ook, gelyk alle de voorige Soorten, natuurlyk groeijende aan de Kaap der Goede Hope. Deeze, op Zandige Velden voorkomende, gelykt veel naar de Heyachtige of onze Eerste Soort, maar de Takjes zyn veelbloemig en de Bloempjes kleiner, zegt onze Ridder.

CE-

(8) *Phylica* Fol. ovatis glabris, Flor. simplicibus paniculato-racemosis. *Mant.* 209.

(9) *Phylica* Fol. subulatis acutis, scabris subpilosis, Ramis paniculato-multifloris. *Mant.* 209.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

CEANOTHUS.

De Kenmerken, die dit Geslagt van de anderen onderscheiden, zyn, vyf gewelfde Bloemblaadjes, van eene Zakswyze figuur, met eenen Pypachtigen Kelk: de Vrugt een droog, driehokkig Zaadhuisje, bevattende drie Zaaden. 't Getal der Soorten is drie, uit ieder Wereldsdeel, buiten het onze, één, als volgt.

I. *Ceanothus Americanus.* Amerikaansche.

(1) Ceanothus *met drieribbige Bladen.*

Men vindt deeze onder den naam van *Evonymus van Nieuw Nederland*, met Bladen der Wyfjes Kornoelje-Boomen, voorgesteld en afgebeeld door den beroemden COMMELYN, en het schynt ook de Karolinische met Jobenbooms Bladen en kleine Vrugten, byna in Kroontjes geplaatst, te zyn van PLUKENET, zo RAY oordeelt, verschillende alleenlyk daar in, dat de Bloemen, hier, uit de toppen der Steeltjes voortkomen, en daar, uit de Oxels der Bladen. Dit laatste evenwel heeft ook in deeze, aan het bovenste der Takken, plaats; alwaar zy Bloemtuiltjes uitgeeft, die langer dan de Bladen zyn, zo onze Ridder aanmerkt.

Het

(1) *Ceanothus* Foliis trinerviis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 266. p. 180. *Veg.* XIII. Gen. 267. p. 197. MILL. *Dict.* T. 86. DU HAMEL. *Arbr.* I. p. 138. T. 51. Ceanothus Corymbis Folio longioribus. *Hort. Ups.* 51. *Act. Ups.* 1741. p. 77. GRON. *Virg.* 32. Celastrus inermis &c. *Hort. Cliff.* 73. ROYEN *Lugdbat.* 435. Evonymus Novi Belgii &c. COMM. *Hort. Amst.* I. p. 167. T. 86. RAJ. *Dendr.* 69. Evonymus Jujubinis fol. Carol. PLUK. *Alm.* 139. T. 28. f. 6. TREW. *Ehret.* T. 94.

Het is een Heefter, die, in Virginie en Karolina, ter hoogte van drie of vier Voeten, groeit, met zeer kleine, witte, vyfbladige, Aairswys' gefchikte Bloemen, die niet ruiken; hebbende taaije Takken met Olme-Bladen en een droog, tweekwabbig Zaadhuisje, als van de Wynruit, bevattende in ieder Hokje een enkeld Zaad. Het heeft een dikken Wortel, van buiten rood. Men noemt het deswegen *Rood Wortel* en gebruikt het om te verwen. Ook ftrekt het Afkookzel deezer Wortelen, in Water, de Wilden van Noord-Amerika tot een Geneesmiddel voor Venus-Kwaalen. Het is zeer famentrekkende van Smaak. EHRET heeft een fraaije Aftekening van deeze Soort gemaakt, waar uit de driezaadigheid der Vrugten blykt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Ceanothus *met ongeribde Eyronde Bladen.*

II. *Ceanothus Afiaticus.* Oostindifche.

Door den Hoogleeraar J. BURMANNUS is deeze voorgefteld en afgebeeld onder de Ceylonfche Planten. Zyn Ed. geeft 'er den naam aan van *Ongedoornde Besfenboom*, met gekartelde fpits-ovaale Bladen, en Trosjes van roode Besfen, die zuurachtig zoet zyn, dus veel gelykende naar Aalbesfen. De Bloempjes zyn, zo

(2) *Ceanothus* Fol. ovatis enerviis. *Ibid.* Racemis folio brevioribus. *Fl. Zeyl.* 98. Grosfularia Spinis vidua &c. BURM. *Zeyl.* 111. T. 48. Spiræ Theophrasti fimilis Frutex Indicus, latiore folio. PLUK. *Alm.* 350. T. 63. f. 2? BURM. *Fl. Ind.* p. 62.

III. AFDEEL, V. HOOFDSTUK.

zo zyn Ed. aantekent, vier- of vyfbladig, met veele Meeldraadjes, in een Kelk vervat, en komen, zo de Afbeelding aanwyst, by Trosjes uit de Oxels der Bladen voort.

III. *Ceanothus Africanus.* Afrikaansche.

(3) Ceanothus *met ongeribde Lancetswyze Bladen en rondachtige Stoppeltjes.*

Deeze is in Afbeelding gebragt door COMMELYN, die aanmerkt, dat het Gewas, aan de Kaap, in vogtige Velden en aan de kanten van Beekjes zeven Voeten hoog groeit. Hy geeft 'er den naam aan, van *Afrikaansche Alaternoides, met Zaagswys' getande Laurierbladen.* De Bladen zyn van boven glanzig groen, van onderen groenachtig wit, zittende op een klein rood Steeltje. Het brengt driehokkige Vrugtjes voort, en wegens dezelven wordt het *Ricinoides* by SEBA getyteld. De Styl is uit drieën samengegroeid, en heeft drie Stempels.

ARDUINA.

Van dit nieuwe Geslagt is de Bloem eenbladig gekromd, de Stempel in tweeën gedeeld: de Vrugt een tweehokkige Besie met enkelde Zaaden.

De

(3) *Ceanothus* Fol. lanceolatis enerviis, Stipulis subrotundis. *Ibid.* Celastrus inermis, Fol. lanceolatis &c. *Hort. Cliff.* 73. ROYEN *Lugdbat.* 435. Alaternoides Afr. COMM. *Præl.* 61. T. 11. Ricinoides Afr. arborescens &c. SEB. *Thes.* I. p. 35. T. 22. f. 6. FABR. *Helmst.* 234. PLUK. *Phyt.* 126. f. 1.

De eenigste Soort (1), van de Kaap der Goede Hope afkomstig, voert den naam van *Lycium* by den Heer MILLER, die dezelve heeft afgebeeld. Zy is zeer kenbaar, door haare dikke dubbeld gevorkte Doornen, die opwaards gekeerd zyn, en maakt een Heester uit met gegaffelde Takken, de Bladen byna ongesteeld, gepaard, Hartvormig, effenrandig, niet afvallend, hebbende. De Bloemen, die wit zyn, komen als gebondeld aan 't end der Takken voort. Hy draagt roode Bessen. De gedaante is als tusschen de Randia en Penæa middelslagtig.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. I. *Arduina bispinosa.* Dubbeldoornige.

BUTTNERIA (*).

In dit Geslagt is de Bloem vyfbladig; de Kelk met de Bloemblaadjes geoord; de Meeldraadjes zyn aan het Honigbakje gehecht: het Vrugthuisje gedoornd, vyfzaadig. Twee Soorten komen 'er thans in voor, die hier volgen.

(1) Buttneria, *wier Bladen de Rib en Steeltjes gedoornd hebben.*

I. *Buttneria scabra.* De Ruuwe.

De

(1) Arduina. *Syst. Nat.* XII. Mant. 32. *Veg.* XIII. Gen. 1250. p. 197.

(*) Wegens het verschil der Hoogduitsche Dialekt van de Latynsche, wordt dit *Buttneria* of *Byttneria* geschreeven, doch men moet het omtrent als *Bittneria* uitspreeken.

(1) *Buttneria* Foliis Costâ Petiolisque aculeatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 267. p. 181. *Veg.* XIII. Gen. 268. p. 197. LOEFL. *Itin.* 313. Chætæa aculeata. JACQ. *Amer.* 17. Byttneria. JACQ. *Amer. Hist.* 76. TREW. *Ehret.* T. 80.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De Heer JACQUIN heeft deeze Soort in de Westindiën waargenomen, gelyk LOEFLING dezelve in Zuid-Amerika ontdekt hadt. Het is een Rankgewas, veel gelykende naar dat der Braamboozen, zig wyd en zyd uitſpreidende, en de Takken ook gedoornd hebbende. De zonderlinge geſtalte, van de Bloempjes, naauwlyks met woorden uit te drukken of verſtaanbaar te beſchryven, blykt in de zeer fraaije Afbeelding, welke daar van, of van een dergelyke Plant, uit de Tekeningen van EHRET is aan 't licht gebragt. Zy zyn klein, en de Bladen taamelyk groot, aan de oude Takken ſpits ovaal, vier Duimen lang, aan de jonge Takjes lancetvormig en kleiner. LOEFLING geeft 'er een Steng aan, van vier of vyf Voeten hoog.

II. *Buttneria microphylla.* Kleinbladige.

(2) Buttneria *met bogtige gladde Takken en ongedoornde Bladen.*

Deeze Soort, ook in de Westindien groeijende, heeft gedagte Heer aan onzen Ridder toegezonden, die 'er van zegt, dat zy bogtige gladde Takken heeft, met enkelde, zydbladige, horizontaale Doornen; de Bladen overhoeks, ver van elkander, zeer ſtomp, ongeſteeld; geevende veele Haairachtige Bloemſteeltjes uit de Oxelen. De Bloemblaadjes zyn ſmal, aan 't Grondſtuk wederzyds gekwabd, vervat in een

(2) *Buttneria* Ramis flexuoſis lævibus, Foliis inermibus. *Mant.* 207. JACQ. *Hort.* T. 29.

een vyfbladige uitgespreide Kelk. De Vrugt is aan alle kanten gedoornd. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

MYRSINE.

De Bloem is half in vyven gesneeden en samenluikende, gevuld met het Vrugtbeginzel, dat eenen ruigen Stempel heeft; zynde de Vrugt eene eenzaadige Besie met een vyfhokkigen Steen.

De eenigste Soort (1) is van de Kaap afkomstig, waar van zy den bynaam voert, zynde de *Afrikaansche Palm*, met ronde getande Blaadjes, van PLUKENETIUS getyteld. Anderen geeven 'er Myrten-Bladen aan of liever van den Myrtillus. De Steng is Heesterachtig, met verstrooide Takken. De Bloemen komen, drie by elkander, uit de Oxels der Bladen, op korte Steeltjes voort. Zy zyn bleek, met Tegelroode Vlakken, ruuw, gehaaird, geslooten. De Meeldraadjes staan tegen de Slippen over. De Stempel is als een Penseel: de Besie blaauw, van figuur en grootte als de Veenbessen, met een platachtig rond Steentje. Naar deeze Bessen is het Gevogelte aan de Kaap, alwaar het Gewas in de Wildernissen groeit, zo men verzekert zeer gretig. I. *Myrsine Africana.* Kaapsche.

CE-

(1) Myrsine. *Syst. Nat.* XII. Gen. 268. p. 181. *Veg.* XIII. Gen. 269, p. 197. *Hort. Cliff.* 74. ZINN. *Gott.* 202. BERG. *Cap.* 53. Vitis Idæa Æthiopica &c. COMM. *Hort. Amst.* I. p. 123. T. 64. Buxus Africana &c. PLUK. *Alm.* 74. T. 80. 5. Frutex Æthiopicus baccifera, foliis Myrtilli. BREYN. *Cent.* 9. T. 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

CELASTRUS.

De Bloem is vyfbladig, wyd gaapende, met een vlakken Kelk: de Vrugt een driehoekig Zaadhuisje met drie Holligheden. De Zaaden hebben een Eeltig bekleedzel.

Dit Geslagt heeft zes Soorten, waar van de drie eersten in Noord-Amerika, de overigen in Afrika huisvesten.

I. *Celastrus bullatus.* Gebobbelde.

(1) Celastrus *die ongedoornd is, met ovaale effenrandige Bladen.*

De rondbladige *Virginische Paapen-Mutsen Boom*, met hoogroode Zaadhuisjes die fraay gebobbeld zyn, van BANISTER, door PLUKENETIUS afgebeeld, is tot deeze Soort betrokken.

II. *Celastrus scandens.* Klimmende.

(2) Celastrus, *die ongedoornd is, met windende Stengen en gekartelde Bladen.*

Deeze voert den bynaam van Klimmende, dewyl zy zig om de Stammen en Takken der Boomen strengelt. De Kruidkundige Heer ISNARD, een nieuw Geslagt van Planten opregten.

(1) *Celastrus* inermis Fol. ovatis integerrimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 269. p. 181. *Veg.* XIII. Gen. 270. p. 198. Evonymoides Virginiana &c. *Mem. de* 1716. p. 369. Evonymus Virg. &c. PLUK. *Alm.* 139. T. 28. f. 5.

(2) *Celastrus* inermis Caule volubili. *Ibid.* Fol. serrulatis. *Sp. Plant.* Evonymoides Canadensis scandens. *Mem. de* 1716, uts. DU HAMEL. *Arbr.* I. p. 223. T. 95. Frut. Viminibus lentis. GRON. *Virg.* 55.

Fig. 1.
Fig. 2.
A
B
C

AAT XXI.

tende, onder den naam van *Evonymoides*, om dat het Gewas zeer naar den Evonymus gelykt, befchryft deeze Soort, welke van DU HAMEL tot de Boomen betrokken wordt, omftandig. Het is, zegt hy, een Boompje, dat een Stam heeft van twee Duimen dik, met eene bruinroode Schors, als met kleine Ringetjes, omgord. De Takken zyn zeer buigzaam, en ftrengelen zig zo digt om den Stam van andere Boomen, dat 'er die fomtyds door verftikken. De jonge Looten hebben eene gladde, groene Schors. De Bladen zyn rond en loopen puntig uit: de grootften drie Duimen lang en twee Duimen breed, op de kanten gekarteld, van boven donker, van onderen bleek groen, met een Steeltje, fterk geaderd. De toppen der Takken zyn met Aairen verfierd van Bloemen, die doorgaans uit vyf Blaadjes beftaan, groenachtig wit van Kleur, uit een Kelk voortkomende, die naar een Roosje gelykt, zo wel als de top van den Styl, die met de vyf Meeldraadjes is omringd, en eene rondachtige Vrugt wordt, in drieën gedeeld. Het Boompje groeit in de Bosfchen van Kanada, omftreeks Quebek.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(3) Celaftrus, *die ongedoornd is, met Eyvormi-*

III. *Celaftrus Myrtifolius.* Myrtebladige.

(3) *Celaftrus* inermis Fol. ovatis ferrulatis &c. *Hort. Cliff.* 72. Myrtifolia arbor, Foliis latis fubrotundis, Flore albo. SLOANE. *Jam.* 162. *Hift.* II. p. 79. T. 193. f. 1. RAJ. *Dendr.* 36.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

yormige Zaagswys' getande Bladen, Trosachtige Bloemen, en eene opgeregte Steng.

Deeze Soort, de *Myrtebladige Boom*, met breede rondachtige Bladen en witte Trosachtige Bloemen, by SLOANE getyteld, groeit niet alleen in Virginie, maar ook op Jamaika. Dezelve heeft het Hout hard en wit, met eene gryze gladde Schors bekleed; doch van de hoogte wordt niet gemeld, en hy hadt de Vrugt nooit in volkomenheid gezien.

IV. *Celastrus Buxifolius.* Palmbladige. PL. XXI. *Fig.* 1.

(4) Celastrus *met gebladerde Doornen, hoekige Takken en stompe Bladen.*

Tot deeze Soort wordt de Boksdoorn van Portorico, met smallere Palmbladen, van PLUKENETIUS, t'huis gebragt. Dewyl echter die Autheur daar toe 't Gewas van ALPINUS, *Uzeg* in Egypte genaamd, betrekt, is de overeenkomstigheid der Bladen ver te zoeken. Dat Gewas hadt ronde Stengen en spitse Bladen; maar de Doorens waren gebladerd, 't welk een byzonder Kenmerk van deeze Soort uitmaakt. LINNÆUS stelt de Woonplaats in Ethiopie; doch mogt die liever in 't Zuiderdeel van Afrika gesteld hebben, dewyl men dit Gewas aan de Kaap vindt. Ik heb 'er verscheide Takjes van, die

(4) *Celastrus* Spinis foliosis, Ramis angulatis, Foliis obtusis. *Hort. Cliff.* 73. ROYEN *Lugdbat.* 434. Lycium Portoricense Buxi foliis angustioribus. PLUK. *Alm.* 234. T. 202. f. 3.

die van daar medegebragt zyn, onder myne Kaapfche Planten, en derhalve geef ik daar van in *Fig* I, op de nevensgaande Plaat, een naauwkeurige Afbeelding. Hier uit ziet men, dat omtrent in 't midden van ieder Dooren, die van aanzienlyke langte en dikte zyn, twee Blaadjes voortkomen, terwyl dezelve aan den Wortel ook twee zodanige Blaadjes heeft. De uitfchietende Tak is hoekig of met kanten, doch de andere, zo wel als de Doorens, rond. De Bloemen komen met de Kenmerken van dit Geflagt overeen.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Celaftrus *met naakte Doornen, ronde Takken en fpitfe Bladen.*

V. *Celaftrus Pyracanthus.* Spitsbladige.

Deeze, naar de Evonymus in Gewas en Vrugt gelykende, met Bladen en Doornen van Lycium, volgens PLUKENET, heeft de Bladen Lancetswys' ovaal gefpitst, in Steeltjes uitloopende, van boven met fpitfe Tandjes; zo dat zy bykans fchynen gedoornd te zyn, en niet afvallende. Op zyde heeft het gefteelde Bloemkroontjes. De Woonplaats wordt ook gefteld in Ethiopie.

(6) Celaftrus *met ovaale, glanzige, niet gekartelde Bladen, die gerand zyn.* Vol-

VI. *Celaftrus lucidus.* Gladbladige.

(5) *Celaftrus* Spinis nudis, Ramis teretibus, Foliis acutis. *Hort. Cliff.* 72. MILL. *Dict.* T. 87. Lycium Ethiopicum Pyracanthæ foliis. COMM. *Hort.* I p. 163. T. 84. RAJ. *Dendr.* 72. Evonymo affinis Æthiopica &c. PLUK. *Alm.* 139. T. 280. f. 5.

(6) *Celaftrus* Fol. ovalibus nitidis integerrimis marginatis. *Mant.* 49.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Volgens den Hoogleeraar VAN ROYEN is dit een regtopſtaande Heeſter, met harde bruine Takken en overhoekſe Bladen, die ſtompachtig ovaal zyn, geaderd, glanzig, zeer kort geſteeld, met eenen effenen omgeboogen Rand. Uit de Oxelen komen de Bloemſteeltjes digt en enkeld voort, korter dan het Blad, met holle Bloemblaadjes, de Meeldraadjes korter dan de Bloem, den Styl dik, uitloopende in drie van een wykende Stempels.

EVONYMUS. Paapenhout.

De Kenmerken zyn, een vyfbladige Bloem, in een uitgebreide Kelk; wordende de Vrugt een vyfhoekig Zaadhuisje, dat naar een Paapen-Muts gelykt, en gekleurd is, met vyf holligheden en vyf Klepjes; waar in Zaaden, met een Eeltachtig bekleedzel.

Drie Soorten komen thans in dit Geſlagt voor, elk uit een byzonder Wereldsdeel, te weeten.

I. *Evonymus Europæus.* Europiſche.

(1) Paapenhout *met de meeſte Bloemen in vieren gedeeld, en ongeſteelde Bladen.*

Deeze bepaaling ſtrydt tegen de opgegevene Kenmerken; want een vierdeelige Bloem is altoos

(1) *Evonymus* Flor. plerisque quadrifidis, Foliis ſesſilibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 270. p. 181. *Veg.* XIII. Gen. 271. p. 198. Ev. Fol. oblongo-ovatis. *Hort. Cliff. Fl. Suec.* ROYEN *Lugdbat.* 486. HALL. *Helv.* 423. Ev. vulgaris Granis rubentibus & latifolius. C. B. *Pin.* 428. CLUS. *Hiſt.* p. 56. *Pann.* p. 94, 97. & Icon latif. in Append. & TOURNF. *Inſt.* 617. DOD. *Pempt.* 783.

toos van een vierbladige onderſcheiden. Dat het Geſlagt, ſchoon de meeſte Bloemen vierbladig zyn en dus ook vier Meeldraadjes hebben, hier t'huis gebragt worde, kan men uit de overeenkomst, in Geſtalte, met de Amerikaanſche, eenigszins billyken; doch ik verſtaa de Sluitreden niet, welke onze Ridder daar omtrent gemaakt heeft. *Volgens de voornaamſte Bloem*, zegt hy, *komt het met de mede-Soorten overeen* (*). Zou men de Bloemen, die 'er meest aan voorkomen, niet als de voornaamſten moeten aanmerken; terwyl de Vrugt ook doorgaans maar vierhoekig is met vier Holligheden? Of heeft de Ridder ook op 't Oog gehad, dat TOURNEFORT de vyfbladige Bloem de eerſte in rang plaatst?

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Paapenhout.

Ons Onderwerp is hier een Gewas, dat van THEOPHRASTUS den Griekſchen naam *Euonymos*, die een Goeden naam betekent, gekreegen heeft, zonder dat de eigentlyke reden daar van blykt. Gemeenlyk ſchryft men dien *Evonymus*; doch in de meeſte deelen van Europa heeft het zynen naam van 't gebruik, dat van het Hout gemaakt wordt. Men draait 'er, voor de Speldewerkſters, Sluikſpillen of Klosſen van, en hierom noemen de Italiaanen het Gewas *Fuſano*, de Franſchen *Fuſain*, de Engelſchen *Spindeltree* en de Duitſchers *Spindelbaum*.

(*) Ex Flore primario convenit cum congeneribus, *Spec. Plant.* II. p. 286. *Phil. Bot.* §. 278.

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK.

* *Paapenhout.*

baum. Ik weet niet, waarom de Sweeden het *Alſter* heeten. Wy geeven 'er den naam van *Paapenmuts* of *Paapenhout* aan, wegens de aartige figuur der Zaadhuisjes; gelyk de Franſchen het ook *Bonnet de Prêtre* noemen. De Groeyplaats is door geheel Europa, zelfs in de hooge deelen van onze Nederlanden.

Het is een Heeſter, die zelden hooger groeit dan agt Voeten volgens HALLER, en DALECHAMP zegt, dat hy nooit een Boom wordt; doch dit zal in 't wilde zyn. De Hoogleeraar D. VAN ROYEN ſchreef my, dat zyn Ed. denzelven in de Leidſe Akademie-Tuin hadt, van zestien Voeten hoog, met den Stam vyf Duimen dik. Dit Gewas heeft doorgaans een geſpleeten Bast, met vier Vleugels verheven; zo dat de Takken byna vierkant zyn en brooſch van Hout. De Bladen, aan den rand fyn gekarteld en dun of teder, ſtaan tegenover elkander, en zyn geſpitst ovaal. De Bloempjes komen by Trosjes, van twee tot zes, elk op zyn eigen Steeltje voort, en worden gevolgd van eene Vrugt, die Rooskleurig is, bevattende vier of vyf paarſche Zaaden in een hoogroode Pap. Deeze Zaaden gebruiken de Boeren, wanneer dezelven tot Poeijer geſtooten zyn, om het Ongediert op 't Hoofd der Kinderen te dooden, en noemen deswegen het Gewas *Luizenboom*, zo de Hoogleeraar D. DE GORTER meldt. TOURNEFORT hadt dit gebruik reeds aangeweezen, en gezegd dat men van het Hout ook Lardeer-

pen-

pennen maakt. De Vrugt wordt gezegd ſterk te werken door Afgang en door Braaken; ja men oordeelt het Gewas niet zonder Vergift te zyn; alzo het Vee, dat 'er veel van eet, inzonderheid de Bokken en Geiten, naar getuigd wordt, zulks moeten beſterven. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Paapenhout.*

Onder de verſcheidenheden van den Europiſchen Paapenboom, telt men die zwarte Zaaden draagt, welke glanzig zyn, in Zaadhuisjes van eene Goudgeele Kleur vervat, en deeze heeft CLUSIUS in de Bosſchen op de Ooſtenrykſche Gebergten waargenomen. Een breedbladige kwam hem aldaar ook op ſommige plaatſen voor, en SCHEUCHSER vondt denzelven in Switzerland. In de Elſaz groeit 'er een, welke de Bladen met Goud gezoomd, en een ander welke dezelven groen en geel bont heeft, volgens Doktor MAPPUS, die aantekent, dat de Bladen in de Herfst rood worden, en dat men de Vrugten in Loog kookt, om eene geele Kleur te geeven aan Turks Leder, *Saffian* genaamd.

(2) Paapenhout *met alle Bloemen in vyven gedeeld en ongeſteelde Bladen.* II. *Evonymus Americanus.*

Aan Amerikaanſche.

(2) *Evonymus* Flor. omnibus quinquefidis, Fol. ſesſilibus. *Ibid.* Ev. Fol. lanceolatis. GRON. *Virg.* Ev. Virg. Pyracanthæ foliis &c. PLUK. *Alm.* 139. T. 115. f. 5. Celaſtrus Foliis oppoſitis ovatis integerrimis &c. *Hort. Cliff.* 32. Rhus Virginianum Foliis Myrti. COMM. *Hort.* I. p. 157. T. 81. RAJ. *Dendr.* 57.

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Paapenhout.*

Aan deeze worden Lancetvormige Bladen toegeschreeven; doch de bovensten zyn alleenlyk smaller, de ondersten breeder en byna ovaal, inzonderheid by de eerste uitbotting, volgens de aanmerking van den Heer GRONOVIUS. COMMELYN geeft 'er de Afbeelding van, onder den naam van *Virginische Sumach, met Myrtebladen.* Hy draagt gemeenlyk maar twee Bloemsteeltjes by elkander, en de Zaadhuisjes zyn hoogrood. 't Blyft altoos een Heester of Boompje. Men vindt 'er ook eenige Verscheidenheden van, in Virginie.

III. *Evonymus Capensis.* Kaapsche.

(3) Paapenhout *met alle Bloemen in vieren gedeeld en gesteelde stomp ovaale Bladen.*

Als eene derde Soort plaatst onze Ridder thans alhier dat Kaapsche Gewas, 't welk van BERGIUS *Colpoon compressum* getyteld is, om dat het de Leedjes der kleine Takjes overshands samengedrukt of platachtig heeft. En zoude, volgens zyn Ed., hier ook de *Cratægus* met rondachtige uitgegulpte Bladen, de Bloem en Vrugt Trosachtig, van den Heer J. BURMANNUS, t'huis behooren. De Afbeeldingen, niettemin, van deeze beiden, stemmen noch met elkander, noch met de opgegevene bepaalingen, overeen. In die van BERGIUS zyn

(3) *Evonymus* Flor. omnibus quadrifidis, Foliis petiolatis ovalibus obtusis. *Mant.* 210. Colpoon compressum. BERG. *Cap.* 38. T. 1. f. 1. Cratægus Fol. subrotundis sinuosis, Flore ac Fructu racemoso. BURM. *Afr.* 240. T. 86.

zyn de Bladen geenszins ſtomp of uitgegulpt: in die van onzen Hoogleeraar is de Vrugt een ronde Beſſie met twee Zaaden, en gelykt dus het allerminſte niet naar de opgegevene Kenmerken van de Paapen-Mutſen. Men noemt dit Gewas, dat een Boom wordt, aan de Kaap *Lepelhout*, om dat daar van Lepels en Bakjes gemaakt worden. LINNÆUS zegt, dat de Beſſen vierkant en vierzaadig zyn.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Paapenhout.*

DIOSMA.

De byzondere Kenmerken van dit Geſlagt beſtaan in een vyfbladige Bloem, met vyf Honigbakjes boven het Vrugtbeginzel: de Vrugt uit drie of vyf ſamengegroeide Zaadhuisjes beſtaande, waar in Zaaden met een bekleedzel of Korrels *(Arilli)* zyn vervat.

Dertien Soorten, altemaal uit Afrika afkomſtig, komen thans in 't zelve voor; doordien de *Hartogiaas* ook daar toe betrokken zyn.

(1) Diosma *met Elsvormig ſpitſe tegenover elkander ſtaande Bladen.*

I. *Diosma oppoſitifolia.* Kruisbladige.

Van deeze geeft COMMELYN een zeer fraaije Afbeelding, onder den naam van *Afrikaanſche Spiræa* met in 't kruis geplaatſte Bladen;

(1) *Diosma* Fol. ſubulatis, acutis, oppoſitis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 271. p. 182. *Veg.* XIII. Gen. 272. p. 198. *Hort. Cliff.* 71. ROYEN *Lugdbat.* 434. Spiræa Africana Fol. cruciatim poſitis. COMM. *Rar.* T. 1. Hypericum Afr. vulgare. SEB. *Kab.* II. p. 41. T. 40. f. 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. den; zeggende, dat de Zaaden van deeze en de twee volgende van de Kaap gezonden worden, onder den naam van *Heesterachtig Afrikaansch Sint Jans Kruid*, en dus is ook het Gewas by SEBA getyteld. Het is een laag Heestertje, welks Steng zig digt by den Grond in Takjes verdeelt, bezet met kleine, smalle, gespitste, groene Blaadjes, en de Vrugt bestaat uit vyf samengevoegde Zaadhuisjes, veel gelykende naar die der Akeleijen.

II. *Diosma hirsuta.* Ruigbladige.

(2) Diosma *met smalle ruige Bladen.*

Van den zelfden Autheur is deeze, onder den naam van *Ruikende Spiræa* met Haairige Bladen, voorgesteld. Zy heeft den Steng veel dikker en hooger, zig ook in Takken verdeelende, welke by uitstek Haairig zyn, de Bloemen, aan de enden der Takjes, wit; de Zaadhuisjes insgelyks by vyven samengevoegd. Wegens den sterken Reuk der Bladen en Bloemen, verzamelen de Hottentotten hier van een groote veelheid, om hun Hoofd en Lighaam daar mede te bestrooijen.

III. *Diosma rubra.* Roodbloemige.

(3) Diosma *met smalle, gespitste, gladde, ge-*

(2) *Diosma* Fol. linearibus hirsutis. *Hort. Cliff. R. Lugdbat.* Spiræa Africana odorata, Fol. pilosis. COMM. *Rar.* T. 3. Diosma hirsuta. BERG. *Cap.* 65. FABR. *Helmst.* 145.

(3) *Diosma* Fol. linearibus, mucronatis, glabris, carinatis, &c. Erica Æthiopica, Rosm. sylvestris Folio eleganter punctato. PLUK. *Mant.* 68. T. 347. f. 4. Spiræa Africana odorata, Flor. suave-rubentibus. COMM. *Rar.* T. 2. Diosma rubra. BERG. *Cap.* 62.

gekielde Bladen, die van onderen twee ryën van Stippen hebben. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De roode Kleur der Bloemen onderscheidt deeze Soort, welke nog welriekender is, volgens COMMELYN, dan de voorgaande. De Bladen zyn een weinig breeder dan in de eerste Soort. De gemelde groeijen en bloeijen in onze openbaare Kruidhoven, en deeze, inzonderheid, heeft een sterken Balsamieken Geur, waar van het Geslagt den naam voert.

(4) Diosma *met smal Lancetvormige, van onderen ronde, Bladen, die tweevoudig op elkander leggen.* IV. *Diosma Ericoides.* Heyachtige.

Volgens BERGIUS zyn de Bladen van deeze Vleezig, spilrond, stomp, tweehoekig of wederzyds met een verheven Streep, van onderen gestippeld, glad, kort gesteeld, byna een zesde Duims lang, digt aan elkander gevoegd. Twee Bloemen komen doorgaans aan 't end der Takjes op korte Steeltjes voort. LINNÆUS zegt, dat deeze zeer veel Geur geeft aan de Pleisters der Hottentotten (*).

(5) Di-

(4) *Diosma* Fol. lineari-lanceolatis, subtus convexis, bifariam imbricatis. Spiræa Africana Ericæ Bacciferæ foliis. RAJ. *Dendr.* 91. Ericæformis Coridis folio. PLUK. *Amalth.* 236. T. 279. f. 5. Diosma Ericoides. BERG. *Cap.* 65.

(*) Hæc valde fragrans in Emplastris Hottentottorum. *Sp. Plant.* II. p. 287.

X

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(5) Diosma *met smalle, driekantige, van onderen gestippelde Bladen.*

V. *Diosma Capensis.* Hartogia.

Dewyl alle de Soorten, als gezegd is, van de Kaap afkomstig zyn, zo luidt de Latynsche bynaam vreemd. Ik geef 'er daarom dien van *Hartogia* aan, welke ter gedagtenisse van den Kruidkenner HARTOG, (daar men de eerste kennis van die zonderlinge Kaapse Heesters, thans *Protea* genaamd, aan verschuldigd is,) als een Geslagtnaam ontworpen, en nog onlangs onder de Eenhuizigen geplaatst geweest (*), thans in dit Geslagt versmolten is. Deeze Soort, naamelyk heeft te vooren alleen het Geslagt van HARTOGIA uitgemaakt (†).

De Heer N. L. BURMANNUS merkt aan, dat de gedroogde Takjes, hier van overgezonden, ten opzigt van het Loof zeer verschillende zyn, hebbende sommigen de Blaadjes smaller, anderen breeder en Lancetvormig ovaal, de Bloemen aan 't end der Takjes of op zyde aan Trosjes, dikwils met een gebladerd Steeltje. Hier van schynt onze Ridder byzondere Soorten gemaakt te hebben, die vervolgens voorkomen in dit Geslagt. Deeze Soort heeft de Bladen gepaard, of tegen elkander over.

(6) Di-

(5) *Diosma* Fol. linearibus triquetris subtus punctatis. *Veg.* XIII. Hartogia Capensis. *Sp. Plant.* 288. *Syst. Nat.* XII. p. 625.

(*) *Syst. Nat.* Ed. XII. p. 625.

(†) *Sp. Plant.* Ed. II. p. 288.

(6) Diosma *met smalle, op elkander leggende, ruuwe, aan de kant gehaairde Bladen, de Bloemen Knopswyze geaaird.* III. Afdeel. V. Hoofd-stuk.

Deeze, naar Heide gelykende, heeft een opgeregte Steng van twee Voeten, die bruin is, met Takjes bezet, waar aan de Blaadjes agtvoudig op elkander leggende, van buiten rond, ruuwachtig, eenigermaate gerand en op de kanten met Haairtjes begroeid. De Bloempjes zyn paarsch, tot een Hoofdje aan 't end der Takjes by een gevoegd, en vervat in een Kelk van op elkander leggende Blaadjes, die ovaal zyn en ruig gerand. Het Honigbakje is zeer klein en niet gehoornd. VI. *Diosma capitata.* Geknopte.

(7) Diosma *met ovaale, driekantige, op elkander leggende Blaadjes en ongesteelde enkelde end-Bloemen.* VII. *Diosma Cupressina.* Cypresachtige.

Deeze heeft dunne regtopstaande Takjes, met kleine Blaadjes als die van Heide, volmaakt driekantig, ongesteeld, met een gekleurde Eeltachtige Punt. De Kelk is Vliezig en bevat vyf, of ook dikwils vier, Bloemblaadjes, die stomp ovaal en eens zo lang zyn, met vyf regtopstaande Meeldraadjes.

(8) Di-

(6) *Diosma* Fol. lin. imbricatis, scabris ciliatis, Flor. capitato-spicatis. *Mant.* 210.

(7) *Diosma* Fol. ovatis, triquetris imbricatis, Flor. solitariis terminalibus sessilibus. *Mant.* 50. Brunia uniflora. *Sp. Plant.* 289. Diosma dichotoma. BERG. *Cap.* 63.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

VIII. *Diosma imbricata.* Geschubde.

(8) Diosma *met ovaale, gespitste, op elkander leggende, gehaairde Blaadjes.*

De Bloemblaadjes van deeze zyn rondachtig, met de Nagels driemaal zo lang als de Kelk en paarsch van Kleur. Dit maakt haar voornaamste verschil met de Tiende Soort uit.

IX. *Diosma lanceolata.* Lancetswyze.

(9) Diosma *met ovaalachtige, stompe, gladde Bladen.*

Deeze is onder de Hartogiaas betrokken geweest. Het is de Afrikaansche Spiræa met Blaadjes als van Keul, doch korter, van Doktor SHERARD, opgegeven door RAY. De Bladen zyn, boven en onder, bezet met yle Haairtjes.

X. *Diosma ciliata.* Gehaairde.

(10) Diosma *met Lancetvormige, gehaairde, rimpelige Bladen.*

De Blaadjes zyn hier aan den Rand en Kiel met Haairtjes bezet: de Bloemblaadjes zyn langwerpig met de Nagels naauwlyks langer dan de Kelk. Men vindt een ruigbladig Afrikaansch Ge-

(8) *Diosma* Fol. ovatis, mucronatis, imbricatis ciliatis. *Mant.* 124. sub Hartogia.

(9) *Diosma* Fol. ellipticis obtusis glabris. *Veg.* XIII. Spiræa Afr. Saturejæ Fol. brevioribus. RAJ. *Dendr.* 91. Hartogia lanceolata. *Syst. Nat.* XII. p. 625.

(10) *Diosma* Fol. lanceolatis ciliatis rugosis. *Veg.* XIII. Spiræa forte genus Africanum &c. PLUK. *Amalth.* T. 411. f. 3. SEB. *Kab.* II. T. 17. f. 5. Hartogia ciliaris. *Syst. Nat.* XII. p. 625. BERG. *Cap.* 68.

Gewas, dat Heefterachtig is, met geele Bloemen aan Kroontjes, van SEBA afgebeeld, tot deeze Soort betrokken.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(11) Diosma *met Lancetswys' ovaale, gepaarde, Klierachtig gekartelde Bladen en enkelde Bloemen.*

IX. *Diosma crenata.* Gekartelde.

Deeze is, door BERGIUS, *Hartogia Betulina* genoemd geweest, als de geftalte nagenoeg hebbende van de Naantjes-Berken. De Takken zyn rond en geftreept, de Bladen ftomp ovaal, met flaauwe Stippen over de geheele Oppervlakte gefprenkeld, hebbende een doorfchynende Stip aan den Omtrek onder ieder Tandje. De Bloemen, die wit zyn, komen Troswyze aan het end der Takjes voort, en hebben een Kelk met vyf Elswyze Punten, die zeer fyn gehaaird zyn. Het Honigbakje beftaat uit vyf witte afvallende Blaadjes, die maar een derde van de langte der Bloemblaadjes hebben, en de Meeldraadjes zyn ook korter dan deeze laatften. Het Gewas is met een zeer fterken Balfamieken Geur, van Olie, waarfchynlyk, die in de gezegde Kliertjes huisvest, bezwangerd. Door de bladerige Honigbakjes worden deeze twee laatfte Soorten onderfcheiden.

(12) Di-

(11) *Diosma* Fol. lanceolato-ovalibus oppofitis, glandulofo-crenatis, Flor. folitariis. *Am. Acad.* IV. p. 308. Hartogia Betulina. BERG. *Cap.* 67.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XII. *Diosma uniflora.* Eenbloemige.

(12) Diosma *met langwerpig ovaale Bladen, de Bloemen enkeld aan 't end der Takken.*

Deeze van BERGIUS *Eenbloemige Hartogia* getyteld, heeft de Blaadjes van den Kelk ovaal en groot, fchier breeder dan de Bladen, waar van de onderften langwerpig, als die van de Wilde Rosmaryn, geftippeld, de bovenften rondachtig zyn als die van de Wilde Thym, of onzer Vrouwe Bedftroo. Het is een laag Heeftertje met groote witte Bloemen, wier Honigbakje uit vyf Draadjes beftaat, welke Eyronde holle Topjes hebben, beurt om beurt met de Meeldraadjes geplaatst. De Styl is ook Draadvormig en heeft een ftompen Stempel.

XIII. *Diosma pulchella.* Schoone.

(13) Diosma *met ftomp ovaale, Klierachtig gekartelde Bladen, en twee Bloemen by elkander in de Oxelen.*

Deeze, *Hartogia pulchella* van den Ridder genaamd geweest, is een zeer fraay Heeftertje, met Takken als Roedjes en nette Blaadjes. Het draagt tweeflagtige Bloemen, zegt de Heer MURRAY: maar zyn de Bloemen dit ook niet in veele andere Soorten? Het Zaadhuisje hadt drie Holligheden. De Bloempjes waren blaauw en

(12) *Diosma* Fol. ovato-oblongis, Floribus folitariis terminalibus. Ciftus humilis Æthiopicus. PLUK. *Mant.* 49. T. 342. f. 5. Hartogia uniflora. BERG. *Cap.* 71.

(13) *Diosma* Fol. ovatis obtufis glanduloſo-crenatis, Floribus geminis Axillaribus. *Sp. Plant.* 288. Hartogia pulchella. *Syst. Nat.* XII. p. 625.

en zeer klein, hebbende de Hoorens van het Vrugtbeginzel ieder met twee Kliertjes bepaald. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

Onder myne Kaapsche Planten vond ik een Takje, dat, wegens de eigenschap van twee Bloempjes by elkander te hebben, tot deeze Soort oordeelde te behooren, en, dewyl die nog niet was afgebeeld, kon ik te gevoeglyker daar van gebruik maaken; om dus ten minste één van dit vreemde Geslagt in myn Werk te vertoonen. Voorts bevond ik dit Takje, by nader onderzoek, byna volmaakt overeenkomstig met de beschryving, welke de Heer BERGIUS van de *Hartogia pulchella* geeft, zeggende: „ dat dezelve de Steng Heesterachtig rond, „ bruin en ruuw heeft met Lidtekentjes der „ afgevallen Bladen, gegaffeld zo wel als de „ Takjes, die ruig en digt gebladerd zyn, „ bezet met Vleezige, ovaale, wederzyds glad- „ de Blaadjes, flaauw gekarteld, en onder ie- „ der Tandje met een Klierachtige Stip. De „ Bloemen in de Oxels der Blaadjes, meest „ twee by elkander, aan de Topjes voortko- „ mende, hebbende ieder een byzonder Steel- „ tje. De Kelk eenbladig in vyven verdeeld: „ de Bloemblaadjes vyf in getal, langwerpig „ ovaal, met een Honigbakje van vyf Draad- „ jes die korter zyn, zo lang als 't Vrugtbe- „ ginzel; en vyf Meeldraadjes, langer dan de „ Bloem, met dubbelde Meelknopjes, aan de „ punt geknobbeld. Het Vrugtbeginzel hoe- „ kig, met een Elsvormigen Styl, die korter Pl. XXI. Fig. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

„ dan de Meeldraadjes is en een enkelen Stem„ pel heeft." Zodanig een Bloempje is, vergroot zynde, met alle mooglyke naauwkeurigheid, by A vertoond, en verder ziet men by B het Vrugtbeginzel reeds tot een tropje van vyf gehoornde Zaadhuisjes, in de Kelk aangegroeid. By C hebben wy de zonderlinge gesteldheid der Blaadjes van dit Gewas, als die van Wynruit met zekere Olie - Kliertjes of Stippen in donkere Kringetjes bezet, welke waarschynlyk de zitplaats van de ruikende Stoffe, in de meesten van dit Geslagt, zyn, willen voor oogen stellen.

BRUNIA.

Hier zyn de Bloempjes vergaard in een gemeene ruige Kelk. Ieder Bloempje heeft zyne Meeldraadjes in de Nagels der Bloemblaadjes ingeplant, en den Stempel in tweeën gespleeten. Het draagt enkelde Zaaden.

Men telt 'er thans zeven Soorten van; ook allen aan de Kaap huisvestende, als volgt.

I. *Brunia nodiflora.* Knoopbloemige.

(1) Brunia *met opleggende, driekantige, spitse Blaadjes.*

Ze-

(1) *Brunia* Foliis imbricatis triquetris acutis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 272. p. 182. *Veg.* XIII. Gen. 274. p. 199. Brunia Fol. quadrifariam imbricatis. *Hort. Cliff.* 70. Cupresso - Pinulus Capitis Bonæ Spei. BREYN *Cent.* 22. T. 10. Erica capitata Cupressiformis Afr. PLUK. *Mant.* 69. T. 346. f. 4. Scabiosæ affinis Arbuscula &c. RAJ. *Hist.* 1444.

Zeker Gewas, dat *Cypres-Pynboompje* van de Kaap der Goede Hope, door BREYN genoemd wordt, maakt deeze Soort uit, welke de Knoopbloemige Afrikaanſe Heide is, van PLUKENET. De Takjes, daar van overgezonden, waren omtrent een Voet lang, rond, en begroeid met kleine Takjes, die Blaadjes als van de Heide hadden en aan 't end ronde witte Wollige Knoopen, uit ontelbaare Schubbetjes beſtaande, van binnen Zilverkleurig, van buiten groen. Wegens de Zaaden, in de gezegde Knoppen of Appeltjes vervat, oordeelde hy het eenige overeenkomst te hebben met het Schurftkruid. De Kelk is in vyven gedeeld en de Bloem beſtaat uit vyf ſmalle Blaadjes. Door twee Stylen te hebben en een tweehokkige Vrugt, is deeze, zo LINNÆUS oordeelt, genoegzaam van de anderen onderſcheiden.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Brunia *met vyfvoudig opleggende, als aangeplakte Blaadjes, een Bloemtuiltje aan 't end; de Hoofdjes met uitſteekende Kafjes.*

II. *Brunia Paleacea.* Kaffige.

Deeze Soort gelykt naar de voorgaande, maar heeft de Blaadjes kleiner, de Takken bedekkende. Veel Bloempjes, met elkander in een Haairige Kelk vervat, maaken een Pluim uit, hebbende bleeke Kafjes tusſchen de Bloempjes, twee-

(2) *Brunia* Fol. quinquefariam imbricatis appresſis, Corymbo terminali, Paleis Capitulorum exſertis. BERG. *Cap.* 56. *Mant.* 559.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

tweemaal zo lang als dezelven, en langer dan de Blaadjes van den Kelk. 't Getal der Stylen is twee.

III. *Brunia Lanuginosa.* Wollige.

(3) Brunia *met smalle uitgespreide Blaadjes, die Eeltige punten hebben.*

De *Tamarisch van Monomotapa*, die Pillen draagt, met zeer fyne Heyblaadjes, de Takjes in eene Wolligheid als Spinrag ingewikkeld hebbende, van PLUKENET, wordt hier aangehaald. Die Autheur zegt, dat derzelver Hoofdjes, als ronde Bolletjes op 't end der Takjes zittende, met een witte Wolligheid omwonden zyn. Hy twyfelt, of het ook de Atlantische Boom zy, naar de Cypressen gelykende, die het Loof met een fyne Wolligheid overtoogen heeft, waar van by PLINIUS gewag gemaakt wordt, maar die schynt veeleer te behooren tot den Egyptischen Tamarisch van ALPINUS, welke Galnooten draagt, waar van ik in 't vervolg zal spreeken.

Deeze Wollige Brunia, van de Kaap, immers, is een Heester, welke naar den volgenden gelykt, hebbende ook een Honig-Spleetje. De Steng is ruim een Voet hoog, volgens BERGIUS, en geeft dunne Ryzen uit, die Wollig zyn, bezet met Haairachtige Blaadjes, naauwlyks een halven Nagel lang, met zwarte tippen. De

(3) *Brunia* Fol. linearibus patulis, apice callosis. BERG. *Cap.* 60. Tamariscus Monomopatensis Ericæ ten. fol. PLUK. *Alm.* 361. T. 318. f. 4.

De Bloemen zyn tot Hoofdjes by een vergaard, en uit kleine Bloempjes ſamengeſteld, die ieder een Kelkje hebben van vyf Schubbetjes, en voor 't overige de Kenmerken van dit Geſlagt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Brunia *met ſmal Lancetvormige, uitgeſpreide, driekantige Bladen, welke Eeltige punten hebben.*

IV. *Brunia Abrotanoides.* Fynbladige.

De Bladen van deeze zyn zo ſmal niet als van de voorgaande, doch niettemin fyn genoeg, om het Loof naar dat van de Averoon te doen gelyken, waar van zy den bynaam heeft, en daar mede wordt zekerlyk de Breedbladige bedoeld. Men behoeft ſlegts de fraaije Afbeelding, welke de vermaarde Heer J. BURMANNUS daar van, op 't end der beſchryving zyner Afrikaanſche Planten, aan 't licht gegeven heeft, in te zien. In die van PLUKENETIUS zyn de Blaadjes merkelyk breeder en ovaalachtig; 't welk dit Gewas nog meer van 't myne, hier voor in Plaat gebragt, doet verſchillen *. De *Brunia Leviſanus* is door den Ridder thans tot de Proteaas betrokken, en dus ook reeds beſchree-

* Zie bladz. 116.

(4) *Brunia* Fol. lin. lanceolatis, patentibus, triquetris, apice calloſis. BERG. *Cap.* 59. Brunia Fol. creberrimis lanceolatis, Flor. conglobatis. BURM. *Afr.* 266. T. 100. f. 1. Leviſanus Afr. Ericæ folio. RAJ. *Dendr.* 130. Lev. Capenſis Serpylli folio. PET. *Gaz.* 9. T. 5. f. 7. Erica capitata ſive nodiflora, Corios fol. rectis, Æthiopica. PLUK. *Mant.* 69. T. 346. f. 7.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. schreeven *. Tot deeze of de voorgaande Soort zal de Afbeelding van het bloeijend en Vrugtdraagend Takje, by Letter *d*, op Plaat 448 van WEINMANNS Kruidboek, betrekkelyk zyn.

* bl. 115.

V. *Brunia ciliata.* Gehaairde.

(5) Brunia *met spits ovaale, aan de kant gehaairde Blaadjes.*

Van deeze vind ik niets gemeld, dan dat zy, zo wel als de voorgaande, het Vrugtbeginzel boven, maar den Styl in tweeën gedeeld heeft.

VI. *Brunia radiata.* Gestraalde.

(6) Brunia *met smalle driekantige Blaadjes en een Straalende Kelk, die de binnenste Blaadjes gekleurd heeft.*

Deeze wordt thans van het Geslagt van *Phylica* afgezonderd, waar toe zy, met den zelfden bynaam, was betrokken geweest. Haar Kelk, naamelyk, is dermaate Straalswyze uitgespreid, en omringt het Bloemhoofdje zodanig, dat de schrandere BREYN het Gewas tot de Asters of Chrysanthen betrokken heeft, gelyk hetzelve door PLUKENETIUS wordt aangehaald. Hy bevondt het een kleine Heester te zyn, wiens Takjes, in het bovenste gedeelte, digt met Blaadjes

(5) *Brunia* Foliis ovatis acuminatis ciliatis. *Syst. Nat.* uts.

(6) *Brunia* Fol. linearibus triquetris, Cal. radiante, Fol. intimis colorato. Phylica radiata. *Sp. Plant.* 283. Chrysanthemum Ericoides coronatum. BREYN. *Cent.* 165. T. 82.

jes bezet waren, die denzelven volmaakt naar de tweede Soort van Heide, waar CLUSIUS de Bladen van *Coris* aan toeschryft, deeden gelyken. De Bloempjes, aan den Top der Takjes, waren niet veel grooter dan die van 't Duizendblad, en zaten of enkeld of by Kroontjes, hebbende haar Bedding omringd met bleeke Straalen, en het daar op volgende Zaad, naar Druiven-Pitten gelykende maar kleiner, was met zekere Puntjes gekroond.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(7) Brunia *met smalle driekantige Blaadjes, en een Straalende Kelk, waar van alle de Blaadjes gekleurd zyn.*

VII. *Brunia glutinosa.* Lymerige.

Deeze, van BERGIUS deswegen *Gekleurde Brunia* getyteld, zo de Heer MURRAY aanmerkt (*), is van de voorgaande, zo onze Ridder zegt, zeer weinig verschillende, en daar van te onderscheiden door een grootere Lymerige Bedding van de Bloem, en door het digtere Loof, maar inzonderheid doordien de Kelk, uit Blikjes samengehoopt, alle Blaadjes uitgespreid heeft

(7) *Brunia* Fol. linearibus triquetris, Calyce radiante, Foliolis omnibus coloratis. *Mant.* 210. Brunia glutinosa. BERG. *Cap.* 57. Muscus Æthiop. Clavatus arborescens. PLUK. *Mant.* 149. T. 431. f. 1?

(*) *Brunia colorata.* BERG. *Cap.* 57. wordt door den Heer MURRAY aangehaald: mooglyk om dat LINNÆUS, in *Mant. altera*, van BERGIUS *Brunia coronata* bybrengt: doch in 't Werk van BERGIUS vind ik, op die zelfde Bladzyde, deeze zelfde Plant *Brunia glutinosa* getyteld.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

heeft tot een gekleurde Glorie. Doch scheenen deeze twee laatste Soorten veel overeenkomst met elkander te hebben, en konden misschien, zo zyn Ed. oordeelt, om dat het Vrugtbeginzel onder de Bloem zit, wel tot een byzonder Geslagt behooren; 't welk men, in vervolg van tyd, uit de Vrugt, wanneer die eens bekend werdt, zou kunnen ontdekken. Zou het ook de *Boomachtige Ethiopische Mos*, met de Blaadjes verscheidelyk omgeboogen, en Zaad als van Lithospermum, van PLUKENETIUS kunnen zyn.

CYRILLA.

De byzondere Kenmerken van dit nieuwe Geslagt zyn, spitse Bloemblaadjes, in de Kelk ingeplant; een tweedeelige Styl, die blyft. Het Vrugtbeginzel zit onder de Bloem, welke vyfbladig is, wordende de Vrugt een Zaadhuisje met twee Holligheden.

I. *Cyrilla Racemiflora.* Trosbloemige.

De eenigste Soort hier van (1), in de voggtige Pynboom-Bosschen van Karolina door D. GARDEN waargenomen, is een Heester van Mans langte, die den Stam met Takken van jaarlykse Looten bezet heeft, waar aan Lancetswyze Bladen, als die van de Liguster, overhoeks, van boven zeer fyn geaderd. Aan 't end der Takken van 't voorgaande Jaar komen hangende

(1) Cyrilla. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1247. p. 182. *Mant.* 50. *Veg.* XIII. p. 200.

de Trosſen voort, een Span lang, met Borſtelige Blikjes, van langte als de Bloemſteeltjes. De Bloemen zyn wit: de Blaadjes in 't midden overlangs begroeid met Haairtjes.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ITEA.

De Bloem heeft, in dit Geſlagt, vyf lange Blaadjes, die in de Kelk ingeplant zyn; met vyf Meeldraadjes en een ſtompen Stempel. Het Vrugtbeginzel is binnen de Bloem geplaatst, wordende een Zaadhuisje dat tweekleppig is, met éêne holligheid.

I. *Itea Virginica.* Virginiſche.

De eenigſte Soort (1), in Virginie voorkomende, is volgens CLAYTON een Heeſter der Moerasſen met Bladen van Veenbesſen, laag van Gewas, met Witachtige Reukelooze geaairde Bloemen, die in geſtalte naar de Clethra zweemt: volgens den Heer GRONOVIUS een Boom met de Aairen over éêne zyde; de Bladen overhoeks, Lancetswys' ovaal, geſteeld, zeer fyn getand, Jaarlyks afvallende. LINNÆUS zegt, dat het een Heeſter is van hoogte als een Menſch, die witte Trosſen heeft aan de enden der Takken, en naar den Vogelkerſen-Boom gelykt. MITCHEL heeft dit Geſlagt *Diconangia getyteld.* Uit de Tekeningen van EHRET

(1) Itea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 273. p. 183. *Veg.* XIII. Gen. 275. p. 200. GRON. *Virg.* 143. DU HAM. *Arbr.* I. p. 219. T. 126. Diconangia. MITCH. *Gen.* 5. TREW. *Ehret.* T. 98.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

EHRET is een fraaije Afbeelding daar van aan 't licht gegeven.

RIBES. Besſenboom.

Vyf Bloemblaadjes en Meeldraadjes in den Kelk ingeplant, met een gevorkten Styl en het Vrugtbeginzel onder de Bloem, dat eene Beſie met veele Zaaden wordt: zulks maakt de Kenmerken uit van dit bekende Gewas, waar van drie *Ongedoornde* en vyf *Gedoornde* Soorten, zo in Europa als in Noord Amerika, voorkomen, als volgt.

I. *Ribes rubrum.* Roode Aalbezie.

(1) Besſenboom, *die ongedoornd is, met hangende gladde Trosjes, van platachtige Bloemen.*

Deeze Soort maakt den gewoonen *Aalbezie-* of *Aalbesſen-Boom* uit, dien ſommigen ook wel *Besſenboom*, op zig zelf, noemen, en den Rooden by uitmuntendheid, als den voornaamſten. Men geeft hier, in 't Latyn, den naam van *Ribes* aan; hoewel men hem ook wel, met de an-

(1) *Ribes* inerme, Racemis glabris pendulis, Floribus planiusculis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 278. p. 184. *Veg.* XIII. Gen. 281. p. 201. *Hort. Cliff.* 82. *Fl. Suec.* 197, 205. *Hort. Ups.* 52. *Mat. Med.* 99. *Vir. Cliff.* 21. ROYEN *Lugdbat.* 270. DALIB. *Paris.* 75. Ribes vulgare acidum. J. B. *Hiſt.* II. p. 97. *Fl. Lapp.* 68. Grosſularia multiplici acino ſive non ſpinoſa Hortenſis rubra: *item* Fr. Margaritis ſimili, ſive alba. C. B. *Pin.* 455. TOURNF. *Inſt.* 639. DOD. *Pempt.* 449. HALL. *Helv.* 346. &c.

anderen, den gemeenen naam *Grosſularia* geeft, waar van de Franſche *Groſelier* is afgeleid, noemende zy de Besſen *Groſeilles*, de Engelſchen *Currants*, de Duitſchers *St. Johannis Beerlein* of *Traublein*, dat is Sint Jans Besſen of Druifjes, en die naam wordt, gelyk by ons de naam van *Aalbesſen*, dikwils aan het Gewas zelf gegeven. De Sweeden noemen het *Winbeer* of Wynbezie, in Schonen *Reps* en elders *Risp*. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Besſen-boom.*

Dit Gewas bemint de Noordelyke deelen van Europa, of ſchynt daar natuurlyk te zyn. en tot vergoeding te ſtrekken van 't gemis der Wyngaarden. In de middelſte deelen van Europa, Engeland, Vrankryk, Duitſchland, wordt het, gelyk hier te Lande, in de Hoven besnoeid en nagehouden om de Vrugt. Anders groeit het, zelfs in de Alpen van Walliſer-Land, ter hoogte van tien Voeten, zo de Heer HALLER aanmerkt; doch deeze Wilde Aalbesſen zyn van de tamme zeer verſchillende, zo in Blad, als in Bloem en Vrugt. Men behoeft daar omtrent alleen in aanmerking te neemen, hoe zeer de Aalbesſen, wanneer men ze in 't wilde op een ſchraalen Grond laat groeijen, zelfs hier te Lande verbasteren, draagende Besſen naauwlyks zo groot als Peperkorrels; daar zy in zwaare Gronden, behoorlyk gehavend en ſterk gesnoeid wordende, Besſen als kleine Druiven, aan ontzaglyk groote Trosſen, uitleveren. Immers men

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Besfen-boom.*

men vindt 'er, die niet alleen twintig, maar dertig, veertig, vyftig, zestig Besfen hebben aan ééne Rist, zo MUNTING aantekent.

Ik zal my niet ophouden met eene befchryving van dit zo bekende Gewas. Het Sap der Besfen is ongemeen verfrisfchende, verkoelende, en voor de meefte Menfchen gezond, ja gezonder dan veele andere Zomer-Vrugten. Doch het verfchilt grootelyks op wat plaats en met welke behandeling, deeze Besfen geteeld zyn. Een vrye Zonnefchyn beneemt 'er byna alle zuurheid aan; wanneer menze, naamelyk, aan Schuttingen of Muuren, tegen 't Zuiden plaatst. Ook worden zy, door minder of byna geene befnoeijing, wel klein, maar zoet. In wel doormeste Zandgronden brengen zy geelfteelige Trosfen voort, van geurige Besfen, met een aangenaame rinsheid. Men merkt aan, dat deeze Vrugt nergens beter, dan in onze Gewesten, valt: doch in het een of andere gedeelte van ons Land is zy grootelyks verfchillende. Haare kragten in de Geneeskunde hangen van de voorgemelde eigenfchap af. Het maaken van een Geley, daar van, als ook van Besfen-Wyn, is zeer bekend, en deeze laatfte getuigt, door zyne fterkte, van haar Geur en Kragt; waar in zy de *Witte Aalbesfen*, die even 't zelfde doch flapper uitleveren, grootelyks overtreffen. Ook heeft het Sap der Rooden eene fterk Kleurende hoedanigheid.

(2) Bes-

(2) Besſenboom, *die ongedoornd is, met opgeregte Trosſen; de Blikjes langer dan de Bloem.* III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Deeze noem ik *Bergbesſen*, om dat zy meest in de Gebergten, zo van Lapland als Switzerland, natuurlyk voorkomen. De Sweeden heetenze *Mobeer*, de Finlanders *Taikinais*, zegt onze Ridder, die dezelven nergens overvloediger dan in Ooſter-Bothnie, aan den Zee-Weg, aangetroffen hadt. Behalve in de Bosſchen op 't Gebergte Jura en by Baſel, zegt de Heer HALLER, groeit dezelve ook omſtreeks Bern, op Moerasſige plaatſen. Zy verſchilt van de voorgaande, zynde een laage Heeſter, die de Bladen ten halve in drieën gedeeld heeft, en in de omtrek ſpits getand, draagende overendſtaande Trosjes van kleine Bloempjes, zeer aangenaam van Reuk. Ieder Bloempje gaat vergezeld met een Blaadje of Plaatje van de zelfde Kleur, die men Blikjes noemt. De Vrugt is wit en laf, of byna Smaakeloos. Het Landvolk houdtze voor een Geneesmiddel van de Hoest.

II. *Ribes Alpinum* Bergbesſen.

Onder de aangehaalde vind ik de Aalbezie met

(2) *Ribes* inerme, Racemis erectis, Bracteis Flore longioribus. *Ibid. Hort. Cliff.* 82. *Fl. Suec.* 198, 206. Ribes Alpinum dulce. J. B. *Hiſt.* II. p. 98. *Fl. Lapp.* 97. Grosſularia vulgaris Fr. dulci, *item* Gr. diſtinctis Baccis. C. B. *Pin.* 455. *β.* Ribes montana Oxyacanthæ ſapore. B. *Prodr.* 160. *Am. Acad.* I. p. 178.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. Besfen-boom.

met afgezonderde Besfen, of die enkeld groeijen, zynde de *Ribes monocarpos* van CLUSIUS, welke de *Bergbesfen met den Smaak van Berberisfen* niet kan zyn, daar BAUHINUS deeze befchryving van geeft. „ Zy komen „ tweederley in de Switzerfche Alpen voor. „ De eene, die men op de Bergen van 't „ Wallifer-Land vindt, heeft een roode Vrugt, „ byna eens zo groot als die der tamme Aal- „ besfen; de andere heeft de Besfen kleiner „ dan dezelven en minder zuur, komende voort „ op de Bernfche Bergen." Deeze beiden, zynde de eerstgemelde en deeze Soort, vondt CLUSIUS ook in de Ooftenrykfe Gebergten; maar die met een enkelde Vrugt, of zonder Risten, zal flegts een verfchil van Groeijing zyn; alzo men nu en dan, op de gewoone Besfeboomen, ook wel eens een enkelde Besfie aantreft: want dat de roode Kruisbesfen daar mede bedoeld zouden wordeu, gelyk RAY wil, is wat vreemd.

III. *Ribes nigrum.* Zwarte Besfen.

(3) Besfenboom, *die ongedoornd is, met Haairige Trosjes en langwerpige Bloemen.*

Door deeze bepaaling wordt wel het onderfcheid, dat in de Bloeytyd tusfchen de Zwarte en Roode

(3) *Ribes* inerme, Racemis pilofis, Floribus oblongis. *Ibid.* & *Hort. Cliff.* &c. Ribes vulg. Fr. nigro. RUDB. *Vall.* 32. *Fl. Lapp.* 99. Grosfularia non fpinofa Fr. nigro. C. B. *Pin.* 455. OED. *Dan.* 556. *β.* Ribefium nigrum Penfylvanicum, Floribus oblongis. DILL. *Elth.* 314. T. 244. f. 315.

de Aalbesſen-Boomen plaats heeft, aangewee- zen; maar in het Gewas zelf is nog een aan- merkelyk verſchil, aan 't welke deeze Boo- men, zelfs in de Winter, Vrugt-, Bloem- en Bladerloos, kenbaar zyn. Men weet dat de Reuk der Bladen, die ook grooter zyn, den Zwarte Besſen-Boom duidelyk onderſcheidt. Hy groeit, zo wild als tam, op de zelfde plaatſen als de Roode; doch men maakt 'er zo veel werks niet van, om dat de Smaak der Vrugt aan de meeſte Menſchen onaangenaam is. Evenwel zyn die Besſen zo verwerpelyk niet, als DODONÉUS ſtelt: men kookt daar van een aangenaame Geley; de Wyn, van de- zèlven gemaakt, is kragtiger dan die van Roo- de Besſen, en op Jenever gezet leveren zy een Hartſterkende Morgendrank uit. Voorts ko- men zy, in de Geneeskunde, in 't byzonder in aanmerking, wegens haare Pisdryvende hoe- danigheid, die haar tegen 't Graveel doet aan- pryzen. Een Aftrekzel van de Bladen, met eenige andere Hartſterkende Kruiden en Wor- telen, is een berugt Middel onder 't Gemeen, in ſommige der Zuidelyke deelen van Europa, tegen de Hondsdolheid of Watervrees. Zelfs wordt verzekerd, dat men in ſommige Pro- vinciën der middelſte deelen van Vrankryk, met een goed gevolg, gebruik maakt van het uitgeperſte Sap deezer Bladen, met Wyn ge- ſtampt, tot agt Oncen 's morgens op een nug- te-

III. AFDEEL. V. HOOFD- STUK.

Besſen-boom.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Besfenboom.*

tere Maag en tegen den Avond; dus tweemaal dagelyks een Week lang, ingenomen; tegen de uitwerkingen van een Adderen of Dolle Honden Beet; leggende tevens de gekneusde en uitgedrukte Bladen op de Wond. Men noemtze daar *Casfis* of *Casfier van Poitou*, en in een Werkje, dat in 't jaar 1712 te Bourdeaux uitkwam, wordt aan deeze Bladen, zekerlyk te ruimfchootig, een Geneezende kragt tegen byna alle Ziekten toegefchreeven (*). Zeer gemeen is dit Gewas in de Woeftynen van Lapland, zegt onze Ridder, inzonderheid aan den Zeekant by Tornea, wordende aldaar *Diftron*, en *Ludin-maria* van de Finlanders geheten. Men heeft van de Bladen, met Takken en al geftooten, tegen de Vee-Ziekte, die nu twintig Jaar geleeden in Finland woedde, onder anderen gebruik gemaakt (†).

Als eene Verfcheidenheid wordt hier t'huis gebragt de *Zwarte Aalbefie van Penfylvanie*, door DILLENIUS in Afbeelding voorgefteld, welke de Bladen kleiner en minder fterk, doch eenigszins naar Savelboom ruikende heeft, de Steelen of Takken dunner dan in de Europifche Zwarte Besfenboomen; de Vrugten, zo wel als de Bloemen, langwerpig en van eenen Wynachtigen Smaak.

(4) Bes-

(*) *Les proprietéz admirables du Casfis.* Bourd. 1712.
(†) *Stokholmfe Verhand.* op 't jaar 1758, p. 53.

(4) Besfenboom *met een weinig gedoornde, omgeboogen Takken, de Bloemfteeltjes driebladig geblikt.* III. Afdeel. V. Hoofdstuk. IV. *Ribes reclinatum.* Roode.

Onder de *Kruisbefiën* komen zogenaamde *Roode* voor, of met eene donker paarfe Vrugt, en deeze Soort fchynt hier bedoeld te worden: ten minfte fchryft BAUHINUS aan zyne aangehaalde tweede Soort van tamme Kruisbezie, met breeder Bladen, een dergelyke Vrugt toe. De Groeyplaats heeft LINNÆUS in Duitfchland en Switzerland gefteld.

(5) Besfenboom *met gedoornde Takken, de Bladfteeltjes op de kanten Haairig, de Vrugten ruig.* V. *Ribes Grosfularia.* Ruige.

Deeze, die men *Ruige Kruisbesfen* noemt, of *Ruige Witte*, zyn grooter dan de anderen, witachtig van Kleur, en met zekere Stekelige Haairtjes bezet. Om de Vrugten ryp te eeten zyn dezelven alleraangenaamst van Smaak.

(6) Besfenboom *met gedoornde Takken en gladde* VI. *Ribes Uva Crispa.* Gladde Kruisbezie.

(4) *Ribes* Ramis fubaculeatis reclinatis, Pedunculis Bracteâ triphyllâ. *Ibid.* Grosfularia fpinofa alt. fativa, Fol. latioribus. C. B. *Pin.* 455.

(5) *Ribes* Ramis aculeatis, Petiolorum ciliis pilofis, Baccis hirfutis. *Ibid.* Grosfularia Fr. maximo hispido, Margaritarum fere colore. RAJ. *Hift.* 1484.

(6) *Ribes* Ramis aculeatis, Baccis glabris, Pedicellis Bracteâ monophyllâ. *Ibid.* Rib. Ramis aculeatis erectis, Fructu glabro. *Hort. Cliff.* &c. Grosfularia fimplici Acino vel fpinofa fylvestris. C. B. *Pin.* 455.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Besfenboom.*

gladde Besſen, de Steeltjes eenbladig gebikt.

De gemeenſte Soort van Kruisbeziën zyn, die men *Gladde* kan noemen, om dat zy geen ruigte hebben op de Vrugt. In 't Franſch voeren deeze, zo wel als de Aalbesſen, den naam van *Groſeilles*, en 't Gewas wordt door den naam van *Groſelier epineux* onderſcheiden (*); maar in 't Engelſch noemt men dit laatſte *Goosberry-Bush*, in 't Hoogduitſch *Krausſ-* of *Krauſelbeer*, in Sweeden *Krusbaer* of *Steckelbaer*, dat is Kruis- of Stekelbeziën. Hoewel de Vrugten glad zyn, naamelyk, heeft het de Takken uitermaate ſcherp gedoornd; zo dat het plukken derzelven, zonder zig tot bloedens toe te kwetzen, een handigheid is. Hier komt by, dat dit Gewas zeer digt groeit, en het vereiſcht zulks om wel te draagen; ja het heeft die eigenſchap met de Aalbesſen gemeen, dat het meer en beter Vrugten geeft, wanneer men het, volgens zynen Heeſterachtigen aart, met verſcheide Stengen of Struiken uit den Steel laat groeijen; draagende dus op Stooven, gelyk men 't noemt, beter, dan op Boompjes. Zelfs worden de oude Spranken, door de kundigſte Tuinlieden, wanneer zy vierjaarig zyn, weg-

(*) Volgens GEOFFROY, die zegt, dat men de gewoone Kruisbesſen *Groſeilles blanches* noemt en de Aalbesſen *Groſeilles rouges*; doch anderen noemen de eerſten, onryp zynde, *Groſeilles vertes*, dat eigener ſchynt.

weggesneeden, en de jonge Scheuten in plaats gebragt. Dat men, zo wel de Kruis- als Aalbesfen, zeer gemakkelyk, van Stek kan vermenigvuldigen, is iedereen bekend. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Verder spreek ik niet van het Loof noch Gewas. De Bladen zyn veel kleiner doch in figuur veel gelykende naar die der Aalbessen. De Bloem verschilt, in 't uiterlyke aanzien, ook weinig, komende de vyf Bloemblaadjes uit de insnydingen van den Kelk voort, wiens agterste gedeelte het Vrugtbeginzel bevat, en de vyf Meeldraadjes uitgeeft. De Heer HALLER tekent aan; dat de Buis, waar door zyn Ed. den Styl bedoelt, aan 't end twee Sponsjes aangegroeid heeft, maar uit de naauwkeurige Waarneemingen van den Heer SCHMIEDEL blykt, dat dit Teeldeel samengesteld is uit twee Stylen, tot onderen toe afzonderlyk, die ieder aan 't end zulk een Sponsje, dat de Stempel is, hebben: weshalve dit Geslagt, indien zulks ook in de Aalbesfen plaats heeft, niet tot de Eenwyvigen, maar tot de Tweewyvigen, in deeze Klasse, zou behooren (†). *Besfenboom.*

De

(†) SCHMIED. *Icon. Plant.* Norimb. 1762. Tab. I. LINNÆUS, evenwel, zegt die Autheur, schryft aan dit Geslagt *twee evenwydige Stylen* toe; doch ik vind nergens, dat onze Ridder anders zegt, dan *Stylus bifidus*, dat is de Styl in tweeën gedeeld of gevorkt; gelyk MALPIGHIUS denzelven tot over 't midden gespleeten vertoonde.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Besfenboom.* De gemeene Kruisbesfen zyn ook bekend genoeg. Naauwlyks plukbaar zynde, worden die reeds tot Struif gebruikt; doch in 't algemeen zyn de lange Groene best daar toe. Men kan dezelven gemakkelyk, door ze in digte Flesfchen te befluiten, den geheelen Winter tot dat gebruik bewaaren. De bereiding en bykomende dingen moeten deeze Kost fmaakelyk en verteerbaar maaken. De Rype Kruisbesfen zyn ook van de gezondfte Vrugten niet. Door Gisting leveren zy een zeer kragtigen Wyn uit, veel hoofdiger dan die der Druiven. De Kleur der gemeenften is dan geel of witachtig, het Sap laf zoet en minder ftoppende dan dat der onrype Besfen. Van het Gewas wordt, wegens de fcherpe Stekeligheid, die alle Vee afweert, met goed gevolg tot befchutting van Tuinen en Moeshoven gebruik gemaakt. Het groeit, zo wel in de Noordelyke als in de middelfte deelen van Europa, in 't wilde, zynde in Sweeden zo gemeen als in Switzerland, daar men het overal in de Heggen vindt; doch dus draagt het veel kleiner Besfen, dan wanneer het in de Tuinen gekweekt wordt en befnoeid.

VII. *Ribes Oxyacanthoides.* Kanadafche. (7) Besfenboom, *die de Takken aan alle kanten gedoornd heeft.*

Dee-

(7) *Ribes* Ramis undique aculeatis. *Hort. Ups.* 51. Grosfularia Oxyacanthæ Fol. amplioribus, e Sinu Hudfonis. PLUK. *Amalth.* 212. DILL. *Elth.* 166. T. 139. f. 116.

Deeze komt, in Gestalte, met de gemeene Wilde Kruisbezie overeen, zegt DILLENIUS; doch heeft de Stekels minder sterk en digter by elkander, gelykende veel naar die der Eglantieren. De Bladen zyn dieper ingesneeden, maar de Bloem is als die der Zwarte Aalbessen, pypachtig niet plat. De Vrugt is klein en rond, weinig grooter dan een Aalbezie, wordende door de rypheid donker paarsch, als de Blaauwbessen, en zuurachtig van Smaak. Volgens PLUKENETIUS was dezelve van de Hudsons-Baay afkomstig.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Bessenboom.*

(8) Bessenboom *met Doornen onder de Oxels der Bladen, en stekelige geriste Bessen.*

VIII. *Ribes Cynosbati.* Stekel-bessen.

Deeze Soort mag te regt den naam voeren van *Stekelbessen*, dewyl de Vrugten, van grootte als een Hazelnoot, aan alle kanten met Doornen zyn gewapend. KALM vondt dit Gewas in Kanada, van Gestalte byna als de gewoone Bessenboomen, doch de Bladen weinig gespleeten hebbende, en de Steeltjes dikwils driebloemig.

EMBELIA.

Hier kan gevoeglyk geplaatst worden het nieuwe

(8) *Ribes* Aculeis subaxillaribus, Baccis aculeatis Racemosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. we Geslagt, dat de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS dus getyteld heeft, volgens den Indischen naam, zynde hetzelve te vooren, door LINNÆUS, *Ribesioides* geheten.

1. *Embelia Ribes.* Ceylonsche Aalbessen. De eenigste Soort (1), daar van bekend, valt op Ceylon, en de Vrugten worden 'er, volgens de Aantekening van den beroemden HERMANNUS in zyn Kruidboek, tot het maaken van een Geley gebruikt, welke in kraggten overeenkomt met onze Geley van Aalbessen. 't Gewas is Boomachtig, met Eyrondachtige Bladen overhoeks, die gesteeld en glad zyn. Aan 't end der Takken heeft het een groote Tros van Bloempjes, die vyfbladig zyn, met vyf Meeldraadjes en een enkelen Styl, en daar op volgen witte Besſen. Het is, door gedagten Heer BURMANNUS, zeer fraay afgebeeld.

GRONOVIA.

Ter gedagtenisse van wylen den Heer J. FR. GRONOVIUS, door zyne Kruidkundige Werken Wereldkundig, is deeze Geslagtnaam van den Ridder ontworpen. De Kenmerken bestaan in vyf Bloemblaadjes en even zo veel Meeldraadjes te hebben, die in een Klokvormigen Kelk ingeplant zyn, welke gekleurd is, be-

(1) Embelia. BURM. *Fl. Ind.* p. 62. Ribesioides. *Fl. Zeyl.* 403. Grossularia Zeylanica major, Ghæsembilla Zeylanensibus. BURM. *Zeyl.* 112.

bevattende het Vrugtbeginzel, dat eene drooge Besie wordt, met een enkel Zaad. III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

De eenigste Soort (1), te Vera Cruz waargenomen, voert den bynaam van *Klimmende*, om dat zy een Rankgewas is, 't welk zig met Klaauwieren aan andere Boomen vasthoudt, hebbende een zeer lange Takkige Steng, met Wyngaardbladen, die als de Brandenetels branden. De Bloemen zyn klein en niet bevallig. 't Gewas heeft een sterken Reuk. I. *Gronovia scandens.* Klimmende Brandblad.

A Q U I L I C I A. Water-Struik.

Dit nieuwe Geslagt heeft den Kelk in vyven gedeeld, en vyf Bloemblaadjes. Het Honigbakje is Bekerachtig, bestaande uit vyftien Schubben; de Vrugt een Besie met vyf Holligheden, die enkelde Zaaden bevatten,

De eenigste Soort (1), in Afbeelding gebragt door den Heer N. L. BURMANNUS, was door zyn Ed. *Staphyléa Indica* genoemd, zynde uit Indie overgebragt onder den naam van Malabaarse Waterstruik, die Besfen draagt, met Kroontjes van vyfbladige Bloemen, en eene zwartachtige veelzaadige Vrugt, in 't Javaansch *Gigirang* geheten wordende. De Heer LINNÆUS I. *Aquilicia Sambucina.* Vlierachtige.

(1) Gronovia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 279. p. 184. *Veg.* XIII. Gen. 282. p. 202.

(1) Aquilicia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1296. p. 202. *Mant.* 211. Staphyléa Indica Foliis bipinnatis &c. BURM. *Fl. Ind.* p. 75. T. 24. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Water-Struik.*

NÆUS zegt, dat het Gewas de gedaante van Vlier heeft, de Bladen overhoeks, gesteeld, gevind; de onderste Vinnen dikwils driebladig; de Vinblaadjes langwerpig ovaal, gespitst, met Tandjes; zynde de Bloemsteeltjes tegen de Bladen over geplaatst en doorgaans in drieën gedeeld. Het Gewas, zegt zyn Ed. heeft met den Wyfjes Water-Struik van RUMPHIUS, voor welken het gezonden was, de minste gelykheid niet.

HEDERA. Klim-op.

In die van dit Geslagt hebben de Bloemen vyf Blaadjes, de Stempel is enkeld en de Vrugt eene vyfzaadige Besie, met den Kelk omvangen.

Men heeft 'er twee Soorten van, de eene in Europa, de andere in Noord-Amerika natuurlyk.

I. *Hedera Helix.* Europische.

(1) Klim-op *met ovaale Bladen, die gekwabd zyn.*

Deeze maakt de Gewoone Klyf of Klim-op, in ons Wereldsdeel, uit. Het Gewas komt niet alleen voor in de Zuidelyke, maar ook in de

(1) *Hedera* Foliis ovatis lobatisque. *Syst. Nat.* XII. Gen. 280. p. 184. *Veg.* XIII. Gen. 283. p. 202. *Fl. Lapp.* 91. *Fl. Suec.* 190, 209. *Hort. Cliff.* 74. *Mat. Med.* 98. ROYEN *Lugdbat.* 223. HALL. *Helv.* 164. TOURNF. *Inst.* 612. LOB. *Icon.* 614. Hedera arborea. H. Poetica, H. major sterilis. H. humi repens. C. B. *Pin.* 305.

de Noordelyke deelen, hoewel het in Sweeden zeldzaam is. Het bedekt in Switzerland overal de Steenen, Boomen en zelfs den Grond in de Bosſchen, zegt de Heer HALLER, doch meest onvrugtbaar, draagende alleenlyk op warme plaatſen Bloem en Vrugt. Men vindt het ook aan de Muuren en Heggen in Karniolie, Ooſtenryk, Engeland, Vrankryk en de Nederlanden. De naamen, die men 'er in byzondere Ryken aan geeft, zyn zeer verſchillende. De Italiaanen behouden den Latynſchen *Hedera*, de Spanjaarden veranderen dien in *Yedra*, doch de Franſchen noemen het *Lierre*, de Engelſchen *Ivy*, de Sweeden *Murgrön*, de Duitſchers *Ephew*: meestal met het bywoord *Boomachtige*, om ze van de Aardveil, *Hedera terrestris*, te onderſcheiden. Ons Landvolk geeft 'er ook den naam van *Eyloof* aan.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Klim-op.*

De Boomveil is, in 't algemeen, bekender, dan haare verſchillendheden. Zy maakt een Gewas uit, 't welk, als gezegd is, met zyne Ranken zig overal verſpreidt, en ſterk voortloopt, bekleedende uit éénen Stam, die dan zeer dik wordt, verſcheide oude Muuren tot eene groote uitgeſtrektheid. Hier hecht zy zig, met zekere Tepels, in de Kalk en Steenen, en vreet dus dezelven allengs uit, door het inbooren van haare Vezelen, die in de Aarde inwortelen, en maaken, dat men, door het aan ſtukken ſnyden der Ranken, van éóne Plant, op ſtaande voet, duizend Plantſoenen zou kunnen

III. AFDEEL V. HOOFDSTUK. *Klim-op.*

nen bekomen. De Stammetjes en dikke Takken zyn byna wit, de Jonge dunne Rankjes paarſchachtig bruin, bezet met dikke ſtyve Bladen, die meestal rondachtig zyn en driepuntig, van boven donker groen met geelachtige Aderen, van onderen bleek groen. Op Zonnige plaatſen draagt dit Gewas, ook by ons, Bloem en Vrugt; maar, tegen 't Noorden of in digte Bosſchen groeijende, is het grooter van Blad en onvrugtbaar, 't welk aanleiding gegeven heeft, om daar van een byzondere Soort, die toch de zelfde is, te maaken. Ook wordt gemeld van eene *Boomachtige Klyf*, zynde insgelyks niet wezentlyk verſchillende.

Dit Gewas, naamelyk, heeft de byzondere eigenſchap, van de Staaten des Levens in de Menſchen als na te bootzen. In de Kindsheid, van hetzelve, kruipt doorgaans de Steng langs den Grond, met Lancetvormige onverdeelde Bladen: in de Jeugd klimt het by Muuren, Rotſen of Boomen op, en heeft dan hoekige, gekwabde Bladen: in de ſtaat van Volwasſenheid heeft het Hartvormig ovaale Bladen, en dan maakt het doorgaans zig los van zyne Steunzelen, om, als het kan, een Boomachtige Geſtalte aan te neemen, met Hartvormig ovaale Bladen, die vervolgens, van onderen, met witte of roodachtige Vlakken getekend voorkomen, 't welk men den Ouderdom kan noemen.

De Klyf was oudtyds in gemeen gebruik tot ver-

ſierzelen. Men kroonde 'er de Pöeeten en anderen, die in Geleerdheid uitmuntten, mede (*), en zy werdt ook gebruikt, zo 't ſchynt, om de Wynvaten te bekranſen. Hier van het Spreekwoord, Goede Wyn behoeft geen Krans (†). PLINIUS maakt van eene Kroon van Klyf gewag. Haare neiging om door overklimming ander Gewas te verdrukken, ſtrekte tot een zinnebeeld van overmaatige Eerzugt (‡). Heden gebruikt men ze nog, op ſommige plaatzen, tot bedekking van Priëelen; als ook tot Slingers, Kranſen en andere Bruiloft-Sieraaden; inzonderheid om de Huizen van buiten op te tooijen, in plaats en by gebrek van Palm. De Bladen zyn in Duitſchland tegen de Teering der jonge Kinderen aangepreezen. Uitwendig hebben zy eene Wondzuiverende kragt. De Gom, die of van zelf, of door Inſnyding, uit de Takken zypelt, door uitdrooging bruin wordende en van een ſcherpe ſamentrekkende Smaak, is onder de Winkelmiddelen bekend, als verdunnende en Zweetdryvende; welke laatſte hoedanigheid ook aan de Besſen toegeſchreeven wordt, door BOYLÉUS. Anderen verzekeren, dat zy van boven en onderen een ſterke Ontlasting maaken, en pryzen dezelven daarom tegen de Koortſen aan. Zy groei-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Klim-op.*

(*) *Doctarum Hederæ præmia frontium.* HORAT. Libr. I. Od. 1.

(†) *Vino vendibili non opus est ſuspenſâ Hederâ.*

(‡) *Lascivis Hederis ambitioſior.* HORAT. Libr. I. Od. 36.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

groeijen aan Trosjes, gelyken naar Jeneverbesſen, zyn zwart van Kleur, en zuur van Smaak. Van het Gevogelte worden zy zeer bemind, en, doordien hetzelve de Zaaden met den Afgang loost, op plaatſen, daar men 't minst verwagten zou, gezaaid en voortgeplant.

II. *Hedera quinquefolia.*

(2) Klim-op *met vyfvoudige ovaale getande Bladen.*

Kanadaſche.

Deeze, onder den naam van Vyfbladige *Kanadaſche Klim-op* bekend, en door CORNUTUS afgebeeld, is een klimmend Rankgewas, dat de Winter-Koude van onze Gewesten wel verdraagt. TOURNEFORT heeft 'er den naam van Klimmende *Vyfbladige Wyngaard van Kanada*, aan gegeven. Zy draagt aan haare Ranken, die wel by Muuren opklauteren, doch niet daar in booren, en bruinrood van Kleur zyn, Trosjes van Knopjes als kleine Aalbesſen, die in ons Klimaat zig zelden openen. Bovendien heeft zy Klaauwieren, die haar door zekere Lymige kleeving tot aanhechting dienen, mids dat men de Ranken van Jongs af laat begaan, en dan klimt zy zo hoog, byna, als de uitgeſtrektheid is van den Muur of van den Boom, van het Latwerk of de Schutting,

(2) Hedera Fol. quinatis ovatis ſerratis. *Hort. Cliff.* 74. ROYEN *Lugdbat.* 223. GRON. *Virg.* 24. Vitis Hederacea Indica. STAPEL *Theatr.* 364. Hedera quinquefolia Canadenſis. CORN. *Canad.* 99. T. 100. Helix MITCH. *Gen.* 30.

ting, waar aan zy ſtaat. Tot bekleeding van Muuren en Prieelen, is derhalve dit Gewas zeer dienſtig. Zie hier de deelen der Vrugtmaaking, door den Heer SCHREBER waargenomen. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Klim-op.*

„ De Kelk is zeer kort, ſtomp getand, aan „ de tippen rood: de Bloemblaadjes zyn lang-„ werpig ſtomp, aan de Tippen gewelfd en „ groen. De Klier van den Ontvanger, hoo-„ ger dan de Kelk, omringt het Vrugtbegin-„ zel met eenige Tandjes. De Meeldraadjes „ zyn dun en een weinig korter dan de Bloem-„ krans. Een Styl is 'er, van de zelfde langte, „ waar van het Vrugtbeginzel, dat vierzaadig „ is, het onderſte gedeelte uitmaakt. In ſom-„ mige Bloemen is het getal der Bloemblaad-„ jes vier, in anderen vyf." Zy draagt, volgens HERMANNUS, ronde Beſſen als die der gewoone Klyf, waar in PLUKENETIUS veele Zaaden gevonden heeft, zo RAY verhaalt. Volgens MITCHELIUS zyn de Mannetjes van de Wyfjes-Bloemen afgezonderd. Het Gewas komt ook voor, in Virginie.

VITIS. Wyngaard.

De byzondere Kenmerken van dit Geſlagt, volgens den Ridder, zyn, dat de Bloemblaadjes aan de Tippen ſamenkleeven en dus verſlenzende afvallen, of door de Meeldraadjes weggeſtooten worden, zo anderen aanmerken: als ook

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. ook, dat het geen Styl heeft maar een Vrugtbeginzel binnen de Bloem, het welk eene vyfzaadige Besie wordt.

Agt Soorten komen 'er thans in voor, waar van de eerste alleen den gewoonen Wyngaard, met deszelfs Verscheidenheden, behelst: als volgt.

I. *Vitis Vinifera.* Gewoone. (1) Wyngaard *met gekwabde, uitgesneeden, naakte Bladen.*

Deeze is onder de Gemaatigde Lugtstreek, in alle de vier Wereldsdeelen, t'huis, zo LINNÆUS aanmerkt; doch, of dezelve daar alom natuurlyk zy, komt by my grootelyks in bedenken. Men weet, dat 'er een tyd is geweest, toen hy eerst in Gallie of 't hedendaagsche Vrankryk geplant werdt. In Palestina bevondt hy zig al vroeg, en de Wyn was 'er, zo ten opzigt van zynen Smaak als van zyne Kragten, bekend. Na den Zondvloed plantte Noach een Wyngaard, hy dronk van den Wyn en wierdt dronken. De Dogters van Loth gaven haaren Vader Wyn te drinken, om hem dus te brengen tot het voldoen van haare Bloed-

(1) *Vitis* Foliis lobatis sinuatis nudis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 281. p. 184. *Veg.* XIII. Gen. 284. p. 203. Vitis Fol. palmato-angulatis. *Hort. Cliff.* 74. *Hort. Ups.* 50. *Mat. Med.* 97. GRON. *Virg.* 144. ROYEN *Lugdbat.* 222. Vitis Vinifera. C. B. *Pin.* 299. TOURN. *Inst.* 613. *β.* Vitis Corinthiaca s. apyrena. J. B. *Hist.* II. p. 72. SCHMID. *Ic. Plant.* ad. Tab. VII.

Bloedſchandige lust. Dat onder de Israëlieten, vervolgens, het drinken van Wyn en Most vry gemeen was, leeren ons de Wetten tot bepaalinge daar omtrent gemaakt. Zy moeſten de naleezing hunner Wyngaarden aan de Armen overlaaten. Een byſter groote Tros Druiven werdt, als de Gezegende Vrugt van Kanaan, door de Beſpieders mede gebragt. Om kort te gaan, daar wordt in de Heilige Bladeren van geen Geboomte mooglyk zo veel gewag gemaakt als van den Wyngaard, wiens Sap gezegd wordt God en de Menſchen te vervrolyken.

Wyngaard.

Waarſchynlyk zal derhalve de Wyngaard uit het Beloofde Land in Italie en verder langs de Middellandſche Zee in Spanje en Portugal, of ook Noordwaards door Europa, in vervolg van tyd, voortgeplant zyn, en van daar overgevoerd in Amerika, en aan de Kaap; terwyl dezelve Oostwaards door Aſie ook tot in China kan zyn vermenigvuldigd. Immers wat het eerſte aangaat, dat de Wyngaard geen natuurlyk Gewas in de middelſte deelen van Europa zy, komt my zeer waarſchynlyk voor, uit de opmerking, dat de Wyn in alle bekende Taalen van ons Wereldsdeel, nagenoeg, den Hebreeuwſchen naam *Jain* behoudt. Hier van ſchynt eerst het Griekſch woord *Oinos*, en daar van het Latynſche *Vinum* gemaakt te zyn, waar van het Spaanſche *Vino*, het Franſche *Vin*, het Engelſche *Wine* en 't Hoog-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

duitfche *Wein*, zekerlyk zyne afkomst heeft. De Hongaaren, evenwel, noemen den Wyn *Bor*, en het kan wel zyn, dat zo aldaar als op de Eilanden in de Middellandfche Zee of ook aan de Kust van Barbarie en elders in Afrika en Afie, de Wyngaard natuurlyk groeije, doch voor 't overige denk ik, dat zo wel de planting van den Wyngaard als de zaaijing van het Koorn, den voortgang veelal gevolgd heeft van de uitbreiding en befchaaving van het Menfchelyk geflagt.

De Wyngaard zelf wordt in 't Latyn *Vitis*, in 't Griekfch *Ampelos*, in 't Franfch *Vigne*, en in 't Engelfch *a Vine Tree*, dat is een Wynboom geheten. De Duitfchers noemen hem *Weinreben* of *Weinftock*, gelyk wy hem ook wel een Wynftok tytelen. Deeze laatfte naam heeft zynen oirfprong zekerlyk daar van, dat men in veele deelen van Duitfchland en Vrankryk een Stok van ruim eens Mans langte gebruikt, om den Wyngaard te onderftutten, of daar by op te laaten klimmen; gelyk met de Turkfche Boonen by ons gefchiedt, en dan maakt een Plantagie van zulke Wynftokken, op bekwaame afftanden van elkander gepoot, eigentlyk een zogenaamden *Wyngaard* uit. Dit is echter niet algemeen. In fommige Landen maakt men 'er, door middel van dwars-Latten, Prieelen of Gaanderyën van, en onze eigen Oogen leeren ons, dat het Gewas zig fchikt naar alle Omftandigheden. In

Pro-

Provence en andere Zuidelyke Landen, daar de Zonneschyn alles doordringt, laat men den Wyngaard op zig zelve, als wanneer de Stam zelden meer dan een Elle hoog wordt, en de Ranken kruipen langs den Grond, wordende de ouden slegts wat weg gesneeden, om voor de jongen plaats te maaken. In Italie beplant men de Koorn-Akkers, vry digt, met ryën van Boomen, laatende by ieder Stam doorgaans een Wyngaard oploopen, die zyne Ranken van den eenen op den anderen Boom uitspreidt: waar door men van een zelfde Stuk Lands driederley Oogst, van Koorn, Wyn en Hout of Boomvrugten, bekomt (*). In Piemont en een gedeelte van Spanje, leidt men ook de Wyngaarden by de Boomen op, zo wel als in Georgie en Armenie. Op de Eilanden in de Middellandsche Zee, daar dezelven veelal in de schuinte van Steenige Bergen en Heuvelen groeijen, legt men by 't planten altoos een grooten Steen op ieder Stek; zo wel, om den Wortel voor 't branden van de Zon te bedekken, als om de weinige Aarde, die 'er op den Steenigen Grond is, voor 't wegspoelen door de Slagregens te beveiligen; gelyk zulks, volgens VIRGILIUS, reeds oudtyds de gewoonte ware (†). 't Ge-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

(*) Ut Vites Arboribus applicitæ, inferiores apprehendendo Ramos, in cacumina evadunt. QUINT. Libr. I. Cap. 2. Ulmisque adjungere Vites. VIRG.

(†) Hoc effusos munimen ad Imbres: Hoc ubi hiulca siti findit Canis æstifer Arva. *Georg.* 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

't Gewas is te bekend, om daar van eene beschryving te doen, doch hoe zwak ook van Ranken, en hoe dun van Stam, dit Geboomte in onze Nederlanden doorgaans voorkome, bereikt hetzelve door den Ouderdom eene zwaarte, die de groote Boomen tart. PLINIUS verhaalt Wonderen dien aangaande, welke geloofbaar zyn, dewyl men voor zeker weet, dat de Groote Deuren aan den ingang van de Domkerk, te Ravenna, gemaakt zyn van Wyngaard-Planken, waar onder sommigen wel twaalf Voeten lang. Hy getuigt, dat 'er een Beeld van Jupiter gehouwen was uit éénen Wyngaard-Stam, en spreekt van een Tempel van Juno, door Kolommen daar van onderschraagd. Hier uit blykt dan, dat de Wyngaard, in de Levant, wel Stammen hebben moet van een of twee Voeten dikte. Zyn Hout is ongemeen vast en duurzaam (*); ook fraay van Kleur: zo dat men zig ten hoogste verwonderen mag over de vergelyking, welke daar van door den Profeet ESECHIËL gemaakt is, als ware het tot Timmerhout gantsch onbekwaam (†). Mooglyk zal daar gezien worden op de Ranken en Takken, die men Jaarlyks wegsnyt en verbrandt, zonder de Stammen, die te waardig zyn, aan te raaken.

Wy

(*) *Nec est Ligno ulli æternior natura.* PLIN. ut infra.

(†) ESECH. XV. Vers 2-6. Zoud het deugen tot een Stuk Werks? V. 4. Waarschynlyk zal het toen nog niet in gebruik zyn geweest.

Wy hebben 'er, hier te Lande, zo dik als III.
een Arm of Been, en over de honderd Jaaren AFDEEL. V.
oud. Dat zy zig byna onbepaald met hunne HOOFD-
Ranken uitbreiden, is ons ook bekend. Ge- STUK.
zegde Autheur verhaalt, dat zy te Rome *Wyngaard.*
de Olmeboomen ten ende uitliepen, en dat 'er, in de Voorhoven van Livia, een Gaandery was, tot een openbaare Wandelplaats verstrekkende, Prieelswyze gedekt door éénen Wyngaard, die meer dan agt Ankers Most uitleverde (*).

„ DEMOCRITUS alleen, zegt PLINIUS, heeft Verscheidenheden.
„ gemeend dat de Soorten van Wyngaarden tel-
„ baar waren, voorgeevende dat hy alle die van
„ Griekenland kende. Anderen hebben dezelven
„ ontelbaar en oneindig verklaard, 't welk nader
„ blyken zal uit de Wynen, die byna zo verschil-
„ lende zyn als de Landen, waar men ze teelt." De Landaart wel is waar, kon, gelyk met meer Vrugten plaats heeft, uit een zelfde Soort van Wynstok verschillende Wynen, in hoedanigheid, kragt en Geur, voortbrengen; doch de verscheidenheid, niettemin, van dit Geboomte is, ten aanzien van de Vrugten, ongemeen groot. TILLIUS merkt aan, dat men in de nabuurschap van Pisa meer dan tweehon-

(*) *Eadem duodenis Musti Amphoris fœcunda.* Hist. Nat. LIBR. XIV. Cap. 1. Een Romeinsche *Amphora* was, volgens ARBUTHNOTH, een Maat van ruim zeven Engelsche Gallons, en deeze houden ieder omtrent drie Mengelen Amsterdamse Maat.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

honderd Soorten vindt. Behalve de Kleur, die de Druiven in Witte, Paarſche of Blaauwe en Bonte, onderſcheidt, komt ook de grootte en figuur, de Vleezigheid en Sappigheid, de Geur of Kruiderigheid, zoet en rinsheid, als mede het vroeger of laater aanrypen in aanmerking. Onder de Witten heeft de *Vroege van der Laan*, die door eenen Rentmeeſter van Rhynland deezes naams uit Zaad is voortgeteeld, en de *Paarldruif* den voorrang; onder de Blaauwen de *Frankendaalder*, van Frankenthall afkomſtig, de *Frontignac*, *Katelonier* en *Muskadellen*, waar van men ook Witten heeft. die, wel gerypt zynde, by ſommigen de Geurigſten geacht worden onder alle Druiven. Doch in deezen komt het Klimaat grootelyks in aanmerking, en, of de Druiven in Stookkasſen worden uitgebroeid, dan in de open Lugt geteeld, als wanneer de gemeene Witte, best ryp wordende, in ſommige Jaaren de besten zyn. De Frankendaalders inzonderheid ontbreekt het dikwils hier aan; doch men kan derzelver aanryping, door het uitknippen van de meeſte Druiven aan een Tros, bevorderen; waar door men ſomtyds zodanige Druiven bekomt, van meer dan een Rhynlandſchen Duim in middellyn. Ook dient daar toe het wegplukken der overtollige Bladen, die de Zonneſchyn belemmeren. Wat voor 't overige de behandeling der Wyngaarden betreft, daar van zal ik, als buiten myn beſtek, niet ſpreeken.

Geen

Geen Gewas, mooglyk, is 'er, dat tot een zo algemeenen dienst ſtrekte voor het Menſchelyk Geſlagt, buiten 't Koorn. De verwoeſting der Wynſtokken was een voornaame Plaag, die de ſtraffende Hand van God de Egyptenaaren niet alleen, maar ook de Israëlieten overkomen deedt: daar het, in tegendeel, als een groote Zegen aan Gods Volk beloofd werdt, dat zy Wyngaarden zouden kunnen planten, onder dezelven in Vrede zitten, en derzelver Wyn drinken (*). Wie plant een Wyngaard ende en eet niet van zyne Vrugt, vraagt de Apostel (†)? Dus zyn de Druiven ook, het gene eerst in aanmerking komt tot gebruik, en deeze hebben eene verkoelende doch tevens verkwikkende hoedanigheid, hoewel zy, in te groote menigte gegeten, Winden, Kolyk en Buikloop kunnen veroirzaaken. De zoeten doen zulks minder dan de zuure, en de onrype of wrange zyn van eene Stoppende hoedanigheid. De Raſynen, in 't Latyn *Pasſulæ* of *Uvæ pasſæ* genaamd, die door uitdrooging in Provence, Languedok, Spanje en Italie, van de Druiven gemaakt worden, verzagten den Hoest, verſterken de Maag, temperen den overvloed van Gal en laxeeren maatiglyk; inzonderheid die uit Syrie of van Smyrna komen, welke de besten zyn, byna zonder eeni-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

De Druiven en Raſynen.

(*) AMOS IX. v. 14.

(†) I. COR. IX. v. 7.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

eenige scherpheid. Hier mede heeft de Most, die het uitgeperste Sap der Druiven is, versch zynde, veel overeenkomst; doch het begin der Gisting geeft 'er andere hoedanigheden aan, welke deszelfs gebruik dikwils onveilig maaken. Van den Most werdt, door afkooking tot een derde, oudtyds een soort van Syroop gemaakt, die men *Sapa* noemde, of Gezooden Wyn, anders *Defrutum*; doch dit is thans weinig in gebruik. Men zoude zulks kunnen doen, om het Sap der Druiven den geheelen Winter over te bewaaren, gelyk dat der Aalbessen.

Uitpersing van den Most.

Tot het uitpersen van den Most waren van ouds, gelyk nog heden, zekere Perskuipen in gebruik. NEHEMIA zag in Juda eenigen die Persen traden op den Sabbath. Waarom zyt Gy rood aan Uw Gewaad en Uwe Kleederen als eenes die in de Wynperse treedt? wordt zinnebeeldig door de Kerk aan 's Werelds Heiland gevraagd (*). Hier uit blykt, dat de Druiven, onder de Oosterlingen, oudtyds, in de Pers getreden werden, en buiten twyfel diende dit om ze te kneuzen; dewyl het Sap, door een enkele Draay-Pers, anders niet wel te krygen zou zyn uit zulke Vleezige Druiven, als men in die Landen heeft. De Druiven die waterig en zeer Sappig zyn, gelyk in Vrankryk en aan den Rhyn, geeven zelfs, op elkander in de Kuip gesmeeten, door de enkele

(*) JES. LXIII. v. 2.

kele drukking eenig Sap uit, dat den edelſten Most en besten Wyn uitlevert: verder geeft de eerſte perſing den gemeenen, en de laatſte den ſlegten, wrangen Wyn. Uit de Pers laat menze door een Kraan loopen in een Bak of Kuip, en daar uit wordt de Most in Vaten, Potten of Flesſchen geſchept, om te bewaaren of te laaten giſten. Hier op wordt gezinſpeeld, wanneer JOËL zegt, de Perſe is vol en de Perskuipen loopen over (*), en HAGGAI noemt het een Wynbak, daar men den Wyn, van de Pers, uit ſchepte (†).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

Deeze manier van uitperſinge van het Druiven-Sap, in de Ooſterſche Landen, wordt zeer opgehelderd door het Berigt van den vermaarden KAEMPFER, die het maaken van dien uitmuntenden Wyn te Sjiras in Perſie, waar van men veele duizenden Kasſen Jaarlyks naar Europa, inzonderheid naar Engeland en Portugal, plagt te voeren, aldus beſchryft. Tot de uitperſing dient een Steenen Bak, agt Voeten in 't vierkant en vier Voeten diep, als waar in agttienduizend Hollandſche Ponden Druiven gedaan en te gelyk van vyf Mannen getreden kunnen worden, terwyl het Druiven-Sap door een Gat uitloopt in een laager geplaatste Kuip, en daar uit wordt hetzelve geſchept in zekere Aarden Potten, van boven naauw,

(*) JOËL III. v. 13.
(†) HAGG. II. v. 17.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

naauw, die zo groot zyn, dat zy ieder by de vierhonderd Ponden Sap bevatten. Onder dit Sap mengt men van den Draf of Droesfem uit den Persbak, hetwelke tot Gest dient: men dekt de Potten toe en houdtze warm, laatende dagelyks van de Werkluy, met de bloote Armen, den Droesfem daar onder roeren: dus ontftaat, zegt hy, eene Gisting, welke in agttien of twintig Dagen is voleindigd: dan giet men deezen nieuwen Wyn door een Teems, en doet denzelven in zuivere Potten of Vaten, gedekt met een Strooijen Hordje, als wanneer dezelve, nog dertig of veertig Dagen ftil geftaan hebbende, zynen voortreffelyken Geur, Smaak en Kragt bekomt (*).

Verfchil der Wynen.

Den Oceaan zou ik fchynen te willen uitputten, indien ik ondernam alle de byzondere Soorten van Wynen, welken 'er op den Aardbodem gemaakt worden, op te tellen (†). Men weet, dat fommigen in Rinsheid, anderen in Zoetheid, eenigen in Geur, anderen in Kragt en Geeftigheid, uitmunten. De Rynfche of Moefel-Wynen, de Franfche, Portugalfche, Spaanfche, Italiaanfche, Griekfche, Hongarifche, Perfifche, Kaapfche, maaken zo veele Hoofdfoorten uit, met een menigte veranderingen. Onder alle die Hoofdfoorten worden eenigen de uitmuntendften geacht: gelyk in Duitfchland

(*) *Amœn. Exoticæ.* p. 378.

(†) PLINIUS zegt, dat 'er, in zyn Leeftyd, 195 Geflagten en wel eens zo veel *Soorten* van Wyn gevonden werden.

land de Nekkar-, in Vrankryk de Hermitagie-, in Spanje de Kanary-Seck, in Italie de Napelſche en Toskaanſche, in Hongarie de Tokaijer, in Perſie die van Sjiras, aan de Kaap de Konſtantia-Wyn, boven anderen gepreezen wordt. III. Afdeel V. Hoofdstuk. Wyngaard.

De Romeinen hadden ook hunne uitmuntende en edele Wynen. „ Dien van *Surrentum* „ hebben de Ouden den besten geacht, die „ van laater tyd den *Albanum* of *Falernum*," zegt Plinius, doch hy merkt 'er by aan, dat de uitmuntendheid veel afhangt van ieders ſmaak, als ook van de Oudheid van den Wyn. In dit laatſte moest wederom eene bepaaling zyn. De Falerniſche was noch nieuw, noch oud, voor 't Lighaam gezond, maar maatig belegen zynde; welk tydperk aanvang nam met het vyftiende Jaar. Dien van *Sorrento*, op de Kust, in 't Ryk van Napels, keurde hy beter; doch die van *Sezze*, in de Kerkelyke Staat, was kragtiger dan deeze, en minder hoofdig dan die van Falernum, thans *Civita Caſtellana* genaamd, in St. Pieters Erfdeel. Omſtreeks Monte Fiascone, by 't Meir van Bolſena, een weinig van daar ten Noordwesten, valt Wyn, wegens zyne voortreffelykheid *Vino d'est* genaamd. Hier aan zou zekere Duitſcher, van wien hy dien naam kreeg, zig op eenmaal dood gezoopen hebben. In 't Napelſche vallen niettemin de beste Wynen van Italie, en onder deeze aan den voet of in de ſchuinte van den Berg Veſuvius nog de edelſte. Men teelt daar drie- Italiaanſche.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.* driederley Wynen, van dien aart; een zogenaamde *Vino Græco* of Griekſche, een Goudgeelen Moskadelle-Wyn, en een Rooden, wat onbetaamelyk *Lachryma Chriſti* genoemd wordende; waar van de Echte zelden te vinden is dan in de Kelders van den Koning.

Levantſche Wynen. Onder de Wynen van de Levant, zyn die van Kandia, Skio en Lesbos, van ouds beroemd, en de Moskadelle Wyn van Tenedos behaagde TOURNEFORT ongemeen. Hy verheftze nogthans niet boven de eigentlyke Griekſche en Napelſe Wynen. Men maaktze in de gantſche Archipel, zo hy beſchryft, op een zeer eenvoudige manier. Ieder heeft in zyn Wyngaard een Steenen Bak, met Sement beſtreeken, dien men met Druiven opvult, en, na dat dezelven 'er twee of drie Dagen in gelegen hebben, worden zy met Steenen gekneusd; het Sap, dat door een Gat in een Kuip loopt, welke laager ſtaat, doet men in Lederen Zakken, en brengt het dus naar de Stad of naar een andere plaats, waar die Most in Vaten of Steenen Kruiken uitgeſtort wordt, omze te laaten gisten of werken. Men werpt 'er, inmiddels, drie of vier Handen vol fyne Kalk in, en doet 'er ook wel Water by, naar den eiſch.

Franſchen enz. Het zy, nu, de Druiven, gelyk in Vrankryk, door middel van een Pers uitgedrukt; of door Menſchen getreden worden, gelyk in Perſie; of met de Handen gekneusd, gelyk in de

Le-

Levant: het komt alles op 't zelfde uit. Evenwel valt daar in op te merken, dat de kundigste behandeling, gelyk in alles, ook hier de beste uitwerking doet. Zo men de Druiven van de Steelen plukt, eer men die in de Perskuip werpt, dan beneemt men den Wyn zekere scherpheid, welke hem minder aangenaam zou maaken. Het eerst uitloopende Sap en de volgende wel van elkander af te zonderen, maakt dat men Soorten bekomt van Wynen. Dus leveren zelfs de donker blaauwe Druiven eerst een Witten, dan een bleekrooden, en eindelyk een donker rooden Wyn uit. Maar het voornaamste is de vermenging van verscheiderley Soorten van Druiven onder malkander, geevende de eene Soort de Rinsheid, een andere den Geur, een andere de Zoetheid en Kragt aan den Wyn. De trap van deeze vermenging, alleen door Ondervinding te ontdekken, heeft zekere Wynen van Vrankryk byna tot de volmaaktheid gebragt, van de beste Kaapse Wynen.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Wyngaard.*

De Gisting behoort ook wel in acht genomen te worden, om een goeden Wyn te bekomen, waar van men, door overhaaling, *Brandewyn* stookt. De Droesfem of de uitgeperste Draf levert, met Wyn, door een tweede Gisting, *Azyn* uit, dien men echter gemeenlyk hier te Lande van Bier of Mout bereidt. Bovendien verschaft de Wyn den zo bekenden *Wynsteen*, die als een Korst zig aan de Vaten zet, zynde, daar

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Kragten van den Wyn.

naar de hoedanigheid der Wynen, wit, bleek of rood van Kleur.

De Wyn is het uitmuntenfte, tot verfterking van het Lighaam en verheuginge van den Geest, dat men op den Aardbodem heeft, en door de Zeevaart, zo wel als door den Koophandel, wordt dezelve aan alle befchaafde Natiën van de Wereld toegebragt. Een klein gedeelte echter van onze mede-Menfchen kan het flegts gebeuren dien te drinken, en van deeze wordt hy dikwils tot walgens toe verflonden. Hier uit blykt, dat hy geenszins onder de noodige Levensbehoeften te tellen zy. De Wyn is een Spotter, zegt SALOMO, en die hem bemint zal niet ryk worden. Het blykt dat men van ouds zig al in deszelfs gebruik te buiten gegaan heeft, en zig daar aan vol gezoopen. Doch, behalve de Dronkenfchap, die den Menfch tot een Beest maakt, is het zeker, dat zelfs een maatig gebruik van louteren, zwaaren, Geestigen Wyn, het Bloed verhit, de Driften opwekt en het Verftand eenigermaate benevelt. Van ouds heeft men die eigenfchap reeds in de Wyn erkend (*), en zy heerfcht nog meer in de Brandewyn en andere gedeftilleerde Wateren of liever Geeften, die iemand zyn weezentlyken toeftand vergeeten (†), niet alleen, maar hem ook tot kwaade bedryven doen overflaan. Wagt U,

(*) Sic quoque in Proverbium cesfit, Sapientiam Vino obumbrari. PLIN.

(†) SPREUK. XXXI. V. 6, 7.

U, zegt daarom PAULUS, voor de Dronkenschap, welke een Wortel is van alle boosheid: maar hy beval TIMOTHEUS het gebruik van Wyn, in plaats van Water, tot versterking aan. Ook heeft men van ouds al bevonden, dat Water met Wyn gemengd een zeer goede verfrisschende Drank ware, zelfs dienstig in heete Koortsen en in die gesteldheid van het Bloed, welke naar Rotting neigt, doch inzonderheid, om dezelve te voorkomen. Dus wordt de Wyn in de warme Klimaaten meest gedronken: terwyl ook de getemperdheid aan veele Fransche Wynen, niet zonder eigen belang, door de Verkoopers toegebragt, dezelven in ons Klimaat veilig, zelfs tot verheuging, drinkbaar maakt. Ja dat men, by gelegenheid, nu en dan eens daar van een Roes drinke, heeft de Ondervinding geleerd voor sommige Menschen niet ongezond te zyn: hoewel men dit zekerlyk niet als een volstrekt vereischte ter Gezondheid kan aanmerken (*).

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Wyngaard.*

De Azyn.

De Azyn heeft een regt tegengestelde hoedanigheid. Dezelve is uitermaate verkoelende en verfrisschende, en derhalve dienstig om de verhittinge van het Bloed te doen bedaaren, het beginzel van bederf daar in weg te neemen, en stilt zelfs, in sommige Gevallen, de Dron-

(*) Nec Veneris nec tu Vini capiaris amore: Uno nempe modo, Vina Venusque nocent. CIC. *de Senectute.*

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

Dronkenſchap. Ook dient hy tot opwekking van de Levens-Geeſten in Flaauwtens, zelfs door den enkelen Reuk. Men heeft ſommigen, die door kwaade, Zwavelige, Dampen verſtikt of verſmoord waren, daar door zien bekomen. Tegen de Pest wordt de Azyn, of deszelfs Damp, als een Behoedmiddel aangepreezen. Voorts dient hy tot Bloedſtemping, zelfs op de Borſten gelegd in te ſterke Vloeijingen. Men gebruikt hem, gelyk bekend is, zeer nuttig in de Sauſen, inzonderheid by ligt vergánglyke Spyzen, Vleeſch en Viſch. Het menigvuldig gebruik daar van, nogthans, benadeelt de Gezondheid niet minder, dan het misbruik van den Wyn of Sterken Drank. Het kan de Kinderen allen fleur beneemen en de Vrouwsperſoonen doen kwynen, die 'er aan overgegeven zyn, inzonderheid, wanneer zy tevens niet dan zwaar verteerbaare, zuurachtige, Spyzen nuttigen. Om die reden is de Azyn het kragtigſte Middel, tot wegneeming van de overtollige Vetheid. Het Verjuis of Sap van onrype Druiven is nog ſchadelyker, wanneer men het veel gebruikt. De Droesſem of Moer van den Wyn, warm van de Gisting op de pynlyke deelen gelegd, wordt als een Middel tegen de Jichtpynen aangepreezen.

De Wynſteen.

De Wynſteen, een Korst die aan de Vaten, inzonderheid van de Rynſche en Moeſelwynen, groeit, is eigentlyk het Zuure Zout van 't Druiven-Sap, door de Gistinge tot een groo-

grooten trap van fynheid gebragt. Dezelve komt in kragten veel met den Azyn overeen, doch is meer laxeerende, verdunnende en Pis-dryvende. By andere Purgeermiddelen gemengd, tempert hy of verfterkt derzelver werking. Door 't Vuur verandert hy in een ander en geheel tegenftrydig Zout, geevende door Destillatie een zeer doordringende Olie uit, die men te vergeefs zou zoeken in de Druiven of in de Wyn.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

Wyntint-Druiven.

Dit zo kort als mooglyk van den gewoonen Wynftok in 't algemeen gezegd hebbende, moet ik nog aanmerken, dat de paarfche of blaauwe Druiven in haare Schillen een famentrekkend Sap hebben, 't welk de Kleur geeft aan fommige Roode Wynen, en dezelven ook eenigermaate Samentrekkende maakt. Zodanige Wynen, nu, zyn meer verfterkende, en daarom dienftiger voor de Gezondheid in Koele Klimaaten gelyk dat van onze Provinciën: 't welk mooglyk de reden zyn zal, dat het drinken van Rooden Wyn hier zodanig is doorgedrongen, dat men fomtyds zelfs de Wynen konftig kleurt. Voorts verfchillen de Zoete Wynen, gelyk de Spaanfche, ongemeen van de Rinfche en Moefelwynen, die in heete Klimaaten, en zelfs by ons in een heet Saizoen, veel dienftiger dan de Roode zyn. De Zoete Spaanfche, Malvefey genaamd, bezwaaren 't Hoofd, indien men 'er wat veel van drinkt, zo wel als de

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.* de Portugalſche door hunne Geeſtigheid. Zy worden van half gedroogde Druiven of byna van Razynen gemaakt, en dit geeft 'er de gedagte Zoetheid aan. Maar bovendien zyn 'er blaauwe Druiven, klein van Tros en Besſen, die een zeer zoet en tevens kleurend Sap hebben, deswege *Wyntint - Druiven*, naar het Franſche *Vin de teint*, genaamd, van welken een Wyn gemaakt wordt van dien naam, ongemeen lekker en verſterkende, inzonderheid in groote Verzwakkingen heilzaam.

De Korenten. De Druiven, zegt BOERHAAVE, hebben *meest* vier Korrels, en SCHMIDEL (*) zo wel als HALLER (†), ſchryven 'er *maar* vier aan toe, hoewel LINNÆUS dit Geſlagt vyfzaadig ſtelt. Dikwils komen 'er zelfs niet meer dan drie of twee in voor. Van ouds voeren deeze Druifkorrels den naam van *Gigarta* of *Arilli*, en dezelven zyn uit het gebruik der Razynen genoeg bekend. Men vindtze in allerley Druiven, uitgenomen in die van den Wynſtok, waar van de by ons zo bekende *Korenten* gemaakt worden, deswegen *Uvæ apyrenæ* en *Uvæ Corinthiacæ* genaamd, naar de Stad *Corinthus* of Korinthe, van waar zy eerst haar afkomst hebben gehad. Tegenwoordig vallen zy op ver-

(*) Germen intus fovet primordia Arillorum, quorum ſemper quatuor, nunquam quinque, nobis ſe obtulerunt. *Icon. Plant.* p. 37.

(†) Bacca tetrapyrenos. HALL. *Helv.*

verscheide Griekse Eilanden, aan de Venetiaanen onderhoorig, en leveren zo veel uit, dat die Republiek uit de Belasting daar op gelegd, zo men wil, haare gewoone Zeemagt onderhouden kan. De Wynstok, waar aan zy groeijen, verschilt van den gewoonen weinig, dan dat hy de Bladen wat grooter en de Trossen veel kleiner heeft, beladen met Druifjes, die naauwlyks grooter zyn dan Vlierbessen. Deeze Druifjes, van de Steelen afgeplukt zynde, droogen ligt, en worden dan, tot verzendinge, in Vaten gestampt of getreden, waar door zy tot een Koek samengroeijen, die met geweld moet los gekrabd worden; gelyk men dit hier, by 't overkomen, dikwils ziet. Dus vallen zy altoos zwart; maar de vermaarde Engelschman, TANCRED ROBINSON, hadt in Itälie Witte Krenten gezien. Nu gaa ik over tot de andere Soorten van dit Geslagt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.*

(2) Wyngaard *met Hartvormige getande, van onderen ruige Bladen en Trosdraagende Klaauwieren.*

II. *Vitis Indica.* Oostindische.

Aan de Vaste Kust van Indie groeit ook wel de

(2) *Vitis* Fol. cordatis dentatis subtus villosis, Cirrhis racemiferis. *Fl. Zeyl.* 99. Vitis sylvestris Indica Acinis rotundis. RAJ. *Dendr.* 67. Scembra Valli. *Hort. Mal.* VII. p. 11. T. 6. Vitis Folio Cucurbitæ sive non sinuato. BURM. *Zeyl.* 230. BURM. *Fl. Ind.* p. 62.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Wyngaard.* de Gewoone Wyngaard, doch op Malabar valt een Wilde, die men 'er *Aapedruiven* noemt, waarſchynlyk om dat zig de Aapen voornaamelyk daar op vergasten. Dit is een Gewas met dunne Houtige Ranken, geevende tot de Knoopen lang geſteelde Bladen uit, van de gemelde figuur, zynde van boven Wollig, van onderen glanzig groen. De Bloemen komen Troswyze op dikke Steelen voort, met Klaauwieren: zy zyn eenbladig, in vyven verdeeld, rood van Kleur, met vyf Meeldraadjes en in 't midden een rood Knopje. De Vrugten, die naar Druiven gelyken, volkomen rond, worden door de rypheid zwart, en bevatten ook maar vier Zaadkorrels. 't Gewas, dat men aldaar *Scembra - Valli* noemt, is altyd groen, met Bloem en Vrugt beladen.

III. *Vitis Labrusca.* Amerikaanſche.

(3) Wyngaard *met Hartvormige, byna driekwabbige, getande, van onderen Wollige Bladen.*

Hier wordt de Wyngaard met getande Klimop Bladen, van PLUMIER, bedoeld, die overeenkomſtig ſchynt te zyn met den *Wilden Vir-*

(3) *Vitis* Fol. cord. ſubtrilobis dentatis ſubtus tomentoſis. *Ibid.* Vitis Hederæ folio ſerrato. PLUM. *Ic.* 259. f. 2. Vitis Hederæ folio ſerrato. PLUM. *Ic.* 259. f. 2. Vitis ſylveſtris Virginiana. C. B. *Pin.* 299. V. Vinifera ſylv. Am. PLUK. *Phyt.* 249. f. 1. Vitis fructu minore rubro acerbo. SLOAN. *Jam.* 171. *Hiſt.* II. p. 104. T. 210. f. 4.

Virginischen Wyngaard van C. BAUHINUS. Volgers CLAYTON draagt dezelve weinig paarsche Druiven aan een Tros, die zeer groot zyn, van een stinkenden Reuk en onaangenaamen Smaak, dik van Schil. Men noemtze *Vossen-Druiven*, gelyk de volgende. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Wyngaard *met Hartvormige, Zaagswys' getande, wederzyds naakte Bladen.* IV. *Vitis Vulpina.* Vossen-Druiven.

Tot deeze Soort schynt my veeleer de aangehaalde van SLOANE, een Westindische Wyngaard, met eene kleine roode, wrange Vrugt, te behooren: want die Autheur betrekt 'er zelfs toe, den Wynstok van OVIEDO, aan groote Boomen oploopende, met zwarte Druiven van een aangenaamen Smaak, en in 't algemeen allerley Westindische Druiven, van de Autheuren gemeld, die waarschynlyk slegts door de Wildheid wrang zyn. Hy merkt aan, dat dezelve een Stam heeft van dikte als eens Menschen Been, komende in manier van Groeijing volmaakt met den Europischen Wyngaard overeen, maar slegts Druifjes draagende van grootte als Aalbessen; 't welk met den voorgaanden Virginischen in 't geheel niet strookt. RAY, ondertusschen, meent, dat zy de zelfden zyn. Van den uit hem aangehaalden, met

(4) *Vitis* Fol. cordatis, dentato-serratis, utrinque nudis. *Ibid.* Vitis Vulpina dicta Virginiana nigra. PLUK. *Alm.* 392. Vitis Aceris folio. RAJ. *Dendr.* 68.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. met Bladen van Eschdoorn, hadt hy slegts een droog Blad gezien.

V. *Vitis trifolia.* Drie bladige. (5) Wyngaard *met drievoudige Bladen, die rondachtig en Zaagswyze getand zyn.*

Het Raazende Koorts Blad van RUMPHIUS is reeds t'huis gebragt tot het Boschtouw *Cissus* *, en men is niet verzekerd, of de Bloemen in de aangehaalde van PETIVER, door RAY, vier dan vyfbladig zyn. De Heer N. L. BURMANNUS heeft een Gewas afgebeeld, dat zyn Ed. uit Indie, onder den Maleitschen naam *Galing Galing*, bekomen hadt, niet veel verschillende, zo 't schynt, van deeze Soort.

* Bl. 148.

VI. *Vitis laciniosa.* Snipperbladige. (6) Wyngaard *met vyfvoudige Bladen, die fyn gesnipperd zyn.*

Deeze is, onder den naam van *Wyngaard met gesnipperde Bladen* van Kanada, door CORNUTUS beschreeven en afgebeeld. J. BAUHINUS noemt hem Wyngaard met Seldrie-Bladen, en hadt hem nergens dan te Besançon gezien, werwaards men denzelven zeide overge-

(5) *Vitis* Fol. ternatis, Foliolis subrotundis serratis. *Ibid.* Vitis pearme doorica Petiverii. RAJ. *Dendr.* 68. BURM. *Fl. Ind.* p 63.

(6) *Vitis* Fol. quinatis, Foliolis multifidis. *Ibid. Hort. Cliff.* 74. ROYEN *Lugdbat.* 223. SCHMID *Icon.* Tab. VIII. Vitis laciniatis foliis. CORN. *Canad.* 182. T. 183. Vitis Apii folio. J B. *Hist.* II. p. 73. TOURNF. *Inst.* 613.

gebragt te zyn uit Hongarie. De Heer SCHMIDEL heeft hem zeer fraay in Afbeelding gebragt, en de gesteldheid van de punten der Klaauwieren aangetoond. Hy verschilt in Bloem en Vrugt van de gewoone Wyngaarden weinig, zo MUNTING aanmerkt, die hem de Virginische noemt, en anderen de Cretische: des het misschien eene Verscheidenheid zal zyn, uit het Zaad van den Europischen geteeld. LINNÆUS laat derhalve, met reden, de plaats der afkomst onzeker.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(7) Wyngaard *met dubbeld verdeelde Bladen, de Zydblaadjes gevind.*

VII. *Vitis Arborea.* Peterselie-Bladige.

Een klimmende Virginische Heester met Peterselie-Bladen, die Klaauwieren heeft, van PLUKENETIUS afgebeeld, maakt deeze Soort uit, welke overeenkomt met den Karolinischen Wyngaard, die dergelyke Bladen heeft, en Trossen draagt van paarschachtige Druiven, in de Verhandelingen van de Bononische Societeit beschreeven. De Woonplaats schynt derhalve zo wel in Karolina te zyn als in Virginie.

(8) Wyn-

(7) *Vitis* Fol. supradecompositis, Foliolis lateralibus pinnatis. *Ibid.* Vitis Carolinia Foliis Apii. *Act. Bonon.* II. p. 2. p. 365. T. 24. Frutex scandens Petroselini folio, Virginianus, Claviculis donatus. PLUK. *Mant.* 85. T. 412. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. VIII. *Vitis heptaphylla.* Zevenbladige.

(8) Wyngaard *met zevenvoudige Eyvormige effenrandige Bladen.*

Deeze thans bykomende Soort is een Oostindisch Rank-Gewas, veel naar de Vyfbladige Klim-op gelykende, dat gevingerde Bladen heeft, en aan het end der Ranken Trossen draagt, uit verscheide enkelde Wollige Aairen samengesteld, van kleine, ongesteelde Bloempjes, Kranswyze geplaatst. Deeze hebben den Kelk vyftandig, vyf Meeldraadjes en een stompen Stempel; de Bloemblaadjes aan de tippen samenkleevende, van onderen zig losmaakende. Het kon derhalve niet behooren tot het Boschtouw, noch tot de Klyf, maar alleenlyk tot dit Geslagt.

CLAYTONIA.

De Geslagtnaam strekt ter vereeringe van den Kruidkundigen Heer, Doktor CLAYTON, die uit Virginie een menigte gedroogde Planten, met derzelver beschryvingen, aan den ouden Heer J. Fr. GRONOVIUS heeft toegezonden.

Een tweekleppige Kelk, een vyfbladige Bloem met vyf Meeldraadjes en den Stempel in drieën gedeeld: een driekleppig Zaadhuisje dat in ééne Holligheid drie Zaaden bevat; maakt de Kenmerken uit. Twee Soorten, die tot de Kruiden behooren, zyn daar van voorgesteld geweest, waar

(8) *Vitis* Foliis septenatis ovatis integerrimis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. *Mant.* 212.

Fig. 1.
A
B
C

Fig. 1.

waar thans een Derde, die 'er veel overeenkomst mede heeft, is bygevoegd, onder den Tytel van

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(3) Claytonia *met een opgeregte Boomachtige Steng.*

III. *Claytonia Portulacaria.* Porfeleinboom.

Deeze, van de Kaap afkomftig, was te vooren *Anacampferos* met Wigvormige gepaarde Bladen getyteld, en door DILLENIUS afgebeeld, onder den naam van *Crasfula*, die Boomachtig is, in de geftalte van Porfelein: dus ook door onzen Ridder naderhand geplaatst in het Geflagt van *Crasfula*, dat verfcheide dikbladige Kaapfche Plantgewasfen bevat. Onlangs heeft zyn Ed., na dat het Gewas in een Tuin te Venetie gebloeid hadt, de befchryving der Teeldeelen van den Heer TURRA ontvangen, waar uit blykt, dat hetzelve naast behoore tot dit Geflagt. Ten opzigt van het Zaadhuisje alleen is geen volkomen zekerheid, dewyl het geen rype Vrugt heeft voortgebragt, zynde het Vrugtbeginzel Eyvormig en driehoekig.

Onder myne Kaapfche Planten (*) een Takje

(3) *Claytonia* Caule arboreo erecto. *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 204. *Mant.* 211. Crasfula Portulacaria. *Sp. Plant.* II. p. 406. Anacampferos Caule Arboreo, Foliis Cuneiformibus oppofitis. *Hort. Cliff.* 207. *Hort. Ups.* 147. Crasfula Portulacæ facie arborescens. DILL. *Elth.* 120. T. 101. f. 120.

(*) Deeze Verzameling heb ik, van de Kaap overgebragt zynde, by tyd en wylen gekogt.

III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

je vindende, 't welk in de Teeldeelen van alle andere tot nog toe door LINNÆUS geopperde Geslagten schynt te verschillen, en naast hier t'huis behoort; zo heb ik goed gevonden, daar aan den naam te geeven van

PALLASSIA.

De verdiensten van den Hoog geleerden Heer PALLAS, zo in de opheldering van de Natuurlyke Historie in 't algemeen, als van de Kruidkunde in 't byzonder, naar waarde te beschryven, gaat buiten myn bestek. Het gene zyn Ed. ten opzigt van de Zee-Gewassen uitgevoerd heeft, is uit myne zo menigvuldige aanhaalingen, van zyn Werk, gebleeken (*). Van het gene de Planten aangaat, strekt de beschryving van zyn Ed. Reistocht door verscheide Gewesten van Asie, ten voorbeelde. Sedert zyne terugkomst en verblyf als Hoogleeraar te Petersburg mag men met reden een verdere voortzetting van zynen loffelyken arbeid verwagten, en het kwam my voor, billyk te zyn, zyn Beeld hier, onder de Mannen van naam in de Kruidkunde, een Standplaats toe te eigenen.

De Kenmerken zyn: een Kelk in vyven verdeeld, een vyfbladige Bloem; de Meeldraadjes by uitstek lang, zo wel als de Styl, die enkeld is, staande op een gesteeld Vrugtbegin-

(*) Zie het I. D. XVII. STUK van deeze *Nat. Historie.*

ginzel, dat uit vyf Haauwtjes of Hokjes is samengesteld. III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Volgens het gene zig in myn Takje, dat naar 't Leven op de nevensgaande Plaat vertoond wordt, openbaart, heeft dit Gewas de Bladen Spatelvormig ovaal, aan 't end een weinig uitgegulpt, effenrandig, glad, met eene van onderen uitpuilende middelrib en evenwydige dwars of zyd-Ribben. Ik vind ze overal niet alleen sterk geaderd, maar ook doorzaaid met dergelyke doorschynende Olie-Blaasjes of Kliertjes, als 'er in de Bladen van Wynruit zig vertoonen. Deeze Bladen zyn gesteeld, en komen tegenover elkander, of gepaard, aan een Scheutje voort, dat kantig is, geevende uit derzelver Oxelen, en verder daar boven, gepaarde Bloemsteelen uit, die met elkander eene groote Tros maaken. Ieder Steel verdeelt zig doorgaans in drieën, en deeze somtyds wederom in tweeën, zo dat sommigen van deeze Trosjes drie, anderen vier of vyfbloemig zyn. De Bloemen zyn groot, gelyk uit de natuurtuurlyke Afbeelding van het Takje met zynen Tros, in *Fig.* 1, blykt, en by A ziet men eene Bloem, die in Afmeetingen verdubbeld is. Hier openbaart zig de zonderlinge gesteldheid; hebbende deeze Bloem een ruuwen *Kelk*, die in vyven verdeeld is, met een Steeltje van een half Duim langte, waar binnen het *Honigbakje* eene verhevenheid, als een Voetstuk, uitmaakt, aan en rondom hetwelke de Pl. XXII. Fig. 1.

vyf

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

vyf Bloembladen, ieder ongevaar een Duim lang, zyn ingeplant. Deeze hebben eene Lancetvormige figuur, en zyn aan beide zyden, doch wel meest lang het midden heen, van boven, met eene digte Wolligheid, als Vilt, bezet, geelachtig bleek van Kleur. Zy fpreiden zig uit. Daar boven, op den rand van 't Honigbakje, zyn de *vyf Meeldraadjes* geplant, veel langer dan de Bloembladen, hebbende zeer groote, en regt Tongachtige *Meelknopjes* (*). Tusfchen dezelven komen zekere Wrattige Blaadjes voort, die het Honigbakje rondom fluiten, omringende het *Vrugtbeginzel*, dat gefteeld is, en eenen dunnen *Styl* draagt van wat minder langte dan de Meeldraadjes, gekroond met eenen ftompen *Stempel*. Dit Vrugtbeginzel, in fommige Bloemen reeds merkelyk uitgezet, beftaat, gelyk hetzelve by B, vergroot zynde, is vertoond, baarblykelyk uit vyf Haauwtjes, ieder met een geknopt Puntje, en van binnen hol. Van buiten zyn dezelven vol van ruige Puistjes, in 't midden open, en daar een foort van Styltje of Tongetje hebbende, zo dat het zig laat aanzien, of dit wel een Vrugt mogt worden van buiten met Vleefchheuveltjes begroeid.

Ver-

(*) De Meelknopjes niet alleen, maar zelfs de Meeldraadjes, waren in de meefte Bloemen afgevallen of afgebroken; zo dat veelen derzelven alleenlyk het Vrugtbeginzel en den Styl hadden, en fommige Bloemen zyn, zo tot onderzoek als om de Afbeelding niet te belemmeren, afgefneeden; gelyk men dit in Plaat ziet voorgefteld.

Verder is my van dit Gewas niets bekend, dan dat het, als gezegd is, van de Kaap der Goede Hope zyne afkomst heeft en tot de Heester- of Boomachtigen behoort. Het Takje naamelyk, daar het gemelde Scheutje op gegroeid was, is rond en Houtig, met eenen roodachtigen Bast, waar aan verscheide Tekens van afgevallen Bladen, echter niet volmaakt tegenover elkander, voorkomen. Een gedeelte van een zeer dun Schyfje, daar af gesneeden, is, om gedagte Houtige zelfstandigheid nader te betoogen, hier by C, sterk vergroot zynde, voorgesteld; het welk men, ten dien opzigte, met de verschillende Soorten van Houten, in 't voorgaande Stuk op PLAAT XVI. vertoond, kan vergelyken, en dus daar over oordeel vellen.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

HELICONIA.

De Kenmerken zyn, een algemeene Bloemsteng, in byzondere verdeeld; geen Kelk; een driebladige Bloem met een tweebladig Honigbakje, en een driezaadig Vrugthuisje.

De eenigste Soort van dit Geslagt is thans van dat der Banannen of Pisang afgezonderd (1), al-

I. *Heliconia Bihai.* Tafelblad.

(1) Heliconia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1297. p. 204. *Mant.* 211. Musa Bihai. *Syst. Nat.* XII. p. 667. *Sp. Plant.* II. p. 1477. Bihai amplissimis Foliis. PLUM. *Icon.* 59. Folium Mensarium. RUMPH. *Amb.* V. p. 141. T. 62. f. 2. BROWN. *Jam.* 364.

Bb

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. alwaar zy als de Moeder der anderen was aangemerkt. Een groote verandering, inderdaad, wegens de driezaadige Vrugt alleen. En schynt dezelve dan geenszins de Moeder van de Banannen te kunnen zyn. De *Bihai* van Amerika, ondertusschen, door PLUMIER in Afbeelding gebragt, heeft zes Meeldraadjes en eene veelzaadige Vrugt. Het *Tafelblad* van RUMPHIUS is een Struik van agt of tien Voeten hoogte, die uit den Stoel Bladen uitgeeft van drie of vier Voeten lang en rykelyk een Voet breed, met aanmerkelyke dwars-Ribben getekend, en staande op Steelen van by de twee Voeten lang, een Vinger dik, Geutswyze uitgegroefd. De Vrugten merkt hy aan dat naar de Schepzels of Vrugtbeginzels van de Pisang gelyken. Dewyl de Wortel Bolachtig is of uit Schillen als een Uijen samengesteld, zo zou men dit misschien tot de Bolplanten betrekken kunnen.

De *Rauwolfia*, *Carissa*, *Cerbera*, bevoorens onder de Boomen beschreeven *, komen met elkander in die eigenschap overeen, dat de Bloemen, voor de ontluiking, als *in één gedraaid* zyn. Zulks heeft ook plaats in de Gardenia en eenige volgende Plantgewassen, die deswegen tot den Natuurlyken Rang van *Contortæ* behooren zouden †.

* II. D. II. St. bl. 167, enz.

† Zie II. D. I. St. bladz. 176.

GARDENIA.

De Geslagtnaam is door den Heer ELLIS, ter

ter eere van den Kruidkundigen Heer Doktor GARDEN, in Karolina, ontworpen, en door LINNÆUS goedgekeurd. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Behalve een Trechterswyze Bloem, boven 't Vrugtbeginzel, de Slippen van den Kelk Degenvormig en overendstaande, heeft dit Geslagt een opgeregten tweekwabbigen Styl, en de Vrugt is een veelzaadige Besie.

I. *Gardenia florida.* Kaapsche Jasmyn.

De eenigste Soort, hier van bekend (1), maakt een ongemeen schoonen Bloemheester uit, die zo wel een Inboorling schynt te zyn van de Kaap als van Oostindie. Men noemtze, volgens RUMPHIUS, *Catsjopiri*, zynde van Batavia op Amboina gebragt, en aldaar tot sieraad der Hoven, en wegens den aangenaamen Reuk, gehouden wordende. Hy beschryft het als een Struik van omtrent eens Mans langte hoog, met verscheide Stammen opschietende, hebbende kromme Takken, aan 't end met eenige Bladeren bezet, die spitsachtig ovaal zyn, draagende witte Bloemen, als Roosjes. Sommigen noemen het *Kaapse Jasmyn*, en onder dien naam was een Plantsoen daar van in En-

(1) Gardenia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 292. p. 189. *Veg.* XIII. Gen. 296. p. 208. ELL. *Phil. Trans.* VOL LI. p. 892. T. 23. EHRET. *Pict.* T. 15. E. N. C. 1761. p. 333. Catsjopiri. RUMPH. *Amb.* VII. p. 26. T. 14. f. 2. Jasminum Foliis lanceolatis oppositis integerrimis. MILL. *Ic.* T. 180. *Notæ.* Jasminum Zeylanicum folio oblongo, Flore albo pleno odoratissimo. BURM. *Zeyl.* 129. T. 59. q. Nandi Ervatam. *Hort. Mal.* hinc differt: vid LINN. *Mant. alt.* p. 346.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. Engeland overgebragt, 't welk gelegenheid gegeven heeft om dit betoverend schoone Gewas zodanig te vermenigvuldigen, dat de Hovenier GORDON, door middel van vier Stekken daar van, zig oordeelde een voordeel te kunnen doen van vyfduizend Guldens. Hy bood, naamelyk, de Planten te koop aan, voor vyf Guinjes het stuk. Dit dient om van de waardy te oordeelen. De vermaarde EHRET heeft 'er een zeer fraaije Afbeelding van gemaakt, en uitgegeven onder den naam van *Jasmyn* met dubbelde Bloemen, die uit Lederachtige Blaadjes samengesteld zyn; doch de Heer LINNÆUS, onder zyne gedroogde Planten een Takje vindende met enkelde Bloemen, zo bleek, dat het geen Jasmyn ware, en daar uit zyn de voorgedagte Kenmerken afgeleid; berustende de hoedanigheid van de Vrugt alleenlyk op die van het Vrugtbeginzel. Dit alles is door den Heer ELLIS in Plaat vertoond.

NERIUM. Oleander.

Een Pypachtige Bloem, in vyven gedeeld, die in haar Mond als een gescheurd Kroontje heeft, en in 't midden een Vrugtbeginzel, dat eene Vrugt wordt, welke bestaat uit twee Scheedachtige regtopstaande Zaadhuisjes, met gepluisde Zaaden, maakt de byzondere Kenmerken uit.

In dit Geslagt komen vier Soorten voor, als volgt.

(1) Ole-

III. Afdeel. V. Hoofdstuk. I. *Nerium Oleander.* Gewoone.

(1) Oleander *met smal Lancetvormige drievoudige Bladen en gekroonde Bloemen.*

De Gewoone Oleander, in Europa gemeen, doch waarschynlyk uit Oostindie afkomstig, wordt hier bedoeld. Dezelve maakt in ons Wereldsdeel een byzonder Sieraad der Bloemhoven uit; maar verdraagt de Winterkoude niet van ons Klimaat, veel min van dat der Noordelyke deelen. In Spanje en Italie groeit hy in de vaste Grond. Men noemt hem, in 't algemeen, *Oleander*, hoewel de Franschen 'er den naam aan geeven van *Laurier-Rose*, met den Griekschen *Rhododaphne* overeenkomstig, of *Rosagine*. Het Gewas, naamelyk, dat somtyds eens Mans langte bereikt, draagt Roosachtige-Bloemen, en de Bladen, die het aan de Steelen heeft, gelyken eenigermaate naar Laurierbladen, doch zyn langer en nagenoeg overal even breed. Men heeft 'er met roode en met witte, als ook met enkelde en met dubbelde Bloemen. Voorts wordt hier t'huis gebragt de *Smalbladige Indische* Oleander,

(1) *Nerium* Fol. lineari-lanceolatis ternis, Corollis coronatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 294. p. 189. *Veg.* XIII. Gen. 297. p. 209. *Hort. Cliff.* 76. *Ups.* 53. *Fl. Zeyl.* 108. *R. Lugdbat.* 412. Nerium &c. C. B. *Pin.* 464. BURM. *Zeyl.* 166. BURM. *Fl. Ind.* 67. Rhododendrum. DOD. *Pempt.* 851. β. Ner. Ind. angustifolium, Flor. odoratis simplicibus. HERM. *Lugdb.* 447. *Ic.* 448. γ. Ner. Ind. latifol. Floribus plenis odoratissimis. *Ibid.* p. 447. *Ic.* 449.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Oleander.*

der, met enkelde welriekende Bloemen, van HERMANNUS afgebeeld, die zegt, dat deeze door den Ed. Heer VAN RHEEDE in Nederland overgebragt zy. Ook betrekt men thans hier toe de *Breedbladige* Indische *met dubbelde welriekende Bloemen* van dien zelfden Autheur, welke in de Hoven op Ceylon en in Oostindie om den aangenaamen Reuk wordt aangekweekt, en door den Ed. Heer BEVERNING eerst in zyn Tuin en vervolgens dus in Europa is ingevoerd, zo HERMANNUS aanmerkt.

II. *Nerium Zeylanicum.* Ceylonsche.

(2) Oleander *met Lancetswyze gepaarde Bladen; de Takken regt.*

Een Gewas, dat door den Hoogleeraar J. BURMANNUS, onder de Ceylonsche Planten, in Afbeelding gebragt is en genoemd Klein *Boomachtig Apocynum*, met Oleander-Bloem, maakt deeze Soort uit. Zyn Ed. hadt reeds aangemerkt, dat hetzelve tot dit Geslagt behoorde. De Steelen zyn rond en donker paarsch, de Bladen byna als die der Myrthen. De Bloemen hebben tien Meeldraadjes. Het Zaadhuisje schynt een enkel Scheedje te zyn; niet dubbeld gelyk in de anderen.

(3) Ole-

(2) *Nerium* Fol. lanceolatis oppositis, Ramis rectis. *Ibid. Amœn. Acad.* IV. p. 309. Apocynum arborescens Nerii flore minus. BURM. *Zeyl.* 23. T. 12. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 68.

(3) Oleander *met Lancetswys' ovaale Bladen, de Takken wyd gemikt.* III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Nerium divaricatum.* Wyd gemikte.

Hier van heeft de zelfde Hoogleeraar, onder den naam van *Indische* Wilde Reukelooze *Apocynum*, die Haauwen draagt met gepluisde Zaaden en groote witte Bloemen, gewag gemaakt. Het is een Boompje met dikke rimpelige Takken, dat insgelyks op Ceylon groeit, wordende aldaar *Idda* of *Iddaghas* genoemd, volgens HERMANNUS.

(4) Oleander *met spits ovaale gesteelde Bladen.* IV. *Nerium antidysentericum.* Geneeskragtige.

De Heer BURMANNUS noemt dit *Indische Oleander*, met smalle regtopstaande lange dubbelde Haauwen, *Walidda* genaamd by de Ceyloneezen. Volgens HERMANNUS zou het de *Codaga - Pala* zyn van Malabar, waar van de Bast der Wortelen als een onverbeterlyk Middel tegen allerley Soort van Buikloop, en het Zaad tegen Koortsen, aangepreezen wordt (*). De Bast van den *Conessi - Boom* van Kormandel, naar

(3) *Nerium* Fol. lanceolato - ovatis, Ramis divaricatis. *Ibid. Fl. Zeyl.* 109. Apoc. Zeyl. Ind. frutescens Nerii flore candidissimo. HERM. *Par.* 40. Apoc. Ind. sylv. inodorum Siliquosum. BURM. *Zeyl.* p. 25. BURM. *Fl. Ind.* p. 67.

(4) *Nerium* Fol. ovatis acuminatis petiolatis. *Ibid. Fl. Zeyl.* 107. *Mat. Med.* 102. Codaga - Pala. *Hort. Mal.* I. p. 85. T. 47. Nerium Ind. Siliquis angustis erectis, longis geminis. BURM. *Zeyl.* 167. T. 77. BURM. *Fl. Ind.* p. 68.

(*) GEOFFR. *Mat. Med.* Tom. II. p. 108.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. naar deezen gelykende, was door den Hoogleeraar MONRO, te Edenburg, tot Geneezing van een hardnekkigen Loop, met een goeden uitslag ingegeven (†). De Haauwen van dit Boompje zyn uitermaate lang.

ECHITES. Roos-Winde.

De Geslagtnaam is niet van het bekende Kruid *Echium*, noch ook van de Adders, daar men deezen gemeenlyk van afleidt, oirspronklyk: maar van het Griekſche Woord Ἔχειν, dat wel in de eerste en eenvoudigste zin *Hebben*, maar ook *Houden*, *Vatten*, *Vasthouden*, betekent (‡), en op deeze Plantgewassen alleenlyk daarom is toegepast, dat dezelven anderen omslingeren. Zeer veelen hebben dit wel gemeen, doch die eigenschap munt uit in deeze, en daarom heb ik ze Roos-Winde getyteld. De Bloem, naamelyk, is Trechtervormig, en gelykt, in sommige Soorten, naar die van de Oleander, welke men Laurier-Roos noemt, maar heeft de gezegde Franje niet in de Mond of Keel. De Vrugt bestaat insgelyks uit twee lange regte Haauwen, welken gepluisde Zaaden bevatten. Voorts hebben zy in de eerste opslag iets, 't welk haar van andere Planten onderscheidt.

't Ge-

(†) *Act. Edinburg.* Tom. III. Art. 4.

(‡) Ἔχειν ἔγχος. Tenére Hastam. HOMERUS. Ἔτι δὲ ἔχεται ἀκακίας. JOB. 2. V. 3. *Sept. Versione.* Hy houdt nog vast aan zyne opregtigheid.

't Getal der Soorten is thans zodanig vergroot, dat men 'er elf in vindt, allen uit de Indiën afkomstig, waar van ik de twee laatsten, als tot de Boomen behoorende, reeds beschreeven heb (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Roos-Winde *met dubbelde Bloemsteeltjes.*

I. *Echites biflora.* Tweebloemige.

De Heer JACQUIN geeft van deeze, gelyk van veele anderen, welken zyn Ed. in de West-indiën waargenomen hadt, een zeer fraaije Afbeelding. Het was een Takkige Melkgeevende Heester, beklimmende de Boomen tot meer dan twintig Voeten hoogte, die de Bladen ovaal hadt met een klein puntje, drie Duimen lang; de Bloemen zeer groot en fraay, wit met een geelen Keel. De Franschen noemden het *Liane Mangle* of Mangles Klyf. Het groeide op de overstroomende Zeekusten der meeste Karibische Eilanden, onder de Wortelboomen, enz. PLUMIER heeft dit Gewas *Klimmende Hondendood*, met witte Oleander-Bloemen, getyteld.

(2) Roos-

(*) Zie myn II. DEELS II. STUK, bladz. 184. enz.

(1) *Echites* Pedunculis bifloris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 295. p. 190. *Veg.* XIII. Gen. 299. p. 209. JACQ. *Amer. Hist.* 30. T. 21. Apocynum scandens Flore Nerii albo. PLUM. *Amer.* 82. T. 96.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

II. *Quinquangularis.* Vyfhoekige.

(2) Roos-Winde *met getroste Bloemsteeltjes en spits ovaale Bladen.*

Deeze, omstreeks Karthagena door zyn Ed. waargenomen, draagt Trosfen van ongevaar zestien Bloemen, die groenachtig en groot zyn, met eenen geelachtigen zoom, den rand van de Pyp vyfhoekig en wit hebbende. Het Gewas heeft geen Melk. Hy hadt de Vrugt niet gezien.

III. *Suberecta.* Byna regtopstaande.

(3) Roos-Winde *met getroste Bloemsteeltjes en stomp ovaalachtige gespitste Bladen.*

Tot deeze, welke zyn Ed. op Jamaika en St. Domingo overvloedig waargenomen hadt, wordt de *regtopstaande Heesterachtige Hondendood*, met een zeer groote en ongemeen fraaije geele Bloem, van SLOANE, t'huis gebragt. Dit Gewas, dat Heesterachtig en vol Melkachtig Sap is, komt in de Kreupelbosfchen tien Voeten, op drooge Velden drie of somtyds ook maar één Voet hoog voor. De Ranken klimmen wel, maar winden naauwlyks, kruipende, zo zy geen Steunzel vinden, langs den Grond. Eenige groote geele Bloemen, die zeer fraay doch van buiten ruig zyn, komen aan Veelbloemige Steeltjes voor.

(4) Roos-

(2) *Echites* Pedunculis Racemosis, Foliis obovatis acuminatis. *Ibide* JACQ. *Amer. Hist.* 32. T. 25.

(3) *Echites* Pedunculis Racemosis, Foliis subovatis obtusis mucronatis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hist.* 32. T. 26.

(4) Roos-Winde *met getroste Bloemsteeltjes en ovaale uitgerande gespitste Bladen.* III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. IV. *Adglutinata.* Angelymde.

Om dat de Zaadhuisjes aan de tippen samenkleeven, voert zy deezen bynaam by den Heer JACQUIN, die het Gewas, op St. Domingo, met Heesterachtige windende Steelen vondt, draagende kleine witte Bloemen. De Hoogleeraar N. L. BURMANNUS heeft een dergelyke Soort, doch die de Bladen niet uitgerand heeft, van Oostindie afkomstig, in 't licht gebragt.

(5) Roos-Winde *met byna getroste Bloemsteeltjes en Lancetvormige gespitste Bladen.* V. *Torulosa.* Knobbelige.

Deeze, op Jamaika waargenomen, heeft van de gesteldheid der Haauwen den bynaam. De geheele Plant, die Heesterachtig is met windende Ranken, is met een Lymerig Melkachtig Sap gevuld.

(6) Roos-Winde *met Kroondraagende Bloemsteeltjes, stomp ovaale gespitste Bladen en windende Steelen.* VI. *Umbellata.* Gekranste.

Dit

(4) *Echites* Pedunculis Racemosis, Fol. ovatis emarginatis. acuminatis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hist.* 31. T. 23. BURM. *Fl. Ind.* p. 68. T. 27. f. 1.

(5) *Echites* Pedunculis subracemosis, Fol. lanceolatis acuminatis. *Ibid.* Echites torosa. JACQ. *Amer. Hist.* 33. T 27. Nerium Sarmentosum &c. BROWN. *Jam.* IV. p. 181. T. 16. f. 2.

(6) *Echites* Pedunculis umbellatis, Fol. ovatis, obtusis, Mu-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Roos-Winde.*

Dit laatfte is 'er bygevoegd, om deeze van de Derde Soort, waar mede zy veel overeenkomst heeft, te onderfcheiden. Men vindt ze by verfcheide Autheuren befchreeven en afgebeeld. Dezelve gaf den vermaarden Doktor BROWNE aanleiding, om het Geflagt van *Echites*, dat naderhand met zo veele Soorten, door den Heer JACQUIN, vermeerderd is, te ontwerpen. Zy heeft taaije windende Steelen, die om laag Houtig en ruuw, boven groen, rond en glad zyn, waar mede dit Gewas, dat vol is van een Lymerig Waterig Sap, de Boomen tot vyftien Voeten hoogte omflingert, even als onze Winde. De Bladen zyn drie of vier Duimen lang; de Bloemen groot en groenachtig met een witten Rand.

VII. *Trifida.* Driedeelige.

(7) Roos-Winde *met driedeelige veelbloemige Steeltjes, de Bladen langwerpig ovaal gefpitst.*

Gedagte Heer vondt dit Gewas, omftreeks Karthagena, ook met Heefterachtige windende Stee-

mucronatis, Caule volubili. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hift.* 80. T. 22. Periploca alia. PLUM. *Ic.* 216. f. 2. Echites fcandens &c. BROWN. *Jam.* I. p. 182. Apocynum fcandens majus Folio fubrotundo. SLOAN. *Jam.* 89. *Hift.* I. p. 207. T. 131. f. 2. Apocynum fcandens Folio cordato, Flore albo. CAT. *Car.* I. p. T. 58. SEL. *Vog.* III. Deel. p. 13. T. 16.

(7) *Echites* Pedunculis trifidis multifloris, Foliis ovato-oblongis acuminatis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hift.* 31. T. 24. BURM. *Fl. Ind.* p. 68.

Steelen, wel twaalf Voeten hoog by de Boomen opklimmende, met groote, fraaije Bloemen versierd. Een Javaansche is hier door den Heer N. L. BURMANNUS t'huis gebragt. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(8) Roos-Winde *met getuilde Trosfen, uitpuilende Meeldraadjes en Lancetswys' ovaale Bladen.* VIII. *Corymbosa,* Getuilde.

Deeze, door den Heer JACQUIN op St. Domingo waargenomen, beklimt de Boomen somtyds tot twintig Voeten hoogte, zynde vol van een Melkachtig Sap. Zy heeft de Bladen maar twee Duimen lang; de Bloemen klein en rood, aan getuilde Trosfen. De Ingezetenen noemden het Gewas *Gras de Galle* of Schurft-Vettigheid, waar van de reden hem niet bekend geworden was.

(9) Roos-Winde *met korte Aairen in de Oxelen, uitpuilende Meeldraadjes en ovaalachtige Bladen.* IX. *Spicata.* Geaairde.

Deeze is eene der zonderlingste Soorten, niet minder Melkachtig dan de anderen, beklimmende de Boomen in digte Bosfchen, by Karthagena, tot over de zestig Voeten hoogte. De Stengen waren Houtig, een Duim dik, omwindende als Ranken, hier en daar Takjes uit-

(8) *Echites* Racemis Corymbosis, Stamin. eminentibus, Foliis lanceolato-ovatis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hist.* 34. T. 30.

(9) *Echites* Spicis Axillaribus brevibus, Staminibus eminentibus, Fol. subovatis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hist.* 34. T. 29.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Roos-Winde.* uitgeevende van anderhalf Voet lang, met Bladen van een half Voet; de Bloemen menigvuldig, klein, Aairswyze in de Oxels der Bladen geplaatst. De Vrugt hadt zyn Ed. niet gezien, want zy misdroegen altemaal.

Nog twee Soorten van dit Geslagt zyn door den Heer N. L. BURMANNUS opgegeven, welken LINNÆUS niet schynt erkend te hebben. De eene is een Gedoornde Heester, van twintig Voeten hoog, Vrugten als een Kers draagende, en derhalve, zo in Gewas, als in dit opzigt, grootelyks van de Roos-Winden verschillende, *Carandas* by RUMPHIUS genaamd: de andere is een klein Heestertje dat beter gelykt, met Penningkruids-Bladen (*). De Kenmerken der Vrugtmaaking zullen dezelven, waarschynlyk, hier hebben t'huis gebragt.

Na het beschryven der Eenwyvigen, onder de Vyfmannige Heesters, gaa ik thans tot de TWEEWYVIGEN, van de zelfde Klasse, over. Het eerste Geslagt, dat hier voorkomt, heet

PERGULARIA. Luiffelbloem.

I. *Pergularia glabra.* Gladde. Deeze Geslagtnaam is afkomstig van de Luiffels,

(*) Echites spinosa & Echites Nummularia. BURM. *Fl. Ind.* p, 69. T. 28. f. 1.

(1) *Pergularia* Foliis ovatis glabris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1253. p. 191. *Veg.* XIII. p. 212. Flos Pergulanus. RUMPH. *Amb.* V. p. 51. T. 29. f. 2.

fels, Afdakken of Prieelen, over welken de eerste Soort, volgens RUMPHIUS, geleid wordt, welke door den Heer N. L. BURMANNUS, als een nieuw Geslagt, voorgesteld was onder den naam van *Vallaris*, dat in Kenmerken naauwlyks van de *Rondeletia* scheen te verschillen. In het Gewas, door my, hier voor, bladz. 195, 196, beschreeven, waar van een Blad, benevens de Bloemtros en Bloem, in *Fig.* 1, op Plaat XX, in Afbeelding is gebragt, heb ik den Styl niet dubbeld maar enkeld gevonden, en dat het Honigbakje met vyf Pylswyze Punten de Teeldeelen omringe, gelyk in de Kenmerken gezegd wordt, kan ieder oordeelen uit de vergroote Afbeelding van zulk een Punt, daar de Meelknopjes buiten aan gehecht zyn, welke ik derhalve voor een *Stamen* houde, als staande op een zelfde Steeltje.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Luiffel-bloem.*

In de tweede Soort, tot welke de *Asclepias met Hartvormige Bladen*, van den Heer N. L. BURMANNUS, betrokken wordt, komt, volgens deszelfs Afbeelding, een geheel andere gesteldheid van de Bloem en Teeldeelen voor. FORSKAOL vondt dezelve in Arabie, een ronde, windende Steng hebbende, die Wollig was (2), met gepaarde, gesteelde, spits Hartvormi-

II. *Tomentosa.* Wollige.

(2) *Pergularia* Foliis cordatis tomentosis, *Ibid. Mant.* 53. Asclepias cordata. BURM. *Fl. Ind.* p. 72. T. 27. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

mige, effenrandige, gladde Bladen, uit wier Oxelen gesteelde Kroontjes voortkwamen, van Bloempjes, welke naar die der Kalmia geleeken. In de Tuinen van Upsal bevondt zig dit Gewas.

De *Periploca*, *Cynanchum*, *Apocynum*, *Asclepias* en *Stapelia*, heb ik, schoon daar onder Heesters voorkomen, best geoordeeld in hun geheel tot de beschryving der Kruiden te bewaaren, om die Plantgewassen niet van elkander af te zonderen, en gaa dus over tot de

LINCONIA.

Een nieuw Geslagt, waar toe de Afrikaansche Heester, naar het Vosseftaart-Kruid gelykende, met Bladen en Aair van Coris, en witte Bloemen, van HERMANNUS opgegeven, is t'huis gebragt.

Het heeft, in een vierbladige Kelk, vyf Bloemblaadjes, die het Vrugtbeginzel bevatten, en aan den Grondsteun met een Kuiltje, welk tot Honigbakje strekt, ingedrukt zyn: de Vrugt is een Zaadhuisje met twee Holligheden.

I. *Linconia Alopecuroides.* Gestaartte.

De eenigste Soort (1), op Waterige Bergen aan de Kaap groeijende, is een Heester met Takken als Roedjes, die door de Lidtekens der afgevalle Bladen ongelyk zyn, even als in de Denneboom, weinig in getal en van bepaalde

(1) Linconia. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1208. p. 215. Coridis folio & spicâ Frutex Alopecuroides, Flore albo. HERM. *Afr.* 7.

de langte: de Bladen verstrooid, by Kransjes van vyven of zessen, eenigermaate gesteeld, smal, driekantig, styf, glad, een Duim lang, aan de hoeken ruuw, de bovenste op zyde gehaaird: komende de Bloemen, aan de enden der Takjes, op zyde, ongesteeld, voort, van langte als de Bladen. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Die Soorten van *Herniaria*, *Chenopodium*, *Salsola* en *Anabasis*, welke Heesterachtig zyn, zal ik, wegens haare kleinte (*), en om de eenpaarigheid der Geslagten niet te schenden, ook tot de beschryving der Kruiden spaaren.

PHYLLIS.

Onder de Kroontjes-draagende Plantgewassen (*Umbelliferæ*), die in 't algemeen vyf Meeldraadjes en twee Stylen of Stampers hebben, en vyfbladig zyn, komen weinige Heesters voor. De eerste Soort van dit Geslagt (1) wordt by WALTHERUS een *Kroontjesdraagende Boom*, die naar het *Buplevrum* zweemt, geheten. DILLENIUS noemtze *Heesterachtige Valerianella* van de Kanarische Eilanden, sim- I. *Phyllis nobla.* Kanarische.

(*) De *Salsola Arbuscula* van den Heer PALLAS, by voorbeeld, hoe Boomachtig ook, groeit volgens zyn Ed. maar een Voet hoog.

(1) *Phyllis* Stipulis dentatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 320. p. 201. *Veg.* XIII. Gen. 323. p. 223. ROYEN *Lugdbat.* 92. Valerianella Canariensis frutescens Simpla nobla dicta. DILL. *Elth.* 405. T. 299. f. 386. Buplevroides q. Arbor, Umbellifera. WALTH. *Hort.* 11. T. 6.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

ſimpla nobla getyteld, en zegt dat het Gewas, in Bloem en Vrugtmaaking, veel naar de gewoone Valerianella gelykt, doch overblyvend is en Heeſterachtig, meest één of anderhalf Elle hoog groeijende; de Bladen zyn effen en glimmende; de Bloemen komen verſpreid aan 't end van de Takken voort: de Plant is zonder Reuk; de Bladen zyn ſamentrekkende.

De tweede Soort van dit Geſlagt, alleen door ongedoornde Stoppeltjes onderſcheiden (2), waar van de Ridder de Bloemen niet gezien hadt, uit Indie afkomſtig, is thans weg gelaten.

De andere Kroontjesdraagende, die Heeſterachtig zyn, gelyk in het Geſlagt van *Buplevrum* en *Bubon* voorkomen, kunnen, wegens de gelykheid van Geſtalte, en om dat 'er meer van dergelyke hoogte zyn, wegens de Houtachtigheid der Stengen alleen, niet van de Kruiden afgezonderd worden.

Ik gaa derhalve tot de DRIEWYVIGEN, dat is die drie Stampers of Stempels hebben, onder de Vyfmannigen over; als

RHUS. Sumack.

Van de Kenmerken van dit Geſlagt heb ik reeds omſtandig geſproken (*), en daar van de Vyf-

(2) *Phyllis* Stipulis integerrimis. ROYEN *Lugdbat.* 92.

(*) Ik voeg 'er alleen by, hoe ik my grootelyks verwonde-

Vyfde en vyf volgende Soorten beſchreeven; de overigen zal ik hier voorſtellen. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(1) Sumack *met gevinde, ſtompachtig getande, ovaale, van onderen Wollige Bladen.* I. *Rhus Coriaria.* Europiſche.

Deeze groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, als ook in Paleſtina en Klein Aſie. By den Arabiſchen naam *Sumach*, dien men in 't Italiaanſch *Somacco*, in 't Spaanſch *Sumaque* uitſpreekt, is zy meest bekend, doch de Duitſchers noemen het Gewas *Gerberbaum*, om dat men daar van gebruik maakt tot Leertouwing. Jaarlyks worden de Scheuten of Uitloopers, die het in menigte gelyk de Hazelaars uitgeeſt, by den Grond afgehakt, gedroogd, fyn gemalen, en dan gebruikt tot bereiding van het Spaanſch Leer. Zie daar de reden, dat men het *Rhus Coriariorum* noemt. Het Zaad wordt in de Ooſterſche Landen in de Winkels verkogt en gebruikt tot Hartſterking en om de Spyzen een Geur te geeven: weshalve het *Rhus*

deren moet, dat LINNÆUS in *Gen. Plant.* daar van zegt: *het Vrugtbeginzel is rond, van grootte als de Bloem.* Dit komt met de Afbeeldingen geenszins overeen.

(1) *Rhus* Fol. pinnatis obtuſiuscule ſerr. ovalibus, ſubtus villoſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 366 p. 217. *Veg.* XIII. Gen. 369. p. 242. Rhus Fol. pinnatis ſerratis. *Hort. Cliff.* &c &c. Rhus folio Ulmi. C. B. *Pin.* 414. TOURNF. *Inſt.* 611. BOERH. *Lugdbat.* II. p. 229. DOD. *Pempt*, 779. Rhus Obſoniorum & Coriariorum PARK. *Theatr.* 1450.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Rhus Obsoniorum* heet of *Culinarium*. De Verwers maaken ook gebruik van het Zaad: des men het zou kunnen noemen *Rhus Tinctorium* : doch de gewoone naam, in 't Engelsch, Fransch en Hollandsch, is *Sumach* of *Sumack*.

Sumack.

't Gewas is doorgaans Heesterachtig, eens Mans langte hoog, maar wordt, in goede Gronden, wel een Boom. De kleine Takjes hebben eene ruuwe Schors, inzonderheid naar boven. De Bladen, als die van de Ypen of Olmen diep getand, groeijen met hun negenen, elven of meer, aan eene Rib, die roodachtig is. De Bloempjes welke wit zyn, naar die van Vlier gelykende, komen by digte Trosfen voort, en daar op volgt een Vrugt als 't Zaad der Linsen, roodachtig met een Huidje, dat zuurachtig is van Smaak, en vervolgens verdroogt; des het eigentlyke Zaad, 't welk men Sumack noemt, veel kleiner is, omtrent als dat der Plompen, en ongelyk van Kleur.

Dit geheele Gewas, dat den naam zou hebben om dat het tegen Vloeijingen dient, heeft een zeer samentrekkende hoedanigheid, en is derhalve tegen den Rooden of Bloedloop en andere te groote Ontlastingen, aangepreezen; hoewel sommigen 't inwendig gebruik daar van gevaarlyk achten. 't Gedroogde Zaad is, in dien opzigte, op ver naa zo goed niet, zeid BOERHAAVE, als de versche Besiën.

(2) Su-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Sumack *met Lancetvormige scherp getande Vinbladen, die van onderen Wollig zyn.*

II. *Rhus Typhina.* Virginische.

Deeze Soort, in de Tuinen gemeen, volgens LINNÆUS, verschilt in verscheide opzigten van de voorgaande, niet alleen, maar ook van de Vierde Soort. De Takken zyn van ruigte en Kleur gelyk het nieuwe Herts-Gewey, waar van de bynaam, hoewel men het gewoonlyk *de Virginische Sumach* noemt. BAUHINUS, dezelve beschryvende, zegt, dat het een Boompje is, grooter dan de gemeene, hebbende de Bladen spitser, groener, zagter en veel grooter, zo dat ieder Vinblad wel vyf of zes Duimen lang valt. Men telt 'er nooit minder dan tien, maar wel tot by de twintig toe, aan éénen Bladsteel. De Aair of Zaad-Tros is ook veel grooter dan in de gewoone Smack, de afkomst uit Virginie.

(3) Sumack *met ovaale spits getande Vinbladen, die van onderen Wollig zyn.*

III. *Rhus Javanica.* Javaansche.

Deeze, van OSBECK in China waargenomen, zal onze Ridder van Java ontvangen hebben, dewyl hy dezelve *Javaansche* tytelt.

(4) Su-

(2) *Rhus* Fol. pinn. lanceol. argute serratis, subtus tomentosis. *Am. Acad.* IV. p. 311. Rhus Virg. C. B. *Pin.* 517. DILL. *Elth.* 253.

(3) *Rhus* Fol. pinn. ovat. acumin. serratis, subtus tomentosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(4) Sumack *met Lancetvormige, Zaagswys getande Vinbladen, die wederzyds kaal zyn.*

IV. *Rhus glabra.* Gladbladige.

De *Smalbladige Sumach* van BAUHINUS, in Brasil groeijende, en door de smalbladigheid byna alleen van de gewoone verschillende, wordt hier t'huis gebragt. De Virginische van dien aart heeft de Aair zo digt niet, als de Europische. De Heer KALM vondt deeze Soort zeer algemeen in Pensylvanie, groeijende aldaar in de Heggen, aan de kanten der Bouwlanden en op braak leggende Akkers, van zelf zeer sterk: want de Vogels, die de Besfen gaarn eeten, verstrooijen het Zaad, daar in vervat, alom. Zy zyn zuur en strekken ook voor de Kinderen tot versnapering, rood van Kleur, en kunnen tot Verwen van Stoffen gebruikt worden. Deeze Besfen blyven anders, zegt hy, den geheelen Winter aan de Boomen, niettegenstaande die al vroeg in de Herfst hunne Bladeren, na dat dezelven eerst rood geworden zyn, laaten vallen. Zy worden 'er zelden hooger dan tusschen de drie en vier Ellen. In het doorsnyden

(4) *Rhus* Fol. pinnat. ferr. lanceol. utrinque nudis. KALM. *It.* II. p. 211. Rhus Fol. pinnatis serratis. GRON. *Virg.* 148. COLD. *Nov.* 63. Rh. Virg. paniculâ sparsâ &c. DILL. *Elth.* 323. T. 243. f. 314. CATESB. *Car.* III. T. 4. Rhus angustifolium. C. B. *Pin.* 414. Sumach angustifolium. BAUH. *Prodr.* 158. BURS. XXII. 77.

den bevondt hy den Stam gevuld met een overvloedig Merg, even als in de Vlierboomen, doch hetzelve was week en bruin. Middelerwyl kwam uit denzelven, tusschen den Bast en het Hout, een geel Sap te voorschyn. Op 't Vuur gelegd, wilde het Hout zeer wel branden. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(11) Sumack *met drievoudige Bladen, die spits ovaal en Zaagswyze getand zyn; de Bloemsteeltjes Wollig.* XI. *Rhus Cobbée.* Ceylonsche.

Op 't Eiland Ceylon, alwaar deeze groeit, schynt zy *Cobbée* genoemd te worden. De Bloemen komen Aairswyze, of als Katten, voort, en de Besfen zyn zwart, volgens HERMANNUS. De Bladen zyn drie of vyfvoudig, spits ovaal, Zaagswyze getand en taamelyk groot, de Bloemen zeer klein en menigvuldig.

(12) Sumack *met drievoudige Bladen, die eenigermaate gesteeld, Ruitachtig gehoekt en van onderen Wollig zyn.* XII. *Rhus tomentosum.* Wollige.

De

(11) *Rhus* Fol. ternatis, Fol. ovatis acuminatis serratis, Pedunculis tomentosis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Rhois trifoliatæ Frutex &c. PET. *Mus.* 678. RAJ. *Dendr.* 58. Kobbæ. *Fl. Zeyl.* 441.

(12) *Rhus* Fol. ternatis subpetiolatis, rhombeis angulatis, subtus tomentosis. *Hort. Cliff.* 111. *Vir. Cliff.* 25. ROYEN *Lugdbat.* 244. Rhus Afr. trifoliatum majus, Fol. obtusis et incisis, hirsutie pubescentibus. PLUK. *Alm.* 319. T. 219. f. 6. Vitex trifolia minor Indica serrata. COMM. *Hort.* I. p. 179. T. 92.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

De aangehaalde komen altemaal met getande Bladen voor; doch aangezien 'er zo aanmerkelyke Verscheidenheden onder de Kaapsche Sumack zyn, als de Hoogleeraar J. BURMANNUS meldt, mag ik hier toe ook dat Kaapse Gewas betrekken, waar van ik verscheide Takjes heb, zynde de Bladen van hetzelve lang gesteeld, en wel drievoudig, doch geheel effenrandig. Hetzelve is aan de Bladen niet alleen, maar ook aan de Takken, Bloemsteeltjes en in 't geheel, uitermaate ruig of bezet met eene rosachtige Wolligheid, en schynt dus zekerlyk tot deeze Soort te behooren.

XIII. *Rhus angustifolium.* Smalbladige.

(13) Sumack *met drievoudige gesteelde, smal Lancetvormige effenrandige, van onderen Wollige Bladen.*

Deeze, ook aan de Kaap groeijende, verschilt door de smalheid haarer Bladen grootelyks; alzo dezelven naar Rosmaryn-Bladen gelyken, en dus de Bloem- en Vrugtmaaking alleen het Gewas tot dit Geslagt betrekt. Hetzelve groeit op Steenachtige plaatsen aan de Kaap, twee Voeten hoog, en draagt groene welriekende Bloempjes.

(14) Su-

(13) *Rhus* Fol. tern. Fol. petiolatis, lineari-lanceolatis, integerrimis, subtus tomentosis. *Hort. Cliff.* III. ROYEN *Lugdbat.* 244. Rhus Afric. trifol. majus &c. PLUK. *Alm.* 319. T. 219. f. 6. Rhus Fruticosum, Fol. trifidis linearibus acuminatis. BURM. *Afr.* 251. T. 91. f. 1.

(14) Sumack *met drievoudige Bladen, die ongesteeld, Lancetvormig en glad zyn.* III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. XIV. *Rhus lævigatum.* Gladde.

Deeze insgelyks, zo wel als ook de volgende, een Kaapsch Gewas, verschilt daar van weinig, dan door de figuur der Bladen, en dat het de Bloempjes aan een zeer lange dunne Aair heeft.

(15) Sumack, *met drievoudige Bladen, die ongesteeld Wigvormig en glad zyn.* XV. *Rhus lucidum.* Glimmende.

Deeze is onder den naam van Breed-driebladige Boomachtige Sumack, onder de Afrikaansche Planten, door den Hoogleeraar J. BURMANNUS afgebeeld, omtrent welke zyn Ed. van de gedagte Verscheidenheden, waar van men 'er wel tien in de Hortus Medicus alhier hadt, gewag maakt. Deeze heeft dikwils een Stam van Mans langte hoog, en de Bladen, altoos drie by elkander op een Steeltje voorkomende, zyn, aan byzondere Boomen, van zeer verschillende figuuren.

(16) Sumack *met enkelde Spatelvormige Bladen.* XVI. *Rhus Cotinus.* Verwloof.

On-

(14) *Rhus* Fol. tern. Foliolis sessilibus Lanceolatis lævibus. *Sp. Plant. App.* 1672.

(15) *Rhus* Fol. tern. Foliolis sessilibus Cuneiformibus lævibus. *Vir. Cliff.* 25. *Hort. Cliff.* 111. *Hort. Ups.* 68. ROYEN *Lugdbat.* 243. Rhus Afr. trifol. minus glabrum. PLUK. *Alm.* 319. T. 219. f. 9. Rh. arboreum trifol. latifol. BURM. *Afr.* 252. T. 91. f. 2. Vitex trifolia minor Indica rotundifolia. COMM. *Hort.* I. p. 181. f. 93.

(16) *Rhus* Fol. simplicibus obovatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Verwloof.*

Onder den naam van *Coccygria* is deeze gemeenlyk bekend, wordende in Vrankryk *Fuſtet* en in Ooſtenryk *Farblaub*, dat is Verwloof, geheten. CLUSIUS vondtze in het Gebergte by Baden, een weinig boven de Wyngaarden, groeijen, en hadtze ook omſtreeks Avignon gezien. LINNÆUS zegt, dat de Groeyplaats is in Lombardie, aan den voet der Apennynſche Bergen en in Karniolie. Zyn Ed. kon 'er Provence bygevoegd hebben, alwaar dit Gewas, volgens GARIDEL, gemeen is. „ Men „ vindt hetzelve ook in Dauphiné, alwaar de „ Ingezetenen het *Rhu* noemen, gebruikende „ den Bast tot Leertouwing, en daarom hebben ſommigen dit voor de *Rhus Coriaria* „ gehouden. Die van Grenoble gebruiken de „ Bladen en Toppen om Linnen of Doek „ zwart te kleuren, daar men Kasſen van maakt „ voor de Vrouwen, om haare Kleederen te „ bewaaren voor Vuiligheid en Stof. De Savoijaarden verkoopen den geheelen Boom, „ of de groote Takken, na dat zy 'er den „ Bast afgenomen hebben, en noemen dat „ Hout *Fuſtet*, waar van men zig bedient om „ Laken geel te verwen, en het is ook geel „ van Kleur. Die aan den voet der Apenny-

„ nen

XIII. Cotinus Fol. obverſe ovatis. *Hort. Cliff.* 111. ROYEN *Lugdbat.* 243. GRON. *Orient.* 92. Cotinus Coriaria. DOD. *Pempt.* 780. Cocconilea ſive Coccygria. C. B. *Pin.* 415. LOB. *Ic.* 99. TOURNF. *Inſt.* 609. BOERH. *Lugdbat.* 228. CLUS. *Pann.* p. 98. Ic. bona. SCOP. *Carn.* 323.

„ nen noemen het *Rosſolo*; die naby den top „ woonen, heeten het *Scotano*, en, als zy iemand afſchilderen willen, die de Geelzugt „ heeft, dan zeggen zy, dat hy geeler is dan „ dit Hout (*).” Het blykt hier uit, dat dit Gewas niet alleen aan den voet, maar op dat Gebergte zelf groeit, zo wel als op de Bergen van Dauphiné; beminnende Steenachtige plaatſen, die beſchut zyn, en tevens niet te hoog, noch met Sneeuw bedekt.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Verwloof.*

TOURNEFORT merkt aan, dat de Coccygria, in de middelſte deelen van Vrankryk, geen ryp Zaad geeft. BOERHAAVE bepaalt de Vrugt, als rond zynde, en in een harde ondeelbaare Dop een driehoekig Zaad bevattende. Doktor SCOPOLI bevondt het, in Karniolie, een knoopigen laagen Heeſter, doch elders groeit het wel tot drie of vier Ellen hoogte. „ De Bladen (zegt zyn Ed.) zyn glad en ſtyf, „ effenrandig en rondachtig, met doorſchynende „ witte Randen. Aan 't end der Takken groeit „ een Pluim, met gevederde roode Draaden „ of Vezelen en gladde Steeltjes.” Sommigen hebben die ruigte aangezien voor de Bloemen, maar dezelve is ſlegts een uitgroeizel van de Steeltjes, die de Vrugten of Besſen draagen. „ De Bloem is in 't eerst als een Druiftros, „ van donkergroene Kleur, zegt DALECHAMP, „ en

(*) *Hiſt. des Plant. de Lyon.* Tom. I. p. 163.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Verwloof.*

„ en opent zig eindelyk als een Waaijer, verdwynende in eene fyne Haairigheid, welke „ niet kwaalyk naar de Pluimen, die men op „ de Helmen der Soldaaten plagt te steeken, „ gelykt, en in het Dons van deeze Pluimen „ komen zwarte Zaadkorrels voor, van eene „ Hartvormige figuur. De Besie is, volgens den eerstgemelden, glad, samengedrukt, gelykende naar een Peultje van 't Herders Tasch-Kruid, wanneer dat Peultje doorgesneeden ware (*).

Dit geheele Gewas is van een samentrekkende hoedanigheid. Men maakt van de Bladen een afkookzel, dat tot zuivering der Zweeren van Mond en Keel, als ook van de Natuurlyke deelen, uitmuntende is. In Gorgeldranken dient het Zaad op gelyke manier als dat van de Smack. Men heeft getwyfeld; of het de *Cotinus* van PLINIUS wel kon zyn, alzo dezelve, volgens hem, rood verwt; maar dit is, ten opzigt van de Wortelen, waar bevonden, als ook van den Bast, die een bruinroode of paarsche Kleur uitgeeft.

VIBURNUM. Viorne.

Behalve het gewoone Gewas, 't welk deezen naam voert, zyn in dit Geslagt ook anderen van eene geheel verschillende Gestalte, ge-

(*) Bacca glabra compressa, siliculam Bursæ Pastoris, per medium quasi dissectam, referens, *Flor. Carn.* p. 323.

gelyk de Laurier-Tinus en Gelderſe Roos begreepen; wegens de overeenkomst der Kenmerken, die in een vyfdeelige Kelk en Bloem beſtaan, en eene éénzaadige Beſie. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

't Getal der Soorten is daarom negen, waar onder zes voorkomen, die haar Natuurlyke Groeyplaats hebben in Noord-Amerika.

(1) Viorne *met ovaale effenrandige Bladen, de Takmaakingen der Aderen van onderen Haairig geklierd.* I. *Viburnum Tinus.* Laurus Tinus.

Dit Gewas is onder den naam van *Laurus Tinus*, in 't Franſch *Laurier-Tin*, by ons bekend, doch men noemt het in 't Latyn ſlegts *Tinus* of *Laurus ſylveſtris*, dat is, Wilde Laurier. Deszelfs natuurlyke Groeyplaats is in Portugal, Spanje en Italie. CLUSIUS heeft drie Soorten van Tinus waargenomen, waar van de eerſte een Heeſter was, zegt hy, van grootte als de Wyfjes Kornoelje-Boom, met vierkante Takkige Ryzen, hebbende de Bladen altoos gepaard, ovaalachtig, donkergroen en glad. Aan de toppen der Takken droeg hetzelve Kroontjes van vyfbladige witte welrieken-

(1) *Viburnum* Foliis integerrimis ovatis, Ramificationibus Venarum ſubtus villoſo glanduloſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 367. p. 218. *Veg.* XIII. Gen. 370. p. 243. *Hort. Ups.* 69. SAUV. *Monsp.* 136. GOUAN *Monsp.* 221. Tinus. *Hort. Cliff.* 109. CLUS. *Rar.* 80. *Hiſt.* I. p. 49. Laurus Tinus ſive ſylveſtris trium generum. C. B. *Pin.* 461. J. B. *Hiſt.* III. p. 418. TOURNF. *Inſt.* 607.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Laurus-Tinus.*

kende Bloempjes, waar op Besfen volgden, wat langer dan die der Myrthen, platter, hoekig en van eene zeer fchoon blaauwe Kleur. Deeze groeide op Steenachtige plaatfen. De tweede, van de zelfde hoogte, hadt de Takken met eene groenachtig roode Schors bekleed; de Bladen wat fmaller en meer geaderd; de Bloemen paarfchachtig en niet zo welriekende; de Vrugt kleiner, ronder en zwarter. Deeze was hem niet zo menigvuldig voorgekomen. De Portugeezen noemden de eerfte *Uva de Perro*, de andere *Follado* en de Spanjaarden *Durillo*. De derde Soort, kleiner en Boomachtig, hadt hy allereerst in de Nederlandfche Tuinen gezien. Deeze is uit Italie afkomftig en groeit ook omftreeks Montpellier in Provence. MUNTING zegt, dat hy 'er vyf veranderlyke Soorten van kende, door 't Loof verfchillende, waar onder eene van Kandia en eene Portugaalfche, die van veelen *Sanguinino* genoemd werdt, wegens de Bloedroode door de Bladen loopende Aderen. In ons Klimaat verdraagen zy de Winterkoude niet, en moeten daarom in Potten of Bakken gehouden en binnenshuis lugtig geplaatst, en wel bezorgd worden tegen fterke Vorst. Zy maaken fierlyke Bloemboompjes uit, en dit is het meefte nut, dat men 'er van heeft. BOERHAAVE zegt dat de Besfen Venynig zyn, ten minfte van eene zo fcherpe hoedanigheid, dat zy de Keel branden, wanneer men ze inneemt; des

hy

hy het inwendig gebruik daar van afraadde, niettegenſtaande door dezelven de Waterzugt ſomtyds genezen ware.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Viorne *met effenrandige Lancetswys' ovaale Bladen.*

II. *Viburnum nudum.* Naaktbloemige.

Deeze voert dien bynaam, om dat de Kroontjes geen bekleedzel hebben, gelyk in de voorgaande Soort. Zy groeit natuurlyk in Virginie, heeft de Bladen rondachtig, de Besſen donker paarſch, met een plat Steentje.

(3) Viorne *met rondachtige, Zaagswys' getande, gladde Bladen.*

III. *Prunifolium.* Pruimbladige.

De Heer CLAYTON heeft deeze in Virginie waargenomen, als een Boompje met Pruimboom - Bladen, de Bloemen in Kroontjes, de Besſen donkerpaarſch, langwerpig, met een hard platachtig Steentje, wordende aldaar gegeten. Hier toe behoort de Pruimbladige Virginiſche Mispel van PLUKENETIUS, met eene zwartachtige Vrugt, welke de Kanadaſche gladde Viorne is van VAILLANT.

(4) Vi-

(2) *Viburnum* Fol. integerrimis lanceolato-ovatis. *Ibid.* Tinus Foliis ovatis &c. GRON. *Virg.* 33, 46. Opulus aquatica &c. CLAYT. N. 64.

(3) *Viburnum* Fol. ſubrotundis crenato-ſerratis glabris. *Ibid.* GRON. *Virg.* 33, 46. Vib. Canadenſe glabrum. VAILL. *Mem.* de 1722. p. 200. Mespilus Prunifolia Virg. non ſpinoſa. PLUK. *Alm.* 249. T. 46. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. IV. *Dentatum.* Tandbladige.

(4) Viorne *met Eyronde, Zaagswys' getande, geplooide Bladen.*

Ook deeze heeft haar natuurlyke Groeyplaats in Virginie.

V. *Lantana.* Europische Viorne.

(5) Viorne *met Hartvormige, getande, geaderde, van onderen Wollige Bladen.*

Dit Gewas voert gemeenlyk den naam van *Viburnum* of *Lantana*, welke laatste naam van de taaiheid van deszelfs Takken afkomstig zal zyn, waarop VIRGILIUS reeds gezinspeeld heeft, wanneer hy van Rome sprak (*). De Fransche naam is *Viorne* of *Blanche-Putain*; ook *Mausfaine*, *Riorte* en *Hardeau*: de Engelsche *Wayfaring-Tree* of *the pliant Mealy-Tree*, dat is, de buigzaame Meelige Boom, en de Hoogduitsche *Meelbaum* of Meelboom, om dat de Bladen zig als met Meel bestooven vertoonen. De Groeyplaats is in Kleijige Heggen der Zuidelyke deelen van Europa, gelyk LINNÆUS zegt, niet alleen, maar ook in Oostenryk en andere deelen van Duitschland, daar men het *Schlingbaum* noemt, dat is Slinger-

(4) *Viburnum* Fol. ovatis, dentato-serratis plicatis. *Ibid.* JACQ. *Hort.* T. 36.

(5) *Viburnum* Fol. cordatis serratis Venosis, subtus tomentosis. *Ibid. Hort. Cliff. Vir.* &c. &c. Lantana. DOD. *Pempt.* 781. Viburnum vulgo. C. B. *Pin.* 249. TOURNF. *Inst.* 607. BOERH. *Lugdbat.* II. 224. HALL. *Helv.* p. 467.

(*) Verum hæc tantum alias inter caput extulit Urbes,
Quantum lenta solent inter Viburna Cupresfi. *Buc. Eclog.* I.

gerboom. In Switzerland is het, volgens den Heer HALLER, niet ongemeen, en wordt aldaar een Heester van zes Voeten hoogte: ja het groeit zelfs in de middelste deelen van Vrankryk en in Engeland, op de zelfde manier, in 't wilde, volgens MERRET. Ook verdraagt het, in onze Nederlanden, alle de Ongemakken van het Winter-Saizoen, zelfs buiten staande, zo MUNTING aantekent.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Viorne.*

Het is een Boomachtige Heester, die somtyds vry groot wordt, met een digte Kroon van Bladen, welke Hartvormig ovaal zyn, inzonderheid van onderen met een wit Poeijer besprengd, zo wel als de Takken of Ryzen, die zeer voos of vol Merg zyn, gelyk mede het Hout. Zy gelyken wel wat naar Olmen-Bladen, maar zyn breeder, zeer ruig, en worden tegen 't afvallen roodachtig, gelyk die der Peereboomen. De Bloemen komen, even als in de Tinus, by Kroontjes voort, en zyn wit van Kleur, eenbladig, Klokvormig, in vyven gedeeld, met vyf regtopstaande Meeldraadjes, doch hebben in plaats van Styl een Klier zegt Doktor SCOPOLI, wordende het Vrugtbeginzel, dat in de Kelk vervat is, een Eyronde Besie, eerst geelachtig, dan rood en eindelyk zwart, met de Puntjes van den Kelk gekroond, en een enkelen Zaadkorrel bevattende. Deeze Besien worden, op sommige plaatsen, in Duitschland gegeten. De Bladen zyn samentrekkende: in Loog gekookt maaken zy het Hoofdhaair

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. haair zwart: van de Wortelen wordt Vogellym gemaakt. Meest echter wordt dit Gewas, wegens het fieraad der Bloemen, in de Tuinen gehouden.

VI. *Viburnum Acerifolium.* Virginifche.

(6) Viorne *met gekwabde Bladen en effene Bladfteelen.*

De Bladen van deeze gelyken naar die van den Efchdoorn, waar van de bynaam is ontleend. 't Gewas komt in Virginie voor, en zou, door de gezegde bepaling, van de volgende Soort verfchillen.

VII. *Opulus.* Gelderfche Roos.

(7) Viorne *met gekwabde Bladen en geklierde Bladfteelen.*

Deeze, gemeenlyk by den naam van *Gelderfche Roos* bekend, groeit zelfs in de koude deelen van Europa, tot in Sweeden, natuurlyk, in vogtige Landsdouwen. In Gelderland is dezelve gemeen, waar van zy den naam heeft, doch komt ook in het Stigt, in Overysfel en Vriesland, overvloedig voor. De Franfche naam is

(6) *Viburnum* Foliis lobatis, Petiolis lævibus. *Ibid.* Opulus. GRON. *Virg.* 47.

(7) *Viburnum* Foliis lobatis, Petiolis glandulofis. *Ibid.* Opulus. *Hort. Cliff.* 109. *Fl. Suec.* 249, 264. ROYEN *Lugdbat.* 243. Sambucus aquatica fl. fimplici. C. B. *Pin.* 456. Sambucus paluftris DOD. *Pempt.* 846. *ß.* Sambucus aq. Flore globofo pleno. C. B. *Pin.* 456. LOB. *Ic.* 201. HALL. *Helv.* 464. SCOP. *Carn.* 272. BOERH. *Lugdbat.* 224. VAILL. *Mem. de* 1722. p. 271.

is *Obier*, de Duitſche *Waldtholder* en *Hirſch-holder*, de Neerduitſche *Schwelkenhout* zegt DODONÉUS; doch wy noemen die met enkelde Bloemen gemeenlyk *Watervlier*, de Engelſchen *Water-Elder*, met den Latynſchen naam *Sambucus aquatica* overeenkomſtig. De Sweeden noemenze, onder anderen, *Olwoon* en *Fogelbaer*, dat is Vogelbezie, in ſchoonen *Ularoon*, enz.

III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK. *Viorne.*

Het is een Heeſter van ruim zes Voeten hoogte (*), met verſcheide Stengen opſchietende, hebbende voos, witachtig Hout. De Bladen gelyken eenigermaate naar die van den Wyngaard, of liever naar die van den Ahornboom, loopende in drie breede punten of Kwabben uit die getand zyn. Twee paar Klieren zitten doorgaans op de Bladſteeltjes en aan derzelver Wortel twee paar Tandjes, die ſomtyds ieder ook een Kliertje draagen. De Bloemen komen by Kroontjes of Zonneſchermen voort, als die van de Vlier, en zyn ook, niet onaangenaam maar ſlap van Reuk, wit van Kleur. Die aan den rand van 't Kroontje zyn grooter en onvrugtbaar. Hier op volgen Besſen, die ryp wordende rood zyn,

(*) Op vyf of zes Ellen vindt men by RAJUS uit J. BAUHINUS, en by deezen *Tom.* I. p. 552, de hoogte bepaald en de dikte van den Stam, zo, dat men dien met de Hand pas omvatten kan: doch nooit heb ik ze van die hoogte en dikte gezien. DODONÉUS zegt, dat dezelve veel laager blyft dan de Vlier. HALLER bepaalt de hoogte op 6 Voeten.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Viorne.*

zyn, of gevlakt, met een Wynachtig bitter Sap, walgelyk van Smaak; des men daar van tot een Braakmiddel gebruik kan maaken.

De gewoone, met dubbelde Bloemen, zogenaamd, heeft dezelven Balswyze vergaard, en daarom noemt men ze *Sneeuwballen* of *Balroozen*; in onze Provincie gemeenlyk Gelderſche Roos, als gezegd is. Deeze draagt geen Vrugt, en wordt alleenlyk tot verſiering der Tuinen, of Wallen van Plantagiën, nagehouden. Men heeft ook met paarſche Bloemen daar van gezien.

VAILLANT, dit Gewas beſchryvende, merkt aan, dat TOURNEFORT ten opzigt van de Bloemen, zo wel van 't zelve als van de Laurier-Tinus en Viorne, hier in heeft mis gehad, dat hy dezelven ſtelde doorboord te worden van den top des Kelks; daar de Buis, zegt hy, van den Eijerſtok (of de Styl van het Vrugtbeginzel, gelyk wy zeggen zouden,) zulks doet: doch dewyl die Kruidkenner den geheelen Kelk nam voor het Vrugtbeginzel, hetwelk dezelve ook weezentlyk is: (want hy blyft en maakt niet het bekleedzel, maar een gedeelte van de Vrugt uit,) zo is die aanmerking, inderdaad, van weinig belang.

VIII. *Viburnum Lentago.* Kanadaſche.

(8) Viorne *met ſpits Eyronde gekartelde gladde Bladen, de Steeltjes gezoomd hebbende.*

In

(8) *Viburnum* Fol. ſerrulatis ovatis, acuminatis, glabris, Petiolis marginatis. *Ibid.*

In Kanada groeit deeze, volgens KALM, welke de Takken neerhangende heeft en dikke Bladen, die glad zyn, met zeer kleine Tandjes, de Steeltjes overlangs gezoomd. De End-Knop is Elsvormig, van onderen uitzwellende. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(9) Viorne *met Eyronde getande gladde Bladen, de Steeltjes ongeklierd, gekield.* IX. *Cassinoides.* Kleinbladige.

Deeze, insgelyks afkomstig uit Noord-Amerika, is een Boompje, dat zeer naar de Casſine gelykt. Men vindt het Casſine met Lancetswys' Eyronde Bladen door den Heer MILLER getyteld; doch de onderste Bladen zyn stomp ovaal, de middelsten Eyrond, en de bovensten Lancetvormig.

CASSINE.

Dit Geslagt heeft den Kelk ook in vyven gedeeld, maar de Bloem is vyfbladig, en de Vrugt eene Besie met drie Zaaden. Thans komen 'er vier Soorten in voor, meest van de Kaap afkomstig, als volgt.

(1) Casſine *met gesteelde, Zaagswys' getande,* I. *Cassine Capensis.* Kaapsche.

(9) *Viburnum* Fol. ovatis crenatis glabris, Petiolis eglandulatis carinatis. *Ibid.* Viburnum Phillyreæ folio. DUHAM. *Arbr.* II. p. 350. Casſine Foliis ovato-lanceolatis &c. MILL. *Dict.* T. 83. f. 1.

(1) *Cassine* Fol. petiolatis serratis ovatis obtusis, Ramulis tetragonis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 371. p. 243. *Mant.* 220. Celastrus Fol. subrot. dent. BURM. *Afr.* 239. T. 85. Celastrus Theophr. CLUS. *App.* 2. Phillyrea Capensis Celastri folio. DILL. *Elth.* 313. T. 236. f. 305. SEB. I. T. 29. f. 5.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

de, ſtompe Bladen, de Takjes vierkantig.

Hier toe wordt dat Gewas betrokken, 't welk men by den Heer J. BURMANNUS zeer fraay afgebeeld vindt onder den naam van *Celaſtrus met rondachtige getande Bladen, de Bloem en Vrugt Trosachtig.* Het is, zegt zyn Ed., een ſierlyke Boom, die Bladen heeft van vier Duimen lang en drie Duimen breed, en ronde ſtomp driekantige Besſen draagt, welke drie bruinroode Steentjes bevatten. DILLENIUS merkte het als een Soort van Phillyrea aan. Waarſchynlyk zal de grootte veel naar de Groeyplaats verſchillen.

II. *Casſine Peragua.* Virginiſche.

(2) Casſine *met geſteelde, Zaagswys' getande, ovaale, ſpitsachtige Bladen, de Takjes aan beide zyden ſcherp.*

Deeze wordt thans van de Kaapſche, door die bepaling, onderſcheiden (†). Het is dat Gewas, welk PLUKENETIUS noemt een Boompje, dat grootelyks naar de echte *Casſine* gelykt, welke door my reeds, onder den naam van

(2) *Casſine* Fol. petiolatis ſerratis, ell. acutiusculis, Ram. ancipitibus. *Ibid.* Casſine Fol. oblongis ſerratis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 368. p. 219. MILL. *Ic.* 83. f. 1. Casſine veræ perquam ſimilis Arbuscula &c. PLUK. *Mant.* 40.

(†) Hier door vervalt de Aanmerking, in *Syst. Nat.* Ed. XII. p. 219, gemaakt, dat in de Europiſche Tuinen de Bladen anders, dan in het zelfde Gewas aan de Kaap, zouden zyn.

van *Prinos*, is beschreeven*. Deszelfs Bladen zyn uitermaate bitter, en het wordt van de Engelschen, in Karolina, daar het valt, *Cassio-berry-Bush* getyteld. III. AFDEEL. V. HOOFD-STUK.

(3) Casfine *met ongesteelde Zaagswys' getande, langwerpig Hartvormige Bladen, de Takken vierkant.* III. *Casfine Barbara.* Hartbladige.

Dit laatste onderscheidt deeze voornaamelyk van de voorgaande, en de ongesteeldheid der Bladen van de eerste Soort; doch, waar het den bynaam van bekomen heeft, is duister. Het is een Kaapsch Gewas, dat de Bladen van agteren uitgegulpt heeft, met verheven Aderen, blinkend glad en veel duidelyker getand: de Takjes wederzyds met Sleuven; de Bloemsteeltjes komen uit de Oxelen voort; zy zyn Draadachtig, de helft korter dan de Bladen en dikwils driebloemig.

(4) Casfine *met ongesteelde, effenrandige, stomp ovaale, Lederachtige Bladen.* IV. *Casfine Maurocenia.* Styfbladige.

Deeze verschilt, volgens de aantekening van den Heer N. L. BURMANNUS, in de grootte en

* II. D. II. STUK, bl. 242.

(3) *Casfine* Fol. sessilibus, serrato-dentatis, cordato-oblongis, Ramulis quadrangulis. *Mant.* 220.

(4) *Casfine* Fol. sessil. integerrimis obovatis Coriaceis. *Syst. Nat.* Maurocenia. *H. Cliff.* 108. Frangula sempervirens &c. DILL. *Elth.* 146. T. 121. f. 147. Cerasus Capensis &c. PET. *Gaz.* T. 57. f. 4. Cer. Africana, Fol. plerumque in summo sinuatis. Fr. rubro. PLUK. *Alm.* 49, T. 158. f. 2.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

en breedte der Bladen zeer. Men vindtze, by PETIVER, *Kaapse Kerseboom* getyteld, met roode Vrugten en byna ftompe Bladen. PLUKENETIUS merkt aan, dat de Bladen, meestal, aan het top-end uitgefneeden zyn. Van DILLENIUS wordt het Gewas *Altyd groene Vuilboom*, met rondachtige ftyve Bladen, genoemt. Het behoort ook tot de Afrikaanfche Planten.

SAMBUCUS. Vlier.

De Bloemen zyn, in dit Geflagt, zo wel als de Kelk, eenbladig, in vyven gedeeld, en boven het Vrugtbeginzel geplaatst, dat eene driezaadige Befie wordt.

Vier Soorten komen 'er in voor, welken ik, wegens de overeenkomst van 't Gewas, allen hier zal befchryven.

I. *Sambucus Ebulus.* Laage.

(1) Vlier, *die Kruidig is, met driedeelige Kroontjes en Bladerige Stoppeltjes.*

Men noemt deeze in ons Land, alwaar dezelve in fommige Provintiën niet ongemeen is, *Hadig* of *Laage Vlier*, met den Hoogduitfchen naam *Attig* of *Nieder-Holder* overeenkomftig, ge-

(1) *Sambucus* Cymis trifidis, Stipulis foliaceis, Caule herbaceo. *Syst. Nat.* XII. Gen. 369. p. 219. *Veg.* XIII. *Gen.* 372. p. 244. Samb. Caule Herbaceo fimplici. *Vir. Cliff. Fl. Suec.* &c. Samb. humilis f. Ebulus. C. B. *Pin.* 456. Ebulus. FUCHS. *Hift.* 65. *β.* Samb. hum. f. Ebulus laciniatis foliis. C. B. *Pin.* 456.

gelyk de Engelschen haar ook *Dwarf-Elder* heeten. De Fransche naam *Yeble* is zekerlyk van den Latynschen *Ebulus*, die wederom van 't Grieksch *Euboulos* afgeleid wordt, overeenkomstig. De Groeyplaats is door geheel Europa, aan de kanten van Wateren, Beeken en Rivieren. Men geeft 'er in Karniolie den naam van *Hebath* aan, in Sweeden dien van *Sommar-Hyll*, dat is Zomer-Vlier.

Vlier.

Van de gewoone Vlier verschilt zy byna alleen in hoogte en minder Houtigheid van Gewas, bereikende zelden de langte van een Mensch. De Stengen, die zy voortbrengt, zyn Kruidig en vergaan des Winters; doch hoekig en met verscheide Knoopen, even als de jonge Scheuten van den Vlierboom. De Bladen zyn ook gevind, maar smaller; de Bloemen groeijen aan Kroontjes, zyn wit van Kleur, en worden gevolgd van zwartachtig roode Besfen. Aangaande de bevrugting van hetzelve heb ik elders een byzondere Waarneeming medegedeeld *.

* II. D. I. STUK, bl. 104.

Dit Gewas heeft een sterker Reuk dan de Vlier, ja zo sterk, dat sommigen het daarom voor Vergiftig hebben gehouden. De Konserf van de Besfen, niettemin, is op veele plaatsen in algemeen gebruik; dewyl zy, versch zynde, zagtelyk Afgang maakt, en oud zynde onder de Oplossende Middelen geteld wordt. De middelste Bast, inzonderheid die der Wortelen, zet het Water sterker af, dan de middelste Bast der

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Takken van den Vlierboom. De Bladen zyn vol Olie, welke, daar uit geperst zynde, ſterk door Braaken, Afgang en Waterloozing, werkt, wordende ſlegts tot de Gifte van een Scrupel ingegeven, en de Bast, in Water gekookt, tot niet boven een Loot Gewigt. Het inwendig gebruik vereiſcht voorzigtigheid. Uitwendig dienen de Bladen tot een Pap of Stooving, die zeer oplosſende is. Het Sap der Besſen, zo wel als dat der Bladen, is zeer bitter. De Wortels en Zaaden, zo wel als die, komen in de ſamenſtelling van verſcheide Winkel-Middelen.

II. *Sambucus Canadenſis.* Kanadaſche.

(2) Vlier, *die Heeſterachtig is, met vyfdeelige Kroontjes, de Bladen byna dubbeld gevind.*

In Kanada is deeze door den Heer KALM waargenomen, die als een middelſlag uitmaakt tusſchen de voorgaande en volgende Soort, komende in Gedaante met beiden overeen, maar de Bladen, die gevind zyn, hebben alle de Vinblaadjes ronder, en de agterſten drievoudig. Het is een Heeſterachtig Gewas, dat echter ook doorgaans in de Winter vergaat. Draadachtige Stoppeltjes, die geknot zyn, heeft het, even als de Vlierboom, en niet tot Blaadjes uitgebreid, gelyk de Laage Vlier.

(3) Vlier,

(2) *Sambucus* Cymis quinque-partitis, Fol. ſubbipinnatis, Caule Frutescente. *Syst. Nat.* uts.

(3) Vlier, *die Boomachtig is, met vyfdeelige Kroontjes.*

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. III. *Sambucus nigra.* Vlierboom.

Van dit bekende Gewas, niet minder algemeen door geheel Europa, zal ik niet uitvoerig ſpreeken. De Latynſchen naam is *Sambucus*, de Franſche *Sureau*, de Engelſche *Elder* of *Elder-Tree*, de Hoogduitſche *Holder* of *Hollunder-Baum.* In Sweeden noemt men het *Flaeder*, in Schonen *Hyll*, in Gothland *Fulbom.* Wy geeven 'er den naam van *Vlaarboom* of *Vlierboom* aan. De Groeyplaats is niet alleen in Duitſchland, zo LINNÆUS zegt, maar door ons geheele Wereldsdeel, en zelfs ook in Japan, zo zyn Ed. aantekent.

De Vlierboom is zeer gewillig in 't groeijen, kunnende overal van enkele afgeſneeden Takken, die men in den Grond ſteekt, voortgeteeld worden, en maakende dan in 't kort een Haag of Boſchje uit. Op luuwe, beſchaduwde, vogtige plaatſen groeit hy ſterkst; doch op hooge Gronden is het Hout en de Vrugten beter. Dikwils krygt hy, door opſnoeijing, een Boomachtigen Stam, van een Voet dikte, en bereikt dan ook wel de hoogte van zestien of twin-

(3) *Sambucus* Cymis quinquepartitis, Caule Arboreo. *Ibid.* S. Caule perenni ramoſo. *Hort. Cliff.* 109. ROYEN *Lugdbat.* 243. *Flor. Suec.* 250, 265. *Mat. Med.* 148. S. Fr. in umbella nigro. *item* viridi, *item* laciniatis foliis. C. B. *Pin.* 456. DOD. *Pempt.* 845. TOURNF. *Inſt.* 606. HALL. *Helv.* 466. GOUAN. *Monsp.* 222. SCOP. *Carn.* 270. &c. &c.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Vlier.*

twintig Voeten. De jonge Takken zyn altoos van binnen voos, met een wit Merg gevuld, doch dit vergroeit allengs, gelyk in de Wyngaard; zo dat het Hout, van den dikken Stam, hard en taay is, geelachtig van Kleur. De Schors is vol barsten, Aschgraauw, gelyk die der Takken, doch daar onder zit een groene Bast, dien men de Middelste noemt. De Bladen, die langwerpig en scherp getand zyn, zitten by paaren, doorgaans vyf of zeven, aan een dikke Rib, zynde groen van Kleur en zwaar van Reuk: de Bloemen maaken breede, platte, ronde Kroontjes uit: zy zyn wit en aangenaam van Reuk: de Besſen eerst groen en door de rypheid zwart, zeer ſappig, bevatten drie Zaadkorreltjes. Men vindt 'er, waar van de Besſen groenachtig of bleekgeel blyven, doch deeze zyn ſlegter. Ook is van den Vlierboom, zo wel als van de Laage Vlier, eene aanmerkelyke Verſcheidenheid, met geſnipperde Bladen, bekend.

De Konſerf, die van het Sap der Besſen, met Suiker, wordt gekookt, is een zeer goed Zweetmiddel, en dient ook in groote veelheid, en naar behooren gebruikt, om een zagten Afgang te maaken. Dit zelfde doen de Bloemen, verſch zynde, doch gedroogd dient het Aftrekzel daar van om de Doorwaaſeming te bevorderen. De jonge Spruiten en Knoppen, als Salade gegeten, zyn ook laxeerende, zo wel

als

als het Zaad. Hier uit blykt, dat deeze Boom vry algemeene Geneesmiddelen voor de Gezondheid uitlevert. Of hy dus ook in ſtaat zy om het Leven der Menſchen te verlangen en ze een hoogen Ouderdom te doen bereiken, gelyk ſommigen ſchryven, is zo zeker niet. In de Geneeskunde worden de Besſen, naar den Griekſchen naam des Booms, *Grana Actes* geheten. Men heeft 'er ook een Vlier-Azyn, die zeer verfrisſchende is, zo wel als het gedestilleerde Water van Vlierbloemen. Maar bovenal en van de meeſte uitwerking is de middelſte Bast (*Cortex medianus*), welke echter zo geweldig niet werkt, als die van den Hadig of Laage Vlier, kunnende het uitgeperſte Sap daar van tot een half of geheel Once, van Volwasſenen, worden ingenomen. Aan den Stam groeit eene Gom, van eene ſamentrekkende hoedanigheid.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Vlier.*

(4) Vlier, *die Boomachtig is en ſamengeſtelde Eyronde Trosſen draagt.*

IV. *Sambucus Racemoſa.* Berg-Vlier.

De byzondere geſteldheid der Bloemen, die by Trosſen groeijen, onderſcheidt deeze Soort, welke haare Groeyplaats op de Bergen der Zuidelyke deelen van Europa heeft; weshalve men ze, met LOBEL, niet ten onregte *Berg-Vlier* mag

(4) *Sambucus* Racemis compoſitis ovatis, Caule arboreo. *Ibid.* ROYEN *Lugdbat.* 243. Sambucus racemoſa rubra. C. B. *Pin.* 456. GOUAN, HALL. &c. LOB. *Icon.* II. p. 163.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

mag noemen. Zy komt ook op de Bergen van den Elfaz en in Switzerland voor, alwaar de Heer HALLER dezelve als een Boompje van vier Voeten hoog vondt, in gedaante weinig van de gewoone Vlier verfchillende, maar de Bloempjes en Vrugten aan ge-aairde Trosfen hebbende. De Bladfteelen en Aders der Bladen, als ook de Besfen, zyn rood.

STAPHYLEA. Pimpernoote.

De Kenmerken zyn: een vyfdeelige Kelk; vyf Bloemblaadjes: de Vrugten vergaarde Blaasjes, die twee Zaaden bevatten, welke rond zyn met een Lidteken.

Twee Soorten komen 'er van voor, als volgt.

I. *Staphylea pinnata.* Gevinde.

(1) Pimpernoote *met gevinde Bladen.*

By den Griekfchen naam, *Staphylodendron*, welke een Druivenboom betekent, is dit Gewas byna zo bekend, als by den Neerduitfchen *Pimpernoote*, die van het Hoogduitfch zyn afkomst fchynt te hebben. In 't Franfch worden de Vrugten of Zaaden *Bagenaudes a Paternostre*, en het Gewas zelf *Nez coupé* getyteld, om dat de ronde Zaadkorrels of Nootjes, die Steenachtig hard zyn, naar Paternoster-Kraalen eenigszins gelykende, als een Bakkesje met een

(1) *Staphylea* Fol. pinnatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 371. p. 219. *Veg.* XIII. Gen. 374. p. 244. ROYEN *Lugdbat.* 436. Staphylodendron. TOURNF. *Inst.* 616. DALECH. *Hist.* 102. Piftachia fylveftris. C. B. *Pin.* 401.

een afgesneeden Neus vertoonen. De Engelschen noemen het *the Bladder-Nut-Tree* of de Blaas-Nooten Boom, gelyk Tragus hem *Nux Vesicaria* getyteld hadt, en DALECHAMP *Baguenaudier*, doch die naam komt eigentlyk de Lombardise Linzen toe. Deeze laatste noemt hem in 't Fransch ook *Arbre du Raisin*, dat is Druivenboom.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Pimpernoote.*

't Gewas, dat in de Zuidelyke deelen van Europa wild groeit, is in onze Tuinen bekend en verdraagt de Winterkoude. Het blyft aldaar een Boompje, wit van Schors en groen van Hout, met veel Merg, de Bladen als die van Vlier of Esschen hebbende, doch zonder Reuk en donker groen. De Bloemen komen aan hangende Trosjes voort, en bestaan uit vyf Blaadjes, veel kleiner dan de verdeelingen van den Kelk, waar binnen zy als een Kroesje op een Schenkbord zig vertoonen. Zy zyn witachtig, met witte Meeldraadjes en een dubbelen Styl, volgens RAY. De Heer HALLER, die het in Switzerland vondt, zegt dat in het midden van de Bloem als twee Peultjes zyn, welken in de gezegde Blaasachtige Vrugt, die echter ook wel driehokkig is, veranderen. De Pitten van de Nootjes, daar men dikwils Roozekransen van maakt, zyn eetbaar, doch wat walgelyk. Deeze Nootjes gelyken zo zeer naar eens Menschen Hoofd in 't klein, dat men 'er met weinig moeite Bekkeneeltjes van snyden kan. In den Elsaz, omstreeks Weenen in Duitschland, en in Enge-

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

geland, groeit deeze Blaasnooten-Boom ook, zo 't schynt, in 't wilde, maakende somtyds Boompjes van tien Voeten hoogte.

II. *Staphylea trifolia.* Driebladige.

(2) Pimpernoote *met drievoudige Bladen.*

Behalve de voorgaande is 'er een *Virginische* Pimpernooten-Boom bekend, met drie Bladen aan een Steel, en de Vrugt in drieën verdeeld hebbende, welken de Engelschen te Nieuw Jork, volgens COLDEN, *Bladdernut*, dat is Blaasnoot, noemen. Deeze verdraagt, volgens MUNTING, ook onze Winterkoude, zonder hinder, doch een *kleinere*, ook driebladig en zeer schoon van Gewas, in 't Jaar 1656, door den vermaarden Engelschman TRADESCANT, uit Amerika overgebragt, was teerder, en moest des Winters in huis gezet worden. Van deeze is my niets meer bekend (*).

TAMARIX. Tamarisch.

Een vyfdeelige Kelk en vyfbladige Bloem, waar op een Zaadhuisje volgt, dat driekleppig is met ééne Holligheid, bevattende gepluisde Zaaden; maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geslagt, waar in twee Soorten, beiden Europische Gewassen, vervat zyn.

(1) Ta-

(2) *Staphylea* Fol. ternatis. *Ibid.* COLD. *Noveb.* 62. GRON. *Virg.* 34, 47. HERM. *Lugdb.* 230. Pistachia Virginica sylvestris trifolia. MORIS. *Blæs.* 295.

(*) Staphylodendron trifoliatum minus. MUNT. RAJ. *Hist.* p. 1919.

(1) Tamarisch *met vyfmannige Bloemen.* III. Afdeel. V. Hoofdstuk.

Men heeft deeze, die in Italie, Vrankryk en Spanje, doch meest, zo 't schynt, omstreeks Narbonne en Montpellier in Languedok, aan den Zeekant groeit, door de fynheid der Bladen onderscheiden gehad, maar het verschil der Meeldraadjes in getal maakt een vaster Kenmerk uit. Doorgaans valt deeze Heesterachtig, doch wordt somtyds ook wel een taamelyke Boom. De Blaadjes zyn zeer fyn, als die van Heide of Cypressen, witachtig groen; de Bloemen komen Aairswyze aan de enden der Takjes voort; zy zyn klein, van buiten paarsch met vyf Meeldraadjes en daar op volgt een Wollig Zaad, door den Wind verstuivende, even als 't Zaad der Wilgen en Popelieren. Hier volgen aanstonds weder Bloemen op, des dit Gewas wel driemaal 's Jaars bloeit. Des Winters verliest het zyne Blaadjes, zelfs in Spanje, zo CLUSIUS aantekent, die 'er Boomen van gezien hadt, zo dik, dat menze naauwlyks kon omvademen. Boven Madrit was een groote Vlakte vol van zodanige Tamarisch - Boomen. Het groeit ook in Griekenland, in Asie aan de Kaspische Zee, en

I. *Tamarix Gallica.* Fransche.

(1) *Tamarix* Floribus pentandris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 372. p. 219. *Veg.* XIII. Gen. 375. p. 244. *Hort. Cliff.* 111. ROYEN *Lugdbat.* 436. SAUV. *Monsp.* 45. GOUAN *Monsp.* 429. HORT. *Ups.* 96. *Mat. Med.* 154. Tamarix altera Folio tenuiore f. Gallica. C. B. *Pin.* 485. LOB. *Icon.* II. 218. Myrica sylvestris prima. CLUS. *Hisp.* 104. *Ic.* 105.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. en overvloedig in Perſie, op drooge, dorre Velden, in een zoute Grond.

(2) Tamariſch *met tienmannige Bloemen.*

II. *Tamarix Germanica.* Duitſche. Deeze Soort maakt den gewoonen Tamariſchboom uit, die gemeen is in Duitſchland, op de Zandige Oevers en Eilandjes of Ondiepten, welke met hoog Water onder loopen, zo in de Rhyn, als in de Donau en andere Rivieren, of aan de kanten van Moerasſen. In alle Taalen van Europa, byna, voert dezelve een naam, die met den Latynſchen *Tamariscus* ſtrookt, doch CLUSIUS heeft deeze, zo wel als de voorige, onder den naam van *Myrica* beſchreeven en afgebeeld, noemende de andere de Spaanſche of Franſche, en deeze de Ooſtenrykſe. Hy merkt aan, dat dezelve veel kleiner is, nooit Boomachtig, gelyk die; hebbende de Takken dikker en de Blaadjes grover. ,, Alle ,, Jaaren, (zegt hy,) brengt dezelve nieuwe ,, Scheuten voort, van een Elle lang, die groen ,, zyn, loopende meest allen uit in zekere Aair, ,, van een Handpalm of een half Voet lang, uit ,, Bloemen beſtaande, die paarſchachtig wit ,, zyn, van vyf Blaadjes, grooter dan die der ,, Franſche, en daar op volgen langwerpige ge- ,, ſpit-

(2) *Tamarix* Flor. decandris. *Ibid. Hort. Cliff.* 111. ROYEN *Lugdbat.* 436. SCOP. *Carn.* 320. HALL. *Helv.* 419. MAPP. *Als.* 299. Tamarix Fruticoſa Fol. crasſiore ſive Germanica. C. B. *Pin.* 485. LOB. *Icon.* II. p. 218. Myrica Pannonica. CLUS. *Pann.* p. 27. *Icon.* 29.

„ ſpitſte Kelkjes, die gaapende een gepluisd „ Zaad, als dat der Wilgen, vertoonen." Doktor SCOPOLI nam waar, dat het getal der Meeldraadjes verſchillende is, en dat de Bloem drie Stempels heeft zonder Styl. De Hoogleeraar DE GORTER vondt 'er gemeenlyk tien, op twee ryën, van onderen ſamengegroeid, en een Stampertje in drieën geſneeden, dat zig als een Pluimpje vertoont (*).

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK. *Tamariſch.*

De Baſt der Wortelen van den Tamariſchboom is hedendaags in de Apotheeken bekend en zo wel in Aftrekzel als Afkookzel in gebruik als een Middel, dat de Veerkragt der Vaste deelen van ons Lighaam verſterkt en dus de Ontlastingen der Vogten bevordert, inzonderheid door de Waterloozing. Tot de meeſte ſleepende Kwaalen, daar geen Verſtopping in de Ingewanden of Verteering van dezelven plaats heeft, is hetzelve dienſtig. Men wil dat 'er de Milt door verkleind worde. Sommigen doen deezen Baſt of het Loof, in plaats van Hoppe, in den Brouwketel. Men heeft het gebruik des Houts ook in Bloedzuiverende Dranken aangepreezen: anderen verhaalen, dat door een langduurig gebruik van het Afkookzel van het Hout en den Baſt

(*) Zie zyn Ed. onderzoek, of de zogenaamde *Heyde in de Wildernisſen en in de Woeſtyne*, daar de Propheet JEREMIAS, Kap. XVII. v. 6. en Kap. XLVIII. v. 6. van ſpreekt, niet veeleer een Soort van *Tamarischboom* zy. *Verhand. der Holl. Maatſch.* XV. DEEL, bladz. 126, enz.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Bast met Krenten, warm ingenomen, de Schurft genezen worde. Voor 't overige is dit Gewas, als naauwlyks eenig Voedzel verschaffende aan Mensch of Beest, van ouds een zinnebeeld geweest van Ongeluk en Vervloekinge.

Gallen draagende.

Dat de Tamarischboom somtyds, even als de Eiken, met Galnooten beladen zy, zodanig, dat de Takken 'er byna door breeken, verhaalt BELLONIUS, en zegt, dat dezelve in Egypte, op Aardige of Zandige, op vogtige of drooge plaatsen, by Boschjes voortkomt. Hy hadt 'er groote Boomen van gezien, en die Galnooten, oudtyds in de Geneeskunde van veel gebruik, werden *Chermasel* genoemd by de Arabieren. Dit schynt de Tamme Tamarisch van DIOSCORIDES te zyn, welken die Autheur verzekert in Egypte en Syrie te groeijen, wordende mooglyk om zyne Galnooten aldaar aangekweekt. De gemelde Heer D. DE GORTER, houdt dezelve voor eene Verscheidenheid van den Franschen Tamarisch, die by de Arabieren *Tharse* en by de Ingezetenen *Atle* geheten wordt, welken naam zy ook, volgens ALPINUS, by de Egyptenaaren voert. En dit Gewas zou dan door 't Hebreeusch woord *Araar*, dat in de Heilige Schrift Heyde vertaald is, bedoeld worden; zo zyn Ed. oordeelt (*).

XYLOPHYLLA. Houtenblad.

De Kenmerken hier van bestaan in een vyfdee-

(*) De Ethiopische Tamarisch is de *Brunia lanuginosa*: zie hier voor bladz. 330.

deelige gekleurde Kelk, zonder Bloemblaadjes, met drie gefcheurde Stempels, en een driehokkig Zaadhuisje met dubbelde Zaaden.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(1) Houtenblad *met fmalle Bladen en vierhoekige Takken.*

I. *Xylophylla longifolia.* Langbladige.

Deeze Oostindifche is door RUMPHIUS befchreeven, die zegt, dat dezelve alleen op het hooge, koude, Steenachtige Gebergte van 't Eiland Ceram groeit. Het is een Heefterachtig Boompje, den Stam naauwlyks een Arm dik hebbende, doch van een hard en vast Hout, in veele Takken uitgefpreid, waar van de Hoofdtakjes naauwlyks een Vinger dik en rond zyn. Het bovenfte verdeelt zig in verfcheide fmalle Bladeren, van byna anderhalf Voet lang, en omtrent een halven Vinger breed, aan de kanten ingekeept. Zodanige Bladen groeijen Waaijerswyze aan een ander Blad, hetwelke in een Houtachtig Takje verandert. De Vrugten komen uit de Keepen der Bladen voort, gelykende naar Laurier-Boontjes, en bevattende een Pit, die aangenaam van Smaak is, als de Hazelnooten. Het fchynt derhalve een ander Gewas te zyn, dat onze Ridder heeft onderzogt, of mooglyk het Mannetje, geevende Bloemen tot de Keepjes der Bladen uit.

(2) Hou-

(1) *Xylophylla* Fol. linearibus Ramis tetragonis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1299. p. 244. *Mant.* 221. Xylophyllos Ceramica. RUMPH. *Amb.* VII. p. 19. T. 12.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

(2) Houtenblad *met Lancetvormige Bladen en ronde Takken.*

II. *Xylophylla latifolia.* Breed bladige.

Deeze is uit het Geslagt van *Phyllanthus* thans hier overgebragt, en maakt die zeldzaame Westindische Plant uit, door verscheidene afgebeeld, tot welke de voorgaande bevoorens was betrokken. De gezegde naam was 'er aan gegeven, om dat zy haare Bloemen voortbrengt uit de hoeken, die de Tandjes der Bladen maaken: doch dit heeft maar by de punten der Bladen plaats, gelyk men in de Afbeelding daar van by SEBA en by anderen, als ook in de Openbaare Kruidtuinen, aan het groeijend Gewas zelf, kan zien. De Bladen, die aan een Heesterachtige Steng groeijen, zyn dik en styf, krom Lancetvormig, licht groen van Kleur, doch gelyken weinig naar die van Varen, volgens 't gene men uit de benaaming van PLUKENETIUS vermoeden zou. „ Voor „ weinige Jaaren, schryft de Heer N. L. BURMANNUS, is van deeze Soort, uit Vrankryk, „ eene Verscheidenheid in onzen Tuin over„ gebragt, welke veel tederer is, hebbende de

(2) *Xylophylla* Fol. Lanceolatis, Ramis teretibus. *Ibid.* Phyllanthus epiphyllanthus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1050. p. 620. Phyll. fol. latioribus utrinque acum. apicem versus crenatis. BROWN. *Jam.* 188. *Hort. Cliff.* 439. ROYEN *Lugdb.* 200. Phyllanthus Amer. Planta, Flor. e sing. Fol. crenis proferens. COMM. *Hort.* I. p. 199. T. 102. SEB. *Kab.* I. p. 21, T. 13. f. 2. CATESB. *Car.* II. T. p. 26. Filicifolia Hemionitidi affinis &c. PLUK. *Alm.* 154. T. 247. f. 4. & T. 36. f. 7.

„ de Steng en Bladen roodachtig en zeer glad, „ met rosſe Aderen." De Groeyplaats is in Zuid-Amerika en op de Westindiſche Eilanden. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

Alzo de Vierwyvigen; onder de Vyfmannige Planten, geen Heeſters opleveren, gaa ik tot de Vyfwyvigen over. Daar onder heb ik het Geſlagt van *Aralia*, wat de Boomachtigen aangaat, reeds beſchreeven; de overige Soorten behooren tot de Kruiden. Het Geſlagt van *Barrera* is thans vernietigd. De *Statice*, *Linum*, *Crasſula*, bevatten wel eenige Soorten, die Heeſterachtig zyn, doch deeze kunnen niet gevoeglyk van de anderen afgezonderd worden. Dus blyft nog maar één Geſlagt, in deeze Klasſe, te beſchryven over, genaamd

MAHERNIA.

Een vyftandige Kelk met vyf Bloemblaadjes en vyf Honigbakjes, die Hartvormig zyn, onder de Draadjes geplaatst, en eene vyfhokkige Vrugt, maaken de byzondere Kenmerken uit.

Twee Soorten, beide Kaapſche Gewasſen, komen 'er in voor, als volgt.

(1) Mahernia *met gekranſte ſmalle Bladen.*

I *Mahernia verticillata.* Kransbladige.

Deeze Soort heeft eene Heeſterachtige Steng met Draadachtige Takken, die uitgeſpreid zyn; de Bladen aan Kransjes, dikwils van agt tot tien,

(1) *Mahernia* Fol. verticillatis linearibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1255. p. 227. *Veg.* XIII. p. 253. *Mant.* 59.

III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

tien, smal, naauwlyks verdeeld of Vinachtig. De Bloemen zyn geel en komen meest twee op een Steeltje, gelyk in de Hermannia, voort.

II. *Mahernia pinnata*. Vinbladige.

(2) Mahernia *met driedeelig gevinde Bladen*.

Deeze is te vooren *Gevinde Hermannia* genoemd geweest, doch, om dat de Honigbakjes afgezonderd zyn, wordt zy thans hier betrokken. BOERHAAVE noemde ze *Heesterachtige Hermannia*, met fyn gesnipperde Bladen en eenen rooden Steel. PLUKENETIUS geeft kleine Bladen, als van Hertshoorn, aan dergelyken Heester, dien hy afbeeldt, en COMMELYN noemt hem *Afrikaansche Blaasdraagende Ketmia*, met Kruisbezie-Bladen, die eene gedraaide Zwavelkleurige Bloem heeft. Het Loof van deeze verschilt aanmerkelyk. De Steng is rond en oneffen, maakende in onze Kruidtuinen somtyds een Boompje, van vyf Voeten hoogte: de Blaadjes zyn groen en in verscheide Slippen verdeeld: de Bloemen komen, twee by elkander, op een lang Steeltje, uit de Oxels der Bladen voort, en hangen nederwaards, byna als die der Akeleijen, Zwavelkleurig, en de Vrugt,

(2) *Mahernia* Fol. tripartito-pinnatifidis. *Ibid.* Hermannia pinnata. *Sp. Plant.* 943. Herm. Fol. tripartitis mediá pinnatifidâ. *Hort. Cliff.* 342. ROYEN *Lugdbat.* 348. Hermannia frutescens, Folio multifido tenui. BOERH. *Lugdb.* I. p. 273. Ketmia Afr. Vesicaria Uvæ crispæ foliis. COMM. *Rar.* 7. T. 7. Cistoides Frutex Æthiopicus &c. PLUK. *Mant.* 50. T. 344. f. 3.

Vrugt, in een Blaasachtige Kelk verholen, is in vyf Holligheden verdeeld, met kleine Zaadjes. Zelden komt dezelve tot rypheid in ons Klimaat. III. AFDEEL. V. HOOFDSTUK.

VI. HOOFDSTUK.

Beschryving van de HEESTERS, *wier Bloemen* zes Meeldraadjes *hebben*, *deswegen* ZESMANNIGE *genaamd*, *waar van de* Yucca's, *het* Rotting-Gewas, *en de* Berberisſen, *de bekendſte zyn.*

Het eerſte Geſlagt, dat hier voorkomt, voert den naaam van

YUCCA.

Het zelve behoort tot de Eenwyvigen van deeze Klasſe, dat is, die maar één Styl of Stempel hebben. De Bloem is wyd Klokvormig, zonder Styl: de Vrugt driehokkig. Het bevat de vier volgende Soorten.

(1) Yucca *met geheel effenrandige Degenvormige Bladen.* I. *Yucca Glorioſa.* Pragtige.

Dit Geſlagt heeft onze Ridder den Amerikaan-

(1) *Yucca* Foliis integerrimis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 425. p. 248. *Veg.* XIII. Gen. 429. p. 277. *Vir. Cliff.* 29. *Hort. Cliff.* 130. *Hort. Ups.* 88. ROYEN *Lugdbat.* 29. Yucca Fol. Aloës. C. B. *Pin.* 91. BARR. *Rar.* 70. T. 1194. Cordyline Fol. pungentibus integerrimis. ROYEN *Lugdbat.* 22.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Yucca.*

kaanſchen en weezentlyk Barbaarſchen naam, die naauwlyks voor ons uit te ſpreeken is, laaten behouden. En deeze naam ſchynt eigentlyk, by overdragt, van dat Gewas, anders *Manihot* genaamd, 't welk het gewoone Brood der Amerikaanen uitlevert (*), op deeze toegepast te zyn. Zy ſpreeken 't zelve als *Hyjuca* uit. De tegenwoordige Soort voert den bynaam wegens haare Pragtige Vertooning. Men vindt dezelve *Yucca met Aloë-Bladen* getyteld van C. BAUHINUS. Uit een knobbeligen Wortel van zelfſtandigheid als een Raap, maar harder en vol Sap, dat zoet van Smaak is, komt een Kroonswyze Stoel van Degenvormige Bladen voort, ſomtyds een Elle lang, ſtyf en ſpits, altoos groen, uit welker midden, in ſommige Jaaren, een Steng ſchiet van drie Voeten hoog, die Houtig is en ſtevig, Pieramidaalswyze bezet met kleine Takjes, waar aan witte Klokvormige Bloemen hangen, van buiten roodachtig, doch waar op, in onze Gewesten geen Zaad volgt; maar in Provence, daar men 't Gewas in de Vaste Grond laat overwinteren, brengt het ryp Zaad voort. Door het affnyden der Bladen krygt hetzelve een blyvenden Stam, van aanmerkelyke hoogte: weshalve het zekerlyk behoort tot de Heeſterachtige Planten. Men heeft 'er geen nuttigheid van, buiten het

(*) Hetzelve zal men vervolgens in 't Geſlagt van *Jatropha* beſchreeven vinden. Sommigen hebben het met deeze verward. Zie BOERH. *Hiſt. Plant.* Lond. 1731. p. 606.

het Sieraad. Zonderling is 't, dat een dergelyk Gewas uit Kanada overgebragt ware in den Farnesiaanschen Tuin, zo ALDUS verhaalt, die 'er de Bloemen van afbeeldt; doch deeze hadden éénen wel duidelyken Styl en vyf dikke Meeldraadjes. Het bragt zelfs te Rome geen Zaad voort (*). III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

(2) Yucca *met gekartelde Lancetvormige Bladen.* II. *Yucca Aloifolia.* Aloëbladige.

De Gekartelde Bladen onderscheiden deeze, welke Boomachtig is, volgens COMMELYN, die dezelve noemt *Aloë met Bladen van Yucca.* De Stam heeft, zo dra hy uit den Grond voortkomt, zegt hy, reeds anderhalf Voet dikte, en daar onder wel derdhalven Voet, en meer; wordende eens Mans langte hoog, en aan 't boven-end Bladen uitgeevende, langer dan twee Voeten, aan beide enden smal, twee Duimen op 't breedste.

(3) Yucca *met gekartelde knikkende Bladen.* III. *Yucca Draconis.* Draakboombladige.

Dee-

(*) *Rar. Plant. Hort. Farn.* Rom. 1625.

(2) *Yucca* Fol. crenulatis strictis. *Ibid.* Yucca arborescens, Fol. rigidioribus rectis serratis. DILL. *Elth.* 435. T. 323. f. 416. Aloë Yuccæ fol. caulescens. PLUK. *Alm.* 19. T. 256. f. 4. Aloë Amer. yuccæ folio, Arborescens. COMM. *Præl.* 64. T. 14.

(3) *Yucca* Foliis crenatis nutantibus. *Ibid.* Yucca Draconis folio serrato. DILL. *Elth.* uts. COMM. *Præl* 42, 67. T. 16. Draconi Arbori affinis Americana. C. B. *Pin.* 506. Cord. fol. pung. crenatis. ROYEN *Lugdb.* 22.

III. Afdeel. VI. Hoofdstuk.

Deeze gelykt, wat de Bladen aangaat, veel naar den Draakboom, en is, gelyk de voorgaande, een Westindisch Gewas. Commelyn noemt het *Amerikaansche Aloë* met Zaagswys' getande Draakbooms-Bladen. „ Een „ groote dikke knobbelige Wortel (zegt hy) „ brengt een Plant voort, hooger dan drie „ Voeten, welke uit Bladen bestaat van twee „ Voeten lang, naauwlyks een Duim breed, en „ allengs in een spitse Punt uitloopende, 't welk „ hun van de Bladen des Draakbooms onder- „ scheidt." De Bladen, merkt hy aan, staan overend, doch sommigen zyn in de Afbeelding knikkende voorgesteld. Hy dagt of deeze ook de Aloë met Yucca-Bladen van Sloane, welke van de Engelschen op Jamaika *Silkgrass*, dat is Zyde-Gras, genoemd wordt, mogte zyn, doch dit schynt tot de volgende te behooren.

IV. *Yucca filamentosa.* Draadige.

(4) Yucca *met Zaagswys' Vezelige Bladen.*

Deeze, die in Virginie groeit, heeft de Bladen Lancetvormig gespitst, effenrandig en aan den Rand Vezelig, volgens den Heer Gronovius. Een zeer fraaije Afbeelding is door Trew aan 't licht gegeven van dit Gewas, 't welk in de Kruidtuin van Collinson, te Londen, een Bloemsteng, van by de vyf Voe-

(4) *Yucca* Fol. serrato-filamentosis. *Ibid.* Gron. *Virg.* 152. Trew. Ehret. T. 37. Mor. *Hist.* II. p, 419, Yucca Virginiana, Fol. per marginem apprime filatis. Pluk. *Alm.* 396.

Voeten hoog, heeft voortgebragt. CLAYTON zegt, dat het in Virginie op de Zandige Oevers der Rivieren groeit. Van deeze of de eerste Soort verhaalt MUNTING, dat hy aan den Bloemsteng van eene Plant, in zyne Tuin groeijende, in den jaare 1648 geteld hadt, driehonderd-vierenzestig Bloemen, witachtig van Kleur, doch zonder eenige Reuk, aan bruinroode Steelen hangende, en, gelyk de Bloemen die men Kievits-Eijeren noemt, van onderen zig open doende, hebbende de minste daar van de grootte van een Hoender-Ey.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

ALOË.

Schoon het Geslagt der *Aloë* ook eenige Heesterachtige Soorten uitlevert, zal ik, om dat de meesten de gestalte van Kruiden en veelen geen blyvende Steng hebben, dezelven tot de beschryving der Kruiden spaaren. Wy komen dan tot de

CALAMUS. Rotting-Gewas.

Waar van de Kenmerken zyn, een zesbladige Kelk zonder Bloemkrans, de zes Meeldraadjes en den Styl bevattende, terwyl het Vrugtbeginzel een drooge eenzaadige Vrugt uitlevert, die naar een Appeltje gelykt, met Schubben agterwaards bekleed.

Tot eene zelfde Soort (1) betrekt onze Ridder

I. *Calamus Rotang.* Oostindisch.

(1) Calamus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 432. p. 250. *Veg.* XIII.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Rotting-Gewas.* der alle de Verscheidenheden van *Rotting-Riet*, welke by RUMPHIUS afgebeeld zyn, en onder den naam van *Rottang* voorgesteld als Heesters of Struik-Gewassen van meer of minder hoogte en verschillende gedaante. Dus spreekt die Autheur van een *zwart*, van een *wit*, van een *Teenachtig* en van een *Zweepachtig* of Ruiters *Palm-Riet*; wordende deeze laatste naam daar op toegepast, om dat zy in Gewas naar de Palmboomen gelyken, en de eerste voert by hem, deswegen, den naam van *Kalappus-Rottang*, als naar den Kokosboom zweemende, hoewel dezelve meer overeenkomst met den Sagoe- of Meelboom heeft, die door my omstandig is beschreeven*. Dezelve wordt van RUMPHIUS *Olus Calappoides* getyteld, om dat hy een eetbaare Struik, naar den Kool der Kokosboomen gelykende, uitlevert.

* II. D. I. STUK, bladz. 182.

De Rottang, in 't algemeen, zegt hy, is een Doornachtig Gewas, geevende uit den Wortel eerst als een Bosschagie van jonge Palmboompjes, die in een kring staan, aan de Rugzyde gedoornd, en Bladen uitgeeven, welke zig als ge-

vind

XIII. Gen. 436. p. 279. Arundo Nucifera Rotang dicta &c. PLUK. *Alm.* 53. Arundo Rotang dicta. PIS. *Mant.* 488. Arundo Zeylanica spinosissima major &c. BURM. *Zeyl.* 36. *Fl. Zeyl.* 468. Fructus Cannæ de Benghala. C. B. *Pin.* 405. Tsieru Tsiurei. *Hort. Mal.* XII. p. 121. T. 64, 65. Palmjuncus Calapparius; niger; albus; verus; Viminalis; Equestris; Zalacca; Draco. RUMPH. *Amb.* V. p. 88, &c. T. 51-58. BURM. *Fl. Ind.* p. 84.

vind vertoonen, doch ieder op zig zelf naar de Bladen van Riet gelyken. Uit het midden van dit Bofchje fchiet een Hoorn, van wel twaalf Voeten lang, eer die zig in Takken verdeelt. Deeze Hoorn geeft dikwils twee of drie Ryzen uit, van een Duim dik en van ongelooflyke langte, fomtyds tot honderd en meer Vademen, ja in fommige Landen heeft menze twee- of driehonderd Vademen lang gemeten. Zy zyn in Leden, van één, twee of drie Voeten, verdeeld, en uit ieder Lid komt een gebladerd Takje voort, dat met Doornen bezet is. Men noemtze Touwen, om dat de Boomen daar door als aan elkander gebonden, ja zodanig famengevlogten worden, dat men den eenen dikwils zonder den anderen, of zonder dit Touw af te kappen, niet kan vellen. Het maakt niet minder verwarring in de Bosfchen, dan de andere Bofchtouwen, waar van voorheen gefproken is *, en wegens de Doornen, die 'er aan zyn, blyft men 'er overal met de Kleederen in hangen, of kwetst zig deerlyk aan den naakten Huid. Behalve de Doornen hebben fommige Soorten Haakjes aan de Bladdraagende Takken, die de fcheuring en kwetzuur nog veel erger maaken. Als het Touw afgekapt wordt, ftroomt 'er, met eenig geruis, een drinkbaar Water uit, dat tot laafenis verftrekt in drooge Wildernisfen. Het is met een ruige Huid of Wollige Schors bekleed, waar onder de Rottang verborgen zit, die daar uit gehaald in

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK. *Rotting-Gewas.*

* Bladz. 145.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. in 't eerst kleverig is, doch door schuuren droog wordt en handelbaar.

De Rottingen. Uit den naam moet men niet denken, dat dit Gewas al onze Handrottingen uitlevere. De besten komen van Malakka, Siam of elders aan de Kust van Indie, en zyn Uitloopers, zo men wil, van eene Soort van Bamboezen, mooglyk behoorende tot die, welke van my reeds beschreeven is †. Het Wilde Boomriet, *Bulu Swangi* genaamd, levert door zyne kruipende Takken of Wortelen, in Japan en China, zekere Geknobbelde Handrottingen uit, zegt RUMPHIUS. Dat Rotting-Riet, 't welk herwaards in omgedraaide Bosfen overgebragt, en aan stukken gesneeden doorgaans tot het uitkloppen van de Vloer-Matten gebruikt wordt, is zekerlyk van dit Rotting-Gewas afkomstig. Verscheide van de dunste Soorten worden door de Indiaanen tot allerley Vlegt- en Bindwerk gebruikt.

† II. D. II. STUK, bladz. 58.

Verschil van Rottingrieten. Die hy de *Kalappus-Rottang* noemt, dient echter daar toe niet, maar men eet daar van de toppen, even als van den Koolboom of Palmiet, en de Vrugten, die aan Trosfen groeijen, kunnen, by gebrek van Areeknooten, met Betel gekaauwd worden. De *Zwarte* deugt weinig, doch de *Witte* is tot allerley Vlegtwerk zeer bekwaam, leverende Stokken uit van twee Vingeren dik, welke men ten dien einde aan Riemen snydt en verder zo dun splyt als men wil; waar van dat Werk gemaakt wordt, dat men ge-

gespleeten Rotting noemt. Het Touw heeft geen Doornen, maar is met een dergelyken Huid bekleed, en in 't eerst kleverig van buiten. Van de gene, welke hy de *Echte Rottang* tytelt, zo de Arakansche als de Palambangsche, wordt in Indie veel gebruik gemaakt tot Handrottingen of Wandelstokken, maar de Leden vallen niet boven een Voet lang. De Chineezen vlegten 'er Touwen van, zo tot Ankers, als om hunne Vaartuigen vast te binden en de Vischfuiken neder te laaten. Tot allerley Bindwerk, niettemin, is het zogenaamde *Teenen Palmriet* dienstigst, dat naauwlyk dikker is dan een Penneschaft, vallende op Java en de naby gelegene Eilanden. Hier van worden door de Javaanen, Matten, Manden, Korven en allerley Huisraad, Stoelen en Blinden voor de Venster-Raamen, ook Touwen en wat dies meer is, met veel Konst vervaardigd. Het *Ruiters-Palm-Riet* heeft het dunste Touw van allen, hoewel weinig dunner dan het laatstgemelde. Men gebruikt het, te Paard zittende, in plaats van een Karwas, als ook om de Slaaven en Kinderen te kastyden, in plaats van een Zweep: waar toe alleenlyk het agter-end genomen wordt, zynde het overige mede tot bind- en Vlegtwerk dienstig. Van deeze laatsten komen aanmerkelyke veranderingen voor, en de Vrugten zyn in sommigen niet grooter dan Erwten, doch anders van dergelyk Knoopige geschubde gestalte.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. Zalack-Struik.

De *Zalack-Struik*, eindelyk, is een Gewas van de zelfde gedaante, maar dat geen Touw voortbrengt, donker groen van Loof. Hier aan komen Vrugten, van grootte als Oranje Appelen, die ook een geschubden Bolſter hebben, waar binnen drie Zaadkorrels als Snaphaan-Kogels, zittende in een zeer aangenaam rins Vleeſch, dat de Maag verſterkt en zeer gezond op de Zee-Reizen is. Hier van worden geheele Potten ingepekeld; doch op lange Reizen verliest het zyn aangenaamen Smaak; hoedanigen CLUSIUS hier in Holland geproefd hadt, welke ingelegd uit Oostindie overgebragt waren. Ik heb zodanig eene Vrugt van deeze of een andere Rottang-Soort.

Draaken-Bloeds Palmriet.

Tot dit Geſlagt wordt betrokken dat Palm-Riet, hetwelke insgelyks de Gom, die men *Draakenbloed* noemt, uitlevert, deswegen *Palmi-Juncus Draco* van RUMPIUS getyteld. Ik heb daar van reeds eenig gewag gemaakt *, en zal hier de beſchryving kortelyk mede deelen, welke KAEMPFER van dit Gewas geeft, dat hem in Oostindie voorgekomen was (*). „ Het „ groeit op 't hoogst drie Vademen hoog, zyn„ de overal bezet met lange, dunne, bruine „ Doornen. De Stam is een Arm dik, en be„ ſtaat uit in elkander ſchietende Stukken, die „ een wit Merg, dat eetbaar is, bevatten. „ Het Loof gelykt naar Palmbooms-Bladen, „ van

* Zie II. D. II. STUK, bladz. 229.

(*) *Amoen. Exot.* p. 552.

„ van zes Voeten lang, wier Steel gedoornd III.
„ is en de Vinbladen Rietachtig. De Vrugten AFDEEL.
„ komen by Trosſen voort, die uit kleine VI.
„ Trosjes ſamengeſteld zyn, en aan het Steel- HOOFD-
„ tje de overblyfzelfs van eene zesbladige STUK.
„ Bloem vertoonen. Zy zyn rondachtig, groo-
„ ter dan een Hazelnoot, netjes geſchubd,
„ en dus naar Pynappeltjes gelykende, bruin-
„ rood van Kleur, bevattende een Vleezig
„ bolletje, dat ongemeen ſamentrekkende is.
„ Een zeer gebrekkelyke Afbeelding is, onder
„ den naam van *Palma-Pinus*, door J. BAU-
„ HINUS van deeze Vrugt-Tros gegeven,
„ zo wel als door BONTIUS, die geen van
„ beiden het gebruik daar van hebben gewe-
„ ten (*). Deeze Vrugten legt men op een
„ Rooſter boven een groot Aarden Vat, dat
„ half vol Water is, en, hetzelve toegedekt
„ op 't Vuur gezet hebbende, werkt de Waa-
„ ſem van 't kookende Water zodanig op de
„ Vrugt, dat de Bloedroode Kleur daar uit
„ zweet en afgeſchraapt in Rietblad gedaan,
„ wordt hetzelve toegebonden, waar door de-
„ zelve droogt. Anderen kooken de gezegde
„ Vrugten en laaten het Afkookzel uitdampen."
Op de een of andere manier wordt dat gene vervaardigd, 't welk wy dus onder den naam van *Draa-*

(*) Men vindt een dergelyke Tros uit LOBEL overgenomen in de Nederduitſche Uitgaave van 't Werk van DODONéus, bl. 1399, waar aan ook de naam van *Palma-Pinus* gegeven wordt.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Draakenbloed in Bolletjes, of *in Druppen*, uit Oostindie bekomen: maar een andere Soort, *in Kluiten of Klompen*, die onzuiverer is, valt ook in Westindie (†).

Wy hebben gezien, dat de Vrugten van het Rotting-Gewas in 't algemeen ſamentrekkende zyn, en dus komt dit niet onwaarſchynlyk voor. De beſchryving echter, welke RUMPHIUS geeft van de manier, op welke men de driederley Soorten van *Djerenang*, gelyk in Oostindie het Draakenbloed genoemd wordt, bereidt, is hier van aanmerkelyk verſchillende. De Vrugt, zegt hy, van deeze Soort van Rottang, is aan haare Pit met deeze Gom begroeid, welke door kneuzen, roeren en ſchudden, daar af geholpen, en door Vuur of warme Handen week gemaakt, tot Bolletjes wordt gekneed, die men dan in Bladen bindt, gelyk wy ze ontvangen. Dit is het beste Draakenbloed. Voorts worden de gezegde Pitten, die nog vol rood Sap zyn, door malkander geſtampt: dan kookt menze in Water, en de bovendryvende Harstachtige Stoffe maakt men Koekjes van, omtrent een Handpalm groot, zynde de tweede Soort. Het overige ſtampt men tot een Koek, die het gemeene Draakenbloed uitlevert. Het meeſte en beste valt op Sumatraas Oostkust en aan de Zuidzyde van Bor-

(†) Zie het voorg. II. STUK, bladz. 229 en het III. STUK, bladz. 167.

Borneo. Ook komen van dit ſlag van Palmriet, zegt hy, veel fraaijer Handſtokken, dan van de anderen, met Leden van twee of drie Voeten, een Pink dik, en van Kleur eenpaarig bleekgeel, welke echter de eigentlyke Rottingen niet zyn. III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

BERBERIS. Berberisſe.

Een zesbladige Kelk en zes Bloemblaadjes, die aan de Nagels twee Klieren hebben; geen Styl en eene tweezaadige Beſie, maakt de byzondere Kenmerken uit, van dit Geſlagt, het welk twee Soorten, beiden in Europa groeijende, heeft.

(1) Berberisſe *met getroste Bloemſteeltjes.* I. *Berberis vulgaris.* Gemeene.

Zeer gemeen is dit Heeſter-Gewas, door ons gantſche Wereldsdeel en in 't Ooſten. Den Latynſchen naam *Berberis* behoudt het in onze Taal en in de Engelſche: maar de Italiaanen noemen het *Crespino*, de Spanjaarden *Espino*, de Franſchen *Epine Vinette* of Wynachtige Doorn; de Sweeden *Surtorn*, dat is Zuurdoorn; de Duitſchers *Saurach*, *Erbſeil* en *Paisſelbeer*; wy geeven 'er ook den naam van *Sauſeboom* of *Zuurboom* aan.

In

(1) *Berberis* Pedunculis Racemoſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 438. p. 252. *Veg.* XIII. Gen. 442. p. 282. GRON. *Orient.* 120. Berberis ſpinis triplicibus. *Hort. Cliff.* 122. *Fl. Suec.* 290, 311. ROYEN *Lugdbat.* 438. HALL. *Helv.* 424. B. Dumetorum. C. B. *Pin.* 454. Berb. vulgaris ſ. Crespinus. CAM. *Epit.* 86.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Berberisse.*

In 't wilde groeit dit Gewas in Kreupelbosch en Heggen, zeer Heesterachtig: in de Tuinen maakt het een Boompje uit, dat men door besnoeijing in die gestalte houdt, bereikende wel de hoogte van zes Voeten. Het heeft een Aschgraauwe Schors, aan de Takken, die broosch zyn, bezet met driedubbelde, tweedubbelde of ook met enkelde Doornen. Een zonderlinge verandering der Bladeren in Doornen, heeft onze Ridder daar in opgemerkt (*). De Bladen zyn dun, Spatelvormig, aan den rand bezet met slappe Doorntjes: de Bloemen komen by Trosjes voort en zyn van eene geelachtige Kleur, met groene Stampertjes, zwaar van Reuk. Hier volgen langwerpige Besfen op, die rood zyn, een zeer zuur Sap bevattende, waar van het Gewas den gedagten naam heeft. Somtyds vindt men dezelven zonder Zaaden, en dit houden sommigen voor een byzondere Soort; doch anderen merken aan, dat het daar mede is als met de Druiven, die ook in zeer heete Zomers wel zonder Korrels voorkomen. Anderen, in tegendeel, zeggen, dat de Berberis zonder Korrels somtyds, door een kragtigen Groey, Korrels krygt, 't welk men, om de aangenaamheid, zoekt te beletten.

Deeze Besfen, of het uitgeperste Sap, de Syroop en andere bereidzelen daar van, zyn tot

(*) *Sp. Plant.* II. p. 472.

tot verkoeling in Heete Ziekten, Blutskoortsen, ja zelfs in de Pest, van ongemeenen dienst, te meer, dewyl zy tevens eenigermaate Hartsterkende zyn of samentrekkende; weshalve zy ook in de Roode Loop veilig gebruikt kunnen worden. Het gebrek van Limoenen, Sinaas-Appelen en Aalbessen, kunnen zy, derhalve, vervullen, niet alleen, maar hebben een fyner Zuur, dat zig inzonderheid in het Essentieele Zout daar van openbaart. Voorts dienen zy tot het maaken van Wyn, Azyn en andere Huishoudelyke dingen, gelyk in Sweeden veel plaats heeft (*). Zelfs worden 'er de Bladen, die ook zuurachtig zyn, als Salade gegeten. Het Afkookzel van den Bast, maakt door Mondspoeling, zegt men, de Tanden vast. Het Hout is bleekgeel, met veel Merg, doch dat der Wortelen hoog geel, zo wel als de Bast, wordende daar van het Afkookzel tegen de Geeluw aangepreezen. Men gebruikt denzelven om eene geele Kleur te geeven aan het Garen, als ook aan Turksch Leder, dat 'er een Glans door krygt. Om alle deeze nuttigheden noemt men het, als naar den Granaatboom gelykende, in Vrankryk de *Edele Doorn.* Men verzekert, dat allerley Soort van Boomen, die Vrugten met Steenen of Pitten draagen, daar op

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK. *Berberisse.*

(*) Zie het Vertoog over de nuttigheid van den Berberisse-Boom in de Huishouding. STOCKH. *Verh.* XI. Band. 1754, p. 64.

II. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

op ge-ent kunnen worden. De Berberisfen zelf kan men op Haagedoorn enten (*).

(2) Berberisse *met enkelde Bloemsteeltjes.*

II. *Berberis Cretica.* Kandiasche.

Deeze Soort, de *Kandiasche met Palmbladen* van TOURNEFORT getyteld, schynt overeen te komen met het *Lycium Creticum* van ALPINUS, die hetzelve beschryft als een Boom van Mans langte, op de Gebergten van dat Eiland groeijende, sterk gedoornd, met Bladen als van de Palm doch smaller, by vieren of vyven samengevoegd, voortkomende uit de Knobbels der Takken, by den wortel der Doornen, die ook driedubbeld zyn. De Bloemen kwamen, twee of drie in 't getal, op enkelde Steeltjes voort en dus waren de Steeltjes niet eenbloemig. Op dezelven volgden langwerpige zwarte Besfen, van grootte als Peper, van een samentrekkende, eerst zoet dan bitteren Smaak.

LORANTHUS. Riemenbloem.

De Bloem is in dit Geslagt verdeeld in zes Slippen, naar opgerolde Riemen gelykende, waar van het den naam heeft, en de Rand van de Bloem maakt een klein Kelkje uit, dat het Vrugtbeginzel kroont, komende de Meeldraadjes,

(*) *La nouvelle Maison Rustique.* Paris 1740. Tom. I. p. 788.

(2) *Berberis* Pedunculis unifloris. *Ibid.* B. Cretica Buxi folio. TOURNF. *Cor.* 42. B. Alpina Cretica. C. B. *Pin.* 454. Lycium Creticum. ALP. *Exot.* T. 20. Lycium e Candia. PON. *It.* 137.

jes, waar van drie korter dan de anderen zyn, aan den Wortel der Bloemblaadjes voort, en de Vrugt is een Besie met één Zaad. III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

't Getal der Soorten van dit Geslagt vind ik thans tot negen vergroot, waar onder ééne Europische, als volgt.

(1) Riemenbloem *met eenbloemige vergaarde Steeltjes en Spatelvormige Bladen.* I. *Loranthus Scurrula.* Chineesche.

Dit Gewas bevoorens een Geslagt uitgemaakt hebbende onder den naam van *Scurrula*, voert hetzelve thans daar van den bynaam. Het is een Heester, die als de Marentakken op de Boomen in China groeit, hebbende de Bladen gesteeld, tegen elkander over, effenrandig, glad, aan de eene zyde wat breeder, en in derzelver Oxelen van drie tot zes Bloemen, elk op zyn eigen Steeltje.

(2) Riemenbloem *met eenigermaate Takkige gelyke Trossen, en Eyvormige Bladen.* II. *Americanus.* Amerikaansche.

Deeze, in de Bosschen op 't Gebergte van 't

(1) *Loranthus* Pedunculis unifloris congestis, Fol. obovatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 439. p. 252. *Veg.* XIII. Gen. 443. p. 282. Scurrula. *Sp. Plant.* I. p. 110. Viscum Vitici innascens. CAM. *Luz.* 3. N. 36. PET. *Gaz.* T. 63. f. 8.

(2) *Loranthus* Racemis subramosis æqualibus, Fol. ovatis. *Amœn. Acad.* V. p. 396. L. Americanus. *Sp. Plant.* I p. 331. JACQ. *Amer. Hist.* 97. T. 67. L. Racemosus Fl. coccineo, Baccis nigris. VAILL. *Mem.* 1722. p. 274. PLUM. *Gen.* 17. *Ic.* 166. f. 1. Scurrula parasitica &c. BROWN. *Jam.* 197.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Riemenbloem.*

't Eiland Martenique, door den Heer JACQUIN waargenomen, is een Heesterachtig, Takkig, broosch Gewas, hetwelk op de Takken der hoogste Boomen groeit, gelyk de Marentakken vast daar in geworteld. Wanneer een Tak is afgekapt, daar het aan 't end op zit, zo wordt den volgenden Dag reeds het geheele Gewas slap, en sterft weldra: waar uit blykt, dat hetzelve door de beweegende Vogten van den Boom gevoed worde. De Bladen waren dik en glad, ongeaderd, gesteeld, van eene ovaalachtige figuur, doch aan den rand altemaal als afgeknaagd en uitgebeeten: mooglyk, zo zyn Ed. oordeelt, om dat het aan sterke wryving door 't geweld der Winden zeer is bloot gesteld. Uit de Oxels der Bladen en aan de Toppen kwamen Takkige Trossen voort, met menigvuldige, zeer fraaije, hoogroode, hangende Bloemen, van anderhalf Duim lang, de gezegde Kenmerken hebbende, en bestaande uit zes Bloemblaadjes, doch die zig als eenbladig vertoonen, maakende een lange Bloempyp uit. De Besfen moeten zwart zyn, volgens PLUMIER.

III. *Occidentalis.* Westindische.

(3) Riemenbloem *met enkelde Trossen en onregelmaatige Bloemen.*

De

(3) *Loranthus* Rac. simplicibus, Flor. irregularibus. LOEFL. *Itin.* 187. *Amœn. Acad.* V. p. 396. N. 38. Scurrula parasitica. Fol. majoribus &c. BROWN. *Jam.* 197. Viscum latior. & subrot. Foliis, Fl. purpureo. SLOAN. *Jam.* 168. *Hist.* II. p. 92. T. 200. f. 2. RAJ. *Dendr.* 52?

De Heer LOEFLING nam deeze aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika waar en dezelve groeit ook op Jamaika, zynde mooglyk de Marentakken van SLOANE met breede rondachtige Bladen en paarsche Bloemen. De Heer JACQUIN vondt 'er op St. Domingo eene, met zeer eenvoudige Trosſen, die hy afbeeldt, doch de Bloemen daar van waren regelmaatig. III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

(4) Riemenbloem *met de Bloemen tot Hoofdjes vergaard.* IV. *Loniceroides.* Malabaarſche.

Deeze, als naar de Kamperfolie gelykende voorgeſteld, groeit op gelyke manier aan de Boomen op Malabar, alwaar menze *Itty-Canni*, in 't Neerduitſch *Prikhout* noemt. Op Ceylon valt zy ook, zynde Marentakken met Pypachtige Bloemen en langwerpige roode Vrugten, van den Heer J. BURMANNUS getyteld. De Bladen zyn Lancetswys' ovaal, geſteeld, dik, effenrandig: de Bloemen komen in een gemeen Omwindſel, met haar drieën, vieren of vyven voort, zynde geel van Kleur.

(5) Rie-

(4) *Loranthus* Flor. aggregato-capitatis. *Ibid.* Lonicera Pedunc. multifloris &c. *Fl. Zeyl.* 83. Periclymenum ſurrectum, Perſicæ fol. Maderaspatanum. PLUK. *Alm.* 287. T. 212. f. 5. Itty-Canni. *Hort. Mal.* VII. p. 55. T. 29. RAJ. *Dendr.* 32. BURM. *Zeyl.* 229. BURM. *Fl. Ind.* 84.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. V. *Stelis.* Kumanasche.

(5) Riemenbloem *met driedeelige Trosſen, driekantige Steeltjes en gelyke Bloemen.*

De Heer LOEFLING nam deeze op de Boomen in Kumana, aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika, waar, en hadt 'er den naam van *Stelis*, die niets dan Marentakken betekent, als een bynaam aan gegeven. Drie Bloemen komen in dezelve by elkander voort, geelachtig groen zynde, met zeer kleine Blikjes, en het onderſte van den Steng is een groote Knobbel.

VI. *Uniflorus.* Eenbloemige.

(6) Riemenbloem *met zeer eenvoudige Trosſen.*

Deeze is de voorgemelde, welke de Heer JACQUIN op St. Domingo vondt, door zyn Ed. afgebeeld, hebbende de Steeltjes der Trosſen ieder een klein reukeloos Bloempje en de Vrugten waren zwarte langwerpige Besſen, wederzyds plat, met een lymerig Melkſappig Vleeſch.

VII. *Europæus.* Europiſche.

(7) Riemenbloem *met enkelde end-Trosſen en tweehuizige Bloemen.*

Deeze heeft die zelfde Heer in de Eiken-Bosſchen van Ooſtenryk gemeen bevonden te zyn,

(5) *Loranthus* Racemis trichotomis, Pedunculis trigonis, Floribus æqualibus. LOEFL. *It.* 187.

(6) *Loranthus* Racemis ſimplicisſimis. JACQ. *Amer. Hiſt.* 98. T. 69.

(7) *Loranthus* Racemis ſimplicibus terminalibus. JACQ. *Auſtr.* T. 3.

zyn, en dezelve omſtandig beſchreeven. Zy groeit zo wel op de hoogſte als de laagſte Takken, dikwils ter hoogte van vier Voeten, hebbende de Steng ſomtyds dikker dan een Duim, de Takken gegaffeld en als met Gewrichten ſamengevoegd, bruin van Schors, aan 't end groen, in een Trosje uitloopende. De Bladen zyn Spatelvormig, geſteeld, gepaard. Sommige Planten draagen Mannetjes of onvrugtbaare, anderen Wyfjes-Bloemen, waar Besſen op volgen, die een Zaadkorrel bevatten, wiens Top reeds het Worteltje ſchynt te draagen van de toekomende Plant, gelyk in meer Soorten van dit Geſlagt plaats heeft.

III. Afdeel. VI. Hoofdstuk.

(8) Riemenbloem *met enkelde Trosſen, vyfdeelige Bloemen en overhoekſe geſteelde Bladen.*

VIII. *Pentandrus.* Vyfmannige.

Dit is een Oostindiſche Heeſter, met Laurier-Bladen, uit wier Oxelen Trosſen voorkomen van Bloemen, ter helft in vyven geſneeden, met vyf Meeldraadjes, die korter dan de Meelknopjes zyn.

(9) Riemenbloem *met vierhoekige Aairen.*

IX. *Spicatus.* Ge-aairde.

Deeze Westindiſche is een Heeſterachtig Gewas, welks Wortel zig om de Takken der Boo-

(8) *Loranthus* Racemis ſimpl. Flor. quinquefidis, Fol. alternis petiolatis. *Mant.* 63.

(9) *Loranthus* Spicis quadrangularibus. JACQ. *Amer. Hiſt.* 97. T. 68.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Riemenbloem.* Boomen vlecht, en dan langs dezelven tot eene aanmerkelyke langte voortloopt, geevende Takken uit die Houtig en broosch zyn, met stompe gesteelde Bladen, van zeer verschillende figuur, langwerpig, rondachtig of stomp ovaal. Uit de Oxelen komen dikke vierhoekige Aairen voort, van kleine, roode Bloempjes, waar op Besfen volgen, die groen zyn met een roode tip, een Melkachtig Lym bevattende.

HILLIA.

De Geslagtnaam is ter eere van den geleerden Heer Doktor HILL, door zyne Kruidkundige Werken als anders zeer vermaard, van den Heer JACQUIN ontworpen.

Een Kelk in zesfen gedeeld, zo wel als de Bloem, die by uitstek lang is, boven het Vrugtbeginzel, dat eene tweehokkige Besie met veele Zaaden wordt, maakt de Kenmerken uit.

I. *Hillia parasitica.* Amerikaansche. De eenigste Soort (1), ook in de Westindiën door gedagten Heer waargenomen, is een Heester, die op Boomen en oude Muuren groeit. Dezelve heeft ronde Steelen, die overal Vezelige Wortels uitgeeven; ovaale Bladen, wederzyds gespitst, gesteeld, gepaard, van drie Duimen, en Bloemen, die aan 't end der Takjes enkeld voortkomen, een half Voet lang, on-

(1) Hillia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 440. p. 253. *Veg.* XIII. Gen. 444. p. 283. JACQ. *Amer. Hist.* 96. T. 66.

ongesteeld, geelachtig wit van Kleur. Deeze Bloemen bestaan uit een dunne Cylindrische Pyp, welke zig aan 't end Sterswyze uitbreidt met zes Puntige Slippen, hebbende de Meelknopjes in de Keel. Geen rype Vrugt hadt hy 'er aan gevonden. III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

ATRAPHAXIS.

Onder de Tweewyvigen, dat is die twee Stylen of Stempels hebben, in deeze Klasse, voert het eenigste Geslagt, dat Heesterachtig is, deezen naam. De overige Kenmerken zyn: een tweebladige Kelk en twee Bloemblaadjes, die uitgegulpt zyn: geknopte Stempels: een enkeld Zaad.

Twee Soorten komen 'er in voor, de eene uit Asia, de andere uit Afrika afkomstig.

(1) Atraphaxis *met gedoornde Takken.*

I. *Atraphaxis.* Gedoornde.

De Grieksche naam der Melde is toegepast op een Gewas, dat TOURNEFORT genoemd heeft *Orientaalsche Atriplex*, een gedoornde Heester, met eene schoone Bloem. Dit komt met de gezegde Kenmerken overeen. DILLENIUS heeft 'er eene Afbeelding van gegeven. De Groeyplaats is in Medie, by de Stad

(1) *Atraphaxis* Ramis spinosis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 444. p. 253. *Veg.* XIII. Gen. 449. p. 284. *Hort. Cliff.* 138. ROYEN *Lugdbat.* 409. Artiplex Orientalis Frutex aculeatus, Flore pulchro. TOURNF. *Cor.* 38. BUXB. *Cent.* I. p. 19. T. 30. DILL. *Elth.* 47. T. 40. f. 47.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

Stad Hansen, op Zandige plaatsen aan de Rivieren, zegt onze Ridder.

(2) Atraphaxis, *die ongedoornd is.*

II. *Undulata.* Gegolfde.

Een Afrikaansch kruipend Boompje, dat de Bladen op zyde gekruld heeft, tot de *Polygona* t'huis gebragt, insgelyks by DILLENIUS voorkomende, maakt deeze Soort uit, tot welke LINNÆUS betrekt, het *Gegolfde Polygonum* van de Kaap, door BERGIUS beschreeven. De Kelk is in vieren gedeeld, met Eyronde holle Slippen. Het heeft geene Bloemblaadjes in 't geheel, maar, zo wel als de andere Soort, zes Meeldraadjes, die Lancetvormig zyn, met rondachtige dubbelde Knopjes: een zeer korten, dikken, gegaffelden Styl, met twee rondachtige Stempels. Het Zaad, dat in de Kelk aanrypt, is enkeld, Eyrond, wederzyds plat, spits, donker paarsch. De Hoofd-Kenmerken komen derhalve overeen. Het Gewas bestaat uit verscheide Heesterachtige Steelen, naauwlyks een Voet lang, van onderen kaal, in 't midden bezet met stomp ovaale, gesteelde, gladde Blaadjes, die aan de kanten gegolfd zyn, en boven korte Takjes, overshands, uitgeevende. De Blaadjes worden naar boven allengs grooter, een halven Nagel lang.

(2) *Atraphaxis* inermis. *Ibid.* Fol. undulatis. *H. Cliff.* 137. ROYEN *Lugdbat.* 409. Arbuscula Afric. repens, Folio ad latera crispo, ad Polygona relata. DILL. *Elth.* 36. T. 32. f. 36. Polygonum undulatum. BERG. *Cap.* 135.

lang. De Bloemen, in Aairen vergaard, zyn door spits ovaale Blikjes onderscheiden. Aan ieder Knoop van de Takjes komen Vliezige Stoppeltjes, en zulks bevestigde, dagt de Heer BERGIUS, dat dit Plantje tot het Varkens-Gras behoort, al ware zulks uit de Bloemen niet baarblykelyk. III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

FLAGELLARIA. Zweep-Riet.

Onder de Driewyvigen van deeze Klasse komt dit Geslagt hier alleen in aanmerking, welks Kenmerken zyn een zesdeelige Kelk, zonder Bloemkrans en de Vrugt eene eenzaadige Besie.

I. *Flagellaria Indica.* Oostindische.

De eenigste Soort valt in Oostindie (1) en voert in 't Maleitsch den naam van *Rottang Utan* of Wilde Rotting, in 't Malabaarsch *Panambu Valli*, wordende van RUMPHIUS *Glad Palmriet* getyteld. Het heeft met de andere Rotangs of Palmrieten, zegt hy, nogthans niets gemeen dan het Touw, 't welk echter niet Houtig, maar Biesachtig en groen is, en dus tot Zweepen dienstiger dan tot Rottingen, waar van het ook den naam heeft. Het is een Vinger dik of minder, grofdraadig, zeer

(1) Flagellaria. *Syst. Nat.* XII. Gen. 445. p. 254. *Veg.* XIII. Gen. 450. p. 286. *Fl. Zeyl.* 133. *Am. Acad.* I. p. 398. OSB. *It.* 276. Palmjuncus lævis. RUMPH. *Amb.* V. p. 120. T. 59. f. 2. Panambu - Valli. *Hort. Mal.* VII. p. 99. T. 55. RAJ. *Suppl.* 573. Lachryma Jobi Gramineis Foliis, BURM. *Zeyl.* 138. BURM. *Fl. Ind.* 85.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK. *Zweep-Riet.*

zeer taay, zonder Doornen of eigentlyke Leden, en met Bladen bezet, die met hunne Steelen het Touw omvatten, en dus hetzelve als in Leden verdeelen. Deeze Bladen zyn Lancetvormig, by den Steel breedst, en loopen puntig uit, maakende de middel-Rib daar aan een Klaauwier, gelyk in weinige andere Planten plaats heeft, waar mede het zig vasthoudt. Het Bloeizel komt aan regelmaatige Trosſen voort, gelyk in de Liguſter, beſtaande uit kleine witte Bloempjes, waar van eenigen Besſen, wat grooter dan Peperkorrels, uitleveren. 't Gewas kruipt door de ruigte of klimt by Boomen op, wordende meest aan den Zeekant gevonden en ook tot Vlecht- of Bindwerk gebruikt.

PETIVERIA.

Onder de Vierwyvigen komt dit Geſlagt voor, hetwelke den Kelk vierbladig heeft, zonder Bloemkrans, en een enkel Zaad, met omgeboogene Baardjes gekroond.

Twee Soorten, beiden Westindiſche, zyn daar in opgetekend, naamelyk

I. *Petiveria Alliacea.* Lookachtige.

(1) Petiveria *met zesmannige Bloemen.*

De

(1) *Petiveria* Floribus hexandris. *Syst. Nat.* XII. Gen. 454. p. 257. *Veg.* XIII. Gen. 459. p. 288. *Hort. Cliff.* 141. *Ups.* 91. *Act. Stockholm.* 1744. p. 287. T. 7. Pet. Foliis oblongo-ovatis. BROWN. *Jam.* 274. Verbenæ aut Scorodoniæ affinis anomala &c. SLOAN. *Jam.* 64. *Hist.* I. p. 172. RAJ. *Suppl.* 287. TREW. *Ehret.* 33. T. 67.

III. AFDEEL. VI. HOOFD-STUK.

De ſterke Lookreuk en Smaak, die in dit Gewas heerſcht, geeft 'er den bynaam aan. Dezelve maakt het Vleeſch der Runderen, die 'er van gegeten hebben, in de Westindiën, alwaar het groeit, oneetbaar. PLUMIER heeft 'er den Geſlagtnaam, ter eere van den vermaarden PETIVER, weleer Apotheker te Londen, die de Natuurlyke Hiſtorie met de Afbeeldingen van zo veele zeldzaame Voorwerpen verrykt heeft, aan gegeven. Uit Zaad, dat nu ruim dertig Jaaren geleeden te Upſal gezaaid wordt, kwam een Gewas voort, dat onze Ridder in Afbeelding gebragt heeft en omſtandig beſchreeven. De Steng, van dikte als eene Penneſchaft, was twee Ellen hoog, met eenige Lancetswys' ovaale Bladen, effenrandig, wederzyds groen, met Ribben en korte Steelen. De bovenſte Takjes zyn allen Aairswyze bezet met Bloemen, en krom, doch, na dat de Bloemen uitgebloeid zyn, worden zy, van onderen af, allengs regt. Zy zitten ongeſteeld, ver van elkander, aan de Takjes, en beſtaan uit vier langwerpige Bloemblaadjes, wit en ſtyf, niet afvallende, wordende groen en hard (*). 't Getal der Meeldraadjes, van dikte als

(*) Dus hadt LINNÆUS het Gewas, in de *Stokholmſe Verhandelingen* op 't jaar 1744, beſchreeven. Thans zegt zyn Ed. dat het geen Bloemblaadjes, maar een vierbladige Kelk heeft. Men begrypt ligt, dat deeze Bloemblaadjes dus den Kelk uitmaaken.

III. AFDEEL. VI. HOOFDSTUK.

als Paardehaair, is zes, de helft korter dan de Bloem zynde en met vier regte geele, spitse Meelknopjes voorzien. Het Vrugtbeginzel is rond, Haairig, en heeft vier Stylen: het Zaadhuisje, naar dat van het Herders Tasch Kruid gelykende, heeft van boven vier Haakswyze Baardjes en bevat een enkelen Zaadkorrel.

II. *Petiveria octandra.* Agtmannige.

(2) Petiveria *met agtmannige Bloemen.*

Op Martenique en de andere Karibische Eilanden vondt de Heer JACQUIN een Heesterachtig Gewas van drie Voeten hoog, naar de voorgaande Soort, die in de Openbaare Kruidhoven thans vry algemeen is, zodanig gelykende, dat zyn Ed. 'er naauwlyks eenig verschil in vondt, uitgenomen dat de Bloemen bestendig agt Meeldraadjes hadden, en dat het Penseelachtig Lighaam, by het Vrugtbeginzel zittende, zegt hy, in deeze rood was, in de andere wit. Dezelve bloeide byna het gantsche Jaar.

Onder de Zevenmannigen geen Heesters voorkomende, zo gaa ik tot de volgende Klasse over.

VII. HOOFD-

(2) *Petiveria* Floribus octandris. *Ibid.* Petiv. Solani foliis Loculis spinosis. PLUM. *Gen.* 50. *Ic.* 219. JACQ. *Amer. Hist.* 101.

III. Afdeel. VII. Hoofdstuk.

VII. HOOFDSTUK.

Beschryving van de HEESTERS, *wier Bloemen* agt Meeldraadjes *hebben*, *deswegen* AGTMANNIGE *genaamd.*

Van de verdeeling der Agtmannige Planten in Rangen heb ik reeds omstandig gesproken *. De Rang der Eenwyvigen, dat is die den Styl of Stempel enkeld hebben, levert de meeste Heesters uit, als volgt.

* II. D. II. Stuk, bladz. 256.

OSBECKIA.

De Geslagtnaam van dit Gewas strekt ter eere van den Sweedschen Heer OSBECK, die, naar Oostindie gereisd tot nieuwe Ontdekkingen in de Natuurlyke Historie, de Kruidkunde daar door niet weinig bevoordeeld heeft.

De Kenmerken bestaan in een vierdeelige Kelk, welke de Slippen door een gehaaird Schubbetje onderscheiden heeft, en eene vierbladige Bloem, met snuitige Meelknopjes; zynde de Vrugt vierhokkig, in het geknotte Pypje van den Kelk vervat.

I. *Osbeckia Chinensis.* Chineesche.

De eenigste Soort (1), hier van voorkomen-

(1) Osbeckia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 462. p. 263. *Veg.* XIII. Gen. 467. p. 295. OSB. *It.* 213. T. 2. Echinophora Maderaspatana &c. PLUK. *Alm.* 132. T. 173. f. 4. Kadali Mad. minus, Capsulis pilosis. RAJ. *Suppl. App.* 236.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

mende, is een Gewas, dat in China groeit, en aldaar *Goudroozen-Veder* genoemd wordt, zo gedagte Heer aantekent. Het heeft eenen Houtigen Wortel, die fomtyds een menigte van Steelen uitgeeft, welke vierkant en zeer dun zyn, zelden meer dan een half Elle lang, dikwils met verfcheide Takjes bezet, welke aan 't end doorgaans twee Bloemen hebben, met vier Bladen omringd, die aan de Takjes en Steng gepaard zyn, Lancetvormig, ongevaar een Duim lang. De Meeldraadjes zyn korter dan de Bloemblaadjes. Het Zaadhuisje bevat veele kleine Zaadjes, die, met een Vergrootglas bezien, naar opgerolde Wormpjes gelyken.

Het Loof van dit Gewas, zegt hy, verkoopt men, als een Geneesmiddel, in de Chineefche Apotheeken. Het wordt, met oude Kuli-Thee vermengd zynde, gekookt en dat Afkookzel tegen Kolykpynen gedronken. In Verftuikingen en Gezwellen gebruikt men het tot Stoovingen.

GAURA.

Een vierdeelige Kelk, die Pypachtig is; een vierbladige Bloem, naar de bovenzyde zig verheffende: de Vrugt een vierhoekige Noot, met één Zaad, maakt de byzondere Kenmerken uit.

I. *Gaura biennis.* Tweejaarige.

De eenigfte Soort (1), hier voorkomende,

(1) Gaura. *Syst. Nat.* XII. Gen. 465. p. 264. *Veg.* XIII. Gen.

de, groeit in Virginie en Penſylvanie. LINNÆUS kreeg dezelve, uit overgezonden Zaaden, te Upſal op, en in het tweede Jaar verhief de Steng, die ongevaar een Vinger dik was, zig tot bykans vier Ellen hoogte, ſchietende vervolgens Takken uit, welke zig om hoog in kleine Takjes verdeelden. De Bladen, daar de Steel en Takken rykelyk mede bezet waren, hadden omtrent de langte en breedte van eens Menſchen Vinger, zynde Lancetvormig, aan beide enden ſpits, kaal zonder glans, aan den rand eenigszins uitgegulpt. Aan 't end van de Takken kwamen Bloemtrosjes voort, van roode Bloemen, wier Blaadjes allen opwaards waren gekeerd, ſtaande boven de agt Meeldraadjes en den Styl, zynde dezelven allen nederwaards geboogen, en de Stempel in vieren gedeeld. De Vrugt was klein, vierhoekig, aan beide enden ſpits. 't Gewas bloeide zeer laat in de Herfst, eene eigenſchap veelen Amerikaanſche Planten gemeen, gelyk men dit in de Virginiſche Aſters waarneemt.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

COMBRETUM.

Een viertandige Klokvormige Kelk, boven het Vrugtbeginzel, de vier Bloemblaadjes ingegen-

Gen. 470. p. 296. *Am. Acad.* III. p. 26. *Act. Stockholm* 1756. p. 222. T. 8. Lyſimachia Chamænerio, ſimilis Floridana, Foliis nigris punctis, Capſulis &c. PLUK. *Amalth.* 139. T. 428. f. 2.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. geplant hebbende en agt zeer lange Meeldraadjes: het Zaad aan de vier kanten gevleugeld: maakt de byzondere Kenmerken.

Twee Soorten, beiden Westindische Plantgewassen, komen in dit Geslagt voor.

I. *Combretum laxum* Los-Aairige.

(1) Combretum *met losse Aairen.*

De Heer LOEFLING nam dit Gewas in Zuid-Amerika waar, en bevondt het een klimmende Heester te zyn, gelyk de Heer JACQUIN hetzelve insgelyks op St. Domingo vondt, hebbende ovaale, gespitste Bladen, somtyds stomp met een puntje en losse regtopstaande Aairen, van drie Duimen lang, bestaande uit kleine Bloempjes.

II. *Combretum secundum.* Eenzydige.

(2) Combretum *met eenzydige Aairen.*

Deeze, volgens den laatstgemelden, in het Kreupelbosch by Karthagena groeijende, is een Boompje van twaalf Voeten hoogte, met zeer lange, ronde Ranken, op de nabuurige Boomen nederleggende, en dergelyke Bladen, van vier Duimen langte. De Aair strekt zig waterpas uit, doch heeft de Bloempjes allen opwaards gekeerd, die geelachtig zyn met roode Meelknopjes, gelykende dus, door haare lange Meel-

(1) *Combretum* Spicis laxis. *Syst. Nat.* XII. Gen 467. p 265. *Veg.* XIII. Gen. 475. p. 297. LOEFL. *Itin.* 308 Combretum Flor. octandris, Spicis laxis secundis. JACQ. *Amer. Hist.* 104. Gaura fruticosa scandens, Foliis oppositis. LOEFL. *Itin.* 248.

(2) *Combretum* Spicis secundis. *Ibid.* JACQ. *Amer. Hist.* 103.

Meeldraadjes, naar eene Kam of Kuif van gesponnen Glas. De Takken gebroken en de Bladen met de Handen gewreeven zynde, geeven een zeer onaangenaamen Reuk of Stank. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

GRISLEA.

De Kenmerken, ten opzigt van de Teeldeelen der Bloem, komen nagenoeg met die van 't voorgaande Geslagt over een, maar de Vrugt is hier een Klootrond Zaadhuisje, dat in ééne holligheid veele Zaaden bevat.

De eenigste Soort van dit Geslagt (1), voert insgelyks den bynaam van *Eenzydige*. Volgens LOEFLING is de Steng Heesteragtig, twee of drie Vademen hoog, met weinige Takken en Lancetvormige Bladen, van drie Duimen lang; zynde de Bloemen allen opwaards gebogen, en in digte Tuiltjes, tegenover elkander, geschikt. De meesten hebben den Kelk viertandig en de Bloem vierbladig, met agt Meeldraadjes, maar in het zelfde Tuiltje komen ook wel Bloemen voor, die vyfbladig zyn, met tien Meeldraadjes, hebbende een vyftandigen Kelk, welke Bloedrood is, doch de Bloem, voor 't overige, schoon hoogrood. De Groeyplaats was in Zuid-Amerika. I. *Grislea secunda.* Eenzydige.

LAWSONIA.

Een

(1) Grislea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 468. p. 265. *Veg.* XIII. Gen. 474. p. 297. *Hort. Cliff.* 146. LOEFL. *Itin.* 245.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Een vierdeelige Kelk, vier Bloemblaadjes en vier paar Meeldraadjes, met een enkelen Styl, wordende het Vrugtbeginzel een vierhokkige veelzaadige Vrugt: zulks maakt de Kenmerken uit van dit Geslagt, waar aan twee Soorten toegeschreeven zyn, als volgt.

I. *Lawsonia inermis.* Ongedoornde.

(1) Lawsonia *met ongedoornde Takken.*

Hier wordt bedoeld de *Cyprus* of *Alcanna* der Arabieren, welker beschryving, door de Afbeelding van ALPINUS, in zulk een duisterheid is gebragt en tot zo veel twist onder de Autheuren gelegenheid gegeven heeft. Men kan een uitvoerig Hoofddeel, daar over, vinden in 't Werk van RUMPHIUS, uit wiens Afbeelding blykt, dat men in 't geheel niet moet letten op die van ALPINUS, een Gewas, onder den naam van *Egyptischen Liguster*, *Elhanne* genaamd, of *Alcanna* van AVICENNA, voorstellende, dat gevinde Bladen heeft. VESLINGIUS, inderdaad, heeft den misslag van den Tekenaar, ten dien opzigte, reeds aangeweezen, en uit de Afbeelding van RAUWOLF blykt, dat die Bladen niet aan ge-

(1) *Lawsonia* Ramis inermibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 477. p. 267. *Veg.* XIII. Gen. 482. p. 300. *Fl. Zeyl.* 135. GRON. *Or.* 47. Ligustrum Ægyptiacum latifolium. C. B. *Pin.* 476. Alhenna sive Henna Arabum. WALTH. *Hort.* 3. T. 4. Pontaletsche. *Hort. Mal.* IV. p. 117. T. 57. Alcanna Arabum. BELL. *Itin.* 35. Cyprus, Henna, Alcanna. RAUW. *Itin.* 60. T. 60. CLUS. *Exot. ad Bell.* p. 135. ALPIN. *Ægypt.* 47.

gemeene Bladsteelen maar aan de Takjes groeijen, 't welk mede door die van RUMPHIUS bevestigd wordt (*).

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

Ten opzigt van de figuur deezer Bladen schynt echter, naar den Landaart, een aanmerkelyk verschil te zyn, waar van C. BAUHINUS een *Breedbladige* en een *Smalbladige Egyptische Liguster*, beiden tot dit Geslagt behoorende, gemaakt heeft. De Egyptische, meende daarom de geleerde CASP. HOFMANNUS, hadt de Bladen smaller, de Syrische breeder, doch beiden naar Olyfbladen gelykende, zo wel als die van de Liguster (†). Grootelyks verschilt dit van de Afbeelding, waar mede men dit Gewas, by WEINMANN, getragt heeft uit te drukken, geevende 'er den naam van de Liguster aan; terwyl zy nog het een, noch het andere voorstelt (‡).

BELLONIUS verhaalt, dat hy in 't jaar 1547, den 29 Oktober, des avonds uit Kairo gegaan

(*) Hoe ligt daar omtrent eene verwarring plaats kan hebben, blykt uit de Afbeelding van de gewoone Liguster, by LOBEL en DODONÉUS, daar de Bladen zig ook als gevind vertoonen, schoon zy, gelyk iedereen weet, enkeld aan de Takjes groeijen.

(†) *Ligustrum* nostrum Folia *Oleæ* habet, unde *Olivella* Italis dicitur; habet & *Cyprus* &c. *De Med. Offic.* p. 351.

(‡) Alcanna major latifolia. *Froësne. Beinholtz.* Dit staat 'er onder, op Plaat N. 32. Het laatste is de Hoogduitsche naam van onze Liguster: het andere zal de Fransche naam *Troësne* willen zyn: doch noch met deeze, noch met de Alcanna, heeft dat Gewas eenige de minste overeenkomst.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

gaan en te Mesqueda, een vierde Myl van daar, overnagt hebbende, 's morgens, voor dat het licht was, uitging. Hy hadt het Land van Egypte, 't welk door den Nyl overſtroomd was, ter ſlinkerhand, en zag vervolgens de Dorpen daar in, op hooge plaatſen, tusſchen Bosſchen van Dadelboomen leggende. „ Toen namen wy, zegt hy, den Heeſter „ waar, *Alcanna* genaamd, dien zy vlytig „ bouwen, maakende daar van ſierlyke Hak„ boſchjes. De Latynſche Overzetters der „ Arabieren hebben gemeend, dat het de *Li„ guſter* der Latynen was; maar zy bedriegen „ zig: het zyn verſchillende Heeſters. De „ Alcanna groeit tot de hoogte van den Gra„ naatboom op; doch, by den Grond afgekapt „ wordende, brengt zy ſlegts Ryzen voort, „ als de Wilgen. Veel voordeel brengt zy de „ Ingezetenen van Egypte aan, die haare droo„ ge Bladen tot een Poeijer wryven, dat geel „ verwt. Op dit Poeijer legt zulk een Be„ lasting in alle Landen, die onder 't Gebied „ van den Turkſchen Keizer ſtaan, dat des„ zelfs Schatkist meer dan agttienduizend Du„ kaaten daar van trekt. 't Is, naamelyk, een „ vaste gewoonte, dat alle Vrouwen de Handen, „ Voeten en een gedeelte van 't Hoofdhaair „ daar mede rood of geel, de Mannen hunne „ Nagels met dit Poeijer rood maaken: voorts, „ Aluin 'er by gedaan hebbende, kleuren zy „ daar mede het Haair der Kinderen van beider-

„ ley

„ ley Sexe, als ook de Maanen, Pooten en „ Staarten, der Paarden. De Vrouwen van „ dat Land meenen dat het haar zeer fraay „ ſtaat, het Lighaam, van den Navel neder- „ waards en ook een gedeelte der Dyën, daar „ mede geel te verwen; doende zulks zo dra „ zy uit het Bad komen; om dat alsdan de „ Kleur dieper indringt in de Huid. Het ge- „ bruik van dit Poeijer, daar toe, is zo alge- „ meen, dat het niet alleen door geheel Tur- „ kye, maar ook door Wallachie, Bosnie, en „ tot in Rusland gevoerd worde. Alzo het „ Volk, derhalve, het niet ontbeeren kan, „ brengt noodwendig deszelfs Vertiering een „ groote Schatting op, en 't gebeurt dikwils, „ dat Schepen van Alexandrie, daar mede al- „ leen beladen, te Konſtantinopolen komende „ op ſtaande voet uitverkogt zyn" (*).

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK. *Alcanna.*

VESLINGIUS is een weinig byzonderer in dit opzigt. Hy zegt „ dat de Bloemen en „ Bolletjes als van Vlier, gewildst zyn by het „ Vrouwvolk, wordende met Korven vol in „ de Badſtooven gebragt, alwaar zy den ge- „ hee-

(*) P. BELLONII Obs. Libr. II. Cap. 74. Agter dit Hoofdſtuk heeft de vermaarde C. CLUSIUS de beſchryving en Afbeelding der *Alcanna*, door RAUWOLF, gevoegd, ſchryvende agter het laatſte misſchien eigenhandig in myn Exemplaar van zyne *Exotica: Hoc Scholium conferendum cum* PROSPERI ALPINI *Capite in Libro de* Plantis Ægyptiacis & *aliquid de differentiâ ſcribendum, nam* PROSPERI *Icon prorſus diverſa est ab hac noſtrâ.* Conf. ejus *Posthuma*, p. 110.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

„ heelen Dag, als uitzinnig, haar Vel en de „ Lieschen zitten te wryven. Met het Af- „ kookzel der Bladen maaken zy het Haair „ vast, en houden 't Ongediert van 't Hoofd. „ Daar mede tekenen zy ook de Nagels haa- „ rer Vingeren, halfmaanswyze Oranje-kleur „ of hooger Vuurig rood: het welk zy zig „ inbeelden tot niet minder sieraad te strekken, „ dan oudtyds de halfmaanswyze Schoenen voor „ de Romeinsche Raadsheeren waren (†).

II. *Lawsonia spinosa.* Gedoornde.

(2) Lawsonia *met gedoornde Takken.*

Tot deeze Soort, welke, zo onze Ridder aanmerkt, zeer naby komt aan de voorgaande, en mooglyk door in 't wilde groeijen alleen daar van verschillen zou, wordt van zyn Ed., niettemin, die van RUMPHIUS t'huis gebragt, welke men in Oostindie zorgvuldig in de Hoven kweekt, en die, welke de schrandere HASSELQUIST, in het midden dezer Eeuw, in Egypte waargenomen heeft: een Gewas van Mans langte, met dunne Takjes aan de Stengen, die in een stekelige Punt uitliepen, de Bladen Lancetvormig en helder groen: Tros-wy-

(†) J. VESLING. *Observ. in Libr.* P. ALPINI *de Plant. Ægypti.* p. 16.

(2) *Lawsonia* Ramis spinosis. *Ibid. Fl. Zeyl.* 134. HASSELQ. *It.* 464. Rhamnus Malabaricus. PLUK. *Alm.* 38. p. 220. f. 1. Mail-Anschi. *Hort. Mal.* I. p. 73. T. 40. Cyprus. RUMPH. *Amb.* IV. p. 42. T. 17. Alcannæ *Sp. Zeyl.* Marithondi dicta. BURM. *Zeyl.* 9, 142. BURM. *Fl. Ind.* p. 88.

wyze Bloempjes, vierbladig en met agt Meeldraadjes, gelyk in de Kenmerken is gezegd; bloeijende hetzelve, in Egypte, van het begin van Mey tot het end van July agtervolgelyk, met geele Bloemen, die witte Draadjes en bruine Knopjes hadden, in een groene Kelk. Deeze Bloemen hadden, gedroogd zynde, een zeer ſterken Reuk, voor beproefde Meisjes onverdraaglyk (†). De Arabiſche naam was *Chenna*. Aangaande het gebruik ſpreekt hy dus.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

„ De Bladen, tot een fyn Poeijer gemaakt, „ worden met een genoegzaame veelheid van „ kookend Water tot een Deeg gekneed, dat „ men op de Nagels der Handen en Voeten „ bindt, laatende het een Nagt daar op blyven, waar door die Deelen een Goudgeele „ Kleur bekomen, zo bevallig voor de Ooſterlingen. Deeze Kleur houdt drie of vier „ Weeken ſtand, voor dat men dezelve behoeft „ te vernieuwen. 't Is van een zo oud gebruik in Egypte, dat ik de Nagels der Momiën zelfs daar mede gekleurd heb waargenomen. Men voert dit Poeijer jaarlyks in „ zulk een menigte uit Egypte, dat de bezitting van eene Plantagie, daar van, een Rykdom kan genoemd worden."

Uit dit allès blykt, dat hier het zelfde Gewas

(†) Flor. ſiccati odorem ſpargunt fragrantem, q. a defloratis tolerari non poteſt. *Itin.* p. 504.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

was als voorheen bedoeld worde, 't welk mooglyk, even als eenige anderen, nu eens Stekelig voorkomt dan niet, en misschien hangt de Stekeligheid wel daar van af, dat men het tot Boompjes laat groeijen, terwyl het aan de Ryzen, die uit den afgekapten Stoel schieten, geen Doornen draagt. Dit zoude onze Ridder bedoelen kunnen, wanneer hy van de voorgaande zegt, dat dezelve misschien door de behandeling zagter van aart gemaakt zy (*).

't Gebruik, om zig een gedeelte van het Lighaam, ja zelfs de Armen en Beenen, meer of min, met het Poeijer van de Alcanna-Bladen roodachtig geel te verwen, is by alle Oosterlingen, zo Turken als Persiaanen, gemeen, zegt RUMPHIUS, doch de Indiaanen, die het niet behoeven tot Kleuring van de Huid, verwen alleenlyk daar mede de Nagels rood, en dit mogen geen Slaaven of Slaavinnen doen, wordende anders streng gestraft. De Maleitse Vrouwen houden ook veel van de Bloemen in 't Haair te draagen, op de Slaapsteden te strooijen, en by het Linnen te leggen, 't welk daar van een goeden Reuk bekomt. Sommigen zyn 'er, evenwel, waar aan de Geur van deeze Bloemen niet behaagt. Men wil, dat de Bruid in 't Hoogelied dezelven bedoele, wanneer zy haaren Liefsten een Tros

(*) Affinis maxime sequenti, ut forte culturâ mitior facta. *Sp. Plant.* p. 498.

Tros van Cyprus noemt, in de Wyngaarden of Lusthoven van Engeddi (*). III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

Nergens, ondertusschen, vind ik gewag van het gebruik der Wortelen van dit Gewas: dan dat de Arabieren van dezelven, gebrand zynde, hun *Spodium* zouden maaken, zo AVICENNA schryft; en dat menze in Indie gebruikt om te blanketten. De meeste Autheuren (zelfs TRILLERUS) houden voor den *Alkanna-Wortel*, die rood verwt, den Wortel van het Kruid *Anchusa* genaamd of Osse-Tonge, in Provence of Languedok groeijende. LINNÆUS, niettemin, geeft Winkelmiddelen van den Wortel der Lawsonia op (†). POMET spreekt alleenlyk van de geele of roode Kleur, die door de Oosterlingen uit de Bladen gehaald wordt, om hun Lighaam te kleuren, en zegt dat zy uit de Bessen een zeer welriekende Olie persen, genaamd *Olie van Cyprus*, tot verzagting der Zenuwen zeer bekwaam. Zie hier, wat PLINIUS daar van schryft. „ De *Cyprus*, „ in Egypte, is een Boom, met Bladen van „ den Jobenboom en Koriander-Zaad, hebbende witte welriekende Bloemen. Deeze wor„ den in Olie gekookt en uitgeperst, welke „ men

(*) HOOGEL. Kap. I. V. 14.

(†) Alcannæ veræ Radix: Ung. rubr. potabile: Tincturæ rubræ: Decocta rubra. *Mat. Med.* doch dit was in 't jaar 1749: naderhand is HASSELQUIST in Egypte geweest en meldt niets van het gebruik of vertiering der Wortelen.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Alcanna.*

„ men dan *Olie van Cyprus* noemt. De Prys „ daar van is vyf Ponden. De beste komt van „ Canopica, zynde aan de Oevers van den Nyl „ geteeld; die daar aan volgt van Askalon uit „ Judæa; de derde van 't Eiland Cyprus, in „ zoetheid van Reuk uitmuntende. Sommigen „ zeggen, dat dit een Boom is, dien men in „ Italie *Liguſtrum* noemt." Men weet echter, dat dezelve daar van aanmerkelyk verſchillende zy, ſchoon in eenige opzigten wat gelykende (*).

CLAUSENA.

Dit is een nieuw Geſlagt, van den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS voorgeſteld, naar een Javaanſchen Heeſter, waar van zyn Ed. de eenigſte Soort den bynaam van *Uitgeholde* geeft (1), om dat de Meeldraadjes, van onderen verbreed, van binnen uitgehold zyn. 't Gewas heeft overhoekſe gevinde Bladen; de Vinbladjes zyn geſteeld, langwerpig ovaal, naauwlyks gekarteld, Wollig, met gepluimde Trosſen: de Kelk is eenbladig, viertandig, platachtig en kort: de Bloem beſtaat uit vier rondachtige ongeſteelde Blaadjes: 't getal der Meeldraadjes is agt, die Elsvormig zyn en korter dan de Bloem, ſtaande rondom het Vrugtbeginzel en het Honigbakje uitmaakende, met

I. *Clauſena excavata.* Uitgeholde.

(*) Zie C. HOFFMANN. *de Med. Offic.* ut ſupra.

(1) Clauſena. BURM. *Fl. Ind.* p. 87.

met rondachtige draaijende Meelknopjes. Het Vrugtbeginzel is rond: de Styl Cylindrisch, korter dan de Meeldraadjes, met een enkelden Stempel. Van het Zaadhuisje of Zaad was niets bekend.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

VACCINIUM. Boschbessen.

De Kenmerken hier van zyn, eene eenbladige Bloem met agt Meeldraadjes in den Kelk ingeplant, die het Vrugtbeginzel bevat, met eenen enkelen Styl, wordende een Vierhokkige veelzaadige Besie.

Van dit Geslagt komen twaalf Soorten voor, waar onder de negen eersten de Bladen jaarlyks afwerpen, de drie laatsten altoos groen blyven. Meer dan de helft groeijen in Noord-Amerika, vier in ons Wereldsdeel, en ééne Soort in Klein Asie.

(1) Boschbessen *met éénbloemige Steeltjes, Zaagswys' getande Eyronde Bladen en een hoekige Steng.*

I. *Vaccinium Myrtillus.* Blaauwbessen.

De

(1) *Vaccinium* Pedunculis unifloris, Foliis serratis ovatis deciduis, Caule angulato. *Syst. Nat.* XII. Gen. 478. p. 267. *Veg.* XIII. Gen. 483. p. 300. *Fl. Lapp.* 143. *Fl. Suec.* 313, 333. *Mat. Med.* 184. *Hort. Cliff.* 148. ROYEN *Lugdbat.* 239. HALL. *Helv.* 419. Vitis Idæa Fol. oblongis cren. Fr. nigricante. C. B. *Pin.* 470. Myrtillus Germanica & Vitis Idæa. DALECH. *Hist.* 191, 192. Vitis Idæa sive Myrtillus 1. TAB. *Icon.* 1078. mihi III. B. 803. TOURN. *Inst.* 608.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Blaauwbesſen.*

De benaaming van *Boſchbesſen*, die onder anderen aan dit Gewas gegeven wordt, heb ik, om dat dezelve vry algemeen is ten opzigt van de andere Soorten, tot een Geſlagtnaam gebruikt. Men noemt het, in ons Land, ook *Kraakelbesſen* of *Poſtelbesſen*, doch meest *Blaauwbesſen*, wegens de Kleur van de Vrugt, waar mede de Sweedſche naam *Blaobaer* ſtrookt. De Franſchen noemen het *Airelle*, de Engelſchen *Bilberries*, de Duitſchers *Heydelbeeren*. Het groeit overvloedig in donkere Bosſchen der Noordelyke en middelſte deelen van Europa; doch bemint meest de hooge, drooge Heijen en Bergen; gelyk men het dus by ons op de Veluwe, in Vriesland, Overysſel, en inzonderheid naar den kant van Brabant, aantreft. In Switzerland, evenwel, is het ook niet zeldzaam: het komt in Provence en Ooſtenryk voor: ja Doktor SCOPOLI zegt, dat het in Karniolie groeit in alle Bosſchen; daar men de Vrugt *Baraunitze* noemt.

Het is een Heeſter, die ſomtyds een Voet, ſomtyds een Elle hoog voorkomt, naar de Groeyplaats, hebbende de Takken regtopſtaande en vierkantig, zo wel als de Steng, of diep geſtreept, met uitſteekende zoomen. De Bladen zyn ſpits Eyrond, aan de kanten met ſcherpe Tandjes, van boven glad, dun en ſterk geaderd, van grootte omtrent als die der Myrthen. De Afbeeldingen van LOBEL en DODONÉUS drukken de Geſtalte taamelyk uit, doch die van

CA-

CAMERARIUS, in 't Kort Begrip van MATTHIOLUS, is beter, en die van TABERNÆMONTANUS de volmaakste. De Bloemen komen als Klokjes voort, zegt die Autheur, hangende aan Steeltjes tusschen de Bladen en zyn roodachtig, met hoog geele Meelknopjes. Hier op volgen de Besfen, wier gedaante en grootte iedereen bekend is; alzo zy dikwils te koop worden aangebooden, onder den naam van Blaauwbesfen; zynde laf zoet van Smaak met eenige rinsheid, en geevende de Vingers en Lippen, onder 't behandelen en eeten, eene donker blaauwe Kleur.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Blaauwbesfen.*

Deeze Besfen, hoe weinig ook by ons, die beter Vrugten hebben, in achting, zyn by het Landvolk, dat de Hey- en Bergachtige Streeken bewoont, door geheel Europa, een Verfnapering. De Laplanders mengenze onder den Room van hunne Rendieren-Melk, en vullen daar mede de Maag of Darmen van geslagte Beesten, hangende die dan in de Rook, hetwelk eene Kaas-Beuling wordt, zynde de voornaamste Lekkerny van dat Volk (*). De Herders gebruiken deeze Besfen, overal, tot Voedzel, hetwelke, wanneer zy 'er Brood of Vleesch en Spek by hebben, voor hun niet ongezond is, en tot Dorstlesschinge tevens strekt, maar

(*) Ik heb hunne Levensmanier, ten dien opzigte, omstandig beschreeven in het I. DEELS III. STUK van deeze *Nat. Historie*, bladz. 124.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Blaauwbesſen.*

maar in 't algemeen zyn deeze Besſen, veel gegeten, de Maag bezwaarende en de Darmen opproppende, door haare ſamentrekkende hoedanigheid, welke 'er een naam aan gegeven heeft in de Geneeskunde (*). Zy zyn het, eigentlyk, die men *Baccæ Myrtilli* noemt; hoewel daar voor, veelal, de gedroogde Besſen der Myrthen, als kragtiger zynde, gebruikt worden. Voornaame beſchryvers der Drogeryën, gelyk POMET en LEMERY, verwarrenze daar mede. Men maakt 'er een Syroop van, die tegen Borstkwaalen en het Scheurbuik gepreezen wordt, maar voornaamelyk dient tot een Stoppend middel. De Verwers gebruikenze, ſomtyds, als ook de Schilders, wegens de ſchoone blaauwe Kleur, welke men 'er met Aluin en Galnooten uit weet te trekken. Van deeze Besſen wordt, in Vrankryk, gebruik gemaakt om den Rooden Wyn te kleuren. Voor 't overige ſtrekken zy den Berk-Boſch- en Veldhoenderen, Faiſanten, Patryzen en ander Gevogelte, tot Aas (†).

II. *Vaccinium Stamineum.* Meeldraadige.

(2) Boſchbesſen *met enkelde éénbloemige Steeltjes,*

(*) Lethalem ex eorum Decocto Alvi conſtipationem habent Breslavienſes; 1722. Oct. HALL. *Helv.*

(†) Dit ſchynt PLINIUS te bedoelen, wanneer hy zegt: *Item Vaccinia, Italiæ in aucupiis ſata, Galliæ etiam vero purpurea; tingendi cauſâ, ad Servitiorum Veſtes.* Libr. XVI. Cap. 18.

(2) *Vaccinium* Pedunc. ſolit. unifloris, Anth. Cor. longioribus Fol. oblongis integerrimis. *Ib.* Vaccinium Stam. Corolla long.

tjes, de Meelknopjes uitsteekende, de Bladen langwerpig ongekarteld. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

De langte der Mannelyke Teeldeelen geeft den bynaam aan deeze Soort, welke in Amerika natuurlyk groeit, en aldaar van de Engelschen *Gooseberries*, dat is Kruisbessen, geheten wordt. Het is een Heester, die de Bladen byna als der Laurieren, en groote Klokvormige Bloemen heeft, met tien Meeldraadjes, zynde de Styl langer dan de Bloem.

(3) Boschbessen *met eenbloemige Steeltjes, de Bladen effenrandig, stomp ovaal en glad.* III. *Uliginosum.* Waterbessen.

Op vogtige plaatsen, in de Gebergten van Lapland, komt deeze, volgens onzen Ridder, voor, en de Heer HALLER vondt 'er geheele Heijen mede begroeid in Switzerland. Beiden beoogen die Soort, welke de Blaadjes byna rond en van onderen witachtig heeft, en als de Tweede *Vitis Idæa* afgebeeld is by CLUSIUS en TABERNÆMONTANUS. Deeze, zo wel als de eerste, komt onder den naam van *Myr-*

long. GRON. *Virg.* 43. Vitis Idæa Americana longo mucr. folio &c. PLUK. *Alm.* 331. T. 339. f. 3.

(3) *Vaccinium* Pedunc. unifloris, Fol. integ. obovatis obtusis lævibus. *Ibid.* Vacc. Fol. ov. integ. deciduis. *Fl. Suec.* 312, 332. Vacc. Fol. annuis integerrimis. *Fl. Lapp.* 142. HALL. *Helv.* 414. Vitis Idæa Fol. subrotundis exalbidis. C. B. *Pin.* 470. Vitis Idæa 2. CLUS. *Hist.* I. p. 61, 62. TAB. III, B. p. 803. OED. *Dan.* 231.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

Myrtillus by de Autheuren voor, en zou de Groote zyn, daar niettemin gedagte Heer HALLER 'er ſlegts de hoogte van een Voet aan geeft, en LINNÆUS het maar een Heeſtertje noemt. Misſchien maakt de Groeyplaats, gelyk ik aangemerkt heb, hier in een aanmerkelyk verſchil. De Besſen zyn zwartachtig en eetbaar, doch weinige komen 'er van voort, zegt de Heer HALLER, die groote Velden daar van gezien hadt met verſlenzende Bloemen, zonder Vrugt. In Lapland werden de Besſen van deeze Soort, die blaauw waren met een wit Merg, laf en Waterig van Smaak, weinig geacht van de Ingezetenen. CLUSIUS, integendeel, die ze in Ooſtenryk met veel Vrugten beladen vondt, zegt dat zy van het Bergvolk *Jagerbeer*, dat is Jaagers-Besſen genoemd werden, om dat de Jaagers dezelven gaarn aten, en CAMERARIUS verhaalt, dat dezelven in het Erts-Gebergte den naam van *Trinckelbeer* hadden, dewyl het overvloedig gebruik deezer Besſen iemand als dronken maakte. In Sweeden noemt menze *Otter-Besſen*. De jonge Blaadjes zyn van onderen gehaaird.

IV. *Vaccinium album.* Witte.

(4) Boſchbesſen *met enkelde Bloemſteeltjes en effenrandige, Eyronde, van onderen Wollige Bladen.*

In

(4) *Vaccinium* Pedunc. ſimplicibus, Fol. integerrimis ovatis ſubtus tomentoſis.

In Pensylvanie kwam deeze voor, volgens KALM, een Heester zynde met twee of drie Bloemen aan de enden der Takken; de Bloemsteeltjes vergaard, zeer kort, zonder omwindzel. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(5) Boschbessen *met geheel enkelde éénbloemige Steeltjes, de Bladen Eyrond, gespitst, glad en effenrandig.* V. *Mucronatum.* Spitsbladige.

Deeze, insgelyks in Noord-Amerika groeijende, was een Heester met ronde, blaauwachtige Takjes, de Bladen op gesleufde Steeltjes en de Bloemsteeltjes een weinig korter dan de Bladen.

(6) Boschbessen *met getuilde Eyronde Bloemen, de Bladen langwerpig gespitst effenrandig.* VI. *Corymbosum.* Getuilde.

De Groeyplaats is de zelfde van deezen Heester, dien KALM ook waarnam, brengende uit een Knopachtig omwindzel ongesteelde Tuiltjes voort, van Cylindrisch Eyronde Bloemen, langer dan in de overigen, met tien Meeldraadjes.

(7) Boschbessen *met Draadige gebladerde Tros-* VII. *Frondosum.* Bladerige.

(5) *Vaccinium* Pedunc. simplicissimis unifloris, Fol. ovatis mucronatis, glabris, integerrimis.

(6) *Vaccinium* Flor. Corymbosis, ovatis, Fol. oblongis acuminatis integerrimis.

(7) *Vaccinium* Racemis Filiformibus foliosis, Foliis oblongis in-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Trosfen en langwerpige effenrandige Bladen.

Deeze komt ook in Noord - Amerika voor. De Heer CLAYTON zegt dat het een Heefter is met witte Bloemen, hebbende tien zeer korte Meeldraadjes, doch wier Knopjes twee dunne gekrulde Vezeltjes uitgeeven, die zig aan 't end in twee of drie zeer fyne Haairtjes verdeelen, welke als tot geleiding fchynen te dienen van het Goudkleurige Stuifmeel. De Vrugt is een groote, ronde, genavelde Befie, met agt holligheden, wordende door de rypheid flaauw rood, en bevattende eenige Beenige Zaaden. De Bloemfteeltjes zyn, bovendien, met eenige Draadachtige Blikjes voorzien.

VIII. *Ligustrinum.* Liguster-achtige.

(8) Bofchbesfen *met bloote Trosfen, een Heesterachtige Steng en gekartelde langwerpige Bladen.*

Deeze, wederom door den Heer KALM in Penfylvanie waargenomen, heeft de gezegde Blikjes of Blaadjes en waarfchynlyk ook die Draadjes niet, waar door zy gemakkelyk van de anderen onderfcheiden wordt.

IX. *Arctostaphylos.* Levantfche.

(9) Bofchbesfen *met Trosachtige Bloemen, ge-*

integerrimis. Vacc. Fol. ovatis integris deciduis, Racemis foliofis. GRON. *Virg.* 155, 59.

(8) *Vaccinium* Racemis nudis, Caule Fruticofo, Foliis crenulatis oblongis.

(9) *Vaccinium* Flor. Racemofis, Fol. crenulatis ovatis acutis,

gekartelde Eyronde ſpitſe Bladen en eene Boomachtige Steng. III. Afdeel. VII. Hoofdstuk.

Deeze is veel grooter dan eenige andere van dit Geſlagt. Tournefort vondt dezelve aan de Kust der Zwarte Zee, by Tripoli in Klein Aſie, en gaf 'er de Afbeelding van, merkende aan, dat zy waarſchynlyk de Beeren-Druif, *Arktoſtaphylos*, in 't Latyn *Uva Urſi*, is, van Galenus. Het was een Heeſter van Mans langte, met een Stam zo dik als een Arm, en dus Boomachtig. De Bloemen nam hy zeer naauwkeurig waar: dezelven kwamen met die der andere Soorten in figuur overeen, zynde Klokvormig, met tien Meeldraadjes; doch de Vrugten hadt hy ſlegts groen gezien, zynde omtrent een derde Duims lang, van boven als met een ingedrukt Naveltje en zuurachtig van Smaak. De Bladen geleeken zeer naar die der Kerſen- of Mispelboomen.

(10) Boſchbesſen *met knikkende end-Trosſen, de* X. *Vitis Idæa.* Vosſe-Besſen.

tis, Caule Arboreo. Vitis Idæa Orient. maxima, Ceraſi folio, Flore variegato. Tournf. *Cor.* 42. *Itin.* II. p. 223. *Lev. Reize.* II. D. bl. 88. Afb. *β.* Vitis Idæa Cappadocica maxima, Mespili folio. Tournf. *Cor.* 42.

(10) *Vaccinium* Racemis terminalibus nutantibus, Fol. obovatis revolutis integerrimis ſubtus punctatis. Vacc. Fol. obverſe ovatis perennantibus. *Fl. Lapp.* 145. *Fl. Suec.* 314, 334. *Mat. Med.* 185. *Hort. Cliff.* 148. R. *Lugdbat.* 239. Hall. *Helv.* 414. Gort. *Gelr.* 81. Vitis Idæa Fol. ſubrotundis non crenatis, Baccis rubris. C. B. *Pin.* 470. Oed. *Dan.* T. 40.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Vosse-Besfen.*

de Bladen ſtomp ovaal, omgekruld, effenrandig, van onderen geſtippeld.

Deeze Soort voert den bynaam van *Vitis Idæa*, welke aan de eerst beſchreevene Europiſche Boſchbesſen ook dikwils gegeven wordt, en by TOURNEFORT niet alleen, maar ook by anderen, tot een Geſlagtnaam is gebruikt, om de Verſcheidenheden te bevatten. Dus beeldt CLUSIUS een Eerſte, Tweede, Derde, en TABERNÆMONTANUS ook een Vierde *Vitis Idæa* af. Die benaaming ſchynt van den Berg Ida afkomſtig, hoewel TOURNEFORT op dien van Kandie geene zodanige Gewasſen aantrof. Deeze Soort valt door geheel Europa, inzonderheid op hooge, dorre, Bergachtige Gronden en in drooge Bosſchagien. Men vindtze ook by ons op de Veluwe, alwaar de Boeren 'er den naam aan geeven van *Vosſe-Besſen.* Anders noemen wy ze *Roode Krakelbesſen*, en in Duitſchland voeren deeze mede den naam van *Heidelbeeren*, waarſchynlyk om dat zy op Heijen groeijen, of als onder 't Gewas van de Heide. De Engelſchen geeven 'er ook, zo wel als den Blaauwbesſen, den naam van *Bilberries* of *Whortleberries* aan, met onderſcheiding van de Kleur, en de Franſchen noemenze, zo wel als die, *Airelle.* By de Duitſchers worden deeze, in 't byzonder, *Steinbeerlein* geheten, om dat zy veel op Steenige plaatſen voortkomen, in Sweeden *Lingon.*

't Ge-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Vosse-Besjen.*

't Gewas verschilt in grootte, insgelyks, naar zyne Groeyplaats zeer. CAMERARIUS, die 'er een zeer goede Afbeelding van geeft, noemt het een klein Heestertje en SCOPOLI geeft 'er kruipende Steelen aan, 't welk nader met de Afbeelding van DODONÉUS strookt, maar LINNÆUS nam in Lapland, daar dit het allergemeenste Kruid is in de Zandige Bosschen, op een zeer hoogen Berg eene Verscheidenheid hier van waar, welke regtop en twee of driemaal zo hoog groeide als anders, dus in Gestalte zeer verschillende, doch zynde niettemin, zegt zyn Ed., volstrekt de zelfde Soort, welke gemeenlyk maar een Span hoog groeit.

De Bladen gelyken naar die van Palm, doch zyn wat grooter: het heeft, aan 't end van de Takjes, witte of bleekroode Bloempjes, van Klokswyze figuur, aan knikkende Trosjes vergaard, en daar op volgen Besfen, die als een Gekroond Naveltje van boven hebben, ryp zynde rood van Kleur. De Smaak derzelven wordt van sommigen gepreezen, van anderen gelaakt. Zy zullen ook op de eene plaats mooglyk beter dan op de andere vallen, naar den Grond en Zonneschyn, die zy hebben. Zy zyn zuur, verkoelende en samentrekkende, wordende de Geley, daar van met Suiker gemaakt, tot verfrissching in heete Ziekten aangepreezen. De Laplanders eeten ze zegt LINNÆUS, en mengenze ook dikwils onder hunne Kaas-Beulin-

III AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Vosse-Bessen.*

lingen. Die van Westerbothnie gebruikenze niet alleen in de Keuken, maar zenden ook jaarlyks, in de Herfst, een groote menigte van deeze Besſen naar Stokholm, alwaar men ze als Kappers of Augurkjes inlegt, om by gebraden Vleeſch te eeten. Van de Bladen wordt het Aftrekzel als Thee, dat bitter is, in de Opper-Paltz veel tegen Zinkingen gebruikt. Sommigen pryzen 't gebruik der Besſen tegen 't Scheurbuik aan. Men kan ze 's Winters in de Noordelyke Landen met Loof en al onder de Sneeuw vinden; want het Gewas blyft altyd groen, en dus ſtrekt hetzelve tot Voorraad ten dienſte van de Boſch- en Veldhoenderen, en ander Wild, in 't koude Saizoen.

XI. *Vaccinium Oxycoccus.* Veenbesſen.

(11) Boſchbesſen *met effenrandige, omgekrulde, Eyronde Bladen en kruipende Draadachtige, naakte Takjes.*

Van dit Gewas heeft TOURNEFORT een byzonder Geſlagt gemaakt, onder den naam van *Oxycoccus*, welke op de Zuurheid der Besſen zinſpeelt. De Heer HALLER onderſcheidt het ook, doordien de Bloem zo diep in vieren gedeeld is, dat dezelve eindelyk, zig omkrullen-

(11) *Vaccinium* Fol. integerrimis revolutis ovatis, Caulibus repentibus Filiformibus nudis. *Ibid. Fl. Lapp.* 145. *Fl. Suec.* 315, 335. *Mat. Med.* 186. Vitis Idæa paluſtris. C. B. *Pin.* 471. Vaccinia paluſtria. DOD. *Pempt.* 770. LOB. *Icon.* 109. OED. *Dan.* 80. Oxycoccus. TOURNF. *Inſt.* 665. HALL. *Helv.* 413.

lende, in vier deelen fplyt, en daarom heeft TOURNEFORT 'er een veelbladige Bloem aan toegefchreeven, waar over hy van onzen Ridder zo gehekeld is geworden. DODONÆUS en anderen noemen het *Vaccinia palustria*, om dat het alleenlyk in Moerasfige Gronden groeit, en, dewyl het meest voorkomt in de Veenen, zo heeten de onzen het *Veenbesfen*, of *Kroofen*, als een Kroos-Gewas; de Duitfchers *Mosbeeren*, de Engelfchen *Moorberries*, de Franfchen *Canneberge*. Het valt ook in Sweeden, alwaar men het *Tranbaer*, en in Lapland, daar men het *Ladich* noemt.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK. *Veenbes-fen.*

't Is een Plantje, dat met zyne Vezelachtige Worteltjes door de boven-korst van den Veenigen of Mosachtigen Grond kruipt, en Houtige Takjes uitgeeft, dun bezet met byna ovaale gefpitfte Blaadjes, aan den rand omgekruld, van onderen grys, niet flap. Aan het end der Takjes komen een, twee of drie, Steeltjes voort, ieder een roode Bloem draagende, als gezegd is, in 't midden met agt Meeldraadjes, die Saffraangeele Topjes hebben, welke met den Styl zig tot een Kegelachtige Punt, in 't midden van de Bloem, famenvoegen. De Besfen, door de rypheid rood, of geel met paarfche Stippen, hebben een Kroontje en zyn vierzaadig. Door de overmaatige zuurheid zyn dezelven byna oneetbaar, doch worden fomtyds gebruikt van de Zilverfmeden, om het Zilver wit te maaken, en kunnen, in dit op-zigt,

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. zigt, ook, buiten twyfel, dienen om den Glans van 't Koper, in 't schuuren, op te helderen. Het Sap daar van, gekookt en met Suiker tot een Syroop gemaakt, is van gelyk gebruik als de Geley der Vossebessen.

XII. *Vaccinium hispiaulum.* Stekelige.

(12) Boschbessen *met effenrandige omgekrulde Eyronde Bladen, en kruipende Draadachtige stekelige Takjes.*

Deeze Soort, in Noord-Amerika groeijende, zegt onze Ridder, komt met de voorgaande overeen, dan dat zy in alle opzigten grooter is en de Stengetjes met Stekelige Schubben bekleed heeft. KALM noemtze *Amerikaansche Braamen* *, en zegt dat de Bessen zeer naar de Sweedsche Brummelen (*) gelyken, wordende van de Engelschen *Cranberries*, van de Sweeden *Tranbaer*, en van de Franschen *Atopa*, dat een Indiaansche naam is, geheter. Men brengt dezelven, laat in de Herfst, over-vloe-

* *Brombeere.*

(12) *Vaccinium* Fol. integerrimis revolutis ovatis, Caulibus repentibus Filiformibus hispidis. KALM. *Itin.* III. p. 37, 48. Vitis Idæa palustris Americana, oblongis splendentibus foliis, Fructu grandiore rubro, plurimis intus Acinis referto. PLUK. *Alm.* 392. T. 320. f. 6. Vitis Idæa palustris Virginiana, Fructu majore. RAJ. *Hist.* 685. *An* Vitis Idæa humilior Fol. Arbuti, Fructu minore, Seminibus plurimis minimis repleto. CLAYT. apud GRONOVIUM. p. 60.

(*) Dewyl die met onze Braamen overeenkomen, zo begryp ik niet, hoe zy dan naar de Veenbessen gelyken kunnen.

vloedig op de Markten te Philadelphia; zy worden byna eveneens gekookt als de Vosſebesſen in Sweeden, en vervolgens, des Winters, in Taarten en ander Gebak gebruikt; hoewel zy, wegens haare zuurte, veel Suiker neemen. Een menigte van deeze Besſen, ingelegd, wordt zo wel naar Europa als naar de Westindiſche Eilanden verzonden.

III. Afdeel. VII. Hoofdstuk.

ERICA. Heide.

De Kenmerken van dit Geſlagt zyn: een vierbladige Kelk en de Bloem in vieren gedeeld: de Meeldraadjes in den Kelk ingeplant: de Meelknopjes in tweeën geſpleeten; het Zaadhuisje een Doosje met vier Holligheden.

De Verſcheidenheid der inlandſche of Europiſche, maar inzonderheid die der uitheemſche Heiden, is ongemeen groot. Op 't Zuid-end van Afrika ſchynen zy het menigvuldigſte te groeijen van den geheelen Aardbodem. SEBA verhaalt, dat hy meer dan honderd en dertig Soorten van Afrikaanſche Heide, (waarſchynlyk van de Kaap afkomſtig,) bezeten hadt, die allen in Blad en Bloem verſchillende waren. Het blykt nogthans, dat die groote Verzamelaar veele Gewasſen, wegens 't uiterlyk aanzien, voor Heide gehouden heeft, welken men thans, met reden, daar van onderſcheidt. Evenwel is 't getal der bekende Soorten groot. LINNÆUS hadt 'er, met de Europiſchen te ſamen,

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Heide.*

men, zevenendertig opgemaakt uit de ryke Verzameling van OLDENLAND, welke aan zyn Ed., door den Hoog-geleerden Heer J. BURMANNUS, om te bezien was toegezonden (*): maar naderhand zyn hier zo veel nieuwe Kaapfche bygekomen, dat het getal der Soorten tegenwoordig tot zestig is gebragt.

Veel moeijelykheid, ondertusfchen, heeft onzen Ridder de Soortelyke verdeeling van dit zo gemeene en verachte Gewas, gegeven. De onderfcheiding door de Bladen, eerst van zyn Ed., op de gewoone manier, gebruikt, door de menigte wel haast vervallende, ondekte men een naauwkeuriger weg, door middel van het fynfte Teeldeel der Bloemen, de Meelknopjes (*Antheræ*) naamelyk, wier Geftalte in byzondere Soorten van Heide aanmerkelyk verfchilde. Sommigen hadden *twee Baardjes*, anderen waren *ongebaard*, *ftomp en uitgegulpt*: hier door werden de Heiden in twee Rangen onderfcheiden, waar van de eerfte tien, de andere zeventien Soorten begreep (†). Vervolgens werden zy, naar dat de Meelknopjes *tweehoornig*, of *enkeld ftomp en uitgegulpt* zyn, in twee Rangen onderfcheiden, de een van tien, de ander van twee-en-dertig Soorten (‡). Maar deeze verdeeling, wederom, of te ongelyk, of niet ge-

(*) Vid. *Sp. Plant.* Ed. 1762. p. 509.

(†) *Ibid.* p. 501-508.

(‡) *Syst. Nat.* Ed. XII. Stockh. 1767. p. 368.

genoegzaam naauwkeurig voorgekomen zynde, vindt men thans dit Geslagt gesplitst in vier Hoofdverdeelingen; waar van de eerste is der genen die *gebaarde* Meelknopjes, de tweede der genen die dezelven *gekamd* hebben; de derde, die dezelven *zonder Baardjes of Tandjes* en ingeslooten; de vierde die dezelven dus en *uitsteekende* hebben, buiten de Bloem. Naar dat de Bladen enkeld of drie- vier- en meervoudig zyn, worden de Onderdeelingen gemaakt (*), gelyk men hier agtereenvolgelyk kan zien. Ik zal, om niet te zeer uit te weiden, van de byzondere Soorten weinig zeggen, dewyl de bepaalingen tot onderscheiding meestendeels voldoen, maar het met de Afbeelding van drie myner Kaapsche Soorten, benevens die van de gezegde verschillendheid der Meelknopjes, hoe klein en fyne Werktuigen ook, trachten op te helderen.

I. Met gebaarde Meelknopjes.

(1) Heide *met geb. Meelkn. de Bloempjes Kloks-wy-*

I. *Erica vulgaris.* Gemeene Hey.

(*) *Syst. Nat. Veg.* Ed XIII. Gotting. 1774. pag 301, &c.

(1) *Erica* Antheris Aristatis, Corollis campanulatis, subæqualibus, Calycibus duplicatis, Fol. oppositis sagittatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 479 p. 268. *Veg.* XIII. Gen. 484. p. 301. Erica Foliis quadrifariam imbricatis &c. *Hort. Cliff.* 146 *Fl. Suec.* 309, 336. *R. Lugdb* 442. HALL. *Helv.* 419. TOURNF. *Inst.* 602. *Fl. Lapp.* 141. GORT. *Belg* 111. Erica vulgaris glabra & hirsuta. C. B. *Pin.* 485. Erica vulgaris &c. RAJ. *Angl.* III. p. 471. Eur.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

wyze, byna egaal, de Kelken dubbeld, de Blaadjes Pylvormig tegenover elkander.

Heide.

Dit is de Gemeene Heide, die door geheel Europa op drooge, dorre Zandvlakten groeit. Men noemtze in 't Latyn *Erica*, van 't Griekſch afkomſtig en overgebleeven in de Italiaanſche Taal; in 't Spaanſch *Breço* of *Queiro*; in 't Franſch *Bruyere*, in 't Engelſch *Heath* of *Ling*, in de Sweedſche Taal *Liung* of *Lyng*, in Gothland *Graune*: doch de Duitſchers geeven 'er, in 't algemeen, den naam van *Heiden* aan.

Uit menigvuldige bruinroode Wortelen, die zeer taay zyn, ſchiet dit Gewas veele Houtige Stengen, van dergelyke Kleur, zeer Takkig en niet minder taay. De Hoogte, tot welke die zig verheffen, is zeer ongelyk; dikwils maar een Voet, zelden meer dan een Elle, doch in de Noordelyke Bergachtige deelen van Engeland hadt RAY het twee Ellen hoog gezien. De Takjes zyn kruislings, met ſmalle Blaadjes, Schubswyze bekleed, even als in de Cypresſen en Tamariſch, gelyk iedereen in onze gewoone Hey kan zien, zo wel als de Bloemen, Aairswyze vergaard aan 't boven-end der Takjes, en dikwils zig nog aan onze Hey-Bezems bevindende, paarſch van Kleur. Derzelver geſtalte beſchryft de Heer HALLER dus.

„ De eerſte of buitenſte Kelk is klein, groen,

„ vier-

„ vierbladig; de tweede, gekleurd, beſtaat uit III.
„ vier ovaale Blaadjes, die nooit open gaan of AFDEEL.
„ gaapen. De Bloem byna vierbladig, diep VII. HOOFD-
„ in vieren gedeeld, is kleiner dan de binnen- STUK.
„ Kelk. Agt Meeldraadjes, korter dan de *Heide.*
„ Bloem, met Pylswyze Toppen, en twee
„ regte Plaatjes, van derzelver begin neerdaa-
„ lende, ſtaan rondom den Styl, gelyk in de
„ Vosſebesſen. De Vrugt, die rond is, van
„ boven plat, met agt Streepen, en viertan-
„ dig, rypt aan binnen de Bloem. De Styl
„ is enkeld, aan 't end dikker. Welk een
„ verſchil van deeze Kenmerken met die van
„ MAGNOLIUS, VAILLANT, RUPPIUS
„ en LINNÆUS?"

Ik kan niet zien, dat dit zo wyd verſchilt van de gedagte Kenmerken van dit Geſlagt. Doktor SCOPOLI merkt aan, dat de Meelknopjes ros zyn, van langte als het kromme Draadje, van onderen in twee ſpitſe witachtige Borſtels, die voorwaards ſtrekken, uitloopende. De Styl, zegt zyn Ed., is paarſch, van langte als de Kelk.

Behalve het algemeene gebruik der Hey tot Bezems, Boenders en dergelyke Tuig, waar toe de Ruige, die van ſommigen onderſcheiden wordt, zo wel als de Gladde dienen kan, heeft dit Gewas ook, zo ſommigen willen, in de Geneeskonst zyne nuttigheden. Dat het Afkookzel van Hey den Steen in de Blaas vergrui-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Heide.*

zen zou kunnen, gelyk MATTHIOLUS verzekert, gaat boven alle geloof; maar dat het gedeſtilleerde Water van de Bloemen de Ontſteeking der Oogen wegneemen kan, en de Olie, daar die in getrokken zyn, de Huidkwaalen van 't Aangezigt geneezen, heeft niets tegenſtrydigs in. Op ſommige plaatſen wordt de Hey, in plaats van Hoppe, tot het Bier brouwen gebruikt. Voor de Honigbyën ſtrekken de Bloemen tot een onuitputbaare Voorraadſchuur. Ook verſchaft het Loof Voeder aan het Vee. Men kan de Hey, in plaats van Hout, branden: in Schotland dient zy, met Stroo onder Kley gekneed, tot het maaken van Muuren; als ook tot vulling van Matrasſen om op te ſlaapen, maakende, door haare opdroogende hoedanigheid, eene gezonde Legerſtee, veel in de Bovenlanden gebruikelyk. Maar, voor 't overige, is dit Kruid een zo groote Landplaag in Switzerland, Finland en elders, dat 'er een Spreekwoord onder 't Landvolk daar ter plaats is, hoe eindelyk twee Plantgewasſen den geheelen Aardbodem vervullen en vernielen zullen, de Heide naamelyk en de Tabak; zekerlyk hadden zy 'er de Thee bygedaan, indien zy die gekend hadden, zegt onze Ridder. Zouden zy dan aldaar het middel niet weeten, om van onvrugtbaare Hey Gronden vrugtbaar Land te maaken, door die af te branden, naamelyk; gelyk men hier op de Veluw doet?

Nu volgen zeven Soorten, van de Kaap der Goede Hope, of uit Afrika afkomstig: te weeten. III. Afdeel. VII. Hoofdstuk.

(2) Heide *met gebaarde Meelknopjes; de Bloemen spits Eyrond, samengehoopt, geel van Kleur; de Blaadjes smal en tegenover elkander.* II. *Erica lutea.* Geele.

a. Met gebaarde Meelknopjes en drievoudige Blaadjes.

(3) Heide *met — — Blaasachtige Eyronde Bloemen, die enkeld zyn, met den Styl daar binnen besloten.* III. *Halicacaba.* Blaasachtige.

Dit is een hooge Heester, wiens Bloem, naar die der Alkekengi gelykende, de grootte van een Eikel heeft.

(4) Heide *met — — de Bloemen Eyrond, den Styl binnen en spitse Kelken, getrost.* IV. *Regerminans.* Uitspruitende.

Deeze heeft Biesachtige Takken, die aan 't end wederom een Aair uitgeeven.

(5) Heide *met — — de Bloemen Slymerig* V. *Mucosa.* Slymerige.

(2) *Erica* Anth. Arist. Cor. ovatis acuminatis, Flor. luteis congestis, Fol. opp. linearibus. *Mant.* 234. Afr.

(3) *Erica* ——— Fol. ternis, Cor. ovat. infl. Stylo incluso, Flor. solitariis. *Am. Acad.* VI. Afr.

(4) *Erica* ——— ——— Cor. ovat. Stylo incluso, Cal. acutis, Flor. racemosis. *Mant.* 232. Afr.

(5) *Erica* ——— ——— Cor. subglobosis mucosis, Stylo incluso. *Mant.* 232. Afr.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Heide.*

rig Bolrond, den Styl ingeslooten hebbende.

Tot deeze Soort wordt betrokken de Yzerkleurige van BERGIUS, dus wegens de Kleur der Bloemen getyteld, niettegenstaande dezelve viervoudige Blaadjes had. Hier heeft zy van de Slymigheid der Bloemen den bynaam. De Blaadjes zyn smal, klein en kort, tegen de Takjes aangedrukt.

Pulchella. Sierlyke. Pl. XXIII. *Fig.* 1.

Naast voegt hier die Soort van Kaapsche Heide uit myne Verzameling, welke ik den bynaam van *Pulchella* of Sierlyke geef, om dat zy in schoonheid, zo van Blad, als Bloem en Kleuren, boven veele anderen uitmunt. Een Takje daar van is in *Fig.* 1, op de nevensgaande PLAAT XXIII, naar 't leven afgebeeld. Myn geheele Tak is ongevaar een Voet lang, rond en roodachtig Aschgraauw, verdeelende zig in zwiepige Takjes en deeze in dunner Rysjes, die roodachtig zyn en als 't ware uit veele Leedjes bestaan, gelyk zig in de ongebladerde openbaart. Die dunne roode Rysjes zyn digt bezet met gladde Blaadjes, als tegen den Steel aangeplakt, iets korter dan de Leedjes, drie in de omtrek van het Takje, ongesteeld. De figuur van deeze Blaadjes is ovaalachtig, vertoonende zig byna als een Tarwe-Graantje, met een Sleufje op de Rug, die eenigermaate rond verheven is, en de andere zyde, tegen het Takje aan, vlak of zelfs

in-

Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
A
B
C

Fig. 2

ingeboogen. De Kleur derzelven is geelachtig groen. Tusſchen deeze Blaadjes komen de Bloempjes uit ieder Leedje voort, die eene Aair ſamenſtellen, welke dit Gewas niet weinig verſiert. Ieder Bloempje heeft een aanmerkelyk Steeltje: het is Eyrondachtig, met een Kelk van vier Blaadjes, die hoog purperrood zyn, bevattende een éénbladige Vleeſchkleurige Bloem, met een klein, in vieren gedeeld, Mondje. Hier binnen zyn de deelen der Vrugtmaaking, een paarſche Styl met een grootkoppigen Stempel, die geel is, benevens de Meelknopjes, op hunne Meeldraadjes zittende, vervat; gelyk men die Deelen by A, door ſterke Vergrooting, ziet afgebeeld, om dus duidelyk te doen blyken, dat de Eyronde Meelknopjes met twee Baardjes zyn voorzien; het welk insgelyks in de Bloemen der Gewoone Heide, daar men hier Bezems van maakt, plaats heeft; doch de kleinheid van deeze Knopjes als een Zandje maakt, dat men zulks naauwlyks kan nagaan, dan met een Vergrootglas of Mikroskoop.

Heide.

Weinig, beken ik, verſchilt deeze in de meeſte opzigten van de beſchryving, welke onze Ridder van de *Mucoſa* of BERGIUS van de *Ferrea* geeft; maar zo veel echter, dat ik ze niet tot die zelfde Soort heb kunnen betrekken.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(6) Heide *met geb. Meelknopjes driev. Blaadjes en Klokswyze Bloemen, met omgeboogen Kelken, den Styl ingesloten.*

VI. *Bergiana.* Bergiaansche.

Deeze naar gedagten Heer gebynaamd door den Ridder, is een ruig Heestertje van twee Voeten hoog, met smalle Blaadjes, die een weinig gehaaird zyn, hebbende aan 't end der Takjes open Bloempjes, paarsch van Kleur.

VII. *Depressa.* Hurkende.

(7) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen dun gezaaid, den Styl ingesloten, en leggende Takjes.*

VIII. *Pilulifera.* Pildraagende.

(8) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen, aan Kroontjes, den Styl ingesloten hebbende.*

IX. *Viridi-purpurea.* Groenpaarsche.

(9) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen, die verstrooid zyn, den Styl ingesloten.*

Deeze Soort van Heide is in Portugal, door CLUSIUS, waargenomen, en maakt zyne Derde

(6) *Erica* Anth. Arist. Fol. ternis Cor. campanulatis, Stylo incluso, Cal. reflexis. *Mant.* 235. Afr.

(7) *Erica* ——— ——— Cor. camp. Stylo incl. Flor. raris, Caule depresso. *Mant.* 230. Afr.

(8) *Erica* ——— ——— Cor. camp. Stylo incl. Flor. umbellatis. Afr.

(9) *Erica* ——— ——— Cor. camp. Stylo incl. Flor. sparsis. Erica major Fl. ex herbaceo purpureis. C. B. *Pin.* 485. Erica Coris folio tertia. CLUS. *Hist.* I. p. 42. *Hisp.* 111. Ic. 112. Eur.

de, met Bladen van Coris, uit. Hy ſchryft 'er viervoudige Blaadjes aan toe, dat eene Verſcheidenheid is van deeze Soort, volgens LINNÆUS. Zy groeit, onder de Heiden, taamelyk hoog en Heeſteracht ig, zynde boven Lisſabon en aan de Taag gemeen, alwaar zy in 't midden van den Winter bloeit. Het Loof is van eene ſamentrekkende hoedanigheid. Van deeze worden, volgens GARIDEL, de meeſte Bezems gemaakt, die men te Aix in Provence verkoopt.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(10) Heide *met ——— ——— Klokswyze Bloemen, die ruig zyn, den Styl ingeſlooten.*

X. *Pentaphylla* Vyfbladige.

Deeze, gelyk de beide volgende, zyn wederom Kaapſche. BERGIUS heeft deeze Kruikachtig geheten, wegens de figuur der Bloemen, en daar toe de gene, welke onze Ridder bevoorens *Vyfbladig* genoemd hadt, betrokken.

(11) Heide *met ——— ——— Klokswyze Bloemen, den Styl ingeſlooten en driebloemige, ongeſteelde, Schubachtige Kelken.*

XI. *Nigrita.* Zwartachtige.

De zwartheid der Meelknopjes in de witte Bloe-

(10) *Erica* Anth. Ariſt. Fol. ternis, Cor. camp. Stylo incl. Flor. pubescentibus. Erica Urceolaris. BERG. *Cap.* 107. Afr. SEB. *Kab.* I. T. 21. f. 2.

(11) *Erica* ——— ——— Cor. camp. Styl. incl. Cal. imbricatis, trifloris, ſesſilibus. *Mant.* 65. BURM. *Prodr.* 11. Erica Laricina. BERG. *Cap.* 94. Eric. Afr. Fol. Corios minore Fl. albo. SEB. *Kab.* II. p. 11. T. 9. f. 7. Afr.

III. AFDEEL. HOOFD-VII. STUK.

Bloemen, geeft 'er den bynaam aan. BERGIUS hadtze Lorkachtige getyteld, alzo het Loof eenigszins zweemt naar dat van den Lorkenboom. De Blaadjes, zegt hy, zyn fmal en kort, van boven plat, van onderen rond, met een Sleufje, glad en gefteeld, uitgebreid, drie by elkander.

XII. *Planifolia.* Vlakbladige.

(12) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen, den Styl uitfteekende, de Blaadjes zeer vlak.*

Deeze heeft de Blaadjes ovaal, fpits, aan de kanten gehaaird, en op een vry grooten affland Kranswyze om den Steel geplaatst, 't welk dezelve duidelyk van alle de voorgaanden onderfcheidt, en te regt den bynaam geeft. PETIVER heeft de Blaadjes by die der Veenbesfen vergeleeken, en de Takjes zyn ook nederhurkende, de Bloemen Violet.

XIII. *Scoparia.* Grove.

(13) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen en een uitfteekende Stempel, als een Schildje.*

Deeze Soort van Heide is in geheel Spanje, Portugal en de Zuidelyke deelen van Vrankryk, zeer gemeen, zo CLUSIUS aanmerkt, wordende, zegt hy, in die wyd uitgeftrekte Woefte-

(12) *Erica* Anth. Arift. Fol. ternis, Cor. camp. Stylo exferto, Fol. patentisfimis. BERG. *Cap.* 100. PLUK. *Mant.* 69. T. 347. f. 1. Afr.

(13) *Erica* —— —— Cor. camp. ftigmate exferto peltato. Erica Coris folio quarta. CLUS. *Hift.* I. 42. *Hisp.* 111. Ic. 113. Eur.

ſtenyën en ongebouwde Landen boven Bourdeaux, naauwlyks eenig ander Heeſter-Gewas gezien. Zy groeit op tot twee Ellen en ſomtyds meer hoogte, hebbende brooſch Hout en kleine dunne Blaadjes, die ligt afvallen. Dezelve is evenwel, zo hy aanmerkt, tot het maaken van Bezems zeer bekwaam. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(14) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen met een uitſteekende Styl, de Takjes grys.* XIV. *Arborea.* Boomachtige.

Onder alle de Soorten van Hey is deeze mooglyk de hoogſte; weshalve zy, niet onbillyk, den bynaam van *Boomachtige* voert. CLUSIUS, by wien het de Eerſte is, zegt dat dezelve ſomtyds hooger dan eens Mans langte groeit; dat zy zeer Heeſterachtig is, hard van Hout, uit den rooden zwartachtig, met kleine, korte Blaadjes, die by vieren om de Takken geplaatst zyn, van een zeer ſamentrekkende Smaak: dat de Bloemen Troswyze het bovenſte der Takken beſlaan, zo dat men dikwils de grootſte Takken, ter langte van een Voet, daar mede beladen ziet; zynde deeze Bloemen hol als een Bekertje, langwerpig, welriekende, ſchoon wit, of naar die der Lelietjes van den Dale gelykende.

Deeze

(14) *Erica* Anth. Ariſt. Fol. ternis Cor. camp. Stylo exſerto, Ramulis incanis. Erica Coris folio prima. CLUS. *Hiſt.* I. *Hisp.* 108. Ic. 109. Eur. Erica maxima alba. C. B. *Pin.* 485. GORT. *Belg.* 112.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Deeze groote Soort van Heide hadt die vermaarde Man in de Woeſtynen van Portugal, tusſchen Lisſabon en Conimbra, als ook aan de Taag gevonden, bloeijende aldaar in November en December. Men vindtze ook, volgens GERARD, in Bosſchen aan de Zeekust van Provence. Volgens COMMELYN valt dezelve op de Veluwe op verſcheide plaatſen, en veel omtrent Harderwyk.

b. Met gebaarde Meelknopjes en viervoudige Blaadjes.

XV. *Ramentacea.* Splinterige.

(15) Heide *met — — die Borſtelig zyn, de Bloemen bolrond, den Styl ingeſlooten met een dubbelen Stempel.*

Deeze, van de Kaap afkomſtig, is *Veelkroontjes draagende* getyteld van den Heer BERGIUS, om dat de Bloemen veel Kransjes om de Takjes maaken: ten minſte wordt die tot deeze Soort betrokken, niettegenſtaande ik daar in niet gemeld vind van eenen dubbelen Stempel, zynde de onderſte rondachtig, de bovenſte in vieren gedeeld, zo LINNÆUS aantekent. De Kelk is korter dan de Bloem die paarſch is, en groen, de Blaadjes zeer ſmal en tegen de Takjes aangedrukt, die Draadachtig

(15) *Erica* Anth. Ariſt. Fol quaternis, Setaceis, Cor. globoſis, Stylo incluſo, Stigmate duplicato. *Mant.* 65. Erica multibellifera. BERG. *Cap.* 110. Afr.

tig dun en ſplinterig voorkomen, waar van de bynaam.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(16) Heide *met* —— —— *Klokswyze Bloemen, den Styl ingeſlooten, de Kelken op de kant gehaaird.*

XVI. *Perſoluta.* Wydgemikte.

Tot deeze Kaapſche Heide wordt de *Wydgemikte* van BERGIUS t'huis gebragt. De Blaadjes zyn eenigermaate Stekelig of ruig; de Bloemen komen by losſe Kroontjes aan de toppen van de Takjes voort.

(17) Heide *met* —— —— *Eyronde Bloemen, tot Hoofdjes vergaard, den Styl ingeſlooten, de Blaadjes ruig.*

XVII. *Tetralix.* Dop-Heide.

Tot deeze Soort wordt de uit den rooden zwartachtige Bezem-Heide van BAUHINUS betrokken, welke de basterd-Heide of *Tetralix* van RUPPIUS zou zyn, daar HALLER een byzonder Geſlagt van gemaakt heeft. De ruigte der Steeltjes en Bladen, de vergaaring en gedaante der Bloemen, onderſcheidtze genoegzaam van de voorgemelde Soorten. 't Is een laag

(16) *Erica* Anth. Ariſt. Fol. quat. Cor. Campanulatis, Stylo incluſo, Calycibus ciliatis. *Mant.* 230. Er. ſubdivaricata. BERG. *Cap.* 114. Afr.

(17) *Erica* —— —— Cor. ovatis, Stylo incluſo, Flor. capitatis, Fol. ciliatis. Er. Fol. ſubul. ciliatis quaternis &c. *Hort. Cliff.* 148. *Fl. Suec.* 310, 337. R. *Lugdbat.* 442. Tetralix. HALL. *Helv.* 418. RUPP. *Jen.* 31. Erica ex rubro nigricans Scoparia. C. B. *Pin.* 486. GORT. *Belg.* 112.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. laag Gewasje, zelden een Voet hoog, en dikwils neerhurkend voorkomende onder de andere Heiden, of alleen op Moerasfige plaatfen en vogtige Heygronden door geheel Europa, en zelfs in onze Provinciën, alwaar menze, volgens den Hoogleeraar DE GORTER, Dop-Heide of Fyne Heide noemt.

XVIII. *Pubescens.* Ruigbloemige. (18) Heide *met* —— —— *Eyronde Bloemen, die ongefteeld op zyde zitten, den Styl ingeflooten, de Blaadjes ruuw.*

Hier is ook de Kleinbloemige t'huis gebragt, die bevoorens een byzondere Soort uitmaakte. Deeze en de negen volgende, wederom, zyn van de Kaap afkomftig.

XIX. *Abietina.* Dennbladige. (19) Heide *met* —— —— *lange Bloemen, die ongefteeld zyn, den Styl ingeflooten hebbende.*

Van deeze Soort, die van anderen Geneverbladig genoemd wordt, zyn de Bloemen Rolrond, en tweemaal zo lang als de Bladen; Aairswyze vergaard, hangende nederwaards, hoogrood van Kleur.

XX. *Mammosa.* Grootbloemige. (20) Heide *met* —— —— *groote Bloemen, den Styl uitfteekende.*

De

(18) *Erica* Anth. Arift Fol. quat. Cor. ovatis, Stylo inclufo, Fol. fcabris, Flor. fesfilibus lateralibus. Erica parviflora. *Sp. Plant.* 506 Afr.

(19) *Erica* —— —— Cor. grosfis, Stylo inclufo, Flor. fesfilibus. Erica Fol. Juniperi Fl. purpureo oblongo. BUXB. *Cent.* IV p. 25. T. 41, 42. Er. Afr. arborescens Fl. carneo. BARTH. *Hafn.* II. p. 57. Obs. 24. BERG. *Cap.* 105. Afr.

(20) *Erica* —— —— Cor. grosfis, Stylo exferto. *Mant.* 234. Afr.

De Bloemen van deeze zyn Eyrondachtig, een Duim groot, Bloedrood, zo wel als de Kelk, die zeer kort is en de Stempel van den uitsteekenden Styl, als een Knopje, vierhoekig: de Blaadjes Elsvormig smal, digt en ruuw. III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

(21) Heide *met — — Eyronde Bloemen die samengehoopt zyn, den Styl uitsteekende, de Bladen Wollig.* XXI. *Caffra.* Wollige.

II. Met gekamde Meelknopjes en drievoudige Blaadjes.

(22) Heide *met — — de Bloemen rond Klokvormig; aan 't end der Takken, den Styl ingesloten.* XXII. *Triflora.* Driebloemige.

Deeze schynt van de Driebloemige van BERGIUS te verschillen. Zy heeft de Takken en Steeltjes ruig, de Bloemen van langte als de Kelk.

(23) Heide *met — — de Bloemen rond Klokvormig gedekt, den Styl ingesloten, de Blaadjes Schubachtig geplaatst.* XXIII. *Baccans.* Besieachtige.

(24) Hei-

(21) *Erica* Anth. Arist. Fol. quat. Cor. ov. Stylo exserto, Fol. pubescentibus, Floribus congestis, Er. fol. lineari-subulatis ternis &c. *Hort. Cliff.* 148. Afr.

(22) *Erica* Anth. Cristatis, Fol. ternis, Cor. globoso-campanulatis, Stylo incluso, Flor. terminalibus. *Sp. Plant.* 508. Afr.

(23) *Erica* — — Cor. globoso-campanulatis tectis, Stylo incluso, Fol. imbricatis *Mant.* 233. Erica Afric. glabra fruticosa, Arbuti Flore. SEB. *Kab.* I. p. 32. T. 21. f. 3. Afr.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

XXIV. *Gnaphalodes.*

XXV. *Corifolia.*

(24) Heide *met —— —— de Bloemen Eyrond gedekt, den Styl ingeſlooten, den Stempel in vieren gedeeld.*

(25) Heide *met —— —— de Bloemen Eyrond met Tolachtige Kelken, aan Kroontjes, den Styl ingeſlooten, met een geknopten Stempel.*

XXVI. *Articularis.* Gewrichte.

(26) Heide *met —— —— de Bloemen ſpits Eyrond, den Styl ingeſlooten; den Kelk, die gekleurd is, langer dan de Bloem.*

XXVII. *Calycina.* Wydgekelkte.

(27) Heide *met —— —— de Bloemen Eyrond, den Styl ingeſlooten, de Kelken Raderachtig uitgebreid.*

Hier wordt de *Gnaphalodes* van BERGIUS t'huis gebragt, in welker beſchryving ik echter geen gewag gemaakt vind van die hoedanigheid der Kelken, noch ook niet, dat de Blaadjes driekant zyn, de Blikjes overhoeks, de Stempel

(24) *Erica* Anth. Criſt. Fol. tern. Cor. ovatis tectis, Stylo incluſo, Stigmate quadripartito. BERG. *Cap.* 119. Er. Afr. tenuifolia Unedonis flore. PLUK. *Mant.* 68. T. 346. f. 11. Afr.

(25) *Erica* —— —— Cor. ovatis, Stylo incluſo, Calycibus turbinatis, Flor. umbellatis, Stigm. capitato. BERG. *Cap.* 108. Erica Capenſis, Coridis folio, Flore rubello. PET. *Gaz.* p. 7. T. 3. f. 7. Afr.

(26) *Erica* —— —— Cor. ovatis acuminatis, Stylo incluſo Calyce colorato longiore. *Syſt. Nat.* XII. p. 269. *Mant.* 65. Afr.

(27) *Erica* —— —— Cor. ovatis, Stylo incluſo, Calycibus patentisſimis rotatis. Erica Gnaphalodes. BERG. *Cap.* 119. Afr.

pel ſtomp, gelyk thans gezegd wordt van deeze Soort.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK. XXVIII. *Cinerea.* Aſchgraauwe.

(28) Heide *met* —— —— *de Bloemen Eyrond, den Styl byna uitſteekende, met een geknopten Stempel.*

De Laage Heide met een Aſchgraauwe Schors en Aardbeſie-Booms Bloemen, van C. BAUHINUS, maakt deeze Soort uit, welke van de Kleur haaren bynaam heeft. Dezelve groeit in de middelſte deelen van Europa en in 't Ooſten, zegt onze Ridder. Menigvuldig komt zy voor, in Engeland, volgens RAY: men vindtze op onze Heijen, buiten Utrecht en Naarden. Het is de Zesde van CLUSIUS, welke die Kruidkenner zo in Engeland boven Windſor, als in Vrankryk boven Parys, en in Spanje, waargenomen hadt, geevende maar tedere Rysjes tot den Wortel uit, zonder eenige Steng, en de Bloemen ſchoon donker paarſch en groot hebbende, even als die van zyne Vyfde Soort, welke Heeſterachtiger was, en omtrent een Elle hoog, in Portugal boven Lisſabon gemeen. GERARD wil, in zyn beſchryving der Planten

(28) *Erica* Anth. Criſt. Fol. tern. Cor. ov. Stylo ſubexſerto, Stigmate capitato. OED. *Dan.* T. 38. Erica humilis Cortice cinereo, Arbuti Flore. C. B. *Pin.* 486. Erica Coris folio, ſexta. CLUS. *Hiſt.* I. p. 47. *Hisp.* Ic. p. 116. GER. *Prov.* 237. GORT. *Belg.* 112. *β.* Erica ternis per intervalla Ramulis. C. B. *Pin.* 486. Erica Coris folio quinta. CLUS. *Pann.* Ic. p. 115.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Planten van Provence, dat de eerstgemelde slegts een Verscheidenheid zy van deeze, welke te vooren door de drievoudigheid der Takjes onderscheiden werdt. Men zegt thans, dat de Bloemen blaauwachtig zyn in deeze Soort.

XXIX. *Paniculata.* Gepluimde.

(29) Heide *met* —— —— *Klokswyze kleine Bloempjes, den Styl uitsteekende.*

Dit is wederom een Kaapsche, tot welke de Duizendbloemige van BERGIUS betrokken wordt, een laag Heestertje, dat de Blaadjes smal en stomp, van boven plat, van onderen rond heeft, Schubswyze op zes ryën geplaatst; de Bloempjes klein en kort gesteeld, tot een Cylinder samengehoopt, Aschgraauw van Kleur.

XXX. *Australis.* Zuidelyke.

(30) Heide *met* —— —— *de Bloemen Rolrond, den Styl uitsteekende, de Blaadjes uitgespreid.*

In Spanje is deeze waargenomen door ALTSTROEMER. De Bloemen waren byna ongesteeld, driemaal zo lang als de Kelk, met grysachtige Slippen, den Styl geknopt hebbende en de Meeldraadjes met twee Baardjes gekamd, ingeslooten, in tweeën gedeeld.

b. Met gekamde Meelknopjes en viervoudige Blaadjes.

(31) Hei-

(29) *Erica* Anth. Crist. Fol. tern. Cor. campanul. Stylo exserto, Flor. minutis. Erica milleflora. BERG. *Cap.* 96. Afr.

(30) *Erica* —— —— Cor. Cylindr. Stylo exserto, Fol. patentibus. *Mant.* 231. Afr.

(31) Heide *met* —— —— *de Bloemen opgeblazen Eyrond, byna enkeld, den Styl ingesflooten hebbende.* III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. XXXI. *Physodes.* Erwtbloemige.

Deeze heeft de Bloemen Lymerig en van grootte als een Erwt, waar van de bynaam. Zy is, zo wel als de zeven volgende Soorten, van de Kaap afkomftig.

(32) Heide *met* —— —— *de Bloemen Eyrond, ongefteeld, zydelings geplaatst.* XXXII. *Empetrifolia.* Ruigbladige. Pl. XXIII. *Fig.* 2.

Deeze, van BERGIUS ontleend, heeft de Blaadjes als Spiraalswyze om de Takjes verftrooid, gelyk in de Lycopodium, zo dat dezelven moeielyk te tellen zyn, zegt de Ridder. In alle opzigten, byna, behoort tot deeze Soort dat Kaapfche Hey-Gewas, waar van ik een Tak heb, omtrent een Voet lang, die rond en Houtig is, donker paarfch van Kleur, met Lidtekens, zig in drie dunnere en deeze wederom in dunner Takjes verdeelende, welke digt begroeid zyn met tropjes van vier of vyf fmalle rondachtige Blaadjes, donker groen van Kleur, ftomp en krom, uitgefpreid, bezet met dunne witte

(31) *Erica* Anth. Crist. Fol. quaternis, Cor. ovatis inflatis, Stylo inclufo, Flor. fubfolitariis. BERG. *Cap.* 101. Afr.

(32) *Erica* —— —— Cor. ovatis, Flor. fesfilibus lateralibus. Erica Empetrifolia. BERG. *Cap.* 120. Erica Africana, Cor. folio pilofa, Flosc. minutis purp. inter Ramos disperfis. PLUK. *Mant.* 68. Afr.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

witte Haairtjes. Tusſchen dezelven, aan de toppen der Takjes, komen de Bloemen Aairswyze voort, zynde byna ongeſteeld, Eyrond of Bolrondachtig, paarſchachtig rood, bevattende den Styl en Meelknopjes, die onder *Fig.* 2 op PLAAT XXIII, welke de naauwkeurige Afbeelding van een Takje daar van is, by Letter B, door Vergrooting zyn afgetekend: waar uit zig de hoedanigheid der Gekamde Meelknopjes, die als tweearmig in deeze zyn, ten duidelykſte openbaart. Ook is een Blaadje, op de zelfde manier, daar nevens gevoegd, om de ruigte der Blaadjes, die ook op den Kelk plaats heeft, te vertoonen.

III. Met ongebaarde ingeſlootene Meelknopjes.

XXXIII. *Tenuifolia.* Dunbladige.

(33) Heide *met* —— —— *de Blaadjes gepaard, de Bloem en Kelk Bloedrood.*

Tot deeze Soort wordt door LINNÆUS een andere van SEBA betrokken, dan door BERGIUS, die ook de gladde van HERMANNUS met kleine fraay paarſche Bloempjes, welke tot Hoofdjes vergaard zyn, hier t'huis gebragt heeft, dat met geen van beiden ſtrookt. De Kleur der Bloemen ſtrekt tot een voornaame onderſcheiding.

(*a*) Met drievoudige Blaadjes.

(34) Hei-

' (33) *Erica* Anth. muticis incluſis, Cor. Calyceque Sanguineis, Fol. oppoſitis. BERG. *Cap.* 116. Erica Afr. altera, Fol. minutisſimo. SEB. *Kab.* I. p. 117. Tab. 73. f. 6. Afr.

(34) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen langwerpig spits Eyrond, over de eene zyde getrost.* III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. XXXIV. *Albens.* Witbloemige.

(35) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen by drieën door een gemeenen Kelk gedekt en ongesteeld.* XXXV. *Spumosa.* Schuimige.

Tot deeze Soort wordt, behalve de *Spumosa* van BERGIUS, ook de *Scariosa* van dien zelfden Autheur betrokken: want deeze twee komen in 't hoofdzaakelyke nagenoeg overeen: de Styl alleenlyk is in de eerste ingeslooten, in de andere uitsteekende, 't welk een byzonder aanzien geeft. De Kelk wordt gezegd Schubachtig te zyn en Bloedkleurig: de Bloemen Klokvormig en geelachtig; met een zeer langen, knikkenden Styl,

Hier moet ik de beschryving laaten volgen van een derden Tak myner Kaapsche Heiden, die ik de *Glanzige* noem, om dat zy een Glans heeft op het Loof, zynde in *Fig.* 3, op PLAAT XXIII, afgebeeld. Dezelve, naamelyk, heeft de Meelknopjes stomp of ongebaard en ongekamd; zy zyn binnen de Bloem beslooten; de Blaadjes zyn drievoudig of aan drie- *Splendida.* Glanzige. Pl. XXIII. *Fig.* 3.

(34) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. ternis, Cor. ovatis, oblongis acutis, Racemis secundis. *Mant.* 231. Afr.

(35) *Erica* —— —— —— Cor. ternis Calyce communi obtectis, Stylo exserto. BERG. *Cap.* 103. Erica scariosa. BERG. *Cap.* 102. Erica Afr. Fol. Corios minore, Fl. Albo. SEB. *Kab.* II. p. 11. T. 9. f. 7. Afr.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. *Heide.*

drieën Kranswyze om de Takjes geplaatst, en de Bloempjes komen by drieën in een gemeene Kelk voort. Dat de Bloemen gepluimd zyn, niet zydelings getrost, onderscheidtze van de naastvoorgaande, dat de Blaadjes drievoudig zyn van de Dunbladige, en dat de gemeene Kelk niet Schubachtig maar Bladerig is, van de laatste Soort. Gezweegen nog de Kleur der Bloemen, die zeer bleek roodachtig zyn. De Stengen zyn donker bruin, rond en taamelyk dik, hebbende myn geheele Tak ongevaar een Voet langte. Daar aan komen de Takjes, meest boven, Tropswyze by malkander voort, zig wederom in kleiner verdeelende, die altemaal met gladde groene Blaadjes, by drieën digt Kranswyze, en eenigermaate Schubachtig, begroeid zyn. De langte der Blaadjes is omtrent een tiende Duims; de figuur gelyk men om laag, by C, vertoond ziet; alwaar ook de dubbelde Meelknopjes, benevens de Styl, met sterke Vergrooting getekend, voorkomen. De Bloemkrans is gaapende en van grootte als de eigen Kelk, bestaande de gemeene Kelk uit vier kleine in 't kruis geplaatste Blaadjes, van Kleur als het Loof.

XXXVI. *Capitata.* Ruigkoppige.

(36) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen on-*

(36) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. tern. Cor. tectis Calyce lanato, Flor. sessilibus, Anth. mediocribus. BERG. *Cap.* 94. N. 4. SEB. *Kab.* I. p. 30. T. 20. f. 1. Erica Carnea Prom. Bonæ Spei. PETIV. *Gaz.* V. T. 2. f. 10. Afr.

ongesteeld en met een Wolligen Kelk gedekt, de Meelknopjes middelmaatig. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Hier is de Bloem in vieren ten halve gedeeld, stomp, niet langer dan de Kelk: de Meelknopjes byna met den Rand gelyk; de Styl uitsteekende. Men vindt by SEBA, onder den naam van Afrikaansche Heide met een Wollige geelgroene Kelk, de Afbeelding; waar uit blykt, hoe zeer deeze Soort van de voorgaanden verschille.

(37) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen Klokvormig en langer dan de Kelk, die gekleurd is; den Styl uitsteekende, de Meelknopjes middelmaatig.* XXXVII. *Melanthera.* Zwartknoppige.

De zwartheid der Meelknopjes, die ook met den Rand van de Bloem gelyk komen, geeft den bynaam aan deeze Soort, wier Kelk Bloedkleurig is, breeder dan lang.

(38) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen Eyrond Klokvormig, den Styl uitsteekende, den Stempel Trechterachtig.* XXXVIII. *Absynthioides.* Alsemachtige.

(39) Hei-

(37) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. tern. Cor. campanulatis, Cal. colorato longioribus, Stylo exserto, Anth. mediocribus. *Mant.* 232. Afr.

(38) *Erica* —— —— —— Cor. ovato - campanulatis, Stylo exserto, Stigmate infundibuliformi. *Mant.* 66. PLUK. *Phyt.* 47. f. 14. Afr.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

XXXIX. *Ciliaris.* Gehaairde. (39) Heide *met — — — groote Eyronde Bloemen, den Styl uitsteekende, de Trossen over ééne zyde.*

Met reden verwondert zig RAY, hoe BAUHINUS deeze de Engelsche heeft kunnen noemen, terwyl dezelve, zyns weetens, nergens in Engeland gevonden werdt. Zy groeit, volgens CLUSIUS, in Portugal, byna een Elle hoog, zynde Heesterachtig met dunne Takjes, waar aan de Blaadjes drievoudig groeijen, maar breeder dan in andere Soorten, van onderen witachtig, op de kanten Haairig en samentrekkende van Smaak. De Bloemen, die groot en Bekerachtig zyn, komen ook by drieën, Kranswyze, aan de enden der Takjes voort. Op Zandige plaatsen, omstreeks Lissabon, was deeze niet ongemeen. Thans volgen wederom vyftien Kaapsche Hey-Soorten.

b. Met viervoudige Blaadjes.

XL. *Tubiflora.* Pypbloemige. (40) Heide *met — — — groote geknodste Bloemen, den Styl ingeslooten, de Blaadjes een weinig gehaaird.*

Dee-

(39) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. tern. Cor. ovatis grossis, Stylo exserto, Racemis secundis. Erica hirsuta Anglica. C. B. *Pin.* 486. Erica duodecima. CLUS. *Hist.* I. p. 46. Octava. *Hisp.* p. 119. RAJ. *Hist.* 1716. Eur.

(40) *Erica* —— —— Fol. quaternis, subciliatis, Cor. clavatis grossis, Stylo incluso. Er. spicata, Floribus oblongis, e carneo purpureis. PLUK. *Mant.* 67. 346. f. 9. Erica Afr. frutescens. SEB. *Kab.* I. T. 20. f. 4. Afr.

Deeze Heester groeit aan de Kaap wel twee Ellen hoog en draagt zeer groote Pypachtige Bloemen, die Wollig zyn, komende de Styl byna met den rand gelyk, die in Lancetvormige Slippen is verdeeld. De Meeldraadjes steeken by SEBA aanmerkelyk buiten de Bloem, en de Blaadjes worden Haairig genoemd, zynde zeer kort en fyn.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(41) Heide *met* —— —— —— *groote geknodste Bloemen, den Styl ingesloten, de Blaadjes glad.*

XLI. *Curviflora* Krombloemige.

Deeze komt de voorige zeer naby, doch heeft de Bloemen ruig, met smaller Slippen; de Takken Haairig en de Bladen glad.

(42) Heide *met* —— —— —— *groote geknodste Bloemen, den Styl ingesloten, de Kelken ruig.*

XLII. *Coccinea.* Roodbloemige.

Ongemeen schoon vertoont zig deeze Kaapsche Heide, wegens haare groote nederhangende Scharlakenroode Bloemen, met lange uitsteekende Meeldraadjes van die zelfde Kleur.

(43) Heide *met* —— —— —— *groote geknodste*

XLIII. *Cerinthoides.* Overschoone.

(41) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. quat. glabris, Coroll. clav. grosfis, Stylo incluso. Er. Africana. SEB. *Kab.* II. T. 19. f. 5. Afr.

(42) *Erica* —— —— —— Cor. clav. grosfis, Stylo incluso, Calycibus hirsutis. Eric. Afric angustifolia &c. RAJ. *Dendr.* 98. SEB. *Kab.* I. T. 21. f. 4. Afr.

(43) *Erica* —— —— —— Cor. clav. grosfis, Stigmate in-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

ste Bloemen, en eenen ingesłooten gekruisten Stempel.

Om dat de Bloemen naar die van 't Kruid, *Cerinthe* genaamd, gelyken, heeft deeze dien bynaam. BREYN geeft 'er de Afbeelding van en houdtze voor de Koningin van de Kaapsche Heiden, als onder die allen in schoonheid uitmuntende. De Bloemen, paarschagtig rood van Kleur, zyn aan Hoofdjes vergaard op de toppen van de Takjes, en Wollig, hebbende den Kelk als verdubbeld. 't Gewas is Heesteragtig, met vry breede ruuwe Bladeren.

XLIV. *Fastigiata.* Topbloemige.

(44) Heide *met* —— —— —— *Trompetachtige gebondelde Bloemen, den Styl ingeslooten hebbende.*

In deeze staan de Bloemen overend; zy breiden zig aan den rand in vier Hartvormige Slippen uit, die van onderen rood, van boven wit zyn, anders ook op de zelfde manier aan Hoofdjes vergaard.

XLV. *Cubica.* Vierkantige.

(45) Heide *met* —— —— —— *spits Klokvormige Bloemen, den Styl ingeslooten, de Kelken vierkantig hebbende.*

(46) Hei-

cluso cruciato. Erica Coris folio hispido, Cerinthoides, Africana. BREYN *Cent.* 25. T. 13. SEB. *Kab.* II. T. 22. f. 4 & T. 34. f. 6. Afr.

(44) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. quat. Cor. Hypocrateriformibus fasciculatis, Stylo incluso. *Mant.* 66. Afr.

(45) *Erica* —— —— —— Cor. Campanulatis acutis, Stylo incluso, Calycibus tetragonis. *Mant.* 233. Afr.

(46) Heide *met* —— —— —— *Eyrond Trechterachtige Bloemen, den Styl ingeflooten en getande Kelken.* III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. XLVI. *Denticulata.* Tandige.

(47) Heide *met* —— —— —— *Klokvormige Lymerige Bloemen, die getrost zyn, den Styl ingeflooten.* XLVII. *Viscaria.* Lymige.

(48) Heide *met* —— —— —— *Bolronde Bloemen, die den Styl ingeflooten hebben en de Kelken eenigermaate gefchubd.* XLVIII. *Granulata.* Korrelige.

(49) Heide *met* —— —— —— *langwerpig Eyronde Bloemen, die beneden den Top famengehoopt zyn, met den Styl ingeflooten.* XLIX. *Comofa.* Gekroonde.

De Bloemen van deeze gelyken naar die van de vierendertigfte, en de voorgaande naar de vyftiende Soort.

IV. Met ongebaarde uitfteekende Meelknopjes.

a. Met drievoudige Blaadjes.

(50) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen Rolrond, den Styl uitfteekende, enkelde Kelken en zeer lange Meelknopjes.* L. *Plukenetii.* Plukenetie.

(51) Hei-

(46) *Erica* Anth. mut. incl. Fol. quat. Cor. ovato-infundibuliformibus, Stylo inclufo, Cal. denticulatis. *Mant.* 229. Afr.

(47) *Erica* —— —— —— Cor. Camp. glutinofis Stylo inclufo, Flor. racemofis. *Mant.* 231. Afr.

(48) *Erica* —— —— —— Cor. Globofis, Styl. incl. Cal. fub-imbricatis. *Mant.* 234. Afr.

(49) *Erica* —— —— —— Cor. ovato-oblongis, Stylo inclufo, Flor. infra Caul. apicem congeftis. *Mant.* 234. Afr.

(50) *Erica* Anth. mut. exfertis, Fol. ternis, Cor. cylindr. Sty-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

LI. *Petiveri.* Petiverse.

(51) Heide *met — — — de Bloemen spits, den Styl uitsteekende, geschubde Kelken en zeer lange Meelknopjes.*

Deeze twee verschiilen weinig in Gestalte, maar bovendien zyn de Bloemen in deeze geel en scherp in vieren gedeeld; in de andere rood en flaauw verdeeld; terwyl ook deeze de Blaadjes op elkander leggende, niet afstandig heeft, gelyk de andere.

LII. *Nudiflora.* Naaktbloemige.

(52) Heide *met — — — de Bloemen Rolrond, den Styl uitsteekende, de Takken Wollig.*

In deeze zyn de Bloemen verspreid; de Kelk is zeer klein; de Styl Haairachtig.

LIII. *Bruniades.* Wolkoppige.

(53) Heide *met — — — de Bloemen met een Wolligen Kelk gedekt, hier en daar verstrooid, den Styl uitsteekende.*

De Welriekende Afrikaansche Heester van SE-

Stylo exserto, Cal. simplicibus, Anth. longissimis. PLUK. *Mant.* 45. T. 344. f. 6. SEB. *Kab.* II. T. 25. f. 5. Afr.

(51) Anth. mut. exsertis, Fol. ternis, Cor. acutis, Stylo exserto, Calycibus imbricatis, Antheris longissimis. *Mant.* 235. Erica Plukenetii. BERG. 91. Afr.

(52) *Erica* — — — Cor. Cylindr. Stylo exserto, Ramis tomentosis. *Mant.* 229. Afr.

(53) *Erica* — — — Cor. tectis Calyce lanato, Stylo exserto. Floribus sparsis. *Sp. Plant.* N. 15. Eriocephalus Bruniades Ericæformis &c. PLUK. *Mant.* 69. T. 347. f. 9. Frutex Africanus aromaticus. SEB. *Kab.* II. T. 63. f. 7. Er. Prom. B. Spei, Fl. albis, Staminibus rubris. PET. *Gaz.* V. T. 2. f. 9. Afr.

SEBA wordt hier t'huis gebragt, hebbende de Bloempjes van een aangenaamen Reuk, doch de Blaadjes niet Haairig gelyk zy zig in die van PLUKENET vertoonen. De Kelken maaken, in beiden, Wollige Knopjes, die van binnen hol zyn en de Bloempjes bevatten, welke, in die van PETIVER, wit waren met roode Meeldraadjes. III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

(54) Heide *met — — — de Bloemen Klokvormig, met een geschubden Kelk; den Styl uitsteekende.* LIV. *Imbricata.* Lorkebladige.

Ten opzigt van het Loof komt deeze zeer naby aan de *Laricina* van BERGIUS, doch de figuur der Meelknopjes zal ze daar van onderscheiden. De Bloemen staan zydelings, zyn wit en binnen den Kelk vervat.

(55) Heide *met — — — de Bloemen Klokvormig, den Styl uitsteekende en Naaldswyze Bladen.* LV. *Umbellata.* Gekranste.

In Spanje heeft de Heer LOEFLING deeze Soort van Hey waargenomen, een Heestertje met korte gladde, Naaldswyze Blaadjes, by

(54) *Erica* Anth. mut. exsertis, Fol. ternis, Cor. Campanulatis, Cal. imbricatis, Stylo exserto. *Sp. Plant.* N. 12. Erica quinquangularis. BERG. *Cap.* 117. Erica Æthiopica incana, Foliolis Laricis in modum confertis &c. PLUK. *Mant.* 68. T. 346. f. 13. Afr.

(55) *Erica* — — — Cor. Campanulatis, Stylo exserto, Fol. acerosis. *Sp. Plant*, N. 2. Er. Fol. acerosis glabris ternis. LOEFL. *It.* 138. Eur.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. by drieën geplaatst. De Bloemen waren blaauwachtig, komende by Kransjes voort, en de Meelknopjes hadden, van onderen, een knobbelige Staart.

b. Met vier- of meervoudige Blaadjes.

LVI. *Purpurascens.* Paarſchachtige. (56) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen Klokvormig, verſtrooid; den Styl uitſteekende.*

Deeze, in de Zuidelyke deelen van Europa vallende, maakt de Zevende van CLUSIUS, met Bladen van Coris, uit, en de hurkende bleek paarſche van BAUHINUS. De Kelk is Elsvormig; de Bloemen zyn Rolrond; de Meelknopjes diep geſpleeten; de Bladen drie of viervoudig, maar aan de topjes vyfvoudig, zo de Heer SEGUIER, te Verona, waargenomen heeft. Zy groeit op veele Zandige Plaatſen van Portugal, komende de Beſſen daar van, in de Maanden September en Oktober, te Lisſabon op de Markt te koop, die een Snoepery voor 't Vrouwvolk en de Kinderen zyn. Men geeft deeze Beſſen ook aan Luiden die een heete Koorts hebben, tot Dorstlesſchinge, zo CLUSIUS aantekent.

(57) Hei-

(56) *Erica* Anth. mut. exſertis, fol. quaternis. Cor. Campanulatis, Stylo exſerto, Flor. ſparſis. *Sp. Plant.* N. 10. Erica procumbens dilute purpurea. C. B. *Pin.* 486. Erica Coris folio ſeptima. CLUS. *Hiſt.* I. p. 43. *Hisp.* p. 117. Eur.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(57) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen Klokvormig, enkeld; den Styl uitsteekende.*

Deeze groeit in Afrika en komt ook by Thoulouse, in Vrankryk, voor, zegt onze Ridder, waar van de bynaam. Zy gelykt naar de volgende Soort.

LVII. *Vagans.* Zwervende.

(58) Heide *met* —— —— —— *de Bloemen langwerpig, over éene zyde, den Styl uitsteekende.*

LVIII. *Herbacea.* Kruidige.

Deeze is, volgens zyn Ed., de Winter-Plant, van de zelfde Soort als de Voorjaars-Plant, zynde de Vleezige Heide, door den Heer JACQUIN in Oostenryk waargenomen: mooglyk de eerste der Pannonische van CLUSIUS, welke Besfen draagt, met Vleezige Bladen.

(59) Heide *met* —— —— *vyfvoudige Blaadjes, de Bloemen Rolrond, verspreid, den Styl uitsteekende.*

LIX. *Multiflora.* Veelbloemige.

Dee-

(57) *Erica* Anth. mut. exsertis, Fol. quaternis, Cor. Campanulatis, Stylo exserto, Floribus solitariis. *Mant.* 230. Afr.

(58) *Erica* —— —— —— Cor. oblongis, Stylo exserto, Flor. secundis. Erica procumbens herbacea. C. B. *Pin.* 486. *Sp. Plant.* N. 3. *β.* Er. Carnea. *Sp. Plant.* N. 14. JACQ. *Austr.* T. 32. Eur.

(59) *Erica* —— —— Fol. quinis, Cor. cylind. Stylo exserto, Flor. sparsis. *Sp. Plant.* N. 13. Erica Fol. Corios multiflora. J. B. *Hist.* I. p. 356. RAJ. *Angl.* III. p. 471. TOURNF. *Inst.* 602. GORT. *Belg.* N. 333. Erica Juniperifolia dense fruti-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Deeze ſchynt in Provence byzonder gemeen te zyn, wordende de Bloemen, daar van, dikwils in de Tuilen gedaan, wegens haare fraayheid; zo de Heer GARIDEL aantekent. RAY vondt in Engeland eene Genever- of Dennbladerige Heide, met veele Bloemen, waar van deeze Soort den bynaam voert. Een Dennbladige Kaapſche is hier voor beſchreeven. 't Is een digt Heeſter-Gewas, van taamelyke hoogte, met dunne Blaadjes, tropswyze by malkander gevoegd, en aan de toppen met veele Bloemen beladen. CLUSIUS heeft buiten twyfel van deeze, als een andere Soort zyner Tweede Corisbladige, in 't Land omſtreeks Narbonne gemeen, waar van MATTHIOLUS, waarſchynlyk, de Afbeelding gegeven hadt, geſproken.

LX. *Mediterranea.* Middellandſche.

(60) Heide *met* ——— ——— *viervoudige uitgebreide Blaadjes, Eyronde Bloemen, die verſpreid zyn en een uitſteekende Styl.*

Deeze heeft de Takken wit en hoekig, de Bladen komen meest by vieren voort; de Bloemen

ticans Narbonenſis LOB. *Hiſt.* 620. GARID. *Aix.* 160. T. 32. SAUV. *Monsp.* 46. GOUAN. *Monsp.* 195. GERARD. *Prov.* 438.

(60) *Erica* Anth. mut. exſertis, Fol. quaternis patentibus, Corollis ovatis, Stylo exſerto, Flor. ſparſis. *Mant.* 229. Erica maxima purpurascens longioribus foliis. C. B. *Pin.* 485. E. Fol. Corios quaternis Flore purpurascente. J. B. *Hiſt.* I. p. 356. Erica Coris Folio ſecunda. CLUS. *Hiſt.* I. p. 42. *Hisp.* p. 110. COMM. *Ind. Holl.* p. 34.

men zyn niet Rolrond, maar volſtrekt Eyrond, zegt LINNÆUS; waar door hy deeze, op de Gebergten van Ooſtenryk vallende, van de voorgaande onderſcheidt. De Tweede van CLUSIUS, hier t'huis gebragt, in Portugal groeijende, hadt byna eens Mans langte. Of het deeze dan de voorgaande zy, die men op de Veluwe en buiten Utrecht aantreft, ſtaat nog te onderzoeken.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

OPHIRA.

De Kenmerken van dit nieuwe Geſlagt, behalve de agt Meeldraadjes en één Stempel, zyn, een tweekleppig Omwindzel, drie Bloemen bevattende, welke vierbladig zyn, boven het Vrugtbeginzel, dat eene Beſie wordt met ééne Holligheid.

De eenigſte Soort (1) is door den Hoogleeraar BURMANNUS opgegeven, als een regtopſtaande Afrikaanſche Heeſter, welke de Bladen gepaard en ſmal Eyrondachtig heeft, de Bloemen zydelings, ongeſteeld. Onze Ridder merkt aan, dat zy veel naar de *Grubbia* van BERGIUS gelykt.

I. *Ophira ſtricta.*

DAPHNE.

Een Bloemachtige, egaal in vieren gedeelde Kelk, die verwelkt, en de agt Meeldraadjes inſluit, wordende het Vrugtbeginzel eene één-zaa-

(1) Ophira. *Syst. Nat. Veg.* XIII. Gen. 1304. p. 307.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. zaadige Besie: dit maakt, met den enkelden Styl, de Kenmerken uit.

Dit Geslagt bevat dertien Soorten, waar onder agt die de Bloemen zydelings en vyf die dezelven aan de toppen der Stengen of Stammetjes hebben. Ver de meesten zyn Europische Gewassen.

I. *Daphne Mezereum.* Peperboompje. (1) Daphne *met ongesteelde Bloemen, drie by elkander aan de Steng, en Lancetvormige afvallende Bladen.*

Onder den naam van *Peperboompje* is dit Gewas, wegens den heeten Smaak zyner Bessen, by ons bekend. In Duitschland geeft men 'er, gemeenlyk, den Griekschen naam *Mezeréon* aan, of noemt het *Chamelæa*, om dat het eenigermaate naar den Olyfboom zweemt. De natuurlyke Groeyplaats is zo wel in de Zuidelyke als in de Noordelyke deelen van Europa. In Provence, Karniolie, Duitschland, Lapland, Sweeden en Switzerland, treft men het op de Bergen en in de Boschen aan: doch in Engeland wordt het, gelyk in onze Provinciën, tot Sieraad in de Hoven gehouden.

Het

(1) *Daphne* Flor. sessilibus ternis Caulinis, Fol. lanceolatis deciduis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 480. p. 271. *Veg.* XIII. Gen. 485. p. 307. *Fl. Lapp. Suec. Mat. Med. Hort. Cliff. R. Lugdbat.* 201. Laureola Folio deciduo s. Laureola fæmina. C. B. *Pin.* 462. Chamelæa Germanica. DOD. *Pempt.* 364. DOD. *Purg.* p. 130. Daphnoides CAM. *Epit.* 937. SCOP *Carn.* 278. GER. *Prov.* 443. Thymelæa Lauri folio deciduo, sive Laureola fœmina. TOURN. *Inst.* 595. HALL. *Helv.* 188.

Het is een Boompje of Heester, doorgaans een Elle of ook wel twee Ellen hoog wordende, met ronde Stengen en Takken, die zeer taay zyn, hebbende een witachtige Schors, waar onder een groene Bast met eenige Wolligheid, bedekkende een wit Hout. De Bladen gelyken taamelyk naar die van den Laurierboom, doch zyn kleiner, en daarom wordt het dikwils *Laureola* genoemd of *Laurus pumila*, en misschien heeft, om die reden, onze Ridder den naam van *Daphne*, welke volmaakt de Grieksche naam is van den Laurierboom, aan dit Geslagt gegeven (*). TOURNEFORT noemde deeze Soort *Thymelæa met afvallende Laurierbladen* of *Wyfjes Laureola*, om dezelve dus van het zogenaamde Zwarte Peperboompje, dat men *Mannetjes Laureola* heette, te onderscheiden. De Bloemen die Aairswyze, in 't vroege Voorjaar, voor de Bladen, ontluiken, hebben een zeer aangenaamen Reuk en versieren dus, als Eerstelingen van de Lente, een Bloemtuin ongemeen. Men vindt 'er, van deeze Soort, met witte Bloemen, die men *Witte*, en met roodachtige Bloemen, die men *Roode* Peperboompjes tytelt; maar het grootste verschil bestaat in de Kleur der Bessen, welke aan de eersten volkomen geel, aan de laatsten hoog.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(*) Nomen (*Thymelæa*) displicuit Linnæo; sed Græcum est, innocentius [quam] *Daphne*, quæ verissima Laurus est. HALL.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. hoogrood voorkomen. In het Gewas heeft ook eenig verschil plaats, dewyl de Witte veel sterker opschieten en zig minder gemakkelyk tot fraaije Bloemboompjes laaten maaken.

De Besſen genaamd *Cocco-Gnidia.* Men wil dat de Besſen van deeze Peperboompjes, die door 't droogen zwart worden, het in de Apotheeken, ten minſte in de Simplicie-Kastjes, bekende *Cocco-Gnidium* uitleveren. De Besſen zyn ongemeen heet en byna vergiftig ſcherp, brandende den Keel zodanig, dat hier door eene byna onleſchbaare droogte en dorst verwekt wordt: weshalve ſommige Duitſchers dit Gewas *Kellerhals* heeten. Dewyl een enkele Beſie, ingeſlokt, zulks veroirzaaken kan, zo blykt, hoe gevaarlyk het in de Bosſchen moet zyn, deeze Besſen te vinden, voor Menſchen door Dorst afgemat, en dat men, in de Tuinen, niet te veel voorzorg kan draagen, om de Kinderen van deeze Besſen, die ſchoon voor 't oog zyn, af te houden. Voorts leveren zy een zeer ſterk Purgeermiddel uit, Waterige Vogten met geweld ontlastende, en kunnen derhalve, door weeking in Azyn verbeterd, in ſommige hardnekkige Kwaalen, by zeer kleine Giften, gebruikt worden; doch veiligst zal men 'er zig van onthouden. De Kwakzalvers geeven 'er ſomtyds drie Korrels van in, tegen de Waterzugt. De Boeren in Sweeden maaken 'er een grappig gebruik van, ſtoppende het een of ander Kreng vol met deeze Besſen, om de Wolven en Vosſen

te

te vergeeven. De naam is daar van afkomstig, dat men zig verbeeld heeft, dat zy de *Grana Gnidia* of *Cnidia* van HIPPOCRATES en de oude Grieken mogten zyn; doch hier van is geene zekerheid.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(2) Daphne *met ongest. Oxel-Bloemen, Lancetvormige Bladen en zeer eenvoudige Stengen.*

II. *Thymelæa.* Gladde.

De naam van *Thymelæa*, welke door TOURNEFORT en anderen tot een Geslagtnaam gebruikt was, om een menigte van dergelyke Gewassen te bevatten, geeft onze Ridder aan deeze Soort, welke het eigentlyke Gewas niet is van dien naam. C. BAUHINUS heeft dezelve beschreeven onder den naam van *Sanamunda*, welke aan verscheiderley Planten is gegeven, wegens eene Geneezende en zuiverende kragt: waar van ik in deeze niets verneem. GERARD geeft 'er de Afbeelding van, waar uit blykt, dat het gladde Blaadjes, als van de Polygala, heeft, en dat de Groeyplaats is in Provence. Volgens J. BAUHINUS schynt het ook te groeijen in Languedok en in Spanje (*).

(2*) Daphne

(2) *Daphne* Flor. sessil. axillaribus, Fol. lanceolatis. Caulibus simplicissimis. D. Flor. tetrandris. SAUV. *Monsp.* 56. Thymelæa Fol. Polygalæ glabris. C. B. *Pin.* 463. Thymelæa Alpina glabra &c. PLUK. *Alm.* 366. T. 229. f. 2. Sanamunda viridis vel glabra. B. *Prodr.* 160. J. B. *Hist.* I. p. 592. GOUAN *Monsp.* 196. GARID. *Aix.* 460. GER. *Prov.* 442. T. 17. f. 2.

(*) *Habitat in Hispania & Monspelii in Horto Dei*, heeft

III. AFDEEL VII. HOOFDSTUK.

(2*) Daphne *met ongest. zydel. vergaarde Bloemen, smal Lancetvormige Bladen en een Wollige Steng.*

II*. *Pubescens.* Wollige.

Deeze, in Oostenryk groeijende volgens den Heer JACQUIN, schynt van de voorgaande te verschillen, doch komt dezelve zeer naby, en daarom is zy hier geplaatst.

III. *Villosa.* Ruige.

(3) Daphne *met ongest. zydel. enkelde Bloemen en Lancetvormige, gehaairde, platte, vergaarde Bladen.*

In Portugal groeit deeze, volgens TOURNEFORT, en in Spanje volgens ALTSTROEMER, een Heester zynde met overhoekse Takken, die uit de Oxels der Bladen rondom kleine Bladerige Takjes uitgeeft, zo dat het Gewas zig als gekranst vertoont.

IV. *Tartonraire.* Witachtige.

(4) Daphne *met ongest. vergaarde Oxel-Bloemen, de Bladen Eyrond, wederzyds ruig, en geaderd.*

Dit

LINNÆUS *in Spec. Plant.* doch, behalve de zonderlingheid van die uitdrukking, is het uit GARIDEL en GERARD genoegzaam blykbaar, dat dit Gewas in 't wilde groeit op verscheide plaatsen van Provence.

(2*) *Daphne* Flor. sessil. later. aggregatis, Fol. lanceolato-linearibus, Caule pubescente. *Mant.* 66.

(3) *Daphne* Flor. sessil. later. solitariis, Fol. lanc. planis, ciliatis, pilosis, confertis. Thymel. villosa minor Lusitanica, Polygoni folio. TOURNF. *Inst.* 594.

(4) *Daphne* Flor. sessil. aggr. Axillaribus, Fol. ovatis utrinque

Dit Gewas, omstreeks Marseille, in de Wyngaarden, den naam voerende van *Tartonraire*, heeft witachtige Bladen, zo zagt als Fluweel en groeit ook aan de Zee-Kust van Provence, Genua, Corsica en Sardinie, volgens DALECHAMP, die 'er naauwlyks de hoogte van een Voet aan geeft. De Bloempjes komen Tropswyze uit de Oxels der Bladen voort, welke naar die van Wynruit of van Myrthen gelyken, en het draagt Besfen, niet minder heet en scherp en van dergelyken aart, als die der Peperboompjes. Van sommigen is het Groote *Sesamoides* genoemd geweest.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

(5) Daphne *met ongest. verg. zydelingse Bloemen en Lancetvormige stompachtige Bladen, die van onderen Wollig zyn.*

V. *Alpina.* Alpische.

Deeze is, onder den naam van *Alpische gryze Chamelæa*, by LOBEL afgebeeld, en by GESNERUS onder dien van *Daphnoides*, welke

que pubescentibus nervosis. GRON. *Or.* 125. Th. Fol. candicantibus & Serici instar mollibus. C. B. *Pin.* 463. Tartonraire Galloprovinciæ Massilienfium. LOB. *Ic.* 371. Sesamoides majus multorum. DAL. *Hist.* 1669.

(5) *Daphne* Flor. sesfil. aggr. lateralibus, Fol. lanceol. obtusiusculis, subtus tomentosis. Daphnoides Fol. supinis hirsutis. GESN. *Fasc.* 6. T. 3. f. 7. Chamelæa pumila saxatilis, flore pallido. BARR. *Ic.* 234. Thym. Cantabr. Juniperifolia. TOURNF. *Inst.* 595. HALL. *Helv.* 187. SAUV. *Monsp.* 57. Chamelæa Alpina folio incano. C. B. *Pin.* 462. Cham. Alpina incana. LOB. *Ic.* 370. *β.* Cham. Sabaudica &c. RAJ. *Hist.* 1588. Thym. incana. PLUK. *Alm.* 366. T. 229. f. 3.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

ke de Bladen van onderen ruig heeft. 't Gewas groeit zo wel in de Switzersche Gebergten, als in die van Italie en Oostenryk. De Savoische Chamelæa, die als een Bysoort aangemerkt wordt, heeft het Hout zeer broosch, en bereikt niet meer dan anderhalf Voet hoogte. Ten opzigt van de ruigte der Bladen is naar den Ouderdom en Groeyplaats een aanmerkelyk verschil, zynde de jongen Wollig en de ouden kaal.

VI. *Laureola.* Zwart Peperboompje.

(6) Daphne *met vyfbloemige Oxel-Trossen, de Bladen Lancetvormig glad.*

Dit is het zogenaamde Zwarte Peperboompje, dat dien naam zo wel hebben kan wegens de donkergroene Kleur der Bladen, als wegens de zwartheid der Bessen. De natuurlyke Groeyplaats van hetzelve is niet in de Noordelyke, maar in de middelste deelen van Europa, op de Bergen en in de Wildernissen van Engeland, Vrankryk, Switzerland, Duitschland, in 't byzonder aan den Rhyn en Moesel en aan 't Meir van Geneve. Het voert, zo wel als de eerste Soort, den naam van *Laureola* of *Daphnoides*, en is mede, in de Winkels, by den naam van *Mezeréon* bekend; doch dit voert, in 't byzonder, in 't En-

(6) *Daphne* Racemis axill. quinquefloris, Fol. lanceolatis glabris. *Hort. Cliff. Ups. &c. Mat. Med.* SAUV. *Monsp.* GOUAN. GER. &c. Laureola sempervirens flore viridi, quibusdam Laureola mas. C. B. *Pin.* 462. TOURNF. *Inst.* 595. DOD. *Pempt.* 365.

Engelsch den naam van *Dwarf-Laurel* of *Spurge-Laurel*, in 't Hoogduitsch dien van *Zeilandt*, in 't Fransch *Laureole male* of Mannetjes Laureola. In 't wilde wordt het wel twee Ellen en hooger, hebbende mede ronde Takken en eene witte Schors, met dikke Laurierachtige donker groene Bladen, die zelfs door den strengsten Vorst niet afvallen, noch schade lyden; des het de Hoven met een altoos groenend Loof versiert, en een fraay Boompje maakt, niettegenstaande de bevalligheid der Bloemen, die geen Reuk hebben, gering is. 't Geheele Gewas heeft een zeer scherp Sap, en de Besfen zyn niet minder gevaarlyk, dan die van de andere Laureola; doch van deeze is meest de Bast in gebruik tot een Schroeijend of Brandmiddel, en de Bladen hebben in Stooving of Pappen, als een oplosfend, verdryvend, verwarmend Middel, in Jichtpynen uit Koude ontstaan, eenigen naam.

III. Afdeel. VII. Hoofd-stuk.

(7) Daphne *met zydelingse tweebloemige Steeltjes, de Bladen Lancetvormig Eyrond.*

VII. *Pontica.* Levantse.

Tournefort nam deeze op zynen Reistogt in de Levant waar, een Heester zynde van omtrent twee Voeten hoog, met zeer taaije

(7) *Daphne* Pedunc. lateralibus bifloris, Fol. lanceolato-ovatis. Thymelæa Pontica Citrei foliis. Tournf. *Itin.* II. T. p. 180.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

je Takken en Bladen als van den Citroenboom. De Bloemen waren ten minſte zo groot als die der enkelde Hyacinthen, van een aangenaamen Reuk, geel van Kleur. De Vrugt was nog groen en onryp, doch het geheele Gewas hadt eenen ſcherpen Smaak, gelyk de gewoone Peperboompjes.

VIII. *Indica.* Chineeſche.

(8) Daphne *met een geſteeld Bloemhoofdje aan 't end der Takken, en gepaarde, langwerpig Eyronde, gladde Bladen.*

Dit is een klein Heeſtertje, door den Heer OSBECK in China waargenomen, aan 't end van zyne Takken tropjes draagende van zes, zeven of agt, ongeſteelde Bloemen.

IX. *Cneorum.* Berg-Peper.

(9) Daphne *met ongeſteelde Bloemhoofdjes aan 't end der Takken, en Lancetvormige kaale geſpitſte Bladen.*

Deeze Soort wil het *Cneorum* van MATTHIOLUS zyn. Het is een Plantgewas, veel naar de Thymelæa gelykende, dat in Switzerland, Hongarie en op de Pyreneeſche Bergen; als ook in Languedok valt. Men vindt het ins-

(8) *Daphne* Capitulo terminali pedunculato, Fol. oppoſitis oblongo - ovatis glabris. OSB. *It.* 246. BURM. *Fl. Ind.* p. 88.

(9) *Daphne* Flor. faſcicul. terminalibus ſeſſilibus, Fol. lanceolatis nudis mucronatis. Daphne humifuſa &c. SAUV. *Monsp.* 57. Thymelæa minor ſ. Daphnoides Alpinum. GESN. *Faſc.* 5. T. 3. f. 6. Th. affinis facie externâ. C. B. *Pin.* 463. Cneorum. MATTH. *Hiſt.* 46.

insgelyks in Provence, volgens GERARD, die de Alpische Vlaschblaadige Thymelæa, van TOURNEFORT, met zeer welriekende paarsche Bloemen, daar toe betrekt.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(10) Daphne, *met een endelingse Bloempluim, en smal Lancetvormige gespitste Bladen.*

X. *Gnidium.* Thymelæa.

Deeze maakt eigentlyk de *Thymelæa* der Autheuren uit, hoewel zy door den naam van Thymelæa *met Bladen van Vlasch* onderscheiden wordt. In Spanje en Italie, doch inzonderheid in Languedok en Provence, is zy gemeen, wordende aldaar *Cante-Perdris* of *Garou* genoemd. Het is een Heester die somtyds een Duim dik en een Elle hoog wordt, veel dunne Rysjes uitgeevende, welke met geduurig groenende Bladen, als die van Vlasch, maar grooter, breeder en aan 't end een Puntje hebbende, bezet zyn. Aan 't end der Rysjes komen Pluimen van Bloemen voort, byna als die der Olyfboomen, waar op Vrugten volgen als Myrthe-Besfen, doch wat langer, in 't eerst groen, in de rypheid Koraalrood, vol van een Sappig Vleesch, met een enkelen Zaadkorrel, die onder een zwart Huidje een wit Merg, dat zeer scherp

(10) *Daphne* Paniculâ terminali, Foliis lineari-lanceolatis acuminatis. GER. *Prov.* 444. GOUAN *Monsp.* 196. SAUV. *Monsp.* 56. GUETT. *Stamp.* 2. p. 427. Thymelæa Foliis Lini. C. B. *Pin.* 463. Thymelæa Monspeliaca. J. B. *Hist.* I. p. 591. Thymelæa. CLUS. *Hist.* I. p. 87. *Hisp.* 172. DOD. *purg.* 127. *Hist. des Plant.* Lyon. T. 2. p. 811.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

ſcherp is, bevat. De Wortel is Houtig en hard, in tedere Plantjes van figuur als een Radys, en met een dikke Schors bekleed, welke zeer taay is, gelyk het geheele Gewas.

Dus beſchryft CLUSIUS deeze Soort, welke de oude Kruidkundigen vastgeſteld hebben de Plant te zyn, waar van HIPPOCRATES het Zaad, onder den naam van *Grana Gnidia* of *Cnidia*, tot een Purgeermiddel gebruikte. Dit Zaad is zeer heet en ſcherp, doch het Vleeſch der Besſen niet, naar welken het Pluimgediert zeer gretig is; zo dat menze, in Spanje, even als by ons de Lyſterbesſen, om Vogels te vangen met behulp van Lymſtokjes gebruikt. 't Geheele Gewas is van eene brandende hoedanigheid. De Bladen zyn wel, met de noodige bereidingen en tempering door middel van Azyn of Olie, tot een Purgeermiddel gebruikt geweest, maar de hedendaagſche Praktizyns, zelfs in Provence, onthouden 'er zig van. De Verwers gebruiken het om de Stoffen te verwen; want het Afkookzel van Garou maakt dezelven geel, en dan worden zy, door middel van het blaauw der Weede of Indigo, groen gekleurd.

Bois de Garou.

De Wortel van dit Gewas wordt by 't Gemeen, in Vrankryk, genoemd *le Bois pour les Oreilles* of Hout voor de Ooren, om dat men dikwils een ſtukje van deszelfs Bast agter de Ooren plaatst, tot het maaken van een Etterdragt. Sommigen ſteeken zelfs maar een Ve-

zel-

zeltje daar van in de Gaatjes der Oorlellen, en op de een of andere manier ontſtaat daar door een groote ontlasting van Vogten, tot geneezing van zeere, loopende Oogen, dienſtig. Hier van maakte RIVIÉRE, in dergelyke Kwaalen, gebruik (*). Sedert eenigen tyd heeft men een Stukje van deezen Bast, een Nagt in Azyn geweekt zynde, aan den Arm ge-appliceerd om Etterdragt te maaken, tot verligting van de genen, die met langduurige Borstkwaalen gekweld zyn. Wy hebben daar van taamelyk goede uitwerkingen, in deeze Stad, gezien. Die Schors heeft van binnen zekere fyne Haairigheid en deswegen noemt men mooglyk, in 't Hoogduitſch, dit Gewas *Seidelbast*. De gedagte Haairigheid en taaiheid van den Bast, hebben byna alle de Soorten van dit Geſlagt gemeen. III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(11) Daphne *met endelingſe geſteelde Bloemen en verſtrooide, ſmalle, uitgebreide geſpitſte Bladen.* XI. *Squarrosa*, Kaapſe.

Hier toe is betrokken de Wollige Thymelæa met Hoofdjes en zeer kleine ſpitſe, digt aan malkander geplaatſte Blaadjes, van den Hoogleeraar J. BURMANNUS onder de Kaapſe Planten beſchreeven en afgebeeld; maar, alzo de Bloe-

(*) GARIDEL, *des Plant. d'Aix*. p. 462.

(11) *Daphne* Flor. termin. pedunculatis, Fol. ſparſis linearibus patentibus mucronatis. Thym. capitata lanuginoſa, Foliis creberrimis mucronatis. BURM. *Afr.* 134. T. 49. f. 1.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Bloemen daar van duidelyk gekelkt zyn, schynt dezelve naauwlyks tot dit Geslagt te kunnen behooren.

XII. *Oleoides.* Olyfachtige.

(12) Daphne *met dubbelde ongesteelde Endbloemen, de Bladen Lancetswys' ovaal en glad.*

Deeze Soort, die de Steng Heesterachtig en samengesteld heeft, is door SCREBER, als in 't Oosten groeijende, afgebeeld.

DIRCA.

Een Bloemachtige, Pypige, ongelyk aan den rand gedeelde Kelk, waar de Meeldraadjes buiten steeken, met een enkelen Styl; wordende het Vrugtbeginzel een eenzaadige Besie: dit maakt de Kenmerken uit (*).

I. *Dirca palustris.* Lederstruik.

De eenigste Soort (1) groeit aan de Oevers der Rivieren en Moerassen in Noord-Amerika, voerende daarom, niet eigen, den bynaam van *Palustris.* De Sweeden en Engelschen in Nieuw Jer-

(12) *Daphne* Flor. geminis terminalibus sessilibus, Fol. elliptico-lanceolatis glabris. *Mant.* 66.

(*) Van dit zo wel als van 't voorgaande Geslagt wordt in de beschryving gezegd *Calyx nullus*, en in de optelling, aan 't hoofd der Klasse: *Calyx quadrifidus Corollinus*: van 't voorige *Corolla Corollacea* en van dit Geslagt *Calyx elimbis Corollinus.*

(1) Dirca. *Amœn. Acad.* III. p. 12. T. 1. f. 7. KALM. *Itin.* III. p. 88, 113. DU HAM. *Arbr.* I. T. 212. Thymelæa Flor. albis, primo Vere erumpentibus, Fol. oblongis acuminatis, Viminibus et Cortice valde tenacibus. GRON. *Virg.* 155.

Jersey noemden het *Muizen-Hout*, zegt KALM; III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.
doch die te Albany woonden *Lederhout*: dewyl de Bast zo taay als Leer is. By de Franschen, in Kanada, heette het *Bois de Plomb*, dat is *Loodhout*, wegens de zagtheid van het Hout. De Indiaanen plagten van den Bast Korfjes, Koordjes en andere dingen, te maaken. De Europeaanen gebruiken denzelven, even als den Linden Bast, om alles te binden, in plaats van Touw. Waarschynlyk zal men 'er de Rysjes, even als die der Bindwilgen hier te lande, ook bezigen: want het Gewas is zo taay, dat men de Takken naauwlyks kan breeken. Het blyft een Heester, naauwlyks eens Mans langte bereikende, met lange spitse Bladen, welke veel naar de gewoone Peperboompjes gelykt, drie neerhangende Bloempjes voortbrengende uit ieder Knop. Door de taaiheid van den Bast komt hy ook met de Thyméleáas overeen, doch of hy daar mede ten opzigt van de scherpheid der Sappen strooke, vind ik niet gemeld.

GNIDIA.

Hier zyn de Kenmerken: een Trechterswyze in vieren gedeelde Kelk, met vier Bloemblaadjes daar ingeplant: de Meeldraadjes agt en de Styl enkeld, als vooren: de Vrugt een enkel Besie-achtig Zaad.

Zes Soorten, altemaal van de Kaap, komen 'er in voor, als volgt.

Mm (1) Gni-

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(1) Gnidia *met verstrooide smalle Bladen, by de Bloemen gekranst.*

I. *Gnidia Pinifolia.* Pynbladige.

De Ethiopische Valerianelle met Rosmaryn-Bladen, by SEBA afgebeeld, en de Afrikaansche Rapunculus van den Heer J. BURMANNUS, geeven een denkbeeld van dit Gewas, 't welk een Heester is met tedere, hoekige, paarschachtige Takken, bezet met lange, smalle, spitse Bladeren, die aan 't end der Takken een Hoofdje maaken van veele kleine Blaadjes, 't welk de Bloemen uitgeeft.

II. *Radiata.* Gestraalde.

(2) Gnidia *met Elsvormige, driekante, spitse Bladen, aan 't end gestraalde ongesteelde Hoofdjes, met Lancetvormige Blikjes.*

Deeze ruuwe Heester heeft de Bloemhoofdjes gestraald, de Bloempjes van buiten Wollig; den rand van den Kelk van binnen glad: vier Bloemblaadjes kleiner dan de Kelk en Haairig: van de Meeldraadjes vier uitsteekende en vier in het Pypje der Bloem.

(3) Gni-

(1) *Gnidia* Fol. sparsis linearibus, Floralibus verticillatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 482. p. 272. *Veg.* XIII. Gen. 487. p. 308. *Mant.* 375. BERG. *Cap.* 122. Valerianoides Æthiopica frutescens. SEB. *Kab.* II. T. 32. f. 5. Rapunculus Afr. Fol. nervosis linearibus, Floribus Argenteis non galeatis. BURM. *Afr.* 112. T. 41. f. 3.

(2) *Gnidia* Fol. subul. triq. acutis, Capit. terminalibus sessilibus radiatis, Bracteis lanceolatis. *Mant.* 67. BURM. *Prodr.* 12.

(3) Gnidia *met alle de Blaadjes spits en smal; de Bloempjes ongesteeld, aan 't end der Takken.* III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. III. *Simplex.* Enkelde.

Dit Heestertje heeft Stengen van een half Voet lang, oneffen door de Lidtekens der afgevallen Blaadjes, welke smal, spits en glad zyn: de Bloemen komen uit het Wollige Topje der Takjes voort, zynde tot Hoofdjes vergaard, kaal en geel van Kleur, met lange spitse Bloemblaadjes: de Meeldraadjes even als in de voorgaande Soort. In die van BERGIUS, hier aangehaald, waren de Bloempjes groen, de Stempels geknot en overal met Stekels bezet, een wonderlyke byzonderheid in dit Geslagt, welke ik ook in de myne waarneem.

(4) Gnidia *met verstrooide Blaadjes, die langwerpig ovaal, aan den rand ruuw zyn.* IV. *Tomentosa.* Wollige.

De Toppen der Takjes zyn hier Wollig, gelyk in de andere Soorten; de bovenste Bladen eenigermaate ruig: de Bloemblaadjes klein en uitgerand: vier Meeldraadjes uitsteekende, vier in de Keel; de Stempel geknopt, ruig of zeer fyn gedoornd.

(5) Gni-

(3) *Gnidia* Fol. omn. linearibus acutis, Flor. terminalibus sessilibus. *Mant.* 67. BURM. *Prodr.* 12. Gnidia viridis. BERG. *Cap.* 125. Thymelæa Fol. Passerinæ. BREYN. *Cent.* 10. T. 6.

(4) *Gnidia* Fol. sparsis ovato-oblongis glabris, margine scabris. Gnidia pubescens. BERG. *Cap.* 124.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. V. *Sericea.* Fluweelachtige.

(5) Gnidia *met Eyronde Wollige Bladen, de Bloemblaadjes by vieren, de Steng ruig; de Bloem met agt Borstels gekroond.*

De Keel van de Bloem is hier bezet met agt dunne smalle Schubbetjes, welke BERGIUS voor het Honigbakje gehouden heeft, maakende van de zodanigen, onder den naam van *Nectandræ*, een nieuw Geslagt, en betrekkende daar toe de *Passerina Sericea* van onzen Ridder, dus genaamd, om dat de *Thymelæa Sericea* van den Heer BURMANNUS, welke als geheel Fluweelachtig is, daar toe betrokken was. Deeze heeft de Bladen taamelyk breed, ovaal, kruislings gepaard, en de Bloemen naar die van de Jasmyn gelykende, zeer dun van Pypje, zo gedagte Hoogleeraar aanmerkt.

VI. *Oppositifolia.* Paarbladige.

(6) Gnidia *met Lancetvormige Blaadjes, tegen elkander over.*

Hier betrekt de Ridder zyne *Passerina lævigata*, tot welke de Thyméléa met platte spitse Bladen, die de Topjes en Bloemen paarsch heeft, ook van den Heer BURMANNUS afgebeeld, was t'huis gebragt. De Bladen zyn hier als die der

(5) *Gnidia* Fol. ovatis tomentosis, Floralibus quaternis, Caule hirsuto, Flor. coronâ Setis octo. Passerina Sericea. *Sp. Plant.* 513. Nectandra Sericea. BERG. *Cap.* 131.

(6) *Gnidia* Fol. oppositis lanceolatis. *Mant.* 375. Thymelæa Afric. Sanamundæ prioris Clusii facie. PLUK. *Alm.* 367. T. 323. f. 7. *β.* Passerina lævigata. *Sp. Plant.* 513. Thymelæa Fol. planis acutis, Com. & Flor. purp. BURM. *Afr.* 137. T. 49. f. 2.

der Myrthen, doch kleiner, glad en groen, wordende aan 't end der Takjes paarſch, gelyk de Bloemen, die zig Fluweelachtig vertoonen. Door aankweeking in de Tuinen krygt deeze Bloemblaadjes, zegt LINNÆUS.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

PASSERINA.

Een Bloemachtige Kelk, die egaal in vieren gedeeld is, met de Meeldraadjes op het Pypje geplaatst, gevolgd van een Zaad dat een Bast heeft; maakt de byzondere Kenmerken uit.

'tGetal der Soorten is tegenwoordig zes, alzo 'er twee of drie zyn uitgemonſterd; als

(1) Pasſerina *met lange ſmalle, verhevenronde, in vier ryën op elkander leggende Bladen; de Takken Wollig.*

I. *Pasſerina Filiformis.* Smalbladige.

De Wolligheid der Takjes is zeer blykbaar in deeze Soort, welke de Bladen ſmal en overlangs geſtreept heeft, zynde in de beſchryving der Planten van den Cliffortſchen Tuin afgebeeld.

(2) Pasſerina *met Vleezige Bladen, van buiten glad; de Stengen Wollig.*

II. *Hirſuta.* Ruige.

Hier

(1) *Pasſerina* Fol. linearibus convexis, quadrifariam imbricatis, Ramis tomentoſis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 484. p. 273. *Veg.* XIII. Gen. 489. p. 309. Pasſ. Fol. linearibus. *Hort. Cliff* 246. T. 11. ROYEN *Lugdbat.* 208. Thym. Æthiop. fruticoſa, Foliis in longum ſtriatis &c. PLUK. *Alm.* 180.

(2) *Pasſerina* Fol. carnoſis extus glabris, Caulibus tomentoſis. Thym. tom. Fol. Sedi minoris. C. B. *Pin.* 461. Sanamun,

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Hier aan worden Blaadjes als in het Kleine Huislook toegefchreeven, en het zal de *Derde Sanamunda* zyn van CLUSIUS, die tot meer dan een Elle hoogte opfchiet, groeijende door geheel Spanje, als ook op dorre Steenige plaatfen, aan de Zeekust en elders in Provence. Zy is, door haare Wolligheid, ongemeen ruig en van eene dergelyke Purgeerende en brandende hoedanigheid als de Thymeléa en Peperboompjes.

III. *Ericoides.* Heyachtige.

(3) Pasferina *met fmalle, effene, byna opleggende Bladen en Klootronde Bloempjes.*

Deeze, een Kaapfche Heefter van grootte als de eerfte Soort, komt in gedaante zodanig met de Heide overeen, dat menze, in de eerfte opflag, daar voor houden zou. De Takjes zyn Wollig; de Blaadjes kort, langwerpig ovaal en Vleezig; de Bloemen komen, ongefteeld, aan de Toppen der Takjes voort, hebbende een gekleurde, gezwollen Bloempyp, gelyk als de Heide, byna Bolrond. De Zaaden zyn Eyvormig, zwart en glinfterende.

IV. *Capitata.* Geknopte.

(4) Pasferina *met fmalle gladde Bladen en Wollige gefteelde Bloemhoofdjes.*

Dee-

munda Tertia. CLUS. *Hift.* I. p. 89. *Hisp.* p. 178. BREYN. *Cent.* T. 19. Sefamoides parvum Dalechampii. J. B. *Hift.* I. p. 595.

(3) *Pasferina* Fol. linearibus lævibus fubimbricatis, Corollis globofis. *Mant.* 236. BURM. *Prodr.* 12.

(4) *Pasferina* Fol. linear. glabris, Capitulis pedunculatis, to-

Deeze Soort, door den Heer J. BURMANNUS onder den naam van *Thymeléa* afgebeeld, heeft aan de enden der Takken ronde gesteelde, Wollige Knoppen, bevattende ieder veele ongesteelde Bloempjes, die zestien Meeldraadjes boven de Keel hebben, waar van de agt binnensten zonder Meelknopjes.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(5) Passerina *met Lancetvormige, eenigermaate gehaairde, opstaande Bladen, de Takken naakt.*

V. *Ciliata.* Gehaairde.

Deeze, van den Heer J. BURMANNUS zeer wel in Afbeelding gebragt, onder den naam van Thymeléa met langwerpige, spitse, aan den rand gehaairde Blaadjes, zou de Eerste Sanamunda zyn van CLUSIUS, welke gemeen is in Spanje, wordende van het Landvolk aldaar *Mierda-Cruz*, wegens haare Purgeerende hoedanigheid, geheten. Hier mede komt, in gestalte, de Afrikaansche Heide met Bladen als van

tomentosis. Pass. Fol. lanceolato-linearibus glabris, Flor. capitatis, Receptaculo incrassato. *Am. Acad.* VI. *Afr.* 16. Thym. Fol. linearibus alternis, Flor. ex uno pediculo copiosis. BURM. *Afr.* 133. T. 48. f. 3. Thym. Capitata. BERG. *Cap.* 127.

(5) *Passerina* Fol. lanceolatis, subciliatis, erectis, Ramis nudis. Passer. Fol. Lanceolatis. *Hort. Cliff.* 146. R. *Lugdbat.* 208. GRON. *Or.* 126. Th. Fol. Chamelææ, minoribus hirsutis. C. B. *Pin.* 463. Th. Fol. oblongis acutis ad oras fimbriatis. BURM. *Afr.* 129. T. 47. f. 2. Sanamunda prima. CLUS. *Hist.* I. p. 88. Erica Afr. Rusci folio. SEB. *Kab.* II. p. 15. T. 12. f. 9. BERG. *Cap.* 126.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

van de Stekende Palm, by SEBA, overeen. Dus zou dit Gewas zo wel in Spanje voorkomen als aan de Kaap, en tevens op den Berg Libanon in het Ooſten, volgens de waarneemingen van RAUWOLFIUS.

VI. *Uniſtera.* Eenbloemige.

(6) Pasſerina *met gepaarde ſmalle Blaadjes, de Bloemen aan 't end en enkeld; de Takken glad.*

Onder deeze bepaling worden hier twee byzondere Afbeeldingen van den Hoogleeraar J. BURMANNUS betrokken, welken BERGIUS als Verſcheidenheden aanmerkt. De éénbloemigheid maakt het voornaamſte Kenmerk uit. LINNÆUS zegt: „ de Bloemen zyn blaauw „ en hebben agt Meeldraadjes aan de Keel; „ terwyl op den bodem der Bloem de blyken „ van agt Meelknopjes verholen zyn.

LACHNEA.

Een Bloemachtige Kelk, die ongelyk in vieren gedeeld is, en de Meeldraadjes uitſteekende heeft, wordende het Vrugtbeginzel een Zaad, dat naar een Beſie gelykt: maakt de byzondere Kenmerken uit van dit Geſlagt, 't welk twee Soorten, beiden Kaapſe, bevat, als volgt.

(1) Lach-

(6) *Pasſerina* Fol. linearibus oppoſitis, Floribus terminalibus ſolitariis, Ramis glabris. BERG. *Cap.* 128. Thym. Fol. triquetris, cruciatim oppoſitis &c. BURM. *Afr.* T. 48. f. 2. Thym. ramoſa linearibus foliis anguſtis &c. *Ibid.* T. 48. f. 1.

re Kenmerken uit van dit Geslagt, 't welk twee Soorten, beiden Kaapse, bevat, als volgt. III. Afdeel. VII. Hoofdstuk.

(1) Lachnéa *met enkelde Wollige Hoofdjes, de Bladen viervoudig opleggende.* I. *Lachnéa Eriocephala.* Enkelkoppige.

Deeze heeft de Blaadjes driekantig en bultig; de Koppen, aan 't end der Takjes, met eene witte Wolligheid omringd.

(2) Lachnéa *met samengehoopte Hoofdjes, de Bladen los en luchtig.* II. *Conglomerata.* Veelkoppige.

Hier wordt t'huis gebragt de *Afrikaansche Thymeléa*, met Bladen van Polium, doch smaller; de Bloemen in Hoofdjes op de toppen der Takjes samengehoopt; zynde deeze door BREYN afgebeeld en aangemerkt veel naar de Derde Sanamunda van CLUSIUS te gelyken.

BAECKEA.

Een vyfbladige Bloem, vervat in een Trechterachtige vyftandige Kelk, boven het Vrugtbeginzel, dat eene Besie wordt met vier Holligheden, die gekroond is: dit maakt de byzondere Kenmerken uit.

De

(1) *Lachnéa* Capitulis solitariis lanatis, Fol. quadrifariam imbricatis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 485. p. 273. *Veg.* XIII. Gen. 490. p. 310.

(2) *Lachnéa* Capit. confertis, Fol. laxis. *Ibid.* Thym. Afr. Folii angustioribus Foliis. PLUK. *Mant.* 179. RAJ *Dendr.* 54. Sanamundæ tertiæ Clusii affinis, Polii folio. BREYN. *Cent.* 18. T. 7.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. I. *Bæckea frutescens.* Chineesche.

De eenigste Soort (1), die haaren Geslagtnaam heeft van den Heer BAECK, Lyf-Arts van den Koning van Sweeden, is door den Heer OSBECK in China waargenomen als een Heestertje, dat ongevaar een Vierendeel Elle hoog wordt, naar de Averoon gelykende en van een aangenaamen Reuk. De Takken van hetzelve zyn als Roedjes, met enkelde korte Zytakjes, hebbende gepaarde, smalle, gladde, spitse Blaadjes, en enkele Bloemen, op Steeltjes, in derzelver Oxelen. De agt Meeldraadjes, waar van zes gepaard en twee enkeld, zeer kort en geboogen, hebben kleine ovaalachtige Meelknopjes. Het Vrugtbeginzel is rond: de Styl Draadvormig korter dan de Bloem; de Stempel geknopt. De Chineezen noemen het *Tjong-ma*, en het dient om droog in de Kassen te leggen, bewaarende de Kleederen voor de Mot.

Van de Eenwyvigen gaa ik tot de Tweewyvigen in deeze Klasse over; waar onder eerst voorkomt

SCHMIEDELIA.

Een Geslagt, naar den vermaarden Erlangsen Hoogleeraar SCHMIEDEL getyteld, dat den Kelk tweebladig, de Bloem vierbladig heeft, en de beide Vrugtbeginzels op Voetjes staande, die

(1) Baeckea. *Syst. Nat.* XII. Gen. 486. p. 274. *Veg.* XIII. Gen. 491. p. 310. OSB. *Itin.* p. 231. Tab. I.

die langer dan de Bloem zyn, bevat maar éénе Soort (1), welke op Java groeit, en aldaar Klinting Birou geheten wordt van de Indiaanen, zynde onder den naam van *Usubis* door den Hoogleeraar N. L. BURMANNUS afgebeeld. III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK. I. *Schmidelia Racemosa.* Javaansche.

Het is een Boomgewas, naar den Vergiftboom gelykende, dat bogtige Takken en drievoudige Bladen heeft, de enkelde Blaadjes spits Eyrond, een weinig uitgegulpt, of eenigermaate getand, brengende uit derzelver Oxelen enkelde Trossen voort, waar van de Bloempjes Kranswyze uit een middelpunt spreiden. De Bloemen zyn van de gezegde gedaante en Teeldeelen, doch de Vrugt is nog onbekend.

GALENIA.

Een vierdeelige Kelk, zonder Bloem, de agt Meeldraadjes bevattende en den dubbelen Styl, waar van het Vrugtbeginzel een rondachtig, tweehokkig, tweezaadig Huisje wordt, zyn de Kenmerken van dit Geslagt, 't welk naar den ouden GALENUS is getyteld.

De eenigste Soort (1) van hetzelve, een Afri- I. *Galenia Africana.* Afrikaansche.

(1) Schmiedelia. *Syst. Nat.* XII. *Mant.* 67, 514. *Veg.* XIII. Gen. 1259. p. 310. Usubis triphylla. BURM. *Fl. Ind.* p. 89. T. 32. f. 1.

(1) Galenia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 487. p. 274. *Veg.* XIII. Gen. 492. p. 310. *Hort. Cliff.* 150. R. *Lugdbat.* 209. Sherardia. PONT. *Ep.* 14. Kali lignosum, Flore muscoso, Rosmarini folio. BOCC. *Mus.* 150. T. 110. Atriplex Africana lignosa frutescens, Rosm. fol. TILL. *Pis.* 20. T. 15.

III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK. Afrikaansche Heester, is onder den naam van Houtige Kali, met een Mosachtige Bloem en Rosmaryn-Bladen, door BOCCONE afgebeeld. Men vindtze door TILLIUS Heesterachtige *Afrikaanse Houtige Melde*, met Rosmaryn-Bladen getyteld. BOERHAAVE noemde ze een Afrikaanse Heester, met dunne Rosmaryn-Bladen, de Bloem en Vrugt van Ganzevoet hebbende, en PONTEDERA hadtze SHERARDIA geboekstaafd.

Het is een woest Heestergewasje, in de gestalte van de Tetragonia, maar in alles veel kleiner en over 't geheel flaauw getepeld: de Steng rond, met hier en daar een dun terug geboogen Borsteltje: de Bladen gepaard, smal, ongesteeld, overblyvende: de Bloemen ook ongesteeld, wit, in een gegaffelde Pluim.

WEINMANNIA.

In dit Geslagt, dat naar den bekenden WEINMANN, die eén uitvoerig Werk van gekleurde Afbeeldingen der Kruiden uitgegeven heeft, getyteld is, bestaat de Bloem zo wel als de Kelk uit vier Blaadjes en het Zaadhuisje is tweehokkig met twee Snuitjes.

I. *Weinmannia pinnata.* De eenigste Soort (1), die den bynaam van Ge-

Gevinde. 15 Frut. Afr. Fol. Rosm. ten. Fl. & Fructu Chenopodii. BOERH. *Lugdbat* II. p. 267.

(1) Weinmannia. *Syst. Nat.* XII. Gen. 488. p. 274. *Veg.* XIII. Gen. 493. p. 310. Windmannia Fruticosa &c. BROWN. *Jam.* 212.

Gevinde voert, is op 't Eiland St. Cruz waargenomen door den beroemden Doktor BROWNE. Het is een Heesteragtig Boompje, met gepaarde Takken en gevinde Bladen, die den gemeenen Steel gevleugeld hebben; de Vinbladen klein, Spatelvormig, van elf tot dertien in getal; eenigermaate gehakkeld of getand, en tusschen de paaren der Bladen komen enkelde Stoppeltjes voort, van grootte als de Bladen, die afvallen. De Takken geeven aan 't end Trossen uit, die regtopstaan, uit menigvuldige witte Bloempjes samengesteld, wier Kelkblaadjes ook wit zyn; de Bloemblaadjes Lancetvormig, driemaal zo lang; de Meeldraadjes eens zo lang als de Bloem. Het Vrugtbeginzel Eyrond, met twee Draadachtige Stylen, die geknopte Stempels hebben.

Onder de Driewyvigen van deeze Klasse is het eenigste Geslagt, dat Heesters oplevert, genaamd

PAULLINIA.

Een vierbladige Bloem en vierbladige Kelk, een Honigbakje dat uit vier ongelyke Blaadjes bestaat: een Vrugt van drie platachtige, Vliezige samengegroeide Huisjes: dit maakt de byzondere Kenmerken uit, terwyl de Soorten, op één naa altemaal Westindische, thans in getal verdubbeld zyn, als volgt.

(1) Paullinia *met drievoudige Bladen, de Steelen en Steng gedoornd.* I. *Paullinia Asiatica.* Oostindische.

Dit

(1) *Paullinia* Foliis ternatis, Petiolis Cauleque aculeatis. *Syst.*

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Dit Gewas, op Ceylon groeijende, is door den Heer J. BURMANNUS, onder den naam van *Driebladige gedoornde Chamelæa*, met Aairswyze Bloemen, in Afbeelding gebragt en beschreeven. Het voert aldaar den naam van *Kudhumeris*, en schynt overeen te komen met de *Kaka-Toddaly* van Malabar, een gedoornde Driebladige Heester, welke Besfen draagt. De Bladen hebben niet alleen de Steelen, maar zelfs de middel-Rib gedoornd: zy zyn Eyrond met een Punt, dik, glad, en groen, zwaar van Reuk of stinkende, zo wel als de Bloemen, die wit zyn, bestaande uit vyf Blaadjes en vyf Meeldraadjes hebbende, met roodachtige Topjes. Dit getal heeft ook in de Afbeelding van de Ceylonsche plaats, en gedagte Hoogleeraar merkt aan, dat de Vrugt gemeenlyk wel drie-, doch somtyds ook vier of vyfhokkig is. Dezelve heeft de gedaante van een Besie, eerst groen dan bruinachtig of geel, welke in een zoet Vleesch Zaaden bevat, die Peperachtig heet en scherp zyn. Deeze hoedanigheid heeft ook in de Wortel en Bladen plaats, daar men in Smeering, Stooving of Pappen, gebruik van maakt, om vergaaringen van koude Slymeri-

Syst. Nat. XII. Gen. 492. p. 277. *Veg.* XIII. Gen. 497. p. 314. *Fl. Zeyl.* 113. Chamelæa trifolia aculeata, Flor. spicatis. BURM. *Zeyl.* 58. T. 24. Frutex baccifer Indicus spinosus &c. PLUK. *Alm.* 202. p. 95. f. 5. RAJ. *Hist.* 1612. Kaka-Toddaly. *Hort. Mal.* V. p. 81. T. 41. BURM. *Fl. Ind.* p. 90. JACQ. *Obs.* III. p. 11. T. 62. f. 1.

rige Vogten, in 's Menſchen Lighaam, te verdryven en te doen verflaan. COMMELYN tekent aan, dat men dit Gewas, onder de Nederlanders, op Malabar, *Praatjes* noemt: mooglyk om de zelfde reden, als wy vervolgens een ander Gewas, door RUMPHIUS, dus genoemd zullen vinden. III. AFDEEL. VII. HOOFD-STUK.

(2) Paullinia *met drievoudige Bladen, de Steeltjes naakt, de Bladen langwerpig ovaal.* II. *Seriana.* Klimmende.

Dit is een klimmend Rankgewas met Klaauwieren, door PLUMIER in Zuid-Amerika waargenomen en afgebeeld. Het valt ook, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, in Oostindie.

(3) Paullinia *met drievoudige Bladen, de Steeltjes naakt, het middelſte Blad Spatelvormig.* III. *Nodoſa.* Knoopige.

(4) Paullinia *met drievoudige Bladen, de Steeltjes gezoomd.* IV. *Cururu.* Gezoomde.

(5) Paul-

(2) *Paullinia* Fol. ternatis, Pet. nudis, Foliolis ovato-oblongis. *Hort. Cliff.* 152. Seriana ſcandens triphylla & racemoſa. PLUM. *Gen.* 34. *Ic.* 113. f. 2. JACQ. T. 61. f. 2.

(3) *Paullinia* Fol. tern. Petiol. nudis, Foliolo medio obovato. JACQ. T. 62. f. 3.

(4) *Paullinia* Fol. tern. Petiolis marginatis. *Hort. Cliff.* 151. Cururu ſcandens triphylla. PLUM. *Gen.* 34. *Ic.* 111. f. 2. JACQ. T. 61. f. 4.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

(5) Paullinia *met dubb. driev. Bladen, alle de Steeltjes gezoomd, de Steng gedoornd.*

V. *Mexicana.* Mexikaansche.

De twee laatsten zyn beiden klimmende Rankgewasfen, door PLUMIER in Zuid-Amerika waargenomen; de volgende, door den Heer JACQUIN, in de Westindiën.

VI. *Carthaginensis.* Karthageensche.

(6) Paullinia *met dubb. driev. Bladen, alle de Steeltjes gezoomd, de Steng ongedoornd.*

VII. *Caribæa.* Karibifche.

(7) Paullinia *met dubb. driev. Bladen, alle de kleine Steeltjes gezoomd, de Takken gedoornd.*

VIII. *Curasfavica.* Kurasfaufche.

(8) Paullinia *met dubb. driev. Bladen, alle de kleine Steeltjes gezoomd, de Takken ongedoornd.*

IX. *Barbadensis.* Barbadifche.

(9) Paullinia *met dubb. driev. Bladen, het middelste Steeltje gezoomd, de overigen naakt.*

(10) Paul-

(5) *Paullinia* Fol. biternatis, Petiolis omn. marginatis, Caule aculeato. JACQ. T. 61. f. 5.

(6) *Paullinia* Fol. bitern. Pet. omnib. marginatis, Caule inermi. JACQ. T. 62. f. 6.

(7) *Paullinia* Fol. bitern. Petiolulis omn. marginatis, Ramis aculeatis. JACQ. T. 62. f. 7.

(8) *Paullinia* Fol. bitern. Petiolulis omn. marginatis, Ramis inermibus. JACQ. T. 61. f. 8. *Hort. Cliff.* 152. Cururu fcandens enneaphylla. PLUM. *Ic.* 111. f. 1. Cordis Indi folio & facie. PLUK. *Alm.* 120. T. 168. f. 6.

(9) *Paullinia* Fol. bitern. Petiolo intermedio marginato, reliquis nudis. JACQ. T. 62. f. 9.

(10) Paullinia *met driedubbeld driev. Bladen, de kleine Steeltjes naakt.*

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. X. *Polyphylla.* Veelbladige.

Door den Heer JACQUIN zyn de Bladen van deeze Soort, zo wel als van alle anderen, by elkander in Afbeelding gebragt, gelyk men deeze ook by PLUMIER vertoond vindt onder den naam van Heesterachtige *Veelbladige, Trosdraagende Seriana*, zynde door hem in Zuid-Amerika waargenomen. Door PLUKENET is deeze, zo wel als de voorgaande, onder den naam van *Cor-Indum* bladige Heester voorgesteld; groeijende deeze laatste ook op 't Eiland van Porto Rico.

(11) Paullinia *met driedubbeld drievoudige Bladen, de kleine Steeltjes gezoomd.*

XI. *Triternata.* Dubb. driebladige.

Deeze, door dien zelfden Heer, op St. Domingo, in de Bosschen waargenomen, is een Heesterachtig Gewas, dat by de Boomen opklimt tot twintig Voeten hoogte. De Takken zyn rond, glad, gevoord, lang en buigzaam: de Bladen bestaan uit driedubbelde Bladsteelen, ieder met drie Blaadjes, welke spits en ongesteeld zyn, boven 't midden onegaal Zaagswyze getand, de zydelingsen rondachtig, het uiterste eens

(10) *Paullinia* Fol. triternatis, petiolulis nudis. Seriana frut. PLUM. *Ic.* 112. Cordis Indi folio &c. PLUK. T. 168. f. 5. JACQ. T. 61. f. 10.

(11) *Paullinia* Fol. triternatis, Petiolulis marginatis. JACQ. *Amer. Hist.* 110. T. 180. f. 32. *Obs.* T. 62. f. 11.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

eens zo groot en van agteren ſmalst. Uit derzelver Oxelen komen Trosſen voort, van vier Duimen lang, met omtrent vyftig Bloemen. Deeze Trosſen zyn tot twee Duimen langte naakt, en verdeelen zig dan in drieën, geevende naamelyk twee gladde platte Klaauwieren uit, van twee Duimen langte. Ieder Steeltje van dezelven draagt gemeenlyk vier Bloemen, die zeer kort geſteeld zyn, klein, witachtig, met een vuil witten Kelk. Deeze Bloemen beſtaan uit vier Blaadjes, twee nader aan, twee verder van elkander. Zy hebben ieder twee Honigbakjes; het buitenſte beſtaande uit vier langwerpige, holronde, witte Blaadjes, die aan de Tippen geel zyn, regtop ſtaan, en dus in de eerſte opſlag naar Meeldraadjes gelyken, in het onderſte der Bloemblaadjes ingeplant: het andere uit vier ſtompe ronde, Klierachtige Lighaampjes, geplaatst tusſchen de Bloemblaadjes en Meeldraadjes. Deeze laatſten beſlaan een ledige plaats, en zyn ingeplant in het eigen Kasje van 't Vrugtbeginzel. Hun getal is agt: zy zyn Elsvormig, ruig, niet langer dan de Bloemblaadjes, en hebben ovaale opleggende Meelknopjes. Drie Vrugtbeginzels zyn 'er, ieder met een Draadachtigen regtopſtaanden Styl, half zo lang als de Meeldraadjes. Deeze hebben enkelde ſtompe Stempels. De Vrugt hadt zyn Ed. niet gezien.

(12) Pau-

(12) Paullinia *met gevinde Bladen, de Steeltjes gezoomd, de Vinbladen glanzig.* III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK. XII. *Pinnata.* Vinbladige.

Hier toe behoort de *Vyfbladige Clematis* van PLUMIER, die Trosfen draagt van driezaadige hoogroode Vrugten, als ook de Hartvormige niet Blaazige Erwten van SLOANE, op Jamaika groeijende, een Gewas met taaije Ranken, dat zig om de Boomen flingert, en aan 't end der Takken Aairen draagt van geelachtig witte Bloempjes, waar op Vrugten volgen van Hartvormige figuur. Deeze bevatten, in een hoogroode Schil, welke aan drieën open fplyt, een witte Mergachtige zelfftandigheid, en daar in twee Zaaden als Turkfche Boontjes, die bruin zyn met een zwarte Vlak. In 't Water gefmeeten, worden 'er de Visfchen door gedood.

(13) Paullinia *met gevinde Bladen en gezoomde Steeltjes; de Vinblaadjes Wollig.* XIII. *Tomentosa.* Wollige.

(14) Paullinia *met dubbeld gevinde Bladen en gezoomde Steeltjes, de onderften vyf, de bovenften driebladig.* XIV. *Diversifolia.* Verfchilbladige.

Al-

(12) *Paullinia* Fol. pinnatis, Petiolis marginatis, Foliolis nitidis. *Hort. Cliff.* 52. R. *Lugdb.* 464. Clematis pentaphylla &c. PLUM. *Amer.* 76. T. 91. Pifum cordatum non Vesicarium. SLOAN. *Jam.* 111. Cururu-Ape. PIS. *Bras.* 114. RAJ. *Hift.* 1347.

(13) *Paullinia* Fol. pinnatis, Pet. marginatis, Foliolis tomentofis. JACQ. T. 61. f. 13.

(14) *Paullinia* Fol. fupradecompofitis, Petiolis marginatis, infimis pinnatis, reliquis ternatis. JACQ. T. 62. f. 14.

III. AFDEEL. VII. HOOFDSTUK.

Alle de Verscheidenheden der Bladen van de Paullinia, heeft de Heer JACQUIN op twee Plaaten in zyne Waarneemingen aan 't licht gebragt.

Thans de Agtmannige Heesters beschreeven hebbende, gaa ik in 't volgende STUK, tot de Tienmannigen, dat is, die tien Meeldraadjes hebben, over.

DRUKFEILEN.

Bladz.	44. *Aant.*	*Lees*	Antheræ.
——	62. Reg. 18.	——	Bacciferæ.
——	121. — — 15.	——	Scabiosa.
——	370. —— 3.	——	Uitmuntendste.

De PLAATEN zyn dus ingevoegd:

PLAAT XVIII.	tegenover	Bladz.	41
. . . . . XIX.	——	——	99
. . . . . XX.	——	——	195
. . . . . XXI.	——	——	311
. . . . . XXII.	——	——	381
. . . . . XXIII.	——	——	503